

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

ЗАПИСКИ
З РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ
ФІЛОЛОГІЇ

Writings in Romance-Germanic Philology

Збірник засновано в 1997 р.

Виходить 2 рази на рік

Випуск 2 (47) 2021

Одеса
2021

УДК 811.11:13(067)

З 32

Засновник та видавець: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Головний редактор:

Бистров Я.В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології Прикарпатського Національного університету імені Василя Стефаника

Заступник Головного редактора

Колегаєва І.М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри лексикології і стилістики англійської мови Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Редакційна колегія:

Бабелюк О. А. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри технічного перекладу навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Бігунова Н.О. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Голубенко Л. М. – кандидат філологічних наук, професор, декан факультету романо-германської філології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Домброван Т. І. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології та перекладу Одеського національного політехнічного університету

Карпенко О. Ю. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Кобякова І.К. – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської філології Сумського державного університету

Кравченко Н.О. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Краснобаєва-Чорна Ж.В. – доктор філологічних наук, професор кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса

Крамер Ш. – професор Інституту германістики Віденського університету (Австрія)

Матузкова О. П. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Мартинюк А.П. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Петлюченко Н. В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової

Приходько Г. І. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології Запорізького національного університету

Приходченко О. О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Запорізького національного університету

Сиваченко Г.М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач сектором компаративістики Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України

Силантьєва В. І. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри зарубіжної літератури Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Скрібнер К. – професор, Університет штату Орегон (США)

Смаглій В.М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри філології Одеського національного морського університету

Степанова Г.А. – доктор філологічних наук, професор кафедри англійської філології та перекладу Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

Томчаковська Ю.О. – кандидат філологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія»

Харитончик З. А. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри загального мовознавства Мінського державного лінгвістичного університету (Республіка Білорусь)

Швачко С.О. – доктор філологічних наук, професор кафедри германської філології Сумського державного університету, академік Академії Наук Вищої школи України

Відповідальний секретар: Строченко Л.В. – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри лексикології і стилістики англійської мови Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Технічний секретар: Єрмоменко С.В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики перекладу Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Відповідальний за випуск: Строченко Л.В.

Збірник містить статті з питань романо-германської філології, перекладу, викладання іноземних мов та літературознавства.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet Вченою радою Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Протокол № 4 від 21.12.2021).

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:

Серія КВ № 16374-4846ПР від 17.12.2009 р.

Журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України (Категорія "Б"): Наказ МОН України № 627 від 14.05.2020 р. (Додаток 2), філологічні спеціальності – 035.

Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова, 2021

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА

УДК 811.111`06`28(214): (038)

[https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2\(47\).245920](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2(47).245920)

МОВНА СИТУАЦІЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ ІНДІЇ: ПОСТКОЛОНІАЛЬНИЙ ПЕРІОД

Битко Н. С.

кандидат філологічних наук, доцент
Міжнародний університет бізнесу і права
ORCID 0000-0003-2545-0289

Ця стаття являє собою заключну частину дослідження, спрямованого на виявлення особливостей мовної ситуації, як фактора розвитку англомовної лексики в Індії. Безпосереднім предметом вивчення служить мовна ситуація в постколоніальний період, з моменту здобуття незалежності по теперішній час. У центрі уваги знаходиться англомовна складова мовної ситуації, що зазнала найбільш активних трансформаційних процесів. Дослідження кількісних, якісних і оцінних параметрів всіх складових мовної ситуації в Індії не виявило істотних трансформацій в положенні автохтонних мов. Функціональні зміни стосуються переважно мов, які отримали офіційний статус. Відносно англійської мови виявлено трансформації за всіма параметрами. За кількісним параметром спостерігається зростання демографічного показника: більшість населення володіють мовою на достатньому для розуміння рівні. Якісний параметр характеризується рисами як екзогlossenості, так і ендогlossenості. Важливою особливістю в цій ситуації є диглосія, при якій англійська мова освоюється переважно через систему освіти і комунікацію в адміністративній, юридичній, економічній та інших сферах. Як наслідок, зміни за оцінним параметром проявляються у визнанні англійської мови невід'ємною складовою мовної ситуації і присвоєння їй конституційного статусу. Трансформації положення англійської мови в складній системі мовної ситуації в Індії і пов'язані з цим процеси розвитку місцевого варіанту вимагають невідкладного відгуку з боку лексикографів.

Ключові слова: мовна ситуація в Індії; кількісні, якісні й оцінні параметри; колоніальний період; лексикиграфія.

LINGUISTIC SITUATION AS THE DEVELOPMENT FACTOR OF THE ENGLISH LANGUAGE LEXICOGRAPHY IN INDIA: POST-COLONIAL PERIOD

Bytko N. S.

candidate of philological sciences, associate professor
International University of Business and Law

This paper investigates language situation (LS) of the post-colonial India in comparison with the pre-colonial and colonial ones. Special attention is paid to the process and the results of the English language incorporation into this situation. Application of the socio-linguistic methodology aimed at the elucidation of quantitative, qualitative, and evaluative parameters of the LS revealed that local languages maintained their traditional positions while English showed changes in every parameter. By quantitative parameter, substantial demographic changes, mainly the determinant increase of the English language users, are observed. English is used not only by the British and citizens of other English speaking countries residing in India but also by the speakers of local languages. The latter group acquires English for multiple reasons both economic, social, and political. Currently, a

substantial part of the population in India claims to have a sufficient level of English that entails qualitative changes in the LS. By the qualitative parameter, the LS is characterized by both exo- and endoglossic features and varies substantially depending on the geographical, political and social factors. The key attribute of the LS is diglossia. In this diglossic situation the level of the English language competence and the spheres it is used in correlate with the way the language is acquired. In India, the majority of the population acquires English through the system of education and it is mostly used in administrative, juridical, and business spheres. By the evaluative parameter, positions of English have been growing stronger since 1950 when it got constitutional status and particularly since 1963 amendment adoption that allowed English to be used indefinitely until legislation changes. Thus, English has become a notable component of the LS of the country. The changes in the language situation in the post-colonial period lead to the development of the local variety, Indian English, that is awaiting its comprehensive lexicographic description.

Key words: *language situation in India, quantitative, qualitative and evaluative parameters, post-colonial period, lexicographic representation.*

Вступ. Ця публікація завершує цикл статей, в яких розглядаються історичні трансформації мовної ситуації в Індії в період з XV по XXI століття – час становлення і розвитку англomовної лексикографії. Закономірно, що основний акцент робиться на одній з мов, які формують мовну ситуацію – англійській. Нагадаємо, що в першій роботі (Битко, 2019) циклу розглядалися особливості мовної ситуації в Індії в добританській період, з XV по XVII століття; друга (Битко, 2021) була спрямована на виявлення специфіки включення в мовну ситуацію англійського компонента і зміна його місця і ролі в мовній ситуації в колоніальний період, з XVII до середини XX століття.

У цій статті **предметом** аналізу стає сучасна мовна ситуація в Індії (з моменту здобуття незалежності по теперішній час), при цьому англійська мова залишається в центрі уваги.

З **методологічної точки зору** дослідження мовної ситуації передбачає виявлення її кількісних, якісних і оцінних параметрів.

Відповідно, **об'єктом** даної роботи є сучасна мовна ситуація в Індії, **предметом** – кількісні, якісні і оцінні параметри мовної ситуації, перш за все, з точки зору місця і ролі в ній англійської мови.

Використання діахронному підходу і детальний розгляд трансформації компонентів мовної ситуації на індійському субконтиненті в рамках одного дослідження обумовлено необхідністю виявлення сутнісних характеристик нерідних варіантів англійської мови, перш за все інституалізованих варіантів, як складових глобальної англійської мови з точки зору перспектив їх лексикографічного опису.

Результати та обговорення. Проведене дослідження переконливо демонструє, що мовна ситуація в Індії в період, що спостережується, не зазнає кардинальних змін, але всередині цієї ситуації відбуваються активні трансформаційні процеси.

За кількісним параметром мовна ситуація залишилася багатомовною; за демографічною та комунікативною потужностями – різнопотужною, багатополісною; за комунікативною потужністю – дисгармонійною; за функціональною складовою – полікомпонентною. За якісним параметром мовна

ситуація також не зазнала сутнісних змін: вона залишилася гетерогенною, гетероморфною, нерівноважною. За оцінним параметром відзначається істотне зростання престижності англійської мови, що закономірно призводить до збільшення обсягу виконуваних нею функцій. З суто лінгвістичної точки зору має місце природний процес розвитку як мов корінного населення, так і англійської мови в Індії.

Трансформаційні мовні процеси корелюють з політичним, культурно-історичним, економічним розвитком країни, при цьому трансформації зачіпають насамперед англійську мову в плані того, яке місце вона займає в мовній ситуації як кількісно, так і якісно, а також в її співвідношенні з автохтонами.

Кількісний параметр

У досліджуваному періоді зберігається мовне різноманіття, історично притаманне регіону¹; автохтонні мови, в цілому, зберігають свою демографічну потужність, в той час як англійська мова явно нарощує її; при збільшенні комунікативної потужності англійської мови спостерігається скорочення обсягу використання корінних мов в цілій низці функцій і комунікативних сфер.

Ідіоми – компоненти мовної ситуації

Надати точні цифрові дані по ідіомам, що функціонують в досліджуваному регіоні, не представляється можливим, по-перше, через те, що й досі зберігаються дискусії навколо віднесення того чи іншого мовного явища до мови/діалекту/варіанту, і по-друге, через відсутність уніфікованої методики підрахунку кількості таких мовних форм в конкретному регіоні (в нашому випадку, на Індійському субконтиненті).

Так, згідно з першим фундаментальним описом мов Індії, що тривав близько тридцяти років (1889-1928) і був запроваджений Джорджем Абрахамом Грірсоном² ще в колоніальний період, на території країни функціонувало 179 мов і 544 діалекти³ (Grierson, 1927: 27).

Перший проведений після здобуття незалежності перепис населення 1951 року наводить дані вже про 845 мов (включаючи діалекти), поширених на території країни, причому, шістдесят з цих мов мали більш 100,000 носіїв (див. Census of India; Mahapatra, 1990: 1-3).

Через 10 років, в 1961 року, в звітах з перепису населення в Індії вказується 1,650 мов.

В результаті зміни методики підрахунку мов, згідно з якою припинились враховуватися мови, число носіїв яких менше 10,000, в переписах 1971 і 1981 років число позначених мов зменшало. Подальші трансформації соціально-лінгвістичних методик по визначенню мов і ідіом призвели до того, що в даних

¹ Різноманіття мовних форм, поширених в досліджуваному регіоні, відзначали ще арабські вчені, зокрема Аль-Біруні (Abu Rayhan Muhammad ibn Ahmad Al-biruni, XI століття), Амір Хосров Дехлеві (Abul Hasan Yamin ud-Din Amir Khusrau, XIV століття), Абу ль-Фадль Алламі (Abu'l-Fazl ibn Mubarak, XVI століття) (Grierson, 1927: 1-2).

² У своїй роботі *Linguistic Survey* Дж. А. Грірсон не тільки вказував на складність виокремлення діалектів серед різноманіття мовних форм, що функціонують на території Індостану, а й описував багато ідіом на граматичному рівні. (Grierson, 1927: 22).

³ Дослідження не охоплює Мадраське президентство, Бірму, князівства Хайдарабад і Майсур, що потенційно збільшує можливу кількість мов і діалектів.

перепису 1991 року наводяться цифри, непорівнянні з попередніми показниками: 1,576 мов з окремими граматичними структурами (rationalized languages) і 1,796 мовних різновидів ідіомів (other mother-tongues)⁴ (Census of India; Jain, 2003: 47; Lange, 2012: 53).

У 2010 році комплексне соціально-лінгвістичне дослідження *People's Linguistic Survey of India*, спрямоване на виявлення мовного різноманіття Індії, довело, що в даному регіоні функціонує 780 зареєстрованих мов (registered languages) і ще близько ста незареєстрованих ідіомів потребують більш детального вивчення (un-registered languages). До списку зареєстрованих мов були включені класичні мови, мови міноритарних груп, мови кочівників, офіційні мови, мови діаспори та мови, що не входять в офіційний список (*People's Linguistic Survey of India*).

Дані сучасної електронної енциклопедії *Enthnologue: Languages of the World* істотно відрізняються від наведених вище. Згідно *Enthnologue*, число мовних форм, поширених на території Індостану, дорівнює 462, включаючи 14 вимерлих. З них 420 є корінними, а 28 мов прийшли ззовні. Шістдесят чотири мови відносяться до інституціалізованих (institutional), 126 – до тих, що розвиваються, 190 – до потужних, 55 – до тих, що знаходяться під загрозою, 13 – до вимираючих (*Enthnologue*; див. також Driem, 2007).

Крім того, *Enthnologue* наводить цифри і по так званим мовам іммігрантів. До них відноситься арабська мова, перська, пушту, а також вірменська, китайська, уйгурська, бурушаська і ін. (*Enthnologue*).

Демографічна потужність ідіомів

Найважливішою складовою кількісного параметра мовної ситуації в країні є показник демографічної потужності ідіомів.

Статистичні дослідження, проведені в 2001 році і спрямовані на підрахунок демографічних показників, тобто кількості жителів країни, які володіють тими чи іншими ідіомами в якості перших мов, свідчать про те, що кордон в мільйон жителів переступили наступні мови: хінді (в якості першої рідної мови) використовують 422,048,642 жителів країни; ассамську – 13,168,484; бенгальську – 83,369,769; бодо – 1,350,478; догрі – 2,282,589; гуджараті – 46,091,617; каннада – 37,942,011; кашмірі – 5,527,698; конкані – 2,489,015; майтхілі – 12,179,122; малаялам – 33,066,392; маніпурі (за винятком декількох регіонів штату Маніпур) – 1,466,705; маратхі – 71,936,894; непальську – 2,871,749; орія – 33,017,446; панджабі – 29,102,477; сантал – 6,469,600; сіндхі – 2,535,48; тамільську – 60,793,814; телугу – 74,002,856; урду – 51,536,111. Понад мільйон носіїв налічують також бхілі – 9,582,957; гонді – 2,713,790; хо – 1,042,724; курукх – 1,751,489; кхандеші – 2,075,258; кхасі – 1,128,578; мундарі – 1,061,352; тулу – 1,722,768 (Census of India, 2001).

⁴ Як зазначає Масіка К., весь індоарійський ареал (за винятком сингальської мови) складається з колосального діалектного континууму. Мова в усіх селах від Ассама до Афганістану трохи відрізняється від мови сусіднього населеного пункту без втрати розуміння. Сумарно відмінності значні; проте проведення кордонів між діалектами, тим більше мовами, представляє складність (Masica, 1993: 25).

Близько 90 мов налічують від 10,000 (наприклад, сімте – 10,225; ком – 14,673; нокте – 32,957 і т.д.) до 1,000,000 (куї – 916,222; кокборок – 761,964; мізо – 764,756 і т.д.) носіїв.

Решта мов та діалектів Індії нараховують менш, ніж 10,000 носіїв, але кількість цих ідіомів значно перевищує кількість мов, що мають високий демографічний показник.

Офіційний статус, закріплений Конституцією Індії, отримали широко поширені мови, що мають найбільшу кількість носіїв, і, відповідно, особливу комунікативну значущість в країні.

Першою офіційною мовою країни, згідно з Конституцією (частина XVII), яка була прийнята Установчими зборами 26 листопада 1949 і набула чинності 26 січня 1950 є хінді в писемності девангарі. Крім хінді, перелік офіційних мов (scheduled languages), визнаних в країні згідно з Конституцією, включає в себе наступні ідіоми: ассамську, бенгальську, бодо, догрі, гуджараті, каннада, кашмірі, конкані, майтхілі, малаялам, маніпурі, маратхі, непальську, орія, панджабі, санскрит, сантал, сіндхі, тамільську, телугу, урду.

У Конституції зазначалося, що англійська мова стверджувалася для використання в якості офіційної мови протягом наступних п'ятнадцяти років (Стаття 343). Однак соціально-політичні та демографічні чинники призвели до того, що в 1963 році був прийнятий акт (Official Language Act № 19), згідно з яким, використання англійської мови в країні визнавалося необмеженим в часі. У 1967 році це рішення було внесено до конституції в якості поправки⁵ (The Constitution of India).

В цілому, автохтонні мови Індії, за даними Департаменту з економічних і соціальних питань ООН, поширені серед 1,324,171,354 жителів країни (UN). Для 95% населення і більшості штатів (за винятком штатів і союзних територій Аруначал-Прадеш, Дадра і Нагар-Хавелі, Маніпур, Мегхалая, Мізорам, Нагаланд, Сіккім), згідно з офіційними даними (див., наприклад, Census of India 1981, Mahapatra, 1990: 2), побутовим ідіомом є одна з мов, що перелічена в Конституції країни (scheduled languages). Однак це не применшує лінгвістичної різноманітності Індії, в кожному зі штатів якої поширено від декількох до 90 мов, як, наприклад, в штаті Аруначал-Прадеш.

У досліджуваній період значуще місце в мовній ситуації Індії, якщо говорити про демографічну потужності ідіомів, займає англійська мова. Хоча першою (рідною) мовою її називають лише 226,449 жителів країни (Census of India, 2001), другою рідною її вважають вже 86,125,221, а третьою засвоєною мовою – 38,993,066 жителів. Більш того, 125 мільйонів володіють англійською мовою на достатньому для розуміння рівні, а деякі знання в області⁶ англійської

⁵ Детально різні аспекти дискусії розглянути нижче.

⁶ У країні в даний момент існує понад 100,000 початкових навчальних закладів, що пропонують освіту англійською (English medium schools). Центральний уряд підтримує мережу шкіл (понад 1,200 в Індії і три за кордоном) для дітей співробітників (Kendriya Vidyalayas), в яких викладання всіх дисциплін за винятком хінді і соціальних наук ведеться англійською мовою (Chaudhary, 2002: 50).

мови мають понад мільярд жителів Індії (див. дані Bragg, 2003: 264; D'Souza, 1997; Kachru, 2005: 15; Kamdar, 2007: 4; Sedlatschek, 2009: 2; McArthur, 2003; Ramaiah, 1988: xii).

У відсотковому співвідношенні, як вказують наведені вище дослідження, англійською мовою на високому рівні володіє до 30% жителів Індії; з них 3-5% використовують англійську мову також і в побутовій комунікації, в тому числі в сім'ї; 99% користувачів англійської мови в Індії освоюють її в якості другої мови в ситуації білінгвізму (див. також Mahapatra, 1990: 7; Hohenthal, 2005), оскільки викладання англійської мови в більшості шкіл країни починається з початкового ступеня.

Комунікативна потужність ідіомів

Дослідження (см. вище) показують, що повсюдно і англійська, і автохтонні мови обслуговують як усну, так і письмову комунікацію, охоплюючи всі соціальні сфери: освіту, бізнес, комерцію, адміністрацію, індустрію, юриспруденцію, законодавчу базу, мас медіа, політику, науку, технології, торгівлю і т.д. При цьому вибір однієї з місцевих мов або одного з варіантів англійської мови в Індії для здійснення комунікації залежить, за спостереженнями МакАртура, від соціальних показників комунікантів – їх етнічної, соціально-релігійної та соціально-економічної приналежності (McArthur, 2003: 317). Так, наприклад, для середнього класу в цілому характерно використання автохтонних мов як в письмовій, так і в усній комунікації при різних показниках в різних штатах. У той же час високоосвічена частина суспільства, так звана еліта, віддає перевагу англомовній комунікації в усіх комунікативних сферах і в усіх регіонах країни (Sailaja, 2009: viii; Lambert, 2014: 113).

На особливу увагу заслуговують особливості співвідношення місцевих мов і англійської мови в рамках комунікативного параметра мовної ситуації, які можна спостерігати в різних областях.

Так, маючи багатющу безперервну літературну традицію на корінних мовах, таких як санскрит, пракрит, палі, бенгальська, гуджараті, хінді, каннада, кашмірі, малаялам, орія, панджабі, тамільська, телугу, урду, сіндхі і багатьох інших, Індія займає третє місце в світі (після США і Великобританії) з видання книг англійською мовою, що говорить про формування нової культурної традиції – південно-азіатської англомовної літературної традиції (Kachru, 1994: 528; Hohenthal, 2005).

Тираж щоденних друкованих видань англійською мовою становить близько 4 мільйонів, що в десять разів менше, ніж тираж друкованих видань на автохтонних мовах. Однак, на відміну від видань на місцевих мовах (близько 6 тисяч видань, що випускаються на 100 автохтонних мовах), поширення яких багато в чому обмежується певним регіоном, англомовні видання мають пан-індійський характер.

Аналогічна ситуація спостерігається і в області теле-, кіно- і радіо виробництва англійською та місцевими мовами (Chaudhary, 2002: 50). При тому, що радіомовлення в країні здійснюється, крім англійської, на 146 корінних мовах

і діалектах, в кінематографі використовується лише близько 15 автохтонних мов. Поширюється продукція на автохтонних мовах переважно на тих територіях, на яких переважає використання цих мов.

В останні десятиліття особливу роль в глобальній комунікації відіграє мова всесвітньої мережі. В Індії в цій сфері англійська мова займає лідируючу позицію, однак політика держави⁷, спрямована на надання електронної інформації мешканцям не тільки міських, але і сільських регіонів, обумовлює залучення місцевих мов в цю область комунікації. Незважаючи на те, що в даний час з цією метою використовуються лише деякі мови з тих, що мають конституційний статус і, відповідно, більш широке поширення, мовне різноманіття у всіх областях застосування комп'ютерних технологій в Індії буде збільшуватися. Ця тенденція пов'язана з тим, що, згідно з останніми дослідженнями KPMG і Google 2017 (A Study by KPMG in India and Google), половина носіїв восьми основних корінних мов (хінді, бенгальської, телугу, маратхі, тамільської, гуджараті, каннаді, малаялам, які є об'єктом дослідження) вважають за краще отримувати електронну інформацію рідною мовою. Відповідно, очікувалося, що через п'ять років кількість користувачів, які отримують електронну інформацію на місцевих мовах (Indian language Internet users), зросте на 18%.

В контексті процесів, що відбуваються, англійська мова отримує все більш широке поширення серед молодого покоління в усіх комунікативних сферах, як мова, що позбавлена етнічної та регіональної специфіки та полегшує комунікацію між північною (хінді орієнтованою) та південною (дравідською) Індією (Parhi, 2008: 5; Chaudhary, 2002: 40).

Якісний, оцінний і функціональний параметри

Якісно мовна ситуація в Індії залишається багатомовною, гетерогенною і гетероморфною; дисгармонійною і нерівноважною. Вона також характеризується наявністю декількох домінуючих ідіом, включаючи англійську мову, що виконують функції металекта. Такий стан не дозволяє віднести дану мовну ситуацію ні до ендоглосного, ні до екzogлосного типу.

Поряд зі змінами в демографічній і з формуванням особливостей комунікативної складових мовної ситуації проходять активні соціально-політичні процеси, спрямовані на врегулювання її функціональних параметрів, що відображає пертурбації оцінного аспекту мовної ситуації.

Обговорення функціональних складових мовної ситуації почалося в дебатах Індійського національного конгресу – першої нерелігійної, по суті, парламентської громадської організації, створеної в грудні 1885 року⁸. Об'єднавши в боротьбі за суверенітет країни 15 мільйонів членів і 70 мільйонів

⁷ Згідно з дослідженням, інвестиції держави, спрямовані на впровадження цифрової грамотності в сільській місцевості, повинні були скласти в 2019 році 351 мільйон доларів (A Study by KPMG in India and Google).

⁸ Створенню Конгресу сприяли ліберальні погляди генерал-губернатора Індії лорда Джорджа Ріпона (George Ripon) і його закликати провести політичне перетворення країни.

учасників⁹, Конгрес підняв на загальнодержавному рівні питання про мову, яка буде виконувати функцію державної. На цю позицію було запропоновано санскрит (як мову і символ древнього індійського знання), хінді (як мову представників вищого класу), групу ідіомів хіндустані (як розмовну форму хінді, що обслуговує середній і нижчий клас; об'єднуючу ланку для індусів і мусульман) і англійську (як мову адміністрації та управлінського апарату) (Sailaja, 2009: 111).

Однак серйозна опозиція по відношенню і до хінді, і до хіндустані на півдні країни і в штаті Бенгалія, розуміння комунікативної неспроможності санскриту, сприйняття, в деякій мірі, англійської мови як мови колонізаторів призвели до ситуації, при якій жодна з мов не була названа офіційною до 1950 року, поки Індія була під управлінням Центральної Законодавчої Асамблеї. Обговорення мовного питання в Державній Раді показало, що і сам уряд Індії тяжіл до двох мов: хінді і англійської на офіційному рівні. В результаті, використавши своє право вирішального голосу, президент Ради Раджендра Прасад зробив вибір на користь хінді. Англійська мова, як ми вже відзначали, була визнана офіційною для використання в ситуаціях, в яких вона була задіяна раніше до набуття незалежності.

На цьому обговорення функціональних складових мовної ситуації в Індії не припинилося. Більш того, дискусії, що стосувалися використання офіційних мов в державній системі, продовжилися кілька десятиліть і зажадали роботи численних комісій, комітетів і конференцій. Особлива увага приділялася стану в країні і функціям англійської мови¹⁰ в тому числі і в галузі освіти.

Одна з перших комісій 1948 року по університетській освіті (The University Education Commission, відома як Radhakrishnan¹¹ Commission) висунула рекомендації, що відображають, в цілому, погляд освіченої частини індійського суспільства на процес освіти і включеність в нього національних мов, в тому числі англійської. Комісія дала наступні рекомендації: (1) федеральна мова повинна збагачуватися за допомогою асиміляції слів з різних джерел і використовувати лексичні одиниці, що вже існують в мовах Індії; (2) інтернаціональна технічна і наукова термінологія повинна використовуватися, запозичені слова повинні бути належним чином асимільовані; (3) англійська мова повинна бути замінена однією з мов, що поширені в Індії, в ролі засобу здобуття вищої освіти; проте такою мовою не може стати санскрит в силу його складності (on account of vital difficulties); (4) студенти, які отримують середню

⁹ Членами Конгресу були політичні діячі Махатма Ганді і Джавахарлал Неру, політик і генерал-губернатор Пакистану Мухаммад Алі Джинна, активісти Субхас Чандра Бос і Бхагат Сінгх, поети і письменники Рабіндранат Тагор, Аллама Мухаммад Ікбал, Джош Маліхабаді, Сарат Чандра Чаттопадхай і т.д., представниці феміністичного руху Сароджині Найду, Бегум Роке.

¹⁰ Як справедливо зазначає П. Саїлайя, історія дебатів про мову і процеси інституціоналізації її в систему освіти і є історією англійської мови в постколоніальний період (Sailaja, 2009: 112).

¹¹ Названа так на честь її голови, ректора університету Banaras Hindu і майбутнього президента Індії С. Радхакришнана.

та вищу освіту, повинні володіти трьома мовами – регіональною, федеральною і англійською, а також шрифтом деванагарі; (5) англійська мова повинна вивчатися в вищих навчальних закладах з метою отримання доступу до зростаючого знання.

Комісія 1952 року по середній освіті (Secondary Education Commission) постановила використання хінді і англійської мови в функції засобу навчання на початковій стадії освітнього процесу (junior basic stage); на подальших сходах освіти (middle school stage, higher secondary level) учні повинні були мати можливість продовжувати навчання і на даних мовах. Звіт комісії окремо торкався питання функціонування англійської мови; визнавалося, що відмова від англійської мови в середній школі неможлива до тих пір, поки англійська мова продовжує залишатися засобом здобуття вищої освіти.

Комісія з мови (Official Language Commission) уряду Індії в 1956 році виступила з рекомендацією взагалі не обмежувати функціональне використання англійської мови в країні.

Положення англійської мови в Індії також обговорювалося в 1960 році комітетом з координації та інтеграції схеми роботи в галузі фізичного навчання, рекреації і соціального забезпечення молоді (Committee Kunzru – Committee for Co-ordination and Integration of Scheme Operating in the Field of Physical Education, Recreation and Youth Welfare), в 1961 році на конференції міністрів штатів (Chief Ministers Conference) і конференції з національного інтегрування (National Integration Conference), в 1966 році комісією з освіти (Kothari Commission), в 1969-71 роках комітетом з навчання англійської мови (The Study Group Report on the Teaching of English, відомим як The Gokak Committee Report), в 1986 і 1990 роках комісією Ачарія Рамамурті (Acharya Ramamurti Commission 1986), в 1989 році центром розвитку освітніх програм (Curriculum Development Centre) (див. докладніше Krishnaswamy, 2006: 114-125).

Разом з тим, в країні були сильні і тенденції, спрямовані на відмову від використання англійської мови; прихильники цієї політики розглядали використання англійської мови як знак раболіпства. Найбільш яскравими противниками англійської мови на території Індостану були політичні сили, які об'єдналися для проведення конференції щодо припинення використання англійської мови (Akhil Bharatiya Angrezi Hatao Sammelan). Прикладом реалізації даних прагнень стало рішення колишнього міністра штату Уттар-Прадеш про заборону використання англійської мови в усіх державних установах штату.

Таке подвійне ставлення до англійської мови призвело до заколотів і заворушень у різних частинах країни. Так, в 1965 році в південно-індійському штаті Таміл-Наду в результаті виступів, які закликали заборонити і англійську мову, і хінді, залишивши тамільську мову єдиним засобом спілкування, загинуло понад 70 осіб, 15 тисяч студентів були заарештовані.

Певною мірою ситуація була врегульована в результаті прийняття трьох-мовної формули, згідно з якою мовами освіти визнавалися хінді, англійська та регіональна мова. Однак, незважаючи на те, що така формула була спрямована на створення умов, які сприяють, як зазначає В. Р. Мехта, збереженню і розвитку

культури меншин, вона не могла бути застосована повсюдно в країні, оскільки не у всіх штатах Індії були поширені хінді і англійська (Мехта, 2003).

Штати Індії зберегли можливість самостійно визначати мовну політику, що призвело до відмови Бенгалії в 1980-х роках і Карнаткі в 2006 році від використання англійської мови в усіх сферах суспільного життя. Однак через короткий проміжок часу обидва штату повернулися до використання англійської мови, визнавши переваги, які знання англійської мови створює для студентів як на національному, так і на міжнародному рівнях.

В цілому, на думку Т. МакАртура, англійська мова як повністю інституалізована (про що свідчить її офіційний статус і кількість носіїв) виконує в Індії п'ять основних функцій. Перша функція полягає в офіційній ролі англійської мови після хінді (*associate official language*). У штатах Аруначал-Прадеш, Маніпур, Мізорам, Мегхалая, Нагаланд, Тріпура, в яких місцеві мови не можуть виконувати функцію єдиної мови в силу різних соціо-економічних причин, англійська виконує функцію першої офіційної мови. Англійська мова також виконує функцію офіційної мови союзних територій: Андаманських і Нікобарських островів, Дадра і Нагар-Хавелі, Дамана і Діу, Лакшадвіпа, Пондічеррі, Чандігарха і Делі, в яких вона в силу історичних причин сприймається як нейтральна. В рамках четвертої функції англійська мова забезпечує здобуття освіти відповідно до трьох-мовної формули (місцева мова – хінді – англійська мова). П'ята функція англійської мови – забезпечення роботи правової системи, регіональної та загально-індійської адміністрації, збройних сил, національної та міжнародної економіки, мас медіа¹².

Функціональний успіх будь-якої мови/варіанта закріплюється її/його кодифікацією, як правило в загальному тлумачному словнику національної мови/варіанта. Трансформація англійської мови в Індії з колоніальної в інституалізовану, що використовується широкими верствами суспільства і характеризується високим оцінним статусом і функціональним різноманіттям, передбачає її кодифікацію.

Однак, лексикографічний опис індійського варіанту англійської мови обмежується лише кількома невеликими словниками, підготовленими в 90-х роках минулого століття і надрукованими видавництвами Oxford University Press, Harper Collins, Central Institute of English & Foreign Languages (*Common Indian Words in English* (1984), *A Dictionary of Collocations for Indian Users of English* (1989), *Sahibs, Nabobs, and Boxwallahs, A Dictionary of The Words of Anglo-India* (1991), *Words in Indian English: A Reader's Guide* (1991), *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English with a special supplement of Indian English*

¹² Сімдесят років функціонування англійської мови в якості офіційної і кілька століть її існування в країні, тим не менш, не призвели до стабільного стану і однозначного відношення до англійської мови з боку всіх верств суспільства, про що свідчить, на думку Р. Р. Мехротри, безліч двоїстих термінів, які використовуються для його опису: “official language”, “associate official language”, “associate additional language”, “alternative language”, “subsidiary link language”, “library language”, “tool language”, “language of wider communication”, “language of need'filling” і багато інших (Mehrotra, 1997: 7).

(1996); культурологічними роботами з лексикографічною складовою, створеними на початку цього століття (*Indian and British English: A Handbook of Usage and Pronunciation* (1979), *A Rumble-Tumble Guide to Some Words, Customs, and Quiddities Indian and Indo-British* (2003), *The Queen's Hinglish or How to Speak Pukka* (2006), а також словником, який реєструє особливості індійської англійської в південній Африці (*A Dictionary of South African Indian English* (2010) і першого онлайн глосарію (*Dictionary of Indian English* (2011, 2020).

Висновки. Виконане дослідження показало, що мовна ситуація постколоніальної Індії в цілому не зазнає кардинальних змін в порівнянні з добританським і колоніальним періодами. Так, ситуація щодо кількісного параметру залишається багатомовною, різнопотужною, багатополюсною і полікомпонентною. За якісним параметром вона демонструє риси гетерогенності, гетероморфії, нерівноважності і дисгармонічності. За оцінним параметром мовна ситуація відображає всі процеси, що почалися в попередніх періодах і стосуються функцій мов. При цьому, всередині мовної ситуації в постколоніальний період проходять трансформаційні процеси, що зачіпають найбільшою мірою англійську мову.

Кількісний параметр мовної ситуації щодо англійської мови в незалежній Індії характеризується зростанням її демографічного показника. Так, згідно з соціологічними даними, англійською мовою на достатньому для розуміння рівні володіє більшість населення країни. Зростання кількості корінних жителів, які використовують англійську мову в Індії, призвело до розуміння необхідності наділення її офіційним статусом без тимчасового обмеження, що знайшло відображення в Конституції країни.

Якісний параметр мовної ситуації, що стосується англійської мови, характеризується рисами екzogлосної ситуації, зберігаючи риси і ендоглосії, що знаходить вияв у функціональних характеристиках. Англійська не тільки виконує функцію офіційної мови Індії і союзних територій, але забезпечує здобуття освіти, роботу правової системи, адміністрації, збройних сил, економіки і мас медіа.

Оцінний параметр відображає проходження англійською мовою стадій від неприйняття в деяких регіонах до визнання її невід'ємною складовою мовної ситуації країни. При цьому важливою особливістю цієї ситуації є диглосія, при якій рідними (*mother tongue*) для переважної більшості населення є автохтонні мови, англійська ж мова освоюється через систему освіти і комунікацію в зазначених вище областях.

Як показує світова практика, якість вивчення нерідної мови в умовах формування її варіанта і ефективність її використання багато в чому залежать від глибокого розуміння особливостей цього варіанту, що забезпечується різнобічними дослідженнями. Одним з найважливіших напрямків таких досліджень є лексикографічні розвідки і створення словникових довідників. Нагадаємо, що вже на ранніх етапах функціонування англійської мови в Індії були створені словникові посібники, в яких зареєстровані численні і різноманітні особливості англомовного узусу в даному регіоні. Однак у постколоніальний

період лексикографічна робота не ведеться систематично, про що наочно свідчить аналіз словникової продукції.

Перспективи дослідження ми вбачаємо як у вивченні лексичних особливостей англійської мови в Індії, так і в детальному аналізі існуючих словникових робіт з метою виявлення причин сформованої лексикографічної ситуації.

Висновки до циклу статей

Соціально-історичне дослідження мовної ситуації в Індії, представлене в циклі статей і спрямоване на виявлення історико-культурних, соціально-політичних і лінгвістичних умов існування англійської мови в країні і формування англійської індійської лексикографії, дало повну картину соціальної історії англійської мови на індійському субконтиненті.

Предметне вивчення соціальних і історичних даних дозволило виділити у мовній ситуації в Індії три основних періоди: добританський, колоніальний і постколоніальний.

Відповідно до методології, яка застосовується для дослідження мовних ситуацій, під якою ми розуміємо розвиток сукупності форм існування однієї мови або сукупності мов в їх територіально-соціальних взаємовідносинах і функціональній взаємодії в межах певних географічних регіонів або адміністративно-політичних утворень. Для кожного з періодів виділяються кількісні, якісні і оцінні параметри, що їх описують.

Так, кількісний параметр мовної ситуації добританського періоду в Індії характеризується різнопотужністю, багатополісністю і деякою дисгармонійністю як з точки зору демографічної, так і комунікативної потужності, що веде до функціональної полікомпонентності. Якісний параметр демонструє багатомовність, в рамках якої на території півострова співіснувало безліч як близькоспоріднених ідіомів, так і мов, що входять в різні мовні сім'ї. Такий стан призводить до формування характеру мовної ситуації, що демонструє схильність одночасно до екзо- і ендоглосії.

Кількісний та якісний параметри колоніального і постколоніального періодів мовної ситуації в Індії щодо місцевих мов країни зберігають свої основні риси; зміни оцінного параметра пов'язані з дискусіями з приводу прийняття на конституційному рівні однієї / або декількох офіційних мов.

Відносно англійської мови в колоніальний і постколоніальний періоди параметри мовної ситуації демонструють значні трансформаційні процеси. Варіації кількісного параметра проявляються не тільки в зростанні демографічного показника, але і в зміні національної приналежності населення, що володіє англійською: від вихідців з Британських островів і інших англійських країн до певної частини автохтонного населення країни, що використовує мову на різних комунікативних рівнях. Якісний параметр англійської складової мовної ситуації демонструє збільшення її домінуючих характеристик. Так, зростають її педагогічна, політична функції і функції мови-посередника, що призводить, відповідно, до зміни сприйняття англійської мови

на оцінному рівні і подальшому закріпленню в Конституції країни офіційного статусу англійської мови.

Таким чином, дослідження показало, що англійська мова в Індії пройшла шлях від мінімального використання місцевим населенням до загальнодержавного визнання і використання її в різних областях, які забезпечують успішне функціонування держави на світовому ринку.

Одним зі спостережень дослідження стало виявлення парадоксальної ситуації щодо англомовного лексикографічного компонента мовної ситуації. Якщо в колоніальному періоді було складено близько десяти словникових робіт, як спеціалізованих, так і загальних, включаючи словник на історичних принципах, які досить докладно описують різні шари лексики, то постколоніальний період представлений п'ятьма словниками, що описують загальну лексику англійської мови в Індії, і декількома словниками більш вузької спрямованості, що не відображають всі інновації і особливості індійського варіанту англійської мови. Розуміння тенденції зниження рівня лексикографічної репрезентації англійської мови в Індії вимагає подальших спеціальних соціолінгвістичних та глибоких лексикографічних досліджень.

Список літератури

- Битко Н. С. Языковая ситуация как фактор развития англоязычной лексикографии Индии: добританский период. *Записки з романо-германської філології*. 2019. Вип. 2 (43). С. 81–92.
- Битко Н. С. Мовна ситуація як фактор розвитку англомовної лексикографії Індії: колоніальний період. *Записки з романо-германської філології*. 2021. Вип. 1 (46). С. 23–37.
- Grierson G. A. *Linguistic Survey of India. Vol.I. Calcutta: General Publication Branch, 1927. 517 p.*
- Census of India. Government of India. Ministry of Home Affairs. URL:<https://censusindia.gov.in/DigitalLibrary/reports.aspx>;
http://www.censusindia.gov.in/Census_Data_2001/Census_Data_Online/Language/data_on_language.html (дата звернення: 24.09.2021)
- Mahapatra B. P. A Demographic Appraisal of Multilingualism in India. *Multilingualism in India*. Clevedon (Philadelphia): Multilingual Matters Ltd, 1990. P. 1–15.
- Masica C. P. *The Indo-Aryan Languages*. Cambridge: CUP, 1993, 539 p.
- Jain D. Sociolinguistics of the Indo-Aryan languages. *The Indo-Aryan Languages*. London and New York: Routledge, 2003. P. 46–66.
- Lange C. *The Syntax of Spoken Indian English*. Amsterdam: John Benjamins, 2012. 265 p.
- People's Linguistic Survey of India. URL:
<http://www.peopleslinguisticsurvey.org> (дата звернення: 15.07.2020)
- Enthnologue: Languages of the World / ed. by Eberhard D., Simons G., Fennig Ch. 20th edition. Dallas, Texas: SIL International. URL: <http://ethnologue.com> (дата звернення 24.09.2021)
- van Driem G. South Asia and the Middle East. *Encyclopaedia of the World's Endangered Languages*. London: Routledge, 2007. P. 283–347.
- The Constitution of India. URL: <https://legislative.gov.in/sites/default/files/COI.pdf> (дата звернення: 24.09.2021)
- UN. Department of Economic and Social Affairs. URL: <https://esa.un.org/unpd/wpp/DataQuery/> (дата звернення: 15.07.2020)
- Mahapatra B. P. A Demographic Appraisal of Multilingualism in India. *Multilingualisms in India* / ed. by D. P. Pattanayak. Clevedon, Philadelphia: Multilingual Matters Ltd, 1990. P. 1–14.
- Chaudhary S. The Sociolinguistic Context of English Language Teaching in India. *Readings in English Language Teaching in India* /ed. by S. Kudchedkar. Hyderabad: Oriental Longman Private Limited, 2002. P. 37–66.

- Bragg M. *The Adventure of English: 500 ad to 2000. The Biography of a Language*. London: Hodder & Stoughton, 2003. 354 p.
- D'Souza J. Indian English: Some Myths, Some Realities. *English-World Wide*. Vol. 18 (1), 1997. P. 91–105.
- Kachru B.B. *Asian Englishes: Beyond the Canon*. Hong Kong: Hong Kong University Press, 2005. 360 p.
- Kamdar M. *Planet India, How Fastest-growing Democracy is Transforming America and the World*. New York: Scribner, 2007. 340 p.
- Sedlatschek A. *Contemporary Indian English. Variation and Change*. Amsterdam (Philadelphia): John Benjamins, 2009. 364 p.
- McArthur T. *The Oxford Guide to World English*. Oxford: OUP, 2003. 501 p.
- Ramaiah L. S. *Indian English. A Bibliographical Guide to Resources*. Delhi: Gian Publishing House, 1988. 137 p.
- Hohenthal A. English in India. Loyalty and Attitudes. *Language in India*. 2005. Vol. 3. URL: <http://www.languageinindia.com/may2003/annika.html#chapter5> (дата звернення: 24.09.2021)
- Sailaja P. *Indian English*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009. 172 p.
- Lambert J. Diachronic stability in Indian English lexis. *World Englishes*. 2014. Vol. 33 (1). P. 112–127.
- Kachru B. B. English in South Asia. *The Cambridge History of the English Language* / ed. R. Burchfield. Vol V: *English in Britain and Overseas. Origins and Development*. Cambridge: CUP, 1994. P. 497–626.
- Indian Languages – Defining India's Internet. A Study by KPMG in India and Google. URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/in/pdf/2017/04/Indian-languages-Defining-Indias-Internet.pdf> (дата звернення: 24.09.2021)
- Parhi A. R. *Indian English Through Newspapers*. New Delhi: Concept Publishing Company, 2008. 277 p.
- Krishnaswamy N. *The Story of English in India*. New Delhi: Foundation Books, 2006. 226 p.
- Мехта В.Р. Языковые права в Индии. *Культурные права и проблемы, связанные с их признанием. Сб. очерков*. М: Магистр ЮНЕСКО, Ин-т гуманитар. наук и права, 2003. С. 105–109.
- Mehrotra R. R. *Indian English. Texts and Interpretation*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins, 1998. 148 p.
- Лексикографічні джерела**
- Hawkins R.E. *Common Indian Words in English*. Delhi, New York: Oxford University Press, 1984. 106 p.
- Hosali Pr., Tongue R. K. *A Dictionary of Collocations for Indian Users of English*. Hyderabad: Department of Correspondence Courses, Central Institute of English & Foreign Languages, 1989. 103 p.
- Lewis I. *Sahibs, Nabobs, and Boxwallahs, A Dictionary of The Words of Anglo-India*. Bombay, etc.: Oxford University Press, 1991. 280 p.
- Muthiah S. *Words in Indian English: A Reader's Guide*. New Delhi: INDUS, 1991. 165 p.
- Sengupta I. Ch. *The Indian English Supplement to the Advanced Learner's Dictionary of Current English*. 5th edition / ed. by Crowther J. Oxford: Oxford University Press, 1996. 1475 p.
- Hankin N. *Hankl yn-Janklyn: A Rumble-Tumble Guide to Some Words, Customs, and Quiddities Indian and Indo-British*. New Delhi: India Research Press, 2003. 656 p.
- Nihalani P., Tongue R. K., Hosali Pr. *Indian and British English: A Handbook of Usage and Pronunciation*. Delhi: Oxford University Press, 1979. 260 p.
- Mahal B. K. *The Queen's Hinglish or How to Speak Pukka*. Glasgow: HarperCollins, 2006. 128 p.
- Mesthrie R. *A Dictionary of South African Indian English*. Claremont: UCT Press, 2010. 208 p.
- Subhash V. *Dictionary of Indian English*. www.VSubhash.in, 2020. 39 p.

References

- Bitko, N. S. (2019). Jazykovaja situacija kak faktor razvitija anglojazychnoj leksikografii Indii: dobritanskij period. In *Zapiski z romano-germans'koj filologii*, 2 (43), 81–92.
- Bytko, N. S. (2021). Movna sytuatsiia yak faktor rozvytku anhlomovnoi leksykoigrafii Indii: kolonialnyi period. In *Zapysky z romano-hermanskoj filolohii*, 1 (46), 23–37.
- Grierson, G. A. (1927). *Linguistic Survey of India*. Vol. I. General Publication Branch. *Census of India. Government of India. Ministry of Home Affairs*. Retrieved September 24, 2021, from <https://censusindia.gov.in/DigitalLibrary/reports.aspx>;
http://www.censusindia.gov.in/Census_Data_2001/Census_Data_Online/Language/data_on_language.html/.
- Mahapatra, B. P. (1990). A Demographic Appraisal of Multilingualism in India. In *Multilingualism in India*. Multilingual Matters Ltd, P. 1–15.
- Masica, C. P. (1993). *The Indo-Aryan Languages*. Cambridge: CUP.
- Jain, D. (2003). Sociolinguistics of the Indo-Aryan languages. In *The Indo-Aryan Languages*. Routledge, 46–66.
- Lange, C. (2012). *The Syntax of Spoken Indian English*. John Benjamins.
- People's Linguistic Survey of India*. Retrieved July 15, 2020, from <http://www.peopleslinguisticsurvey.org/>.
- Eberhard, D., Simons, G., & Fennig, C. (Eds.). (2021). *Languages of the world*. Ethnologue. Retrieved September 24, 2021, from <http://ethnologue.com/>.
- van Driem, G. (2007). South Asia and the Middle East. In *Encyclopaedia of the World's Endangered Languages*. Routledge. 283–347.
- The Constitution of India*. Retrieved September 24, 2021, from <https://legislative.gov.in/sites/default/files/COI.pdf>.
- UN. Department of Economic and Social Affairs*. July 15, 2020, from <https://esa.un.org/unpd/wpp/DataQuery/>.
- Mahapatra, B. P. (1990). A Demographic Appraisal of Multilingualism in India. In D. P. Pattanayak (Ed.), *Multilingualisms in India*. Multilingual Matters Ltd. 1–14.
- Chaudhary, S. (2002). The Sociolinguistic Context of English Language Teaching in India. In S. Kudchedkar (Ed.), *Readings in English Language Teaching in India*. Oriental Longman Private Limited. 37–66.
- Bragg, M. (2003). *The Adventure of English: 500 ad to 2000. The Biography of a Language*. Hodder & Stoughton.
- D'Souza, J. (1997). Indian English: Some Myths, Some Realities. *English-World Wide*, 18 (1), 91–105.
- Kachru, B. B. (2005). *Asian Englishes: Beyond the Canon*. Hong Kong University Press.
- Kamdar, M. (2007). *Planet India, How Fastest-growing Democracy is Transforming America and the World*. Scribner.
- Sedlatschek, A. (2009). *Contemporary Indian English. Variation and Change*. John Benjamins.
- McArthur, T. (2003). *The Oxford Guide to World English*. Oxford University Press.
- Ramaiah, L. S. (1988). *Indian English. A Bibliographical Guide to Resources*. Gian Publishing House.
- Hohenthal, A. (2005). English in India. Loyalty and Attitudes. *Language in India*. 3. Retrieved September 24, 2021, from <http://www.languageinindia.com/may2003/annika.html#chapter5>
- Sailaja, P. (2009). *Indian English. Edinburgh*. Edinburgh University Press.
- Lambert, J. (2014). Diachronic stability in Indian English lexis. *World Englishes*, 33 (1), 112–127.
- Kachru, B. B. (1994). English in South Asia. In R. Burchfield (Ed.), *The Cambridge History of the English Language*. V, *English in Britain and Overseas. Origins and Development*. Cambridge University Press. 497–626.
- Indian Languages – Defining India's Internet. A Study by KPMG in India and Google*. Retrieved September 24, 2021, from <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/in/pdf/2017/04/Indian-languages-Defining-Indias-Internet.pdf>

- Parhi, A. R. (2008). *Indian English Through Newspapers*. Concept Publishing Company.
- Krishnaswamy, N. (2006). *The Story of English in India*. Foundation Books.
- Mehta, V. R. (2003). Jazykovye prava v Indii. In *Kul'turnye prava i problemy, svjazannye s ih priznaniem. Sb. ocherkov. Magistr JUNESKO, In-t gumanitar. nauk i prava*. 105–109.
- Mehrotra, R. R. (1998). *Indian English. Texts and Interpretation*. John Benjamins.
- Lexicographic Resources**
- Hawkins, R. E. (1984). *Common Indian Words in English*. Oxford University Press.
- Hosali, Pr., Tongue, R. K. (1989). *A Dictionary of Collocations for Indian Users of English*. Department of Correspondence Courses, Central Institute of English & Foreign Languages.
- Lewis, I. (1991). *Sahibs, Nabobs, and Boxwallahs, A Dictionary of The Words of Anglo-India*. Oxford University Press.
- Muthiah, S. (1991). *Words in Indian English: A Reader's Guide*. INDUS.
- Sengupta, I. Ch. (1996). *The Indian English Supplement to the Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Oxford University Press.
- Hankin, N. (2003). *Hankl yn-Janklyn: A Rumble-Tumble Guide to Some Words, Customs, and Quiddities Indian and Indo-British*. India Research Press.
- Nihalani, P., Tongue, R. K., Hosali, Pr. (1979). *Indian and British English: A Handbook of Usage and Pronunciation*. Oxford University Press.
- Mahal, B. K. (2006). *The Queen's Hinglish or How to Speak Pukka*. HarperCollins.
- Mesthrie, R. A (2010). *Dictionary of South African Indian English*. UCT Press.
- Subhash, V. (2020). *Dictionary of Indian English*. Retrieved September 24, 2021, from www.VSubhash.in

Стаття надійшла до редакції 3.09.2021 р.

УДК 811.111.342'41

[https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2\(47\).245922](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2(47).245922)

ВАРІАТИВНИЙ ХАРАКТЕР МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ БРИТАНСЬКОЇ ЖІНКИ

Вихор О. Ф.

старший викладач

Національний університет «Одеська морська академія»

orcid.org/_0000-0003-443-7293

Рудік І. В.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

orcid.org/000-0001-9208-4923

В статті досліджуються питання варіативності просодії в жіночому мовленні. В фокусі дослідження перебуває мовленнєва поведінка британських жінок, різних за професією. Визначення основних просодичних маркерів їхнього мовлення є метою дослідження. Предметом дослідження є варіативність просодичних моделей мовлення жінок. Об'єктом дослідження є невідготівлене монологічне мовлення дикторів телебачення, лекторів університету як представників досліджуваних професій. У запропонованій роботі зроблено спробу з'ясувати кореляцію гендерної і професійної приналежності мовця з особливостями її мовленнєвої поведінки. Усіх інформантів можна схарактеризувати як успішних жінок, які є фахівцями у своїй галузі і мають досвід професійної діяльності. Професійна належність людини впливає на багато аспектів її життя, в тому числі й на пов'язану з її професійною діяльністю. Ступінь впливу професійної діяльності людини на її мовленнєву поведінку тим вищий, чим більшу кількість вербального спілкування передбачає її професія. Гендер, так само як і професія людини, є одним із ключових факторів соціальної варіативності і найважливішим компонентом соціального статусу. Завданням дослідження було: розглянути основні напрямки гендерної лінгвістики з метою визначення мовленнєвої поведінки; проведення фонетичного експерименту з метою виявлення просодичних характеристик мовленнєвої поведінки сучасної британської жінки. Відповідно до поставленої мети та завдань у роботі використана методика аудиторського аналізу, який дав змогу ідентифікувати й інтерпретувати зібрані фонетичні дані, а також інтонування для зображення інтонації мовлення. У проведеному дослідженні було зроблено спробу проаналізувати мовленнєву поведінку сучасної британської жінки за допомогою просодичних особливостей її мовлення.

Ключові слова: сучасна британська жінка, мовленнєвий портрет, просодія, професія, вік, тон.

THE VARIANT NATURE OF THE BRITISH WOMEN'S SPEECH BEHAVIOR

Vykhor O.F.

senior lecturer, Odesa National Maritime Academy

Rudik I.V.

PhD in Linguistics, associate professor
Odesa I.I. Mechnikov National University

The question of prosodic variation in women's speech has been analysed in the present article. Women's of different social position (age and profession) speech behavior is in the centre of the given

investigation. Women's speech, being the subject of the analysis, allowed to reveal their specific peculiarities and arrange their speech behavior. The aim of the investigation is to define prosodic markers of women's speech behavior. The subject of investigation is variation of women's speech prosodic models. The object is unprepared monological speech of TV announcers and university lecturers as representatives of the analysed professions. The following tasks have been set: to distinguish main trends in gender linguistics, with the aim of defining speech behavior; to conduct phonetic analysis; to reveal differentiating prosodic characteristics, identifying women's speech behavior. In accordance with the aim and tasks of investigation, perceptive auditory analysis was applied which allowed to identify and interpret the analysed phonetic data and method of intoning was used to describe speech intonation. The concluded investigation allowed to analyse contemporary British women's speech behavior with the help of prosodic peculiarities of their speech. The auditory analyses allowed to come to the following conclusions: speech behavior of successful women-announcer is characterized by prevalence of Falling Scale and Falling terminal tone, which identify them as confident, categorical in speech women, who can convince interlocutors, influence them, as the main aim of announcers speech is to reach the listener, to make information maximum available and understandable. Speech behavior of university lecturers is characterised by more variable character. Their speech is dominated by Rising, Wavy scales, which is explained by peculiarities of the profession: they masterfully use their voice timbre, and high tonality of speech testify their skills to adopt speech behavior to communication conditions. Thus prosodic means, which form during the act of communication may characterise the speaker's originality, different by age and profession.

Key words: contemporary British woman, speech portraiture, prosody, profession, age, Scale, tone.

Вступ. У сучасному мовознавстві роботи, що ґрунтуються на соціально-маркованій специфіці статі, викликають все більшу цікавість з боку дослідників (Петренко 2011). Жіноче мовлення стало предметом численних досліджень, які дозволили виявити специфічні особливості її мовленнєвої поведінки. Зарубіжні лінгвісти У. Лабов, П. Траджілл у своїх дослідженнях визначили соціолінгвістичні змінні, які виступають як мінливі фактори в процесі продукування мовлення і виявили закономірність: жінки будь-якого віку і класу вживають у мовленні більш стандартні форми мови, ніж чоловіки. П. Траджілл віддає перевагу більш нормативному жіночому мовленню, оскільки жінка традиційно значніше впливає на виховання дітей (Lakoff 1975).

На думку сучасних фахівців в галузі соціолінгвістики мовлення людини виступає індикатором статусної належності мовця: здебільше людина може зробити висновок про соціальний стан, професію співрозмовника протягом не тривалої розмови. Існує деякий інваріативний набір мовленнєвих особливостей притаманних мовцю певної професії, певного соціального статусу. Переважна більшість лінгвістів погоджуються з виявленою У. Лабовим мовленнєвою поведінкою жінок, що проявляється в різноманітних судженнях про стандартні і нестандартні форми вимови і різному рівні сприйняття лінгвістичних змінних (Freeman 2007).

Вивчення впливу професії і гендера на мовленнєву поведінку мовця присвячена велика кількість робіт. Р. Лакофф описала особливості жіночого мовлення і виявила, що жіноче мовлення більш ввічливе порівняно з мовленням чоловіків; жінки частіше вживають розділові запитання; для вираження ствердження жінки вдаються до інтонації запитання у ствердженнях; жінки

частіше ухиляються від прямої відповіді, жінки вживають правильну граматику (Coates 1993).

Але те, що Р. Лакофф називала типово жіночою мовою, було виявлено іншими вченими і в мовленні чоловіків. У. Барр та Б. Аткинс пояснили це залежністю лінгвістичних особливостей мовлення від соціального стану і професії і залежно від ситуації спілкування (Lakoff 1975). На думку Т.І. Шевченко серед усіх факторів що визначають соціальну стратифікацію, рід діяльності людини є найбільш значущим (Шевченко 1990). Автор зазначає, що ступень впливу професійної діяльності на мовленнєву поведінку людини тим вищий, чим більше кількість вербального спілкування передбачає її професія.

Однак, незважаючи на величезну кількість праць ще й досі залишається відкритим питання про визначення просодичних особливостей професійного мовлення жінок. Саме через це у пропонованій роботі зроблено спробу з'ясувати кореляцію гендерної і професійної приналежності мовця з особливостями її мовленнєвої поведінки.

Метою дослідження є визначення основних просодичних маркерів мовленнєвої поведінки сучасної британської жінки, зайнятої в різноманітних професійних сферах діяльності. **Завданням** дослідження було:

- розглянути основні напрямки гендерної лінгвістики з метою визначення мовленнєвої поведінки жінки;
- визначити поняття “професії”
- проведення фонетичного аналізу;
- виявлення просодичних характеристик, які можуть служити маркерами мовленнєвої поведінки представниць досліджуваних професій- дикторів телебачення й лекторів університету .

Відповідно до поставленої мети та завдань у роботі використана **методика** аудиторського аналізу, який дав змогу ідентифікувати й інтерпретувати зібрані фонетичні дані, а також інтонування для зображення інтонації мовлення.

Матеріалом дослідження послужили записи інтерв'ю з чотирма британськими жінками – представницями двох професій: 2 диктора телебачення і 2 лектора університету. Загальний час звучання аудіоматеріалу склав 44 хвилини. Усіх інформантів можна схарактеризувати як успішних жінок, які є фахівцями у своїй галузі і мають досвід професійної діяльності.

Результати і обговорення. Професійна належність людини впливає на багато аспектів її життя, в тому числі й на пов'язану з її професійною діяльністю. Ступінь впливу професійної діяльності людини на її мовленнєву поведінку тим вищий, чим більшу кількість вербального спілкування передбачає її професія. Це відзначає й Є. В. Корнелаєва, кажучи про існування так званих «професій із підвищеною мовленнєвою культурою». Представниками таких професій є диктори телебачення, оратори, актори - професіонали, які використовують голос як своє основне «знаряддя виробництва» (Корнелаєва 2015: 19).

Гендер, так само як і професія людини, є одним із ключових факторів соціальної варіативності і найважливішим компонентом соціального статусу. У соціолінгвістичних дослідженнях гендерна специфіка мовлення розглядається у

межах комунікативної поведінки чоловіків і жінок. Учені вивчають характерні для мовлення представників двох статей стратегії і тактики, вживання просодичних моделей у мовленні, способи досягнення успіху в комунікації. Дуже цікавою також є так звана «феміністська лінгвістика», яка виникла в США ще в 60-70-і роки минулого століття, і вивчає дві групи питань. У межах першої групи вчені досліджують мовленнєву поведінку чоловіків і жінок з метою виявлення мовних асиметрій, спрямованих проти жінок. Ці асиметрії є наслідком патріархальних стереотипів, що впливали на мовленнєву поведінку обох статей і створювали картину світу, в якій жінка наділяється переважно негативними рисами і виконує другорядну роль щодо чоловіка. Представники другого напрямку досліджують гендерну специфіку інтеракції в одностатевих і змішаних групах, Такий підхід ґрунтується на твердженні про те, що існують різні стратегії комунікативної поведінки чоловіків і жінок, що розвиваються на базі патріархальних стереотипів, наявних у мові. Вчені досліджують особливості мовленнєвої поведінки чоловіків і жінок в різних контекстах, у низці екстралінгвістичних ситуацій: спілкування в комерційних компаніях і бізнес спільнотах, дебати в парламенті, діалоги лікарів і пацієнтів, мовленнєва поведінка жінок-поліціантів, жінок-суддів, телевізійні ток-шоу та радіопередачі (Корнелаєва 2015).

Засновницею феміністської лінгвістики можна вважати Робін Лакофф, яка у своїй праці «Мова і місце жінки» обґрунтовує андроцентричність мови і підлегле становище жінки в картині світу, що відтворюється за допомогою мови. Лакофф характеризує жіночу комунікативну поведінку, як невпевнену, менш агресивну, ніж чоловічу, більш гуманну і орієнтовану на співрозмовника. Жінка у змозі слухати і чути співрозмовника, вона не намагається контролювати перебіг бесіди. Така мовленнєва поведінка жінки свідчить про некомпетентність і негативно відбивається на її іміджі. Чоловіча мовленнєва поведінка відрізняється більшою агресивністю, прагненням домінувати в ході бесіди, меншою схильністю до компромісів (Lakoff 1975).

Зарубіжна дослідниця Т. І. Шевченко дослідила мовлення британських жінок високого і низького соціального статусу і виділила їх основні просодичні характеристики. Для мовлення жінок високого соціального статусу характерно різноманіття мелодійного репертуару, дотримання певних пропорцій, тобто кількісних співвідношень тих або інших елементів у мелодії, їх мовлення відрізняється широким діапазоном голосу, який дозволяє виразити глибину мелодійних модуляцій. Мовлення представниць низького соціального статусу демонструє обмежений мелодійний репертуар, вузький діапазон голосу, у мовленні яскраво представлені регіональні риси (Потапова 2000).

Проте, ці просодичні характеристики лише умовно можуть вважатися типовими рисами мовленнєвої поведінки жінок. У різних комунікативних ситуаціях вплив гендера проявляється у виборі одних компонентів просодії і блокуванні інших. При аналізі мовлення досліджуваних інформантів – чотирьох жінок, ми брали до уваги такі фактори як вік, професійна приналежність. Як зазначає Дж. Коутс, стать відіграє ключову роль тільки в тому випадку, коли за

всіма іншими параметрами комуніканти перебувають в однакових умовах (Шевченко 1990). Досліджувані інформанти були представлені в одні вікові групі 30-45 років.

Мелодійні характеристики

Серед просодичних характеристик найгнучкішою і найрухливішою є мелодика, яка може передавати інформацію про професійну належність мовця. Методом перцептивного (аудиторського) аналізу було визначено основні одиниці мовленнєвої мелодії (шкали, термінальні тони, діапазон), окреслено спільні та диференційні ознаки просодії мовлення досліджуваних інформантів-жінок. Результати проведеного аналізу показали, що мелодійна організація мовлення представниць досліджуваних професій та різних вікових груп відрізняється високим ступенем тональної варіативності як у плані реалізації термінальних тонів, так і в плані оформлення перед'ядрової частини (шкали) інтонаційної групи (таблиця 1).

Таблиця 1

Частотність використання інтонаційних шкал (у %).

Вікова і професійна диференціація

Інформанти Тип шкали	Тип шкали				
	Спадна	Висхідна	Рівна (середня)	Хвилеподібна	Ковзна
Диктор телебачення (40 р.)	54	12	28	2	4
Диктор телебачення (35 р.)	51	24	20	4	1
Лекторка університету (40 р.)	29	21	9	22	19
Лекторка університету (30 р.)	19	31	15	18	17

Як свідчать дані представлені в таблиці 1, мовлення всіх досліджуваних інформантів відрізняється варіативністю у використанні типів шкал. За характером зміни мелодики найбільш частотною є спадна шкала в мовленні дикторів телебачення. Найбільший відсоток (54%) використання в мовленні спадної шкали характеризує мовлення дикторки телебачення віком 40 років, трохи менший відсоток (51%) вживання спадної шкали зафіксовано в мовленні диктора 35 років. Високий відсоток використання спадної шкали вказує на впевнену, категоричну манеру мовлення.

Висхідна шкала (31%) домінує в мовленні лекторки університету за частотністю є спадна шкала середнього діапазону; в її мовленні також представлена хвилеподібна шкала (18%). Використання в мовленні цих типів шкал вказує на емоційний характер мовлення, темпоральне забарвлення голосу.

У мовленні дикторки телебачення превалює спадна шкала, але її мелодійний контур відрізняється різноманіттям у використанні типів шкал (таблиця 1). Це можливо пояснити тим фактором, що основна мета диктора – вплинути на слухача, донести важливу інформацію, зробити її доступною і зрозумілою. Через це її мелодійний репертуар відрізняється варіативним характером.

В інтерв'ю досліджуваних інформантів більшу частину термінальних тонів

становить спадний тон різного діапазону, що є типовим для британського варіанта англійської мови. У мовленні двох інформантів-дикторів спадний термінальний тон домінує (38% і 37%) в мовленні лекторів університету високий спадний (22% і 25%), висхідний (37% і 27%) та спадно-висхідний та висхідно-спадний (таблиця 2).

Таблиця 2

Частотність використання термінальних тонів.
Вікова і професійна диференціація

Інформанти	Тип термінального тону (%)					
	Спадний високий (High Fall)	Спадний низький (Low Fall)	Висхідний (Low Rise)	Спадно-висхідний (Fall-Rise)	Висхідно-спадний (Rise-Fall)	Рівний (Level)
диктор телебачення (40 р.)	25	38	14	16	17	-
диктор телебачення (35 р.)	29	37	16	18	-	-
лектор університету (40 р.)	22	10	31	23	17	-
лектор університету (30 р.)	25	5	27	17	26	-

Вживання рівного тону, не представлено в мовленні представлених інформантів. Найбільший відсоток вживання низької спадної шкали (Low Fall) зареєстровано в мовленні жінок, які є успішними фахівцями, знають свою справу, категоричні у своїх судженнях. Високий спадний тон (High Fall) домінує у мовленні лекторів. Вживання цього тону вказує на зацікавленість, інтерес до співрозмовника, передає підвищений емоційний стан мовця. Висока рекурентність висхідно-спадного тону в мовленні лекторів 30 років пояснюється тим фактом, що молодь більш емоційна у своїх висловлюваннях з одного боку, а з іншого – надає мовленню відтінку незавершеності і здебільшого вживається перед паузами хезитації, коли мовцю потрібен час, щоб висловити свою думку.

Відсутність рівного тону у мовленні досліджуваних інформантів пояснюється тим, що всі інформанти є успішними жінками у своїй галузі, упевнені в собі і вмюють чітко висловлюватись, не залишаючи згадку про незавершеність думки.

Висновки. У проведеному дослідженні було зроблено спробу проаналізувати мовленнєву поведінку сучасної британської жінки за допомогою просодичних особливостей її мовлення. Аналіз результатів отриманих під час нерецептивного аудиторського дослідження став підставою для таких узагальнень: мовленнєва поведінка успішної жінки диктора характеризується превалюванням спадної шкали і спадного термінального тону, що вказує на впевнених в собі, категоричних жінок, які вмюють переконати співрозмовника, вплинути на нього. Адже основна мета диктора донести інформацію до слухача, зробити її максимально доступною і зрозумілою.

Мовлення лекторів університету характеризується більш варіативним характером вживання просодичних моделей. У мовленні дикторки телебачення (40р), так само як і в мовленні більш молодого покоління (35р), домінують висхідна, хвилеподібна шкали, що пояснюється особливостями її професійної діяльності, вони майстерно володіють голосом, а висока тональна варіативність мовлення свідчить про вміння прилаштовувати мовленнєву поведінку під умови комунікації. Отже, просодичні засоби, що формуються під час спілкування, характеризують своєрідність мовців, різних за віком і професією.

Список літератури

- Валігура О.Р. Класифікація загально лінгвістичних ознак мовної інтерференції. *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти* : [I міжнар. наук-практ. коф.]. Київ, 2014. С. 3-5.
- Корнелаяєва Є. В. Варіативність професійних просодичних особливостей мовлення (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі інтерв'ю з політиками, акторами, дикторами телебачення). Автореф. дис....канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови. Одеса, 2015. 19 с.
- Павлова А. К. Особенности просодического оформления речи современных женщин с высоким профессиональным статусом (на материале британских интервью). Автореф. дисс... канд. філол. наук: 10.02.04 - германские языки. М., 2017. 21 с.
- Петренко А.Д., Храбскова Д.М., Петренко Д.А., Исаев Э.Ш. Актуальные проблемы языковой вариативности в аспекте мировой интеграции и глобализации: [монография]. Симферополь, 2011. 204 с.
- Потапова Р. К. Сексолект как составляющая экспертной фоноскопии в криминалистике. *Гендер как интрига познания*. М.: «Рудомино», 2000. С. 143-146.
- Шевченко Т. И. Социальная дифференциация английского произношения. М.: Высшая школа, 1990. 142 с.
- Coates J. Women, Men and Language. Longman, London. №4. 1993. 228 p.
- Freeman R., McElhinny B. Language and Gender. *Sociolinguistics and Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. P. 218-270.
- Lakoff R. Language and Woman's Place. New York, 1975. 328p.
- Labov W. Socio linguistic Patterns. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press, 1972. 344 p.
- Trudgill P. Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society. Penguin books, 2000. 222 p.
- Trudgill P. Sex, covert prestige, and linguistic change in the urban British English of Norwich. *Language in Society*. 1972. P. 179-195.

References

- Valigura, O.R. (2014). Kyiv Klasifikatsiya zagal'no lingvistichnikh oznak movnoï interferentsii [I mizhnar. nauk-prakt. kof.] [in Ukrainian]
- Kornelajeva, Ye. V. (2015). Odesa Variativnist' profesiynikh prosodichnikh osoblivostey movlennya (eksperimental'no-fonetichne doslidzhennya na materialy interv'yuy z politikami, aktorami, diktoramı telebachennya). Avtoref. dis....kand. filol. nauk: 10.02.04 – germans'ki movi. [in Ukrainian]
- Pavlova, A. K. (2017). Moscow Osobennosti prosodicheskogo oformleniya rechi sovremennykh zhenshchin s vysokim professional'nym statusom (na materiale britanskikh interv'yuy). Avtoref. diss... kand. filol. nauk: 10.02.04 - germanskiye yazyki. [in Russian]
- Petrenko, A.D., Khrabskova, D.M., Petrenko, D.A., Isayev, E.Sh. (2011). Simferopol Aktual'nyye problemy yazykovoy variativnosti v aspekte mirovoy integratsii i globalizatsii: [monografiya] [in Russian]
- Potapova, R. K. (2000). Moscow Seksolektkak sostavlyayushchaya ekspertnoy fonoskopii v kriminalistike. Gender kak intriga poznaniya. [in Russian]

- Shevchenko, T. I. (1990). Moscow Sotsial'naya differentsiatsiya angliyskogo proiznosheniya. [in Russian]
- Coates, J. (1993). Women, Men and Language. Longman, London. №4.
- Freeman, R., McElhinny, B. (2007). Language and Gender. *Sociolinguistics and Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. P. 218-270.
- Lakoff, R. (1975). Language and Woman's Place. New York.
- Labov, W. (1972). Socio linguistic Patterns. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press.
- Trudgill, P. (2000). Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society. Penguin books.
- Trudgill, P. (1972). Sex, covert prestige, and linguistic change in the urban British English of Norwich. *Language in Society*, 179-195.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2021 р.

УДК 811.13'42

[https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2\(47\).245923](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2(47).245923)

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ВІРОГІДНОСТІ В СУЧАСНИХ ІСПАНСЬКІЙ ТА ІТАЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Гринько Л.В.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID 0000-0002-4264-8046

Нігрєєва О.О.

кандидат юридичних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID 0000-0002-4719-6050

Шуппе Л.В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID 0000-0002-0694-2563

*Стаття присвячена дослідженню функціонування мовних засобів, що у первинній чи у вторинній функції здатні виражати модальність вірогідності в сучасних іспанській та італійській мовах. Категорія вірогідності розглядається нами як різновид модальності з точки зору логічної (епістемічної) модальності, функціональної граматики, а також з позицій теорії мовної комунікації. Вірогідність як різновид модальності – це один з найпоширеніших видів модальності з великою градацією семантичних значень – від повного незнання до повної впевненості. Коло мовних засобів, які можуть виражати цей різновид суб'єктивної модальності в іспанській та італійській мовах здається неосяжним. Мова йде про функціонально-семантичну категорію, що об'єднує різнорівневі мовні засоби: модальні прислівники, модальні дієслова, сталі синтаксичні конструкції, видо-часові форми таких способів як *indicativo*, *subjuntivo*, *condicional* в іспанській мові та *indicativo*, *congiuntivo*, *condizionale* в італійській мові, по дві форми майбутнього часу в кожній із мов, що здатні розвивати це модальне значення при переключенні темпоральної семи. Всі вони можуть взаємодіяти між собою, посилюючи досліджуване модальне значення. За допомогою взаємодії цих засобів можна виразити різну градацію та відтінки модального значення вірогідності. Завдяки функціонально-семантичному підходу до вивчення цієї категорії на матеріалі різних мов, були створені функціонально-семантичні поля з ядерною та периферійними зонами. Структурування цих полів стало можливим завдяки виокремленню первинної та вторинних сем модальності вірогідності у досліджуваних одиниць. Здається, що все вже сказано про цю категорію, але новий виток інтересу до логічної модальності, пристосування концепції можливих світів до категорії вірогідності, знов поставили питання про її наповнення та визвали необхідність відстоювати той факт, що лінгвістична модальність, хоча і базується на логічній модальності, не ототожнюється з нею.*

Ключові слова: модальність вірогідності, епістемічна модальність, семний (компонентний) аналіз, первинна та вторинна функція, функціональна єдність мовних одиниць.

MEANS OF EXPRESSION OF THE CATEGORY OF PROBABILITY IN MODERN SPANISH AND ITALIAN LANGUAGES

Grynko L.

candidate of philological sciences, associate professor,
Odesa I.I. Mechnikov national university

Nihreieva O.

candidate of law sciences, associate professor,
Odesa I.I. Mechnikov national university

Shuppe L.

candidate of pedagogical sciences, associate professor,
Odesa I.I. Mechnikov national university

*The article is dedicated to the study of the functioning of language means, which in the primary or secondary function are able to express the modality of probability in modern Spanish and Italian languages. We consider the category of probability as a kind of modal category both in terms of logical (epistemic) modality, functional grammar, and from the standpoint of the theory of linguistic communication. Probability as a kind of modality is one of the most common types of modality with a large gradation of semantic meanings - from complete ignorance to complete confidence. The range of language tools that can express this kind of subjective modality in Spanish and Italian seems vast. It is a functional-semantic category that combines different levels of language: modal adverbs, modal verbs, fixed syntactic constructions, forms of such moods as *indicativo*, *subjuntivo*, *condicional* in Spanish and *indicativo*, *congiuntivo*, *condizionale* in Italian, two forms of the future tense in both languages that are able to develop this modal meaning. All of them can interact with each other, reinforcing the studied modal significance. And so it is possible to express various gradation of probability. Due to the functional-semantic approach to the study of this category on the material of different languages, functional-semantic fields with central and peripheral zones were created. The structuring of these fields became possible due to the separation of primary and secondary probability modalities in the studied units. It seems that everything has already been said about this category, but a new round of interest in logical modality, adapting the concept of possible worlds to the category of probability, again raised the question of its content and caused the need to defend the fact that linguistic modality, although based on logical modality, does not identify with it.*

Key words: *probability modality, epistemic modality, seed (component) analysis, primary and secondary functions, functional unity of language units.*

Вступ. У філологічних дослідженнях як іспанської, так і італійської мов питання, пов'язані з категорією модальності, займають провідні місця і, на перший погляд, здається, що все, що мало бути сказане про цю категорію, вже сказано. Тим не менш, інтерес до цієї базової категорії не вщухає, а мода на її дослідження повертається. Змінюються підходи та методологічні принципи аналізу категорії модальності і як наслідок розуміння її сутності.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей функціонування засобів вираження категорії вірогідності в іспанській та італійській мовах та виокремлення в них спільних і розбіжних моментів для визначення універсального характеру цього різновиду модальності. Для досягнення цієї мети необхідно виконати наступні **завдання**: визначити поняття вірогідності як складового елементу модальності; описати специфіку сприйняття категорії вірогідності та визначити коло засобів її вираження в іспанській та італійській мовах; у контексті співставлення розглянути особливості лексичних та лексико-граматичних засобів вираження категорії вірогідності в іспанській та італійській мовах; дослідити граматичні (морфологічні) засоби вираження категорії вірогідності в іспанській та італійській мовах, приділивши окрему увагу розбіжностям у застосуванні видо-часових форм дієслів різних способів цих мов.

Методи дослідження. Якщо с початку минулого сторіччя модальна логіка була стержневим компонентом розуміння цієї категорії, а в останні 50 років домінував функціонально-семантичний підхід до її вивчення, то основною тенденцією останнього часу можна вважати комплексний підхід, який, не виключаючи модальну логіку та функціональну семантику, включає і теорію комунікації та концепцію можливих світів. Остання настільки опанувала провідні позиції в лінгвістиці, що здається неможливим обійтись без неї при дослідженні сучасних концепцій модального значення вірогідності (Мельникова, 2015: 108). Основний принципом цього дослідження залишається функціональний аналіз, що базується на контекстологічному аналізі. Основний метод – це семний (компонентний) аналіз, який ми використовуємо відносно семантичної структури мовних одиниць, що належать до різних рівнів мови: лексичних одиниць (модальні слова), граматичних форм (дієслівні форми та конструкції з ними), а також цілих речень. Процедурі підтвердження правильності виокремлення семи “вірогідність” у засобів вираження категорії модальності вірогідності в сучасних іспанській та італійській мовах допомагають прийоми структурного аналізу, а саме заміщення компонентів висловлювання, операції згортання та розгортання структури, трансформаційні прийоми перефразування в разі наявності синтаксично різнооформлених структур, а також спосіб розгорнутої експлікації змісту висловлювання.

Результати та обговорення. У вітчизняній та зарубіжній лінгвістичній літературі останнього часу не можна не відмітити тенденцію до повернення до логічних критеріїв при розгляді лінгвістичної категорії модальності в цілому та її різновиду – модальності вірогідності, яку ототожнюють з епістемічною логічною модальністю. При всій повазі до логічних досліджень, авторки даної статті не ототожнюють логіку з лінгвістикою. Особливо, коли мова йде про таку суб’єктивну у своїй суті, пов’язану з творцем мови, категорію як модальність. Навіть об’єктивна модальність не існує без суб’єктивної позиції мовця. Це він може подати якийсь факт дійсності як реальний, або вірогідний. На наш погляд, неможливо відкидати творчий, інтерпретуючий характер мовних одиниць. Мова нам надає значно більшу кількість модальних значень та їх відтінків, ніж то пропонує нам логічна наука (деонтична, епістемічна, алетична модальності).

Модальність вірогідності, якій присвячена дана стаття, виражає ступінь пізнання мовцем зв’язків і відносин дійсності; вона завжди суб’єктивна, оскільки завжди зв’язана з умовиводами мовця (Телецька, 2005: 12). Вірогідність факту проходить крізь інтелектуальну (раціональну) оцінку, зокрема оцінку мовцем повноти своїх знань щодо нього. Як у будь-якій оцінній ситуації, тут можна виокремити суб’єкт, об’єкт та підставу оцінки. Суб’єктом оцінки у ситуації вірогідності є мовець, об’єктом – деяка пропозиція, підставою – інформація, якою володіє суб’єкт (Телецька, 2005: 13).

Умовами для виникнення значення вірогідності можна вважати наявність у мовця деякої думки як результату відображення якогось об’єкту дійсності, бо наявність вірогідного факту в свідомості мовця – це наслідок вибору, який він зробив з декількох альтернатив; обов’язкову оцінку вірогідності, а не істинності

факту, що відображається; мовець повинен мати достатню основу для підтвердження вірогідності існування або не існування (у випадку прогнозів) вірогідних фактів; оцінка вірогідності факту має супроводжуватися у мовця почуттям впевненості або невпевненості (вторинними для модальності вірогідності семами).

Причинами виникнення модального значення вірогідності можна вважати недостатню обізнаність мовця відносно інформації, яку він вводить або опора її на інформацію з “других рук”. В разі ж прямого контакту з об’єктом оцінки, коли знання про нього можуть бути отримані безпосередньо, причиною виникнення модальності вірогідності може бути неочевидність ситуації в цілому, або окремих її елементів, недостатність даних, що сприймаються, неточність пам’яті.

З впливом логіки на лінгвістичну науку на часі можна пов’язати і спроби встановити градацію вірогідності. Цікаве дослідження градації маркерів вірогідності у іспанській мові можна знайти у роботі Дани Кратохвілової, яка здійснює класифікацію та аналіз застосовуючи шкалу, ще раніше запропоновану Ларсом Фентом та демонструє градацію маркерів від вірогідності до реальності, оцінюючи їх від -3 до $+3$ відповідно до інтенсивності семантичного забарвлення (Fant 2007; Kratochvílová, 2013: 40-41). На базі цієї шкали, Юй Се розробив наступну класифікацію маркерів вірогідності, які демонструють рівень впевненості мовця у тому, що він каже: **маркери з нульовим ступенем впевненості**: мовець демонструє абсолютну необізнаність, загальне незнання предмета (*no sé, ni idea* тощо); **маркери з низьким ступенем визначеності**: мовець не в змозі щось підтвердити чи заперечити через недостатні знання чи недостатню впевненість, або ж ненадійність джерела інформації, мовець презентує факт як сумнів, особисту думку, припущення чи можливість (*es dudoso que, tengo la sensación de que,* тощо); **маркери з високим ступенем визначеності**: мовець володіє певним джерелом інформації, яке здається йому надійним, або дійсними знаннями у такій мірі, щоб презентувати пропозицію як реальну, *seguramente, estoy casi seguro* тощо); **маркери з максимальним ступенем визначеності**: мовець твердо переконаний у істинності пропозиції, тому він застосовує вирази впевненості та велику кількість маркерів доказовості на підтвердження факту (*evidentemente, sin duda alguna, naturalmente* тощо) (Хіе 2017: 72–73).

Юй Се визнає, що його класифікація є приблизною та що слід також враховувати такі фактори, як комунікативний контекст та комунікативну мету (Хіе 2017: 73). Зокрема, у контексті прагмасемантики В. М. Березенко вважає, що завдання мовця при поданні інформації як вірогідної полягає у здійсненні впливу на психіку та поведінку слухача з метою досягнення у тому числі перлокутивного ефекту запевнення. Вірогідність виражає раціональну оцінку мовця або слухача з приводу відображеної у змісті висловлення об’єктивної дійсності та рівня її пізнаності комунікантами. Крім того, мовець несе відповідальність за вірогідність свого висловлювання, що дозволяє слухачеві довіряти повідомленню, не встановлюючи його істинності (Березенко, 2016: 14). У процесі встановлення ступеню вірогідності приймає участь також реципієнт

інформації. Як наслідок, оцінюванню за шкалою вірогідності сприяє низка чинників: неупередженість, авторитетність, досвідченість, обізнаність, чесність, справедливість та інші психологічні риси мовця. Вірогідність повідомлення визначається також соціальними функціями комунікантів, мірою їхньої довіри та знайомства. Одним із критеріїв вірогідності інформації є надійне, перевірене часом інформаційне джерело (Березенко, 2016: 14).

Багата палітра операторів модальності вірогідності у іспанській мові дозволила не тільки урізноманітнити мовлення, але створити за їх допомогою можливість для іспаномовних користувачів передавати певну семантичну градацію впевненості у інформації, яка висловлюється, та внутрішнього ставлення до неї. Це відрізняє іспанську мову від італійської, де кількість маркерів вірогідності є також великою, але вони не є настільки ж семантично градуйованими.

В італійській мові існують різні групи засобів вираження вірогідності, серед яких основну роль відіграють лексичні засоби, але досить значущими є й граматичні засоби, що представлені різними способами та часами дієслова. Провідну роль серед них, особливо у мовленні, відіграють форми майбутнього часу, що потребують, однак, правильного інтонаційного забарвлення. Разом з тим кількість видо-часових дієслівних форм, які передають відтінок вірогідності повідомлення, в італійській мові є нижчою, ніж в іспанській. Це пов'язано з меншою кількістю видо-часових форм та більшою прагматичністю італійської мови.

Наявні засоби вираження вірогідності в італійській не є жорстко обов'язковими для вираження модальності вірогідності. Однак модальні дієслова та форми майбутнього часу мають вищий ступінь граматизації як одиниці мови. Це обумовлює їх більш часте застосування у мовленні та сталі правила використання. Особливу увагу слід приділяти використанню модальних слів *dovere* та *potere*, що можуть застосовуватися не тільки для передачі семантики вірогідності, але й у інших модальних значеннях.

В італійській мові *congiuntivo* не передає забарвлення вірогідності, як це відбувається з формами *subjuntivo* в іспанській мові, хоча деякі дослідники все ж приписують йому цю функцію (Colella, 2017: 270). Особливістю італійської мови є той факт, що *congiuntivo* може вживатися для вираження сумніву у простих реченнях, як правило, питальної форми, що також має буде підкріплене відповідною інтонацією: *Che sia arrabiato con noi?* Так що, він злий на нас? У відповідному випадку в іспанській використовують *futuro de indicativo*: *¿Estará enfadado con nosotros?* (García, 2019: 9).

Переважна кількість розбіжностей у використанні *congiuntivo/subjuntivo* для вираження категорії вірогідності можна зустріти у складнопідрядних реченнях. Після дієслів розумової діяльності у стверджувальній формі в іспанській потрібно вживати *indicativo*, а в італійській – як правило, *congiuntivo*, хоча й не завжди. Порівняємо: *Creo que tienes razón* (індикатив - іспанська); *Credo che tu abbia/ hai ragione* (варіювання способів - італійська).

Одна з основних відмінностей простежується у варіюванні застосування між *congiuntivo* та *indicativo*. В італійській мові часто це є можливим і призводить до зміни стилю і не є порушенням граматичної норми. Чергування способів в іспанській мові не передбачає зміни стилю, але його можливість сильніше залежить від граматичних правил. З цієї причини розрізняти граматичні та неграматичні застосування є набагато легше саме в іспанській мові. У італійській - навпаки (Fridl, 2016: 19).

Ще одна відмінність між італійською та іспанською мовами стосується семантичних змін. Чергування *congiuntivo/indicativo* в італійській не передбачає змін у значенні речення. У іспанській мові це явище часто призводить до семантичної неоднозначності, тому важливо знати позалінгвістичний контекст висловлювання. В італійській мові це не обов'язково. Така особливість іспанської мови забезпечує їй дуже елегантний спосіб передавати інформацію та впливати на мовлення.

Речення 1) та 2) іспанської мови можна перекласти на італійську лише за допомогою речення 3). Використання *congiuntivo* в цьому італійському реченні не несе жодної додаткової інформації: 1) *Mi amiga no cree que Pedro le ha comprado un regalo para su santo* (Моя подруга не вірить, що Педро купив їй подарунок на іменини); 2) *Mi amiga no cree che Pedro le haya comprado un regalo para su santo* (Моя подруга не вірить, що Педро купив їй подарунок на іменини); 3) *La mia amica non crede che Piero le abbia comprato un regalo per il suo onomastico* (Моя подруга не вірить, що Педро купив їй подарунок на іменини) (Fridl, 2016: 19).

Мовець може виявити, наприклад, незгоду з якоюсь думкою через використання певного способу, тому речення на зразок 1) передає два змісти: моя подруга не вірить, але я це знаю. Мовець також може залишатися нейтральним, тому речення 2) передає лише один зміст: моя подруга не вірить.

Існує велика кількість лексичних засобів вираження модальності вірогідності. На відміну від італійської мови, де використання схожих лексичних маркерів не передбачає певних граматичних змін у реченні, їх застосування в іспанській призводить до використання різних способів дієслова. Умовно усі іспанські модальні прислівники можна поділити на дві групи: 1) ті, що вимагають тільки *indicativo*, наприклад *por lo visto*; 2) ті, після яких можуть застосовуватися як *indicativo*, так і *subjuntivo*, наприклад *quizás*. Після останніх більш правильним є використання індикатива у ситуації, коли мовець розглядає повідомлення, як таке, що є ближчим до реальності, або таким, до якого можна дійти завдяки логічному висновку, або у інший спосіб виправдати свій хід мислення. Як правило після таких модальних іменникових та прикметникових конструкцій вживають виключно *subjuntivo*.

На відміну від теорії іспанської мови, в італійській мові дослідженню лексичних засобів вираження вірогідності присвячено менше уваги, адже їх застосування викликає не так багато практичних проблем. Справа в тому, що використання більшості прислівників вірогідності не обумовлює зміни способу дієслова, як це відбувається в іспанській. В італійській мові можна

виокремлювати різні ступені вірогідності повідомлення, що передаються завдяки модальним дієсловом *dovere, potere* в різних формах *deve, dovrebbe*.

Граматичні засоби вираження вірогідності в іспанській мові також є широко представленими. У цьому контексті можна використовувати просту і складну форму майбутнього часу, просту і складну форму *condicional*, а також *subjuntivo*. Майбутні часи та *condicional* у разі вираження вірогідності переключають свою темпоральну сему. Проста форма майбутнього часу допомагає виражати вірогідність щодо фактів, які мають місце у теперішньому часі, а складна форма – про факти, що вже відбулися, але їх наслідки пов'язані із тим, що відбувається наразі. Що ж до *condicional* у цій функції, то в іспанській він стосується подій у минулому. *Condicional simple* може передавати припущення щодо подій, які, якщо б мовець був в них впевнений, передавалися би завдяки простому минулому часу, чи минулому недоконаному часу. Складна форма *condicional compuesto* застосовується, коли необхідно висловити припущення щодо факту, який відбувся перед іншим фактом у минулому та який, якщо б щодо нього не було сумнівів, виражався б попереднім минулим часом *pluscuamperfecto de indicativo*.

Одними з найбільш поширених засобів вираження категорії вірогідності в італійській мові є саме граматичні засоби, серед яких провідну роль відіграє майбутній час. Використовуючи майбутнє, мовець вказує на припустимість певного стану речей і водночас дистанціюється від викладеного, мінімізуючи його важливість. Категорія вірогідності може бути виражена обома формами майбутнього часу із тією різницею, що проста форма передає припущення щодо факту у теперішньому часі, а складна форма – щодо факту у минулому.

Висновки. Проведене дослідження показало, що у обох мовах вибір того чи іншого оператора обумовлений метою, яку ставить перед собою мовець, його прагненням до досягнення ефективної комунікації. У обох мовах присутній широкий спектр засобів для подання модусних характеристик: модальні дієслова, вступні модальні слова, дієслова розумової діяльності, синтаксичні конструкції, модальні прислівники, майбутнє вірогідності, морфосформи різних способів, так звані розділові запитання тощо. Все це підтверджує універсальний характер категорії вірогідності. При вирішенні питань, пов'язаних з градацією модального значення вірогідності, мова повинна йти не про ступінь припущення, а про ступінь вірогідності, на якому будується припущення та про ступінь впевненості або невпевненості, сумніву, саме вони знаходять своє вираження у обох мовах. Треба відмітити також наявність певних розбіжностей у наборі мовних засобів вираження модальності вірогідності в обох мовах та особливості в їх функціонуванні.

На відміну від італійської мови, де використання схожих лексичних маркерів не передбачає певних граматичних змін у реченні, їх застосування в іспанській призводить до використання різних способів дієслова. Варіювання способів в іспанській мові є більш значущим, ніж в італійській. Для вираження вірогідності в італійській важливо розрізнявати випадки використання майбутнього вірогідності та модальних дієслів. Тоді, коли судження є

результатом умовиводу, що базується на певній інформації, більш правильним є використання модальних дієслів. Й, навпаки, коли мовець висловлює власні суб'єктивні переконання або переконання інших, із якими він погоджується, що, однак, не підтвержені фактами, більш доречним є використання майбутнього часу.

Кількість видо-часових дієслівних форм, які передають відтінок вірогідності повідомлення, в італійській мові є нижчою, ніж в іспанській. Це пов'язано з меншою кількістю видо-часових форм та більшою прагматичністю італійської мови. Форми *congiuntivo/subjuntivo* – це граматичні засоби вираження категорії вірогідності, що широко застосовуються як в іспанській, так і в італійській мові. Але ми відмічаємо також і деякі розбіжності у їхньому використанні. В італійській мові *congiuntivo* за кількістю часових форм збігається з латиною, тобто налічує чотири форми: дві прості – теперішнього та недоконаного минулого часу – та дві складні – доконаного минулого та попереднього минулого часу. Однак іспанська мова має ще два часи *subjuntivo* – майбутні простий і складний час, які широко застосовуються лише в юриспруденції. Особливістю італійської мови є той факт, що *congiuntivo* може вживатися для вираження сумніву у простих реченнях, як правило, питальної форми, що також має буде підкріплене відповідною інтонацією.

За формами *condizionale* в італійській мові, на відміну від іспанської, не визнається функція вираження вірогідності. Йому у контексті передачі повідомлень приписується характер опосередкованої евіденціальності, тобто передавання інформації «з других рук». Чергування *congiuntivo/indicativo* в італійській не передбачає змін у значенні речення. У іспанській мові це явище часто призводить до семантичної неоднозначності, тому важливо знати позалінгвістичний контекст висловлювання. В італійській мові це не обов'язково. Така особливість іспанської мови забезпечує їй дуже елегантний спосіб передавати інформацію та впливати на мовлення.

Список літератури

- Березенко В.М. Вірогідність як дискурсивне значення предикативних комплексів на позначення джерела інформації в сучасній англійській мові. *Вісник КНЛУ. Серія філологія*, Т. 19, № 1. 2016. С.13–19.
- Мельникова, Л.С. К вопросу о модальности (на материале итальянского языка). Мн.: БГУ, 2015. С.108-113.
- Телецька Т. В. Предметна модальність і модальність вірогідності у мові та мовленні (на матеріалі української, російської, французької та англійської мов): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. Одеса, 2005. 22 с.
- Colella G. Funzioni metadiscorsive dei marcatori modali epistemici nella prosa accademica. *Perché scrivere? Motivazioni, scelte, risultati* / [ed] F. Bianco & J. Špička. Firenze: Franco Cesati, 2017. P. 261–273.
- Fant L. La modalización del acierto formulativo en español. *Revista internacional de lingüística iberoamericana*, 2007, № 5 (1). P. 39–58.
- Fridl, Viktória. Il congiuntivo dubitativo nell'italiano e nello spagnolo: un'analisi comparativa. *Italogramma*. 2016. Vol. 10. URL: <http://epa.oszk.hu/02300/02391/00010/pdf/>
- García M. E. Diferencias de uso del modo verbal subjuntivo en italiano y en español análisis comparativo de los subjuntivos de la novela noveciento de Alessandro Baricco en su versión original

en italiano y en su traducción al español: Trabajo de fin de Grado. Salamanca, 2019. URL: <http://hdl.handle.net/10366/140340>.

Kratochvílová D. La modalidad epistémica española: Las relaciones entre el significado modal real y el significado modal potencial en español. *Linguistica Pragensia*, 2013, № 2. P. 73–83. URL: <https://www.researchgate.net/publication/283205271>.

Xie Yu. Recursos lingüísticos de la modalidad epistémica en español y sus paralelos en chino: Tesis doctoral. Sevilla, 2017. 327 p.

References

Berezenko, V.M. (2016). Virogidnist' iak dyskursyvne znachennja predykatyvnyh kompleksiv na poznachennja dzherela informatsii v suchasni angliiskii movi. *Visnyk KNLU. Seria filologija*, T.19, №1, 13-19.

Colella, Gianluca (2017). Funzioni metadiscorsive dei marcatori modali epistemici nella prosa accademica. *Perché scrivere? Motivazioni, scelte, risultati* / [ed] F. Bianco & J. Špička. Firenze: Franco Cesati, 261–273.

Fant, L. (2007). La modalización del acierto formulativo en español. *Revista internacional de lingüística iberoamericana*, № 5 (1), 39–58.

Fridl, Viktória. (2016). Il congiuntivo dubitativo nell'italiano e nello spagnolo: un'analisi comparativa. *Italogramma*. Vol. 10. URL: <http://epa.oszk.hu/02300/02391/00010/pdf/>

García, M. E. (2019). Diferencias de uso del modo verbal subjuntivo en italiano y en español análisis comparativo de los subjuntivos de la novela noveciento de Alessandro Baricco en su versión original en italiano y en su traducción al español: Trabajo de fin de Grado. Salamanca. URL: <http://hdl.handle.net/10366/140340>.

Kratochvílová, Dana. (2013). La modalidad epistémica española: Las relaciones entre el significado modal real y el significado modal potencial en español. *Linguistica Pragensia*, 2013, № 2, 73–83. URL: <https://www.researchgate.net/publication/283205271>

Melnikova, L.S. (2015). K voprosu o modalnosti (na materiale italianskogo iazyka). Mn.:BGU, 108-113.

Teletska, T.V. (2005). Predmetna modalist i modalnist virogidnosti u movi ta movlenni (na materialii ukrainskois, rosiiskoi, frantsuzkoi ta angliiskoi mov): avtoref.dyss...kand.filol.nauk: 10.02.15. Odesa.

Xie, Yu. (2017). Recursos lingüísticos de la modalidad epistémica en español y sus paralelos en chino: Tesis doctoral. Sevilla.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2021 р.

УДК 81'37=811.11

[https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2\(47\).245924](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2(47).245924)

**СИНЕРГЕТИКА ДЕКОДУВАННЯ СЕМАНТИЧНОГО ОБСЯГУ
ІМЕННИКІВ З ДІЄСЛІВНОЮ МОДАЛЬНІСТЮ *DÜRFEN*
(на матеріалі німецькомовної художньої прози та преси)**

Дребет В.В.

доктор філологічних наук, професор,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
orcid.org/0000-0003-2824-793X

*Представлена робота є одним з етапів дослідження іменника у рамках певної дієслівної модальності. Статтю присвячено вивченню генерування іменникового змісту у співвіднесенні з дієслівною модальністю *dürfen* у німецькій мові з лінгвосинергетичних позицій. Методологічно важливим у дослідженні є положення про те, що рушійним фактором мовного розвитку виступає синергетичний закон докладання найменших зусиль і збереження мовної енергії. В синергетичному розумінні автор статті проводить паралелі між словником як представником мовного узагальнення про структуровану суму знань засвоєної позамовної дійсності та ментальним лексиконом, який не є довільним накопиченням унесень, а становить структуровану ієрархічну систему таких унесень. Якщо в синергетичному розумінні лексичні одиниці та їх значення на мовному рівні містять закодовану структуровану інформацію, то в цьому ж руслі у роботі розглянуто реалізацію слова в одному зі своїх значень на мовленнєвому рівні як декодування інформації. Запропонований у цій статті лінгвосинергетичний формат дослідження передбачає, що мова як саморегульовальна система під впливом зовнішньої енергії та інформації виробила механізм різної репрезентацій іменника у синтаксичних конструкціях з різною дієслівною модальністю у німецькомовному просторі художньої прози та преси. Отримані на підставі синергетично-квантитативного підходу результати екстрапольовано на лінгвосинергетичні моделі самоорганізації іменникового найменування згідно з принципом мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на оптимальне декодування семантичного обсягу полісемічних або моносемічних іменників у співвіднесенні з дієслівною модальністю *dürfen* у німецькомовній художній прозі та пресі. Доведено, що оскільки найближчі відстані у лексичній структурі слова на мовному рівні є найближчими у зіставленні зі структурами знань ментального лексикону людини, то вибудовування іменникового змісту у сучасній німецькій мові за синергетичним принципом збереження мовної енергії та мінімізації зусиль найоптимальніше скеровує ментальний лексикон людини на декодування семантичного виміру найближчих значень полісемічної та однозначної моносемічної моделей слова.*

Ключові слова: декодування іменника, семантичний обсяг слова, дієслівна модальність, ментальний лексикон людини, лінгвосинергетика, лінгвосинергетична модель, принцип мінімізації зусиль.

**SYNERGETIC OF DECODING THE SEMANTIC VOLUME
OF A NOUN IN RELATION TO THE VERBAL MODALITY *DÜRFEN*
(on the basis of German-language fiction and press)**

Drebet V. V.

doctor of philological sciences, professor,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

*The presented work is one of the stages of noun research within a certain verbal modality. The focus of the article lies in the study of the generating noun content in relation to the verbal modality *dürfen* in German from the perspective of linguosynergetic scientific paradigm, which considers language*

*as a complex dynamic system capable of self-organization and self-regulation. In this study methodologically important is the position that the synergetic law of making the least effort and conservation of speech energy is the driving factor of language development. In a synergetic sense, the author of the article draws parallels between the dictionary as a representative of the linguistic generalization of the structured amount of knowledge of the learned extraverbal reality and the mental lexicon, which is not an arbitrary accumulation of contributions, but constitutes a structured hierarchical system of such contributions. If lexical units in the synergetic sense and their meanings at the language level contain coded structured information, then in the same aspect the paper considers the implementation of the word in one of its meanings at the speech level as information decoding. The linguosynergetic format of the research proposed in this article assumes that language as a self-regulating system under the influence of external energy and information has developed a mechanism of different representations of nouns in syntactic constructions with different verbal modality in German-language fiction and press. The results obtained on the basis of the synergetic-quantitative approach are extrapolated to linguosynergetic models of self-organization of noun names according to the principle of minimization of efforts, which directs the human mental lexicon to optimal decoding of semantic volume of polysemic or monosemic nouns in relation to the verbal modality *dürfen* in German-language fiction and press. It is proved that since the closest distances in the lexical structure of a word at the linguistic level are the closest in comparison with the structures of knowledge of the human mental lexicon, the construction of noun content in modern German on the synergetic principle of conservation of speech energy and minimization of efforts is the most optimal way of directing the mental lexicon of a person to decoding the semantic scope of the closets meanings of the polysemic and unambiguous monosemic word models.*

Key words: *noun decoding, semantic volume of a word, verbal modality, human mental lexicon, linguosynergetics, linguosynergetic model, principle of least effort.*

Вступ. У представленій статті внутрішньомовну дихотомію „мова – мовлення“ висвітлено у ракурсі вибудовування іменникового змісту у співвіднесенні з дієслівною модальністю *dürfen* з позиції синергетики реалізації потенціалу полісемічної та моносемічної моделей іменника в німецькій мові. Ця робота є одним з етапів нашого дослідження іменника у рамках певної дієслівної модальності. За допомогою статистичних методів обчислення запропоновано вивчити синергетику генерування іменникового змісту згідно з принципом мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на декодування оптимального інформаційно-семантичного обсягу моносемічних і полісемічних іменників з модальним дієсловом *dürfen*. Отож реалізації іменників інтерпретовано як декодування семантичного обсягу полісемічної та моносемічної моделі слова у співвіднесенні з дієслівною модальністю *dürfen* у текстах сучасної німецькомовної художньої прози та преси. Лінгвосинергетичний формат дослідження передбачає у такому випадку, що саморегульовальна мовна система під впливом зовнішньої енергії та інформації виробила такий механізм вираження модальності у німецькій мові, де іменник як один з аргументів або семантичних актантів виражає ставлення до дії з боку того, хто говорить, або суб'єкта, який встановлює відносини у модально-комунікативних рамках.

Сучасна лінгвосинергетична теорія розглядає значення слова з позиції відкритої нестійкої структури знань та досвіду (Герман, 2000), передбачуваності і співвідносності з іншими структурами знань (Колмогорова, 2012) тощо. Передумовою тлумачення значення мовного знаку у руслі лінгвосинергетики став

її розвиток як нової наукової парадигми (Домброван, 2013; Кійко, 2015; Пихтовникова, 2012; Селіванова, 2013). Прийшов час дослідити з лінгвосинергетичних позицій декодування семантичного обсягу іменника німецької мови у рамках дієслівної модальності.

Ще й досі залишається актуальним питання щодо синергетики декодування семантичного обсягу іменників з дієслівною модальністю у німецькомовних текстах художньої прози та преси за принципом мінімізації зусиль і збереження мовної енергії. Лінгвосинергетичний підхід із залученням квантитативних методів дослідження дає змогу об'єктивно проаналізувати на синхронічному зрізі результати саморегуляції й становлення семантичного обсягу полісемічних та моносемічних іменників з огляду на пройдений ними синергетичний цикл *порядок – хаос – порядок*, зокрема й у рамках вибудовування певного модального змісту, і в такий спосіб поповнити германське мовознавство новими знаннями про німецькомовну іменникову лексику.

Мета цієї розвідки полягає у вивченні дії синергетичного закону докладання найменших зусиль, направлених на декодування семантичного обсягу полісемічної та моносемічної моделей слова у співвіднесенні з дієслівною модальністю *dürfen* у сучасних німецькомовних текстах художньої прози та преси.

Методи дослідження. Для встановлення типу реалізованих номінацій на основі аналізу словникових визначень використано методи компонентного і контекстуального аналізу; для перевірки істинності та теоретичної значущості отриманих результатів – методику квантитативного аналізу (хі-квадрат). На підставі синергетично-квантитативного підходу потрібно було створити синергетичні моделі декодування семантичного обсягу іменників з дієслівною модальністю *dürfen* у німецькій мові, теоретичним обґрунтуванням яких слугувало попереднє обчислення емпіричних величин з допомогою формули χ^2 . У нашому дослідженні ми дотримувались обчислень В. В. Левицького, коли мінімальна теоретично значуща сума критерію хі-квадрат складає $\chi^2=3,84$ (детальніше див. Левицький, 2012: 120-125; 137-138]). Відповідно, показники формули χ^2 кореспондували у нашому випадку з конструкціями синергетичних моделей. Це інтерпретувалось як критично значимий показник відповідності кількості контекстуальних реалізацій синергетичному закону мінімізації зусиль, направлених на декодування семантичного обсягу полісемічної або моносемічної моделі іменника у форматі дієслівної модальності *dürfen*. Крива з позитивним показником у напрямку плюс буде інтерпретуватись у наших моделях як відповідність синергетичному закону збереження зусиль у мові, а з негативним показником у напрямку мінус – як невідповідність.

Результати та обговорення. При розгляді комунікативної дії слід враховувати те, як співіснують між собою значення слів, як з окремих значень виразів утворюється значення і зміст речення. Комунікативна дія входить до мовної компетенції, котрій належить „вміння творця вербальних висловлювань переносити свої думки та наміри у мовні структури (зняття коду)“ (Rüschel, 1975: 14). Таке зняття коду у мовних структурах можна трактувати також і як трансформацію думки відповідними мовними засобами у мовленнєвий контекст.

У такому розумінні контекст „розкодовує“ наміри, знання, думки емоції та почуття мовців та авторів з допомогою семантично-синтаксичних утворень. Стає очевидним, що мовний логіцизм виражається у взаємодії синтаксису і семантики, відповідно зміст значення речення створюється за логікою певних мовних законів.

Мовний логіцизм відстоюють з міркувань логічних репрезентацій у мові. Б. Ю. Фішер проводить думку за розгляд речення з погляду логіки наступним чином: „Логічна репрезентація значень передбачає, що наявною є мова логіки, в якій можна репрезентувати значення... З урахуванням формальних ознак синтаксичних структур можна показати, які синтаксичні відношення між якими складовими одиницями існують. З іншого боку, синтаксичні відношення визначають, у який спосіб значення залучених складників можуть поєднуватись зі значеннями інших складових одиниць“ (Fischer, 1981: XII, XX). У результаті таких спостережень автор доходить висновку, що синтаксичні структури виступають як теоретичні конструкти, в яких „кодується“ необхідні інформації для певної мети (пор. Fischer, 1981: 61–62). З позицій лінгвосинергетики це означає, що закодована інформація з певним прагматичним змістом репрезентується для декодування на мовленнєвому рівні. Автор письмового чи усного тексту з певною інформацією прагне досягнути свого ефекту з найменшою затратою зусиль, а читач чи слухач сподівається сприйняти й опрацювати цю інформацію з якомога меншою затратою енергії. З позицій лінгвосинергетики це доцільно зіставити зі синергетичним законом мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на оптимальне досягнення результату з мінімальними затратами. Для такої прагматичної мети мова як саморегульовальна система під впливом зовнішньої енергії та інформації виробила механізм модальних відношень, тому і згадані вище логічні репрезентації значень у синтаксичних структурах включають у себе модальні відношення контексту.

Можна говорити про те, що мовленнєвий контекст виконує прагматичну функцію, спрямовану поміж іншого на вираження модальності. Прагматичний зміст висловлювання проявляється через модальність, виражену семантикою слів і речень, яка функціонує за законами, утвореними мовою як саморегульовальною у синергетичному розумінні системою, і, таким чином, проявляє мовний логіцизм такої самоорганізації. І це жодним чином не заперечує людського фактору створення модальних відношень. Саме тому В. Козловський вказує на те, що структурний зміст речення має суб'єктивну основу зародження (Козловський, 2008: 323), наголошуючи тим самим на ролі людського фактору при утворенні синтаксичних структур речення з різним лексичним наповненням. У цьому зв'язку доцільно буде також навести дефініцію модальності у словнику Метцлера, згідно з якою модальність входить до складу прагматики як „семантико-прагматична категорія, яка стосується способу вираження ставлення мовця до значення предметного змісту у висловлюванні“ (Metzler-Lexikon Sprache, 1993: 395). Вираження актів мислення зумовлюють динамічний відбір синтаксичних та семантичних структур.

Мовленнєва дія проходить за відповідними прагматичними правилами, а тому прагматичність і модальність текстів вибудовуються з речень різних синтаксичних структур та різних лексем. У цьому відношенні Е. Майнеке робить висновок, що термін „прагматика“ у розумінні Ч. Морріса є основою науки про вибір слів, утворення речень та складання текстів згідно з параметрами мовленнєвої ситуації (пор. Maïneke, 1996: 104). Тому у сучасних дослідженнях семантика виходить за межі слова і стає все більш „прагматичною“.

Попри всі позитивні моменти дослідження висловлювань, прагматики висловлювань і т. д. не потрібно забувати, що основною одиницею мови є слово, а зміст сказаного чи написаного неможливо зрозуміти без знання значення слів. Звичайно, що значення слова потрібно розглядати як комплекс знань, що за своєю природою не є незмінним і завершеним утворенням. Значення слова представляють собою відкриті і динамічні структури. Отримані знання з часом інтегруються у нові відношення предметно-практичної і комунікативної діяльності людського суспільства. Логічним буде припустити, що у такому розумінні значення слова можуть інтегруватись у контекст залежно від його модального змісту. Те, що модальність є способом вираження ставлення мовця до змісту висловлювання, а зміст речення має суб'єктивну основу зародження, не заперечує синергетичного принципу оптимізації і мінімізації зусиль у процесі висловлювання. Навпаки, людська поведінка як антропологічна константа підсвідомо керується встановленою системою вираження модальності у мові. Отож вважаємо, що під час генерування модального змісту речення також потрібно враховувати дію синергетичного закону оптимальної затрати зусиль, що проявляє мовний логіцизм оперування прагматичним складом модальності відповідних мовних знаків у контексті висловлювання.

Модальність змісту виражається модальними дієсловами як лексичними засобами мови. Г. Гельбіг та Й. Буша характеризують модальність як спосіб утворення відношень між суб'єктом речення та дією, яка виражена в інфінітиві (можливість, необхідність, дозвіл, заборона, бажання і т.д.), при цьому вони звертають увагу на те, що модальність, крім цього, означає спосіб, як мовець відноситься до позначуваного процесу, передусім, його оцінку реальності цього процесу (припущення або чуже ствердження), і якщо модальні дієслова виконують першу функцію, то йдеться про модальні дієслова з об'єктивною модальністю, якщо вони вживаються у другій функції, то маємо суб'єктивну модальність (Helbig, Buscha, 1996: 131).

Отож доцільним буде вивчити реалізації іменникової лексики у рамках певної дієслівної модальності. Іменник у семантичному представленні виступає тут одним з аргументів або семантичних актантів, який виражає ставлення до дії з боку того, хто говорить, або суб'єкта, який встановлює відношення, формуючи модально-комунікативну рамку. Тому іменники як семантичні актанти у поєднанні з модальними дієсловами тим чи тим чином спрямовані на досягнення певних інтенцій авторів текстів художньої прози та преси, чи то імпліцитних, чи то експліцитних. Синергетичний принцип збереження мовної енергії та докладання найменших зусиль у цьому випадку передбачає, що ментальний

лексикон людини буде оптимально скеровано на декодування й опрацювання інформаційно-іменникового змісту з відповідним семантичним обсягом у рамках вибудовування модального змісту як для вираження відношень між суб'єктом речення та дією, так і для вираження суб'єктом або мовцем його оцінки реальності при описі відношень, подій та ситуацій, предметів та явищ у сучасних німецькомовних текстах художньої прози та преси.

Представлена робота є одним з етапів дослідження іменника у рамках семи типів дієслівної модальності (*können, dürfen, mögen, müssen, sollen, wollen, lassen*). На цьому етапі пропонуємо проаналізувати декодування та трансформацію семантичного обсягу декодованої інформації полісемічної та моносемічної моделей іменника у синтаксичних рамках, де об'єктивна чи суб'єктивна модальність виражена модальним дієсловом *dürfen*. У такий спосіб отримуємо можливість подивитись на вираження модального змісту з позицій синергетичного закону мінімізації зусиль у сучасній німецькомовній художній прозі та пресі.

З огляду на універсальний характер полісемії, сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів у структурі іменника утворює ієрархічні відношення на мовному рівні між його головним та похідним значеннями. Людина звертається до слів та їх значень для потреб комунікації, внаслідок чого активуються знання, акумульовані пам'яттю. Пам'ять виступає у ролі ментального лексикону людини. З позицій когнітивізму ментальний лексикон не є довільним накопиченням внесеної інформації, він представляє собою структуровану систему, в якій кожне внесення визначається своїм рангом, тобто своїм відношенням до інших внесень у лексикон, тому лексичні одиниці зберігаються у вигляді організованих взаємозв'язків (Schwarz, 1996: 126). Подібним чином і в синергетичній теорії розглядають значення слова як відкриту структуру знань і досвіду, співвідносно з іншими структурами знань (Колмогорова, 2012: 61). Тому вважаємо, що у синергетичному розумінні доцільно проводити паралелі між словником як представником мовного узагальнення про структуровану суму знань засвоєної позамовної дійсності та ментальним лексиконом, який не є довільним накопиченням унесень, а становить структуровану ієрархічну систему таких унесень. Якщо в синергетичному розумінні лексичні одиниці та їх значення на мовному рівні містять закодовану структуровану інформацію, то в цьому ж руслі потрібно розглядати реалізацію слова в одному зі своїх значень на мовленнєвому рівні як декодування інформації.

Американський лінгвіст Дж. Ціпф екстраполював універсальний принцип найменшого докладання зусиль у поведінці та діях людини на мову (Zipf, 1949: 255). Виходячи з цього положення стосовно, потрібно перевірити дію синергетичного принципу економії зусиль під час декодування семантичного обсягу іменника у співвіднесенні з дієслівною модальністю *dürfen* у сучасних німецькомовних текстах художньої прози та преси. Головні номінації корелюють із реалізацією головного значення слова, а похідні – з похідними значеннями. Окрім цього, на рівні мовлення також відбуватиметься реалізація іменників, які

на рівні мови є моносемічними і, таким чином, представлятимуть реалізацію номінацій моносемічного іменникового потенціалу.

Висунута в роботі **гіпотеза** передбачала, що оскільки найближчі відстані у лексичній структурі слова на мовному рівні є найближчими в зіставленні зі структурами знань ментального лексикону людини, то вибудовування іменникового змісту з дієслівною модальністю *dürfen* в сучасній німецькій мові за синергетичним принципом збереження мовної енергії й мінімізації зусиль найоптимальніше повинно скеровувати ментальний лексикон людини на декодування семантичного виміру найближчих значень полісемічної та однозначної моносемічної моделей слова.

Матеріалом для дослідження модальних характеристик речення та відповідних іменникових реалізацій стали прозові твори німецьких, австрійських і швейцарських письменників та інтернет-видання німецької, австрійської та швейцарської преси. Для встановлення реалізацій багатозначного іменника у ролі головних і похідних номінацій та реалізації номінацій моносемічного іменника у синтаксичних рамках з певною дієслівною модальністю досліджуваної німецькомовної художньої преси і прози ми здійснювали компонентний аналіз значення іменника на основі трьох авторитетних тлумачних словників *Duden* (Duden. Deutsches Universalwörterbuch, 2003), *Wahrig* (Wahrig, 2007) і *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*, скорочено *DWDS* (<http://www.dwds.de>). Наша процедура інтерпретації кінцевих даних зводиться не до підрахунку різної кількості значень слова у трьох словниках, а до порівняльного компонентного аналізу й отримання даних про головну номінацію як про головне значення слова і про похідну номінацію, яка може охоплювати різну кількість похідних значень слова у трьох словниках. За кінцеві дані про належність до певного типу номінацій вважались дефініції, що співпадали у принаймні у двох з трьох словників.

Таким чином, на цьому етапі дослідження у рамках дієслівної модальності *dürfen* отримано 1011 іменників з німецькомовної художньої прози і 1367 іменників з німецькомовної преси. Відповідно, це склало 2378 реалізацій з поміж усіх 40000 реалізацій іменників з різними типами дієслівної модальності у німецькомовних текстах художньої прози та преси.

Декодування семантичного обсягу іменників у синтаксичних рамках з модальним дієсловом *dürfen* у німецькомовній пресі. Наприклад:

1) „*Siege der Partei für Gerechtigkeit und Aufschwung bei Wahlen dürfen nicht als Ausrede gelten*“ (Europa braucht eine neue Türkei–Strategie: <http://www.zeit.de>).

У наведеному вище реченні іменник *Siege* розпочинає генерувати іменниковий зміст синтаксичної рамки з модальним дієсловом *dürfen* своїм моносемічним словниковим потенціалом: ***der Sieg*** – *Erfolg, der darin besteht, sich in einer Auseinandersetzung, im Kampf, im Wettstreit o.Ä. gegen einen Gegner, Gegenspieler o.Ä. durchgesetzt zu haben, ihn überwunden, besiegt zu haben* (Duden); ***der Sieg*** – *durch die völlige Bezwingung des Gegners erreichter erfolgreicher Ausgang eines Kampfes mit einem politischen Gegner* (DWDS). Іменники *Partei* та *Gerechtigkeit* демонструють реалізацію головного значення свого полісемічного

словникового потенціалу, тобто генерують подальший іменниковий зміст у ролі головної номінації: **die Partei – 1.a)** *politische Organisation mit einem bestimmten Programm, in der sich Menschen mit gleichen politischen Überzeugungen zusammengeschlossen haben, um bestimmte Ziele zu verwirklichen* (Duden); **die Partei – 1.** *politische Organisation, deren Mitglieder gemeinsame politische Interessen vertreten und ihre gemeinsamen politischen Ziele durchzusetzen suchen* (DWDS); **die Partei – 1.** (Pol.) *Vereinigung von Personen der gleichen politischen Überzeugung, die sie im politischen Leben durchzusetzen suchen* (Wahrig); **die Gerechtigkeit – 1.a)** *das Gerechthein; Prinzip eines staatlichen od. gesellschaftlichen Verhaltens, das jedem gleichermaßen sein Recht gewährt* (Duden). **die Gerechtigkeit – 1.b)** *gerechte Behandlung* (DWDS). Іменники *Aufschwung* та *Wahlen* вже демонструють реалізацію похідних значень полісемічного слова, тобто виступають у ролі похідної номінації: **der Aufschwung – 3.** *lebhaftes Aufwärtswachstum* (Duden); **der Aufschwung – 3.** *schneller, plötzlicher Aufstieg, Konjunktur* (DWDS); **der Aufschwung – 3.** *Aufstieg der Konjunktur* (Wahrig); **die Wahl – 2.a)** *Abstimmung über die Berufung bestimmter Personen in bestimmte Ämter, Funktionen, über die Zusammensetzung bestimmter Gremien, Vertretungen, Körperschaften durch Stimmabgabe* (Duden); **die Wahl – 2.** *Abstimmung, durch die eine Person in ein Amt, in eine Funktion oder durch die ein Gremium, eine Vertretungskörperschaft berufen wird* (DWDS); **die Wahl – 2.** *Berufung zu einem Amt durch Abstimmung* (Wahrig). Завершує генерування іменникового змісту речення моносемічний іменник *Ausrede*: **die Ausrede – nicht wirklich zutreffender Grund, der als Entschuldigung für etw. vorgebracht wird (Duden); **die Ausrede – Entschuldigung ohne triftigen Grund, Entschuldigung, bei der der wahre Grund nicht angegeben wird, Ausflucht (DWDS); **die Ausrede – Vorwand, Ausflucht, Entschuldigung (Wahrig).******

Таким чином, у цьому реченні спостерігаємо генерування іменникового змісту всіма трьома типами номінацій тотожною мірою: два іменники представляють реалізацію моносемічного словникового потенціалу, два реалізуються у ролі головної номінації і два – у ролі похідної номінації полісемічного словникового потенціалу. Хоча моносемічна модель слова і представлена однаковою мірою з головними та похідними номінаціями, але з погляду лінгвосинергетики у співвіднесенні іменникового складу за вибудовуванням об'єктивної модальності з допомогою модального дієслова *dürfen* для вираження дозволу або заборони виконати дію, зумовлену певним станом справ, тут домінує декодування семантичного потенціалу, який рівномірно активують головні та похідні номінації полісемічної моделі слова при вираженні відповідного іменникового змісту мовою преси;

2) „Nach Profil-Recherchen dürfte Haberleitner einer international organisierten Tätergruppe mit serbischen Wurzeln auf den Leim gegangen sein“ (dayli–Pleite: Irrtümer und Irrwege einer gescheiterten Sanierung: <http://www.profil.at>).

У наведеному вище реченні іменниковий зміст синтаксичної рамки з модальним дієсловом *dürfen* розпочинає генерувати іменник *Profil-Recherchen*, який не трапляється у словниках і тому належить до складних слів для одного моменту або контексту. Лише іменник *Recherchen* зафіксований у словниках.

Цей іменник може співвідноситись не лише з назвою інформаційно-політичного журналу *Profil*, але і з назвою інших журналів, які збирають певний матеріал або здійснюють журналістське розслідування, наприклад, *Spiegel-Recherchen*, *Zeit-Recherchen* і т.д. Іменник *Recherche* як основна частина складного слова (*das Grundwort*) виступає вихідним пунктом або домінантою для тлумачення всього складного слова. У словниках його представлено моносемічними дефініціями, що дозволяє розглядати це складне словотворення як реалізацію іменника з моносемічним потенціалом: **die Recherche** – *Ermittlung, Nachforschung* (Duden); **die Recherche** – *Nachforschung, Ermittlung, Untersuchung* (DWDS); **die Recherche** – *Ermittlung, Nachforschung, Untersuchung* (Wahrig). Іменник *Tätergruppe* продовжує генерувати іменниковий зміст модальної рамки своїм моносемічним словниковим потенціалом: **die Tätergruppe** – *Kreis von Personen, die möglicherweise an einer Straftat beteiligt waren* (Duden); **die Tätergruppe** – *Gruppe von Personen, die durch die Straftat in Beziehung zueinander stehen* (DWDS). Іменник *Wurzel* генерує подальший зміст у ролі похідної номінації: **die Wurzel** – *2. etw., worauf etw. als Ursprung, Ursache zurückzuführen ist* (Duden); **die Wurzel** – *5.2. Ursprung, Anfang* (Wahrig).

Завершує іменниковий зміст речення іменник *Leim* у сталому виразі *jmdm. auf den Leim gehen*. Хоча цей вираз і вжито метафорично, але на словниковому рівні його зафіксовано з моносемічним потенціалом іменника *Leim*: **der Leim** – *wasserlöslicher, zähflüssiger Klebstoff, bes. zum Verleimen von Holz u. Papier* • **jmdm. auf den Leim gehen**: *(ugs.) auf jmdn., jmds. Tricks hereinfallen; sich hereinlegen lassen* (Duden); **der Leim** – *wasserlöslicher, aus tierischen, pflanzlichen oder synthetischen Stoffen hergestellter Klebstoff, der besonders zum Verbinden von Holzteilen oder Papierblättern dient* • **jmdm. auf den Leim gehen**: *auf jmdn. hereinfallen* (DWDS); **der Leim** – *Klebstoff zum Verbinden von Werkstoffen verschiedener Art* • **jmdm. auf den Leim gehen**: *(fig.; umg.) sich von jmdm. überlisten lassen* (Wahrig). Отож у розглянутому випадку зміст генерується шляхом реалізації моносемічного іменника у сталому метафоричному виразі. Це є доказом того, що вторинність номінативних значень не можна плутати з метафоричністю чи образністю.

Таким чином, у наведеному вище реченні з модальним дієсловом *dürfen* три іменники з чотирьох представляють реалізацію моносемічного потенціалу і лише один іменник представляє реалізацію похідної номінації полісемічного потенціалу. З погляду лінгвосинергетики можна констатувати, що у співвіднесенні іменникового складу з вибудовуванням суб'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *dürfen* для вираження ймовірності, ввічливого припущення можливого стану справ у конкретному випадку абсолютно домінує декодування моносемічної моделі слова.

Декодування семантичного потенціалу, який несе у собі полісемічна модель, представлено лише активацією похідної номінації при вираженні відповідного іменникового змісту речення мовою преси. Активація декодування семантики головної номінації полісемічної моделі іменника у розглянутій модальній рамці відсутня. Беручи до уваги у проаналізованому реченні вживання

складного іменникового утворення для одного контексту, можемо констатувати ще й механізм складання двох слів в одне блок-слово з метою мовної економії при генеруванні складного іменникового змісту, який вибудовується у рамках суб'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *dürfen* у німецькомовній пресі;

3) „*Die Details des Kommissionsvorschlags werden noch diskutiert. Wie es bisher aussieht, dürfte es in der Praxis aber nicht um sehr hohe Beträge gehen*“ (EU-Plan zur Schuldenkrise: Deutschland beharrt auf Spardiktat: <http://www.spiegel.de>).

Іменниковий зміст наведеної вище синтаксичної рамки з модальним дієсловом *dürfen* спочатку генерується іменником *Praxis* у ролі головної номінації: **die Praxis – 1.a) Aufführung, Anwendung von Gedanken, Vorstellungen, Theorien o.Ä. in der Wirklichkeit** (Duden); **die Praxis – 1. Anwendung von Gedanken und Theorien durch Handlungen in der Realität** (DWDS); **die Praxis – 1. Ausübung, praktische Anwendung; (Gegensatz) Theorie** (Wahrig). Іменник *Beträge* генерує іменниковий зміст модальної рамки своїм моносемічним потенціалом: **der Betrag – bestimmte Geldsumme** (Duden); **der Betrag – a) bestimmte Geldsumme** (DWDS); **der Betrag – Geldsumme** (Wahrig).

Отож, у наведеній синтаксичній рамці з дієсловом *dürfen* спостерігаємо генерування іменникового змісту двома типами номінацій однаковою мірою: один іменник реалізується у головному значенні полісемічного слова, тобто виступає у ролі головної номінації, а другий представляє реалізацію моносемічного словникового потенціалу. З позицій лінгвосинергетики констатуємо, що співвіднесення іменникового змісту з вибудовуванням суб'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *dürfen* для вираження ймовірності, ввічливого припущення можливого стану справ демонструє у цьому випадку рівномірне декодування семантичного потенціалу, активованого моносемічною моделлю слова та головною номінацією полісемічної моделі слова при вираженні відповідного іменникового змісту мовою преси. Декодування семантичного потенціалу, який несе у собі похідна номінація полісемічної моделі іменника, у проаналізованій модальній рамці відсутнє.

Всього у синтаксичних рамках з модальним дієсловом *dürfen* у німецькомовній пресі зафіксовано 1367 реалізацій, 593 з яких належать моносемічним іменникам, 436 реалізацій представлені головними номінаціями і 338 – похідними номінаціями полісемічних іменників.

Створена на основі показників хі–квадрат синергетична модель декодування демонструє, що крива декодування семантики головних номінацій полісемічної моделі іменника сягнула найвищої точки 28,32 у напрямку плюс, крива семантичного декодування похідних номінацій полісемічної моделі іменника сягнула у напрямку плюс точки 8,97, а крива семантичного декодування номінацій моносемічної моделі іменника опустилася у напрямку плюс до найнижчої точки 7,76 (див. рис. 1):

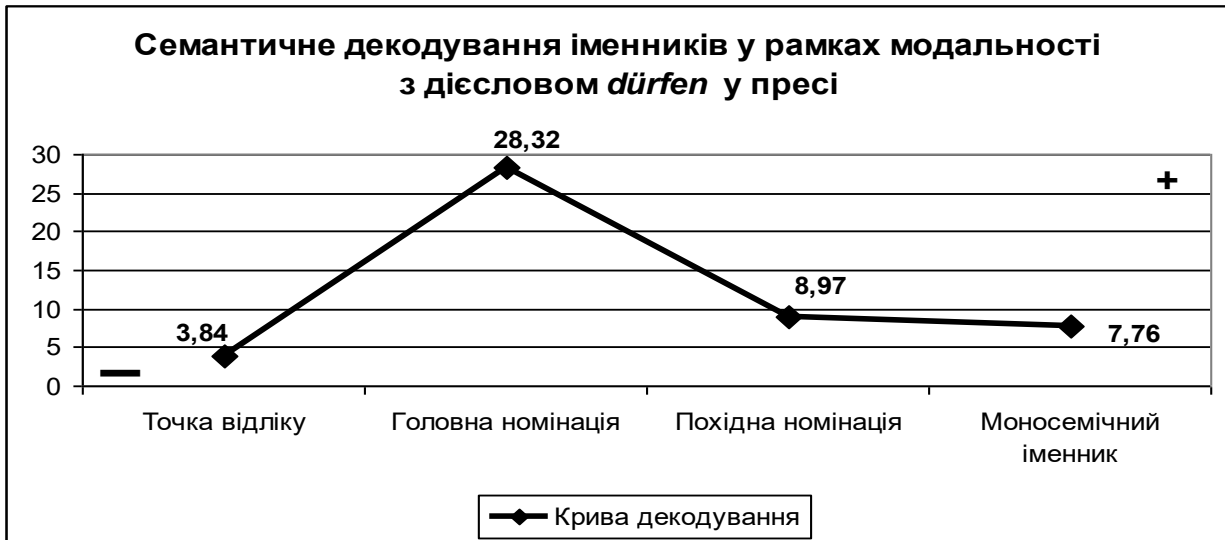

Рис. 1. Синергетична модель семантичного декодування іменників у рамках модальності з дієсловом *dürfen* у німецькомовній пресі

Таким чином, статистично доведеним і теоретично обґрунтованим є той факт, що у рамках вибудовування модального змісту з дієсловом *dürfen* у німецькомовній пресі синергетичний цикл реалізацій іменника найоптимальніше демонструє мовний логіцизм мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на декодування і опрацювання семантичного потенціалу, активованого головними номінаціями полісемічної моделі слова, хоча у кількісному відношенні моносемічні іменники переважають реалізації як головних, так і похідних номінацій полісемічної моделі слова.

Криві декодування семантичного потенціалу, оптимальніше активованого спочатку похідними номінаціями полісемічної моделі, а потім і семантичного потенціалу, активованого моносемічною моделлю іменника, не сягають висоти декодування головних номінацій, проте їх дія у напрямку плюс також свідчить на користь цього синергетичного закону.

З погляду лінгвосинергетики можна говорити про те, що іменникове найменування у модальних рамках з дієсловом *dürfen* для вираження об'єктивної модальності у значенні дозволу або заборони виконати дію та суб'єктивної модальності у значенні ймовірності, ввічливого припущення можливого стану справ, оптимально скеровує ментальний лексикон людини на декодування семантичного обсягу номінацій полісемічних і моносемічних моделей слова і тим самим врівноважує потреби генерування іменникового змісту у згаданій модальній рамці у німецькомовних текстах публіцистичного стилю.

Декодування семантичного обсягу іменників у синтаксичних рамках з модальним дієсловом *dürfen* у німецькомовній художній прозі.

Наприклад:

4) „*Dürfen sie überhaupt im Dienst saufen?*“, fragte Karl“ (Regener, 2003: 110).

У запропонованому реченні іменник *Dienst* представляє реалізацію головного значення свого полісемічного словникового потенціалу: **der Dienst** – **1.a) berufliche Arbeit, Tätigkeit, Erfüllung von [beruflichen] Pflichten** (Duden); **der**

Dienst – 1. *einen bestimmten Pflichtenkreis umfassende, bezahlte Arbeitstätigkeit* (DWDS).

З погляду лінгвосинергетики констатуємо, що зіставлення іменникового складу з вибудовуванням об'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *dürfen* для вираження дозволу або заборони виконати дію, зумовлену певним станом справ, демонструє декодування семантичного потенціалу, активованого виключно головною номінацією полісемічної моделі слова при вираженні відповідного іменникового змісту мовою художньої прози;

5) „*Herr Amtsvorstand bat sich entschuldigen zu dürfen, da seine Gastritis allabendlich warme Kamillenumschläge erforderte, also blieb es an mir hängen*“ (Rosendorfer, 1994: 118).

У наведених вище синтаксичних рамках з модальним дієсловом *dürfen* іменниковий зміст спочатку генерується іменником *Herr* у ролі похідної номінації: **der Herr** – 2.a) *titelähnliche, auch als Anrede verwendete Bezeichnung für eine erwachsene Person männlichen Geschlechts* (Duden); **der Herr** – 2. *tritt vor den Namen, Titel erwachsener Personen männlichen Geschlechts* (DWDS); **der Herr** – 5. *vor den Namen gesetzte Anrede für Männer* (Wahrig). Наступний іменник *Amtsvorstand* подано лише у словнику Дуден, тому враховували тлумачення цього словника, оскільки у ньому вже зафіксовано лексикалізацію існуючого позамовного явища відповідними словниковими дефініціями. У нащому випадку іменник *Amtsvorstand* представлений моносемічною дефініцією: **der Amtsvorstand** – *Leiter einer [kleineren] Behörde* (Duden).

Отож у наведеному реченні спостерігаємо генерування іменникового змісту двома типами номінацій тотожною мірою: один іменник реалізується у ролі похідної номінації полісемічного потенціалу слова, а другий – як моносемічний словниковий потенціал.

З лінгвосинергетичного погляду констатуємо, що співвіднесення іменникового змісту з вибудовуванням об'єктивної модальності за допомогою дієслова *dürfen* для вираження дозволу виконати дію, зумовлену певним станом справ, демонструє у цьому випадку рівномірне декодування семантичного потенціалу, активованого моносемічною моделлю слова та головною номінацією полісемічної моделі слова при вираженні відповідного іменникового змісту мовою художньої прози. Декодування семантичного потенціалу, який несе у собі головна номінація полісемічної моделі іменника, у представленій модальній рамці відсутнє;

6) „*Mein Vater ging zu seinem Zweispänner, um einige repräsentative Wundermittel in ein Körbchen zu sammeln; ich durfte warten, ein Pfefferminzbonbon lutschen, die Entstehung von großäugiger Angst auf dem Gesicht einer Krankenschwester beobachten, der der russische Armee-Arzt offenbar einen Plan entwickelte, ehe er sie mit leisem Befehl fortschickte*“ (Lenz, 1981: 110).

Іменники *Pfefferminzbonbon*, *Entstehung*, *Angst* спочатку генерують іменниковий зміст наведених вище синтаксичних рамок з модальним дієсловом *dürfen* своїм моносемічним словниковим потенціалом: **das Pfefferminzbonbon** – *Bonbon mit Pfefferminzgeschmack* (Duden); **das Pfefferminzbonbon** – *Bonbon mit*

Pfefferminzgeschmack (DWDS); **die Entstehung** – *das Entstehen: a) zu bestehen, zu sein beginnen; geschaffen, hervorgerufen werden* (Duden); **die Entstehung** – *das Entstehen: beginnen zu bestehen, zu sein; hervorgerufen werden, sich ergeben* (DWDS); **die Angst** – *mit Beklemmung, Bedrückung, Erregung einhergehender Gefühlszustand [angesichts einer Gefahr]; undeutliches Gefühl des Bedrohtseins /in der Fachsprache der Psychologie u. Philosophie wird [öfter] zwischen Angst“ als unbegründet, nicht objektbezogen und Furcht“ als objektbezogen differenziert; in der Allgemeinsprache ist diese Differenzierung nicht üblich/* (Duden); **die Angst** – *banges Gefühl, Furcht* (DWDS).

Іменник *Gesicht* генерує подальший зміст модальної рамки у ролі похідної номінації: **das Gesicht** – *2. Miene, Gesichtsausdruck* (Duden); **das Gesicht** – *2. Gesichtsausdruck, Miene* (Wahrig). Іменник *Krankenschwester* представляє реалізацію моносемічного словникового потенціалу у завершальному процесі генерування іменникового змісту модальної рамки: **die Krankenschwester** – *weibliche Fachkraft für Krankenpflege* (Duden); **die Krankenschwester** – *an einer Fachschule besonders für die Arbeit am Bett des Patienten ausgebildete Krankenpflegerin* (DWDS); **die Krankenschwester** – *weibl. Person, die nach Ausbildung u. staatlicher Prüfung Kranke (in Krankenhaus od. Wohnung) beruflich betreut* (Wahrig).

Отож у наведених вище синтаксичних рамках з модальним дієсловом *dürfen* чотири іменники з п'ятьох представляють реалізацію моносемічного потенціалу і лише один іменник представляє реалізацію похідної номінації з резерву свого полісемічного потенціалу.

З лінгвосинергетичних позицій можна констатувати, що у зіставленні іменникового складу з вибудовуванням об'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *dürfen* для вираження дозволу виконати дію, зумовлену певним станом справ, у цьому випадку абсолютно домінує семантичне декодування номінацій моносемічної моделі слова.

Декодування семантичного потенціалу, який несе у собі полісемічна модель, представлено лише активацією похідної номінації при вираженні відповідного іменникового змісту речення мовою художньої прози. Активація декодування семантики головної номінації полісемічної моделі іменника у цій модальній рамці відсутня.

Всього у синтаксичних рамках з модальним дієсловом *dürfen* у художній прозі зафіксовано 1011 реалізацій, 488 з яких належать моносемічним іменникам, 387 реалізацій представлені головними і 136 – похідними номінаціями полісемічних іменників.

Створену на основі показників хі–квадрат синергетичну модель декодування подано на рисунку 2:

Рис. 2. Синергетична модель семантичного декодування іменників у рамках модальності з дієсловом *dürfen* у німецькомовній художній прозі

Створена на основі показників χ^2 -квадрат синергетична модель декодування рисунка 2 демонструє, що крива декодування семантики похідних номінацій полісемічної моделі сягнула найвищої точки 39,44 у напрямку плюс, крива семантичного декодування моносемічної моделі іменника сягнула у напрямку плюс точки 31,39. У напрямку мінус спостерігаємо декодування семантики головних номінацій полісемічної моделі іменника (0,11).

Таким чином, статистично доведеним і теоретично обґрунтованим є той факт, що синергетичний цикл реалізацій іменника найоптимальніше демонструє мовний логіцизм мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на декодування і опрацювання семантики похідних номінацій полісемічної моделі слова у рамках вибудовування модального змісту з дієсловом *dürfen* у німецькомовній художній прозі, хоча у кількісному відношенні вони поступаються реалізаціям головних номінацій полісемічної моделі слова та номінаціям моносемічної моделі. Висота точки семантичного декодування моносемічної моделі також свідчить на користь цього синергетичного закону.

З позицій лінгвосинергетики можна говорити про те, що іменникове найменування у рамках дієслівної модальності з *dürfen* для вираження об'єктивної модальності у значенні дозволу або заборони виконати дію та суб'єктивної модальності у значенні ймовірності, ввічливого припущення можливого стану справ, оптимально скеровує ментальний лексикон людини на декодування семантичного обсягу похідних номінацій полісемічних іменників та номінацій моносемічних іменників і тим самим врівноважує потреби генерування іменникового змісту у згаданій модальній рамці у німецькомовних текстах художнього стилю.

Висновки. У результаті дослідження синергетики декодування семантичного обсягу іменників з дієслівною модальністю *dürfen* у німецькомовних текстах художньої прози та преси ми дійшли наступних висновків:

1) ієрархія семантичного декодування: 1) головна номінація – 2) похідна номінація – 3) моно з лінгвосинергетичного погляду свідчить на користь встановлення динамічної рівноваги між кількістю реалізацій та оптимальним для

декодування ментальним лексиконом людини обсягу семантичного потенціалу моносемічних та полісемічних іменників у рамках вибудовування іменникового змісту з модальним дієсловом *dürfen* для вираження об'єктивної модальності зі значенням дозволу або заборони виконати дію та суб'єктивної модальності зі значенням ймовірності, ввічливого припущення можливого стану справ у німецькомовних текстах публіцистичного стилю;

2) ієрархія семантичного декодування: 1) похідна номінація – 2) моно з погляду лінгвосинергетики свідчить на користь встановлення динамічної рівноваги між кількістю реалізацій та оптимальним для декодування ментальним лексиконом людини обсягу семантичного потенціалу моносемічних та полісемічних іменників у рамках вибудовування іменникового змісту з модальним дієсловом *dürfen* для вираження об'єктивної модальності у значенні дозволу або заборони виконати дію та суб'єктивної модальності у значенні ймовірності, ввічливого припущення можливого стану справ у німецькомовних текстах художнього стилю;

3) у підсумку констатуємо, що вибудовування та співвіднесення іменникового змісту з дієслівною модальністю *dürfen* у німецькомовній пресі найоптимальніше відповідає синергетичному закону збереження мовної енергії завдяки механізму семантичного декодування найближчої відстані головних значень в ієрархічній структурі полісемічної моделі слова, а у німецькомовній прозі – похідних. Щодо декодування моносемічної моделі констатуємо, що синергетичний механізм мінімізації зусиль у німецькій мові скерував на сьогодні такий семантичний вимір моносемічних іменників, який оптимально відповідає потребам як німецькомовної преси, так і німецькомовної художньої прози.

Отож висунута у роботі **гіпотеза** підтверджує, що оскільки найближчі відстані у лексичній структурі слова на мовному рівні є найближчими у зіставленні зі структурами знань ментального лексикону людини, то вибудовування іменникового змісту з дієслівної модальністю *dürfen* у сучасній німецькій мові за синергетичним принципом збереження мовної енергії та мінімізації зусиль найоптимальніше скерує ментальний лексикон людини на декодування семантичного виміру найближчих значень полісемічної та однозначної моносемічної моделей слова.

Перспективами дослідження є вивчення декодування семантичного обсягу іменника у рамках інших типів дієслівної модальності, що дасть змогу отримати цілісну картину про функціонування іменника як одного з аргументів або семантичних актантів у модальних рамках німецької мови. Залучення статистичних методів дослідження, моделювання можливого переструктурування семантичного обсягу слова дозволить теоретично обґрунтувати і прогнозувати синергетичний цикл становлення та самоорганізації полісемічної та моносемічної моделей іменника у парадигмі досліджень сучасної лінгвосинергетики.

Список літератури

Герман И. А. Лингвосинергетика. Барнаул: Издательство Алтайской академии экономики и права, 2000. 168 с.

- Домброван Т. И. Язык в контексте синергетики. Одесса: Одесская городская типография, 2013. 342 с.
- Кійко С. В. Мовна і міжмовна омонімія в німецько-українських паралелях: лінгвосинергетичний аспект / дис. ... докт. філол. наук: 10.02.04 – Германські мови, 10.02.15 – Загальне мовознавство. Чернівці, 2015. 509.
- Козловський В. Семантичний і прагматичний аспекти речення (на матеріалі сучасної німецької мови). *Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя професора В.В. Левицького: Збірник наукових праць*. Чернівці: Книги – XXI, 2008. С. 323–326.
- Колмогорова А. В. Языковое значение как синергетическая система. *Научное мнение*. 2012. № 9. С. 61–67.
- Левицкий В. В. Семасиология. 2-е изд., испр. и доп. Винница: Нова книга, 2012. 680 с.
- Пихтовникова Л. С. Лингвосинергетика: основы и очерк направлений: монография. Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2012. 180 с.
- Селіванова О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке: монографія. Черкаси: Ю. Чабаненко, 2013. 488 с.
- dayli–Pleite: Irrtümer und Irrwege einer gescheiterten Sanierung. URL: <http://www.profil.at/articles/1327/560/361625/irrtuemer-irrwege-sanierung>
- Digitales Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. URL: <http://www.dwds.de/>
- Duden. Deutsches Universalwörterbuch. On CD. Mannheim: Dudenverlag, 2003.
- EU–Plan zur Schuldenkrise: Deutschland beharrt auf Spardiktat. URL: <http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/vorschlag-der-eu-kommission-deutschland-kaempft-um-den-sparkurs-a-902198.html>
- Europa braucht eine neue Türkei–Strategie. URL: <http://www.zeit.de/politik/ausland/2013-09/tuerkei-europa-assoziierungsabkommen/komplettansicht>
- Fischer B. J. Satzstruktur und Satzbedeutung. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1981. 311 S.
- Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. 17. Aufl. Leipzig; Berlin; München; Wien; Zürich; New York: Langenscheidt Verlag Enzyklopädie, 1996. 736 S.
- Lenz S. Heimatmuseum. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1981. 655 S.
- Maineke E. Das Substantiv in der deutschen Gegenwartssprache. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER, 1996. 496 S.
- Metzler-Lexikon Sprache / hrsg. von H. Glück. Stuttgart, Weimar: Verlag J. B. Metzler, 1993. 711 S.
- Regener S. Herr Lehmann. 12. Aufl. München: Goldmann Verlag, 2003. 288 S.
- Rosendorfer H. Die Nacht der Amazonen. 3. Aufl. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1994. 286 S.
- Rüschel U. Semantisch-syntaktische Relationen. Max Tübingen: Niemeyer Verlag, 1975. 172 S.
- Schwarz M. Einführung in die Kognitive Linguistik. 2. überarb. Aufl. Tübingen und Basel: Francke Verlag, 1996. 238 S.
- Wahrig Digital. Deutsches Wörterbuch. On CD. Gütersloh: Wissen Media Verlag, 2007.
- Zipf G. K. Human behaviour and the principle of least effort. Cambridge: Addison–Wesley, 1949. 573 p.

References

- dayli–Pleite: Irrtümer und Irrwege einer gescheiterten Sanierung. URL: <http://www.profil.at/articles/1327/560/361625/irrtuemer-irrwege-sanierung>
- Digitales Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. URL: <http://www.dwds.de/>
- Dombrovan T. I. (2013). Jazyk v kontekste sinergetiki. Odessa: Odesskaia gorodskaia tipografiia.
- Duden. Deutsches Universalwörterbuch. (2003). On CD. Mannheim: Dudenverlag.

- EU-Plan zur Schuldenkrise: Deutschland beharrt auf Spardiktat. URL: <http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/vorschlag-der-eu-kommission-deutschland-kaempft-um-den-sparkurs-a-902198.html>
- Europa braucht eine neue Türkei-Strategie. URL: <http://www.zeit.de/politik/ausland/2013-09/tuerkei-europa-assoziierungsabkommen/komplettansicht>
- Fischer B. J. (1981). Satzstruktur und Satzbedeutung. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Generalova L. K. (1973). K voprose o strukture znachenij imen sushhestvitel'nyh. In *Sbornik nauchnyh trudov Moskovskogo pedagogicheskogo instituta*. № 71. 43-50.
- Helbig G., Buscha J. (1996). Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. 17. Aufl. Leipzig; Berlin; München; Wien; Zürich; New York: Langenscheidt Verlag Enzyklopädie.
- Kiiko S. V. (2015). Movna i mizhmovna omonimiia v nimetsko-ukrainskykh paraleliakh: lnhvosynerhetychnyi aspekt / dys. ... dokt. filol. nauk: 10.02.04 – Hermanski movy, 10.02.15 – Zahalne movoznavstvo. Chernivtsi.
- Kolmogorova A. V. (2012). Jazykovoie znachenie kak sinergeticheskaja sistema. In *Nauchnoe mnenie*. № 9. 61-67.
- Kozlovskiy V. (2008). Semantychnyi i prahmatychnyi aspekty rechennia (na materiali suchasnoi nimetskoj movy). In *Problemy zahalnoho, hermanskoho ta slov'ianskoho movoznavstva. Do 70-richchia profesora V.V. Levytskoho: Zbirnyk naukovykh prats*. Chernivtsi: Knyhy – KhKhI. S. 323–326.
- Lenz S. Heimatmuseum. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1981. 655 S.
- Levickij V. V. (2006). Semasiologija. 2-e izd., ispr. i dop. Vinnitsa: Nova knyha.
- Maineke E. (1996). Das Substantiv in der deutschen Gegenwartssprache. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER.
- Metzler-Lexikon Sprache (1993). Metzler-Lexikon Sprache / hrsg. von H. Glück. Stuttgart, Weimar: Verlag J. B. Metzler.
- Pikhtovnikova L. S. (2012). Lingvosinergetika: osnovy i ocherk napravlenii: monografiia. Kharkov: KhNU imeni V. N. Karazina.
- Regener S. Herr Lehmann. 12. Aufl. München: Goldmann Verlag, 2003. 288 S.
- Rosendorfer H. Die Nacht der Amazonen. 3. Aufl. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1994. 286 S.
- Rüschel U. (1975). Semantisch-syntaktische Relationen. Max Tübingen: Niemeyer Verlag.
- Schwarz M. (1996). Einführung in die Kognitive Linguistik. 2. überarb. Aufl. Tübingen und Basel: Francke Verlag.
- Selivanova O. (2013). Svit svidomosti v movi. Mir soznaniia v iazyke: monografiia. Cherkasy: Yu. Chabanenko.
- Wahrig Digital. Deutsches Wörterbuch. (2007). On CD. Gütersloh: Wissen Media Verlag.
- Zipf G. K. (1949). Human behaviour and the principle of least effort. Cambridge: Addison-Wesley.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2021 р.

УДК 811.111.'373.612

[https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2\(47\).245926](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2(47).245926)

ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО ПРОСТОРУ В ОПОВІДАННІ ДЖЕКА ЛОНДОНА “AN ODYSSEY OF THE NORTH”

Калінюк О.О.

кандидат філологічних наук, доцент
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
<http://orcid.org/0000-0002-4955-8019>

Степанюк Н. В.

кандидат філологічних наук, доцент
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
<http://orcid.org/0000-0002-7418-1735>

Терехова Л. В.

кандидат філологічних наук, доцент
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
<http://orcid.org/0000-0003-2160-1684>

Стаття присвячена розгляду особливостей функціонування відкритого та закритого простору в художньому тексті. Метою даної статті є дослідження вербальних засобів створення художнього простору в оповіданні Джека Лондона з Північного циклу “An Odyssey of the North”. Надзвичайно важливим у ході дослідження було з’ясувати сутність художнього простору та особливості його організації в тексті, розглянути основні класифікації та типи художнього простору; дослідити художній простір в оповіданні в контексті типів інформації, типів викладу та композиційно-мовленнєвих форм; а також скласти частотні списки лексем, що представляють художній простір у розглянутому творі та надати семантичну характеристику просторовим лексемам та визначити їх стилістичні функції в тексті. Художній простір в оповіданні – це переважно відкритий конкретний простір. Закритий художній простір представлений лише декількома вкрапленнями опису хатини головного героя. Розгортання художнього простору здійснюється нелінійно. За рахунок ретроспекції реальний сюжетний художній простір переривається описом подій, що розвивались раніше, а тому і нових просторових орієнтирів. Реальний художній простір – це північ Канади – Клондайк, уявний художній простір – це просторові орієнтири, що функціонують в історії, одиссеї, яку розповідає головний герой. В актуалізації художнього простору в оповіданні беруть участь як прямі, так і непрямі просторові орієнтири. Прямі просторові орієнтири вводяться за допомогою топонімів – астіонімів та потамонімів і формують мегапростір оповідання; загальних назв, що означають засоби пересування та загальних назв із узагальнюючою локальною референцією. Непрямі просторові орієнтири реалізуються за допомогою лексичних засобів, що означають метеорологічні явища, представників фауни, предметів одягу, що містять сему простору. Серед лексичних засобів, що представляють уявний художній простір тексту оповідання, домінуючими є топоніми. За жанром художній простір в оповіданні можна охарактеризувати як психологічний. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у зіставному аналізі засобів реалізації художнього простору у решті оповідань, що складають Північний цикл оповідань Джека Лондона.

Ключові слова: відкритий простір, закритий простір, топоніми, лексичні засоби, астіоніми, потамоніми

LANGUAGE MEANS OF REPRESENTATION OF ARTISTIC SPACE IN THE SHORT STORY BY JACK LONDON “AN ODYSSEY OF THE NORTH”

Kalinyuk O.

candidate of philological sciences, associate professor
Odesa National I.I. Mechnikov University

Stepanyuk N.

candidate of philological sciences, associate professor
Odessa I.I. Mechnikov National University

Terekhova L.

candidate of philological sciences, associate professor
Odessa I.I. Mechnikov National University

The article is devoted to the peculiarities of the functioning of open and closed space in the artistic text. The purpose of this article is to explore the verbal means of creating artistic space in Jack London's short story from the North Cycle "An Odyssey of the North". It was extremely important in the course of the research to find out the essence of artistic space and the peculiarities of its organization in the text, to consider the main classifications and types of artistic space; to explore the artistic space in the short story in the context of types of information, types of presentation and narrative-compositional forms; as well as to compile frequency lists of the lexical markers that represent the artistic space in the short story and to provide a semantic description of the spatial markers and to determine their stylistic functions in the text. The artistic space in the story is mostly an open exact space. The closed artistic space is represented by only a few touches of the description of the main character's hut. The deployment of artistic space is carried out nonlinearly. Due to retrospection, the real space of the plot is interrupted by the description of the events that developed earlier, and therefore are considered new spatial markers. The real artistic space of the short story is the north of Canada – the Klondike, the imaginary artistic space is the space and its markers that function in the story, that odyssey, told by the protagonist. Both direct and indirect spatial markers take part in the actualization of artistic space in the short story. Direct spatial markers are introduced with the help of toponyms – astonyms and potamonoms and form the megaspace of the short story; and also common names meaning means of transportation and common names with generalizing local reference. Indirect spatial markers are realized with the help of lexical means that define meteorological phenomena, representatives of fauna, clothing items containing this seme. Among the lexical means that represent the imaginary artistic space of the text of the short story, toponyms are dominant. By genre, the artistic space in the short story can be defined as psychological. We see the prospects for further research in a comparative analysis of the means of realization of artistic space in the rest of the short stories that make up the North Cycle of Jack London's short stories.

Key words: open space, closed space, toponyms, lexical means, astonyms, potamonoms.

Вступ. Художній простір, в межах якого відбувається подія, вважається невід’ємним компонентом структури художнього тексту, його обов’язковою категорією. Проблеми художнього простору в лінгвістиці тексту завжди були і залишаються актуальними. Оскільки він є необхідною умовою для подій, описуваних в тексті, художній простір привертав увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників. Праці вітчизняних та зарубіжних фахівців охоплюють широкий спектр питань, присвячених феномену функціонування категорії простору у художньому тексті, а саме: топос досліджується з урахуванням фактора абсолютного антропоцентризму художнього тексту (Гончарова, 1989); простір розглядається у зв’язку з вивченням точки зору, яка розуміється як місцезнаходження наратора, або оповідача, при викладі подій (Долинина, 1972).

У публікаціях багатьох вчених проблема простору розглядається у зв'язку з вивченням композиційно-мовленнєвих форм, і насамперед опису, основною структурною ознакою якого є просторові відносини. Так, наприклад, займаючись дослідженням композиційно-мовленнєвої форми "опис", С. Н. Плотнікова виділяє кілька структурно-семантичних форм описових контекстів, серед яких називає і опис місця дії, що є складовою художнього простору, зображеного в тому чи іншому творі (Плотнікова, 1981).

Дослідження О.О. Калінюк підтверджує, що «композиційно-мовленнєва форма «опис» є двостороннє мовленнєво-розумове утворення в межах цілого завершеного тексту, що представляє собою фрагмент монологічного авторського повідомлення, його функції полягають у створенні мовними засобами предметно-образного ряду художньої розповіді, інформуванні читача про номенклатуру і характеристики елементів зображеного світу» (Калінюк, 1999:5).

Існують різноманітні класифікації художнього простору на основі різних підходів до вивчення цієї проблеми, серед них: класифікація за сюжетно-композиційною ознакою (Томас, 1987); типологізація простору з урахуванням його структурних характеристик (Шпетний, 1980); семантична класифікація на точковий та векторний простір (Данилова, 1988; Морозова, 1985); структурно-семантична класифікація з лінійною та нелінійною моделлю художнього простору (Васильєва, 1989). Л.С. Добринська припускає, що художній простір будь-якого тексту варто розділити на мега-, макро-, і мікропростір, кожен із яких у свою чергу поділяється на замкнений і відкритий художній простір (Добринская, 2000:74).

Майже всі автори, що розглядають простір, виділяють статичні та динамічні просторові відносини. Їх деталізація здійснюється за різними ознаками. Наприклад, виділяється поширеність і непросторовість (на основі суміщеності предмета і деякого просторового орієнтира – локума (Всеволодова, Владимирский, 1982:10); заповненість та незаповненість (на основі ступеня заповненості простору предметами). Значення динамічності просторових відносин розглядається в опозиції “траса руху : : одне із місць руху”, яка ще більш деталізується в опозиції “початковий пункт руху (старт):: кінцевий пункт (фініш)“, де основою є співвідношення руху до локуму (Всеволодова, Владимирский, 1982:16).

Проте, незважаючи на велику кількість робіт, присвячених дослідженню художнього простору в літературі, як в Україні, Росії, так і в Англії та Америці, досить мало уваги було приділено дослідженню цього аспекту в творах Джека Лондона (Воронин, 2019), хоча вони являють собою багатий матеріал для дослідження. Стиль та майстерність письменника характеризуються самотністю, рисами, характерними лише для нього. Сюди можна віднести і його вміння небагатьма штрихами, дуже просто, без численних епітетів та порівнянь створити вражаючий, емоційно хвилюючий пейзаж. Напевно, ніхто крім нього не малював таких картин суворої природи Півночі, Білої Тиші, країв, які до нього не були настільки детально вивчені в літературі. Художній простір бере участь у створенні художньої образності твору, являється важливою

умовою його мовної та художньої цілісності. Крім того, художній простір являється виразником концепту твору, що визначає актуальність та перспективність його вивчення у творчості письменника.

Метою даної роботи є дослідження вербальних засобів створення художнього простору в оповіданні Джека Лондона. Для досягнення мети були поставлені наступні **задачі**: 1) з'ясувати сутність художнього простору та особливості його організації у тексті, розглянути основні класифікації та типи художнього простору; 2) дослідити художній простір в оповіданні в контексті типів інформації, типів викладу та композиційно-мовленнєвих форм; 3) скласти частотні списки лексем, що представляють художній простір у розглянутих творах; 4) надати семантичну характеристику лексем, що представляють художній простір, та визначити стилістичні функції просторових орієнтирів у тексті. **Матеріалом** дослідження послужило оповідання з Північного циклу Дж. Лондона "An Odyssey of the North". У ході роботи використовувались наступні **методи дослідження**: 1) метод теоретичного аналізу; 2) метод наукового спостереження; 3) описовий метод; та 4) кількісний метод.

Результати та обговорення. Художній простір в оповіданні Дж. Лондона «An Odyssey of the North» – це переважно відкритий конкретний простір. Закритий художній простір представлений лише декількома вкрапленнями опису хатини головного героя Мейлмюта Кіда. Розгортання художнього простору здійснюється нелінійно. За рахунок ретроспекції реальний сюжетний художній простір переривається описом подій, що розвивались раніше, а тому і нових просторових орієнтирів. Реальний художній простір – це північ Канади – Клондайк, край небезпек, пригод та золота: «*Klondike was a new section of the Northland, and they had wished to see a little something of the Golden City, where dust flowed like water, and dance halls rang with never ending revelry*» (London, 1950:20). Уявний художній простір – це просторові орієнтири, що функціонують в історії, одиссеї, яку розповідає індіанець Наас: «*I'm Naass, a chief, and the son of a chief, born between the sunset and the rising, on the dark seas, in my father's oomiak. We dwelt in Akatan*'» (London, 1959:30).

Північ в оповіданнях Джека Лондона постає як окремий світ, відірваний від того, великого, де панують нищість та користолюбство. Тут прослідковується симпатія автора до корінного населення США – індіанців, і гостре засудження тих білих людей, через яких аборигенам довелося багато чого стерпіти.

Посилання на місце дії подається спочатку у заголовку оповідання. Таким чином спрямовується очікування-прогноз читача. Словосполучення *an Odyssey of the North* створює образ відкритого панорамного художнього простору, у якому відбуватимуться події оповідання.

Сукупність просторових орієнтирів, що представляють реальний та уявний відкритий художній простір можна представити у вигляді частотних списків. Серед апелятивів (Fa 64), що представляють реальний відкритий художній простір є наступні: sleds (Fa 11), snow (Fa 7), otter (Fa 7), Trail (Fa 6), frost (Fa 4), moose (Fa 3), land (Fa 3), river (Fa 3), harness (Fa 2), north (Fa 2), snowshoes (Fa 2), the Stuart river (Fa 2), the Yukon (Fa 2), bear (Fa 1), blue fox (Fa

1), ice (Fa 1), camp (Fa 1), Klondike (Fa 1), Mittens (Fa 1), Moccasins (Fa 1), Northland (Fa 1), pulsless air (Fa 1), Parka (Fa 1), sea of frost (Fa 1), webbed shoes (Fa 1).

Як показують дані частотного списку, реальний художній простір в оповіданні представлений 25 словами та словосполученнями із загальною абсолютною частотою 64. В актуалізації художнього простору в оповіданні беруть участь як прямі, так і непрямі просторові орієнтири. Прямі просторові орієнтири вводяться за допомогою топонімів – астіонімів та потамонімів (*Klondike, Yukon, Stuart River*) і формують мегапростір оповідання; загальних назв, що означають засоби пересування (*sleds, harness*) та загальних назв із узагальнюючою локальною референцією (*air, land*). Непрямі просторові орієнтири реалізуються за допомогою лексичних засобів, що означають метеорологічні явища (*snow, ice, frost*), представників фауни (*moose, bear, otter, blue fox*), предметів одягу, що містять сему простору (*parka, mittens, webbed shoes*). За різновидом ландшафту відкритий художній простір можна визначити як пустельний та лісовий, що реалізується лексемами *pulsless air, sea of frost*, а також *otter, bear*. Найвищу абсолютну частоту (Fa 11) має лексема *sleds*, що сприяє актуалізації сезонного художнього простору, а також імплікує, що місце дії в оповіданні змінюється.

За жанром художній простір в оповіданні можна охарактеризувати як психологічний. Він передає душевні переживання персонажа, його страх та пригніченість серед неосяжних просторів півночі: «*The sleds came to a halt where the trail crossed the mouth of Stuart River. An unbroken sea of frost, its wide expanse stretched away into the unknown east*» (London, 1950:23). Метафора *an unbroken sea of frost*, словосполучення *wide expanse, unknown east* підтверджують почуття мізерності та незначущості героїв перед величчю природи.

Лексеми *parka, moccasins*, що представляють предмети одягу індіанців, створюють актуалізацію етнографічного художнього простору.

Просторові орієнтири, що формують реальний художній простір в оповіданні, неоднорідні за лінгвістичними способами репрезентації. Узагальнюючими просторовими орієнтирами у тексті виступають топоніми *Northland* та *Klondike*. До узагальнюючих просторових орієнтирів входять частинні: *cabin, the southern snow-line ere*, із підпорядкованими їм уточнюючими: *to the lighted parchment window, the mouth of the Stuart River*. Для зазначення точного положення героїв у просторі використовуються дійктичні слова *back, forward, here, there*: «*The sleds leaped forward, and the men clung to the gee-poles, violently accelerating the uplift of their feet that they might escape going under the runners*» (London, 1950:16).

Серед лексичних засобів, що представляють уявний художній простір тексту оповідання, домінуючими є топоніми, тому доцільним буде виділити їх в окремий частотний список. Отже, наступні топоніми (Fa 67) представлені в тексті оповідання: *Akatan (Fa 20), Dawson (Fa 5), Yeddo Bay (Fa 4), Russian Seas (Fa 3), Pastilik (Fa 3), Kootenay Country (Fa 2), Country of the Yukon (Fa 2), Golovin Bay (Fa 2), Pribiloffs (Fa 2), the Aleutians (Fa 1), Atognak (Fa 1), Bonanza properties*

(Fa 1), Bering sea (Fa 1), Chignik (Fa 1), Copper island (Fa 1), England (Fa 1), Europe (Fa 1), Hardalak (Fa 1), Island of Unamak (Fa 1), Kadiak (Fa 1), Khastorum (Fa 1), Mayo (Fa 1), McQuestion (Fa 1), Northern Sea (Fa 1), Norton Sound (Fa 1), Nunivak island (Fa 1), Russian isles (Fa 1), St. Michael (Fa 1), the Stuart river (Fa 1), Sunlands (Fa 1), Unalaska (Fa 1), Unimak (Fa 1), Yeddo Bay (Fa 1).

За даними частотного списку уявний художній простір в оповіданні представлений 33 топонімами із загальною абсолютною частотою 67. Вжиті топоніми є реально існуючими за рамками оповідання і таким чином створюють ефект достовірності подій, що відбуваються у тексті. Серед них виділяємо акціоніми (*Akatan, Dawson*), адміністративні хороніми (*England, Unalaska*), пелагоніми (*Stuart River*), інсулоніми (*Nunivak island, the Aleutians*).

Топоніми, присутні у розповіді Нааса, що проплив стільки морів, відвідав стільки островів у пошуках своєї нареченої, підкреслюють величність його подвигу, його безстрашність та витривалість: «*So I wandered through a thousand cities. And after that Golovin Bay, Pastilik, then south, south...*» (London, 1959:37). Акціонім *Akatan*, рідне поселення Нааса, що має найвищу загальну абсолютну частоту (Fa 20), завжди присутній у його спогадах і свідчить про відданість Нааса своєму роду, своєму укладу життя, про глибоку повагу до своїх предків: «*And all the while my people from Akatan hunted and fished, and were happy at the thought that the world was small*» (London, 1950:35). Тут відчувається симпатія автора до індіанського населення, якому доводилось багато страждати від вторгнень білих людей.

Серед інших просторових маркерів, що представляють уявний відкритий художній простір були зареєстровані наступні 42 лексеми: *sea (Fa 23), snow (Fa 20), ship (Fa 16), beach (Fa 14), seal (Fa 14), trail (Fa 11), schooner (Fa 9), kayak (Fa 8), East (Fa 8), World (Fa 8), forest (Fa 7), cache (Fa 7), mountains (Fa 7), North (Fa 6), boat (Fa 6), camp (Fa 5), sled (Fa 5), ocean (Fa 5), ice (Fa 4), country (Fa 4), land (Fa 4), plain (Fa 4), south (Fa 4), woods (Fa 4), city (Fa 3), earth (Fa 3), ground (Fa 3), great lands (Fa 3), island (Fa 3), stars (Fa 3), sun (Fa 3), bear (Fa 2), deck (Fa 2), gateway of the sea (Fa 2), moon (Fa 2), sand (Fa 2), shore (Fa 2), bank (Fa 1), factory (Fa 1), mines (Fa 1), pine tree (Fa 1), sky line (Fa 1)*.

Як показують дані вищезведеного частотного списку, уявний художній простір, поряд із топонімами, представлений ще 42 лексемами і словосполученнями із загальною абсолютною частотою 241. Максимальну абсолютну частоту (Fa 23) має лексема *sea*, що разом із такими лексемами як *ship, beach, seal, snow*, що також мають високу абсолютну частоту, створюють актуалізацію панорамного мариністичного зимового простору: «*The wind freshened, the sea whitened, and, leaping like the seals on the windward beach, our kayaks roared down the golden pathway of the sun*» (London, 1950:28).

За різновидом ландшафту в уявному художньому просторі виділяються ще лісовий та урбаністичний, репрезентація яких здійснюється такими лексемами як *woods, factory, city*. Різні види художнього простору свідчать про масштабність мандрів героя, про його непохильність на шляху до своєї мети.

За способом сприйняття уявний художній простір у тексті як концептуальний так і перцептуальний. Концептуальний художній простір вводиться такими дієсловами як *know, remember*: «*I knew that her heart harked back to her own people by the yellow beach of Akatan*» (London, 1950:34). Перцептуальний уявний художній простір у тексті переважно слуховий та вводиться дієсловами *hear, listen*: «*And there I heard dim tales of the yellow-haired sea wanderer who was a hunter of seals, and that even then he was abroad on the ocean*» (London, 1950:31).

Лексеми *oomiak, kayak*, що означають предмети індіанського вжитку, створюють актуалізацію етнографічного художнього простору: «*I'm Naass, a chief, and the son of a chief, born between a sunset and a rising, on the dark seas, in my father's oomiak*» (London, 1950:26).

Закритий художній простір – це опис хатини Мейлмюта Кіда. Він представлений такими експліцитними просторовими орієнтирами як *cabin, room, window*, що означають приміщення, деталі будівлі, а також імпліцитними просторовими маркерами *stove, bunk, table, shelf*, що означають предмети меблів. Лексем, що представляють закритий художній простір, відносно небагато у тексті і вони не характеризуються різноманіттям у порівнянні з відкритим художнім простором: «*Then came a hundred yards dash to the lighted parchment window, which told its own story of the home cabin, the roaring Yukon stove, and the steaming pots of tea*» (London, 1950:16). Звідси можна зробити висновок про простоту інтер'єру золотошукачів та їх невибагливість до комфорту та затишку. За допомогою таких лексем як *stove, pot of tea*, а також епітетів *roaring, steaming, parchment* створюється протиставлення надзвичайно холодних, суворих природних умов, де золотошукачам доводиться проводити більшість свого часу і маленької крихітки тепла та затишку, загубленої серед безмежних просторів Білої Тиші, де кипить чайник і є тепла ковдра, що так нагадує дім і зігріває серце.

Усі просторові орієнтири, представлені у тексті, створюють образ далекої півночі та передають особливості життя американців-золотошукачів. Для твору характерна ідеалізація цього життя та протиставлення його буденному побуту тогочасного суспільства.

Висновки. Як показало проведене дослідження, художній простір, являючись однією із самих суттєвих та універсальних категорій художнього тексту, має важливе значення в оповіданні Джека Лондона, присвяченому опису півночі. Художній простір пронизує усю тканину тексту та бере участь у створенні художньої образності твору. Домінуючим в оповіданні являється **відкритий** художній простір, що пояснюється змістовно-фактуальною інформацією розглянутого тексту. Розгортання художнього простору здійснюється нелінійно. Порушення у викладі реальної послідовності подій здійснюється в результаті введення в текст спогадів та мрій персонажів. Це дало підстави поділити його на **реальний** та **уявний** художній простір.

Реальний художній простір у розглянутому оповіданні представлений 25 апелюваннями та топонімами із сумарною абсолютною частотою 64. Рекурентність просторових маркерів у тексті свідчить про їх стилістичну

значущість. Просторові орієнтири, що формують реальний художній простір, мають як **експліцитне**, так і **імпліцитне** вираження. Експліцитні просторові орієнтири в оповіданнях вводяться за допомогою **загальних** назв – апелятивів, означаючих ландшафт, засоби пересування та слів із узагальнюючою локальною референцією. Імпліцитні маркери художнього простору формуються за допомогою лексичних засобів, що означають метеорологічні явища, представників флори та фауни, предмети одягу. Усі зазначені просторові орієнтири створюють відкритий **панорамний** художній простір, **зимовий** по порі року, **пустельний**, **морський** та **лісовий** за різновидом ландшафту, **етнографічний** за національною ознакою, та переважно **перцептуальний** за способом сприйняття. Уявний художній простір в розглянутому оповіданні представлений 33 **топонімами** із сумарною абсолютною частотою 67, та 42 апелятивами із сумарною абсолютною частотою 241, серед яких присутні просторові орієнтири, що представляють ландшафт, представників флори та фауни, засоби пересування.

Використання топонімів створює ефект достовірності подій, що відбуваються у тексті, а використання дейктичних слів вказує на точне положення героїв у просторі. Закритий художній простір мало представлений у тексті оповідання. Формування закритого художнього простору здійснюється за допомогою загальних назв, що означають житло, приміщення та частини інтер'єру. Основна функція закритого художнього простору – характеристика жителів Півночі як стриманих та невибагливих до комфорту та затишку. І реальний, і уявний художній простір здійснюють актуалізацію **психологічного** художнього простору. Передаючи душевні переживання та стан персонажів як відображення у їх свідомості об'єктивної дійсності, художній простір має важливе значення у формуванні авторського концепту, що полягає у зображенні сильної, безкорисливої, благородної особистості на фоні величної і суворої природи Півночі. Все це свідчить про антропоцентричність просторового континууму в художньому тексті. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у зіставному аналізі засобів реалізації художнього простору у решті оповідань «Північного цикла» Джека Лондона.

Список літератури

- Васильева Л. В. Лингвостилистические особенности организации художественного пространства в тексте: Автореф. дис... канд. филол. наук. Иркутск, 1989. 22 с.
- Воробьева О. П. Текстостроение и членимость текста. *Текстуальная лингвистика и обучение чтению и аудированию на иностранном языке*. К.: КГПИИЯ, 1986. С. 21–26.
- Воронин Р.А. Стилистические средства создания Арктического пейзажа в "Северных рассказах" Джека Лондона. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2019. Т.12. С.215-219.
- Всеволодова М. В., Владимирский Е. Ю. Способы выражения пространственных отношений в современном русском языке. М.: Рус. язык, 1982. 264 с.
- Добринская Л.С. Структура художественного пространства и его языковое выражение в психологическом рассказе Кейт Шопен «История одного часа». *Записки з романо-германської філології*. Одеса: Латстар, 2000. Вип. 19. С. 71–75.

- Калінюк О.О. Композиційно-мовленнєва форма «опис» в науково-фантастичному тексті: Автореф. дис...канд. філол. наук. Одеса, 1999.16 с.
- Плотникова С. Н. Описание как единица контекстно-вариативного членения художественного текста: Дис... канд. филол. наук. М., 1981. 190 с.
- Шатилова И.О. Семантические характеристики пейзажных описаний в англоязычном художественном тексте (на примере повести Джека Лондона «Белый Клык»). *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2017. № 9(75): в 2-х ч. Ч. 2. С. 175-179.
- London Jack. An Odyssey of the North. *Short Stories*. М.: Foreign languages publishing house, 1950. P. 16–39.

References

- Vasil'yeva, L. V. (1989). Lingvostilisticheskiye osobennosti organizatsii khudozhestvennogo prostranstva v tekste: Avtoref.dis... kand. filol. nauk. Irkutsk.
- Vorob'yeva, O. P. (1986). Tekstooformleniye i chlenimost' teksta. *Tekstual'naya lingvistika i obucheniye chteniyu i audirovaniyu na inostrannom yazyke*. К.: КГПИИЯ, 21–26.
- Voronin, R.A. (2019). Stilisticheskiye sredstva sozdaniya Arkticheskogo peyzazha v "Severnykh rasskazakh" Dzheka Londona. *Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki*. Тамбов: Грамота, Т.12, 215-219.
- Vsevolodova, M. V., Vladimirskiy. Ye. (1982). Sposoby vyrazheniya prostranstvennykh otnosheniy v sovremennom russkom yazyke. М.: Rus. yazyk.
- Dobrinskaya, L.S. (2000). Struktura khudozhestvennogo prostranstva i yego yazykovoye vyrazheniye v psikhologicheskom rasskaze Keyt Shopen «Istoriya odnogo chasa». *Zapiski z romano-germans'koï filologii*. Odesa: Latstar. Vip. 19, 71–75.
- Kalinyuk, O.O. (1999). Kompozitsiyno-movlennêva forma «опис» v naukovo-fantastichnomu teksti: Avtoref. dis...kand. filol. nauk. Odesa.
- Plotnikova, S. N. (1981). Opisaniye kak yedinitsa kontekstno-variativnogo chleneniya khudozhestvennogo teksta: Dis... kand. filol. nauk. М.
- Shatilova, I.O. (2017). Semanticheskiye kharakteristiki peyzazhnykh opisaniy v angloyazychnom khudozhestvennom tekste (na primere povesti Dzheka Londona «Belyy Klyk»). *Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki*. Тамбов: Грамота. № 9(75),175-179.
- London, Jack. (1950). An Odyssey of the North. *Short Stories*. М.: Foreign languages publishing house, 16–39.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2021 р.

УДК 811.111'373'42

[https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2\(47\).245929](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2(47).245929)

ОБРАЗ ЇЖИ У ДЗЕРКАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ І УКРАЇНСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Стаття 1.

Колегаєва І.М.

доктор філологічних наук, професор,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID 0000-0002-5-73-2184

*Дана стаття розпочинає цикл публікацій, присвячений фразеологічній презентації образу їжі в англійській і українській мовах. Із фразеологічних словників кожної мови було виокремлено загальну вибірку ідіом, які реалізують когнітивні моделі: (а) ХТОСЬ СПОЖИВАЄ ЩОСЬ (ЯКОСЬ) і (б) ХТОСЬ ГОДУЄ ЧИМОСЬ (КОГОСЬ). В даній статті порівняльному аналізу підлягають **фразеологічні одиниці (ФО)**, які вербалізують центральну складову обох моделей (а) ЩОСЬ і (б) ЧИМОСЬ, тобто розглядається, як ословлюється компонент їжа, (а) те, що споживається (з'їдається чи випивається) і (б) те, чим годують, частують, у фразеологічних одиницях двох неспоріднених мов. Відповідні ФО утворюють часткову вибірку обсягом 380 одиниць англійської і 538 одиниць української мов. В залежності від опорного елемента всі ФО згруповані у кластери. Опорним елементом кожного кластера виступають **номінативні одиниці (НО)**, що називають той чи той споживаний продукт. Таких кластерів утворюється: 110 англійських і 98 українських. Всі кластери розподілені на зони в залежності від кількості ФО, що припадають на кожну конкретну НО. Високочастотна зона містить 10 англійських НО, вжитих у 81 ФО, і 13 українських НО, вжитих у 171 ФО. Середньочастотна зона обіймає 35 англійських НО (89 ФО) і 33 українських НО (117 ФО), найбільшою є низькочастотна зона із 65 англійських НО (стільки ж ФО) і 52 українських НО (стільки ж ФО). Порівняльний аналіз показав, що вживання еквівалентних НО в різних мовах рідко виливається в еквівалентні ФО, неспівпадіння існують в образній, оцінній сферах, в продуктивності НО. В статті пропонується нове термінопоняття **ендемичні НО**, що передбачає номінативні одиниці, присутні в одній виборці фразеологізмів на позначення їжі і відсутні в іншій мові. Аналіз, порівняння і лінгвокультурологічний опис розглядуваних фразеологізмів виконаний передусім на матеріалі високочастотних зон обох вибірок.*

Ключові слова: ендемічні номінативні одиниці, ідіома, когнітивна модель, фразеологія.

THE IMAGE OF FOOD IN THE MIRROR OF ENGLISH AND UKRAINIAN PHRASEOLOGY

Article 1.

Kolegaeva I.M.

doctor of philological sciences, professor,
Odessa I.I. Mechnikov National University
ORCID 0000-0002-5-73-2184

*This article begins a series of publications devoted to the phraseological presentation of the image of food in English and Ukrainian. From the phraseological dictionaries of each language, a general sample of idioms that implement certain cognitive models was singled out. The models are: (a) SOMEONE CONSUMES SOMETHING (SOMEHOW) and (b) SOMEONE FEEDS SOMETHING (TO SOMEONE). In this article, the **phraseological units (FU)** are subjected to comparative analysis of the central component of both models (a, b) SOMETHING, i.e. we consider how the food component is verbalized: (a) what is consumed (eaten or drunk) and (b) what is fed, treated to in the*

phraseological units of two unrelated languages. Corresponding FUs form a partial sample of 380 English and 538 Ukrainian idioms. Depending on their basic element, all FUs are grouped into clusters. Nominal units (NU), which name this or that consumed product, are the basic elements of idioms. The samples comprise: 110 English and 98 Ukrainian clusters. All clusters are divided into frequency zones depending on the number of FUs for each specific NU. The high-frequency zone contains 10 English-language NUs used in 81 FUs and 13 Ukrainian NUs used in 171 FUs. The medium frequency zone comprises 35 English NUs (89 FUs) and 33 Ukrainian NUs (117 FUs), the largest is the low-frequency zone of 65 English NUs (as many FUs) and 52 Ukrainian NUs (as many FUs). Comparative analysis has shown that the use of equivalent NUs in the two analyzed languages rarely results in equivalent FUs, discrepancies exist in the figurative, evaluative areas as well as in the NU's productivity. The article proposes a new concept of endemic NU, which implies nominative units present in one sample of phraseology to denote food and absent in the sample of the other language. The analysis, comparison and linguo-cultural description of the considered phraseological units are performed mainly on the material of high-frequency zones of both samples.

Key words: *endemic nominal units, idiom, cognitive model, phraseology.*

Вступ. Широко відомою є максима "Треба їсти, щоб жити, а не жити, щоб їсти". Вона належить Сократові. Пропоную наразі відволіктися від філософської настанови цього судження стосовно цінностних орієнтирів у людському бутті. Натомість звернімо увагу на ключові слова максими – *жити* і *їсти*. Біологи визначають поняття *життя* таким чином: життя – це безперервний процес обміну матерією та енергією між організмом та довкіллям. Організм одержує енергію через їжу завдяки обміну речовин з середовищем. Водночас визначення поняття *їжа* є наступним: *їжа, пожива, наїдок*, (заст.) *їство*, – це все, що споживає людина й інші живі істоти для підтримання життя, харчі. Людина, як і будь-яка інша біологічна істота, потребує постійного поповнення своїх енергетичних запасів, які потрапляють в організм ззовні, передусім у процесі споживання їжі. Таким чином *життя* і *їжа* виявляються наріжними каменями у найширшому трактуванні феномену ЛЮДИНА. Тому не дивно, що їх роль осмислювалась не тільки у біологічному вимірі, але і в інших вимірах людського буття, зокрема соціальному, культурному, філософському тощо.

Згадаймо знамениту «піраміду Маслоу». Так в світовій науці називають теорію, розроблену Абрахамом Маслоу (1908-1970) і позначену автором як «ієрархія потреб», згідно з якою потреби людини ієрархічно улаштовані: від нижчих – фізіологічних – до більш високих – соціальних, естетичних і духовних потреб, або мотивацій. А. Маслоу в своїх фундаментальних публікаціях (Maslow 1943; Maslow 1954) стверджує, що поведінкова мотивація людини як у філогенезі, так і в онтогенезі базується на підпорядкуванні одних потреб іншим, і поки не задоволені потреби нижчого щабля ієрархії, не можуть бути затребувані і задоволені потреби вищого щабля. Ступені ієрархії А. Маслоу позначив як *needs* (потреби) і розташував їх по зростаючій: "*physiological*", "*safety*", "*belonging and love*", "*social needs*" or "*esteem*", "*self-actualization*".

Бачимо, що базовими, початковими виявляються фізіологічні потреби. За твердженням психолога Б. Карвасарського, «потреби нижчих рівнів є генетично більш ранніми і мають більше значення для виживання, ніж потреби більш високих рівнів» (Карвасарский, 2004: 87). До таких потреб належить угамування

голоду, спраги, сну, сексуальної потреби і т. п. Звернімо увагу на базову потребу в угамуванні голоду і спраги. «Людський розум формувався в процесі постійного задоволення біологічних потреб людини. Спочатку він опановував оточуючими людиною конкретними предметами, складаючи про них уявлення. Вони і утворюють найдавніший шар нашої свідомості» (Ортега-і-Гассет, 1990: 75).

Смакові відчуття (те, як людина сприймає їжу і питво смаковими рецепторами) грали надзвичайно важливу роль в процесі людського пізнання світу і виживання в світі. Відповідно, кванти інформації, одержувані по каналах густаторної (смакової) модальності, міцно запам'ятовувалися в філогенетичній пам'яті людини як біологічного виду. Згодом вони трансформувалися у відчуття людини як соціальної істоти, перетворюючись в ході історичного розвитку в кванти нової інформації, вже позбавленої своєї споконвічної чуттєвої «прив'язки».

На базі сенсорної лексики смаку розвинулися лексичні одиниці іншої, часто образної і завжди оціночної семантики. За даними С.Л. Рубінштейна, «смакові відчуття, породжувані хімічними речовинами, впливаючи на вегетативні функції, обумовлюють приємний або неприємний емоційний фон самопочуття» (Рубінштейн, 2002: 241). За даними нашого дослідження це ясно простежується у фразеологічному фонді кожної мови, в даному випадку англійської та української мов.

У фразеології надзвичайно яскраво і образно відбиваються різні аспекти життя людини, передусім людини соціальної. Культурні практики функціонування людської спільноти дуже часто пов'язані із ритуалом прийому їжі, годуванням, частуванням. Це потрапляє у фокус ословлення людського життя саме крізь призму фразеологізмів, ідіом, прислів'їв тощо.

Матеріал і методи дослідження. Мета даної публікації полягає у викладі аналітичного порівняльного опису фразеологічних одиниць англійської і української мов. Розглядові підлягали лексикографічно зареєстровані **фразеологічні одиниці (ФО)**, в яких вербалізується образ їжі (в тому числі споживання, частування їжею). **Матеріал дослідження** становлять 380 ФО англійської мови і 538 ФО української мови, вилучені із фразеологічних словників цих двох мов. У відносних цифрах кожна вибірка складає 8 % англійського фразеологічного вокабуляру і 23% україномовного. Такою є **загальна вибірка**.

В межах даної публікації аналізувалась **часткова вибірка**, а саме розглядаються тільки ті ФО, в яких називається **продукт** споживання, тобто їжу як таку. **Процеси** споживання і частування увійдуть до інших часткових вибірок і становитимуть матеріал окремого аналітичного опису в подальших публікаціях.

Методи, що було використано у даному дослідженні, є загальнонаукові методи спостереження, співставлення, кількісного вимірювання. До спеціальних методів відносяться лексикографічний опис, семантичний аналіз, образно-стилістична характеристика, лінгвокогнітивне та лінгвокультурологічне трактування досліджуваних фразеологізмів.

Результати та обговорення. Часткова вибірка, що розглядатиметься в даній публікації, є результат виокремлення із загальної вибірки тільки тих лексикографічно зафіксованих одиниць, що містять номінацію продукту харчового споживання, інакше кажучи, це фразеологічні одиниці, чия семантика містить сему *їжа*. У більшості таких ФО носієм такої семи виявляється сам іменний компонент, наприклад, *break bread with smb* [share a meal with smb] <— *bread* [a staple food made from flour], *відірвати шматок хліба від рота* [відмовити собі у найнеобхіднішому заради к-сь] <— *хліб* [харчовий продукт, що випікається із борошна]. У вибірку, що наразі становить матеріал дослідження, включені також нечисленні ФО, в яких сема *їжа* міститься у іншому компоненті ФО, наприклад, *taste blood* [achieve an early success that stimulates further efforts] <— *taste* [to eat or drink a small quantity of], *винити всю кров* [дуже виснажувати, знесилювати к-сь] <— *пити* [ковтати якусь рідину для гамування спраги].

У когнітивному вимірі ФО загальної вибірки вписуються у наступні формули (а) ХТОСЬ СПОЖИВАЄ ЩОСЬ (ЯКОСЬ) і (б) ХТОСЬ ГОДУЄ ЧИМОСЬ (КОГОСЬ). Фразеологічні одиниці часткової вибірки, що розглядається зараз, вербалізують центральну складову обох когнітивних формул (а) ЩОСЬ і (б) ЧИМОСЬ, тобто розглядаємо, як ословлюється компонент *їжа*, (а) *те, що споживається (з'їдається чи випивається)* і (б) *те, чим годують, частують*, у фразеологічних одиницях двох неспоріднених мов.

Обрахунки проаналізованого матеріалу показують, що обсяги англійської і української вибірок неоднакові. Українських одиниць на третину більше, ніж англійських: 340 укр. ФО і 232 англ. ФО. Перед тим як перейти до лексико-семантичного опису матеріалу, проведемо ще один етап кількісного аналізу. В зазначеному пулі ФО кожної мови фразеологічні одиниці були згруповані у кластери з тим чи тим опорним компонентом – назвою споживаного продукту. Такий кластер може налічувати від 33 до 1 фразеологізму. Тобто якась **номінативна одиниця (НО)** могла бути зареєстрована в єдиній наявній ФО, а інша НО – в кількох десятках різних ФО.

Зіставляючи перелік номінативних одиниць і перелік фразеологічних одиниць, де вжиті ці номінації, отримуємо **показник середньої частотності** вжитку (**Fr**). Цифри в нашому матеріалі такі: Fr англ. = 2.1, Fr укр. = 3.5. Висновуємо наступне – англійська вибірка демонструє нижчу середню частотність вжитку одних і тих самих номінацій їжі, аніж українська. Інакше кажучи, українська мова частіше повторює ту чи ту номінативну одиницю у різних фраземах (до прикладу *хліб* є опорною лексевою в 33 різних ФО), тоді як англійська фразеологія вживає більш розгалужену мережу номінативних одиниць на позначення їжі (до прикладу найчастотніша номінація, як і в українській виборці *bread* вжита лише в 11 фраземах).

В залежності від продуктивності опорної номінативної одиниці (НО) на позначення їжі (**абсолютна частотність Fa**) всі номінації було розподілено на 3 частотні зони: високочастотні номінації (Fa = 5 – max.), середньочастотні (Fa = 2 – 4) і низькочастотні (Fa = 1). Примітно, що обсяги кожної зони приблизно

збігаються в англомовній і україномовній вибірці: на *високочастотну* зону припадає 9% англомовних номінацій (в абсолютних цифрах це 10 НО) і 13 % українських (13 НО), *середньочастотна* зона обіймає 32 % англійських (35 НО) і 34% українських номінацій їжі (33 НО), а *низькочастотна* зона, в яку входять номінації, що зареєстровані тільки в 1 ФО, займає 59% (65 НО) англійських і 53 % українських НО (52 одиниці).

При цьому звернімо увагу, що розподіл фразеологічних одиниць по зонам частотності в абсолютних і відсоткових цифрах значною мірою варіює у вибірках по двом мовам. *Високочастотна* зона англомовної вибірки представлена 81 фразеологічною одиницею (35 %), водночас українська вибірка реєструє 171 фразему (50%). *Середньочастотна* зона містить 89 ФО (38 %) в англійській вибірці і 117 ФО (35 %) в українській. *Низькочастотна* зона англійської фразеології на позначення їжі включає 65 фразем (27%), в українській фразеології ці показники становлять 52 фраземи (15 %).

Інтерпретуючи ці кількісні показники, ще раз зауважимо, що англомовний фразеологічний фонд використовує більш варіативну палітру назв їжі, одні і ті самі номінації вживаються не так часто в різних фраземах, як це відбувається в українському фразеологічному фонді. Пор.: більше чверті (27%) англійських НО утворюють власні (одиничні) фразеологічні одиниці, а в українській фразеології налічується менше однієї шостої таких НО (15 %).

На завершення кількісного аналізу матеріалу вивчення, звернімося до порівняння якісно-кількісних показників двох вибірок, а саме відповімо на запитання: *скільки* номінативних одиниць на позначення їжі співпадають в обох вибірках, *якими* є ці спільні НО? Відповідь є наступною: 30 номінативних одиниць, що утворюють фраземи, називають ідентичні продукти споживання. У відносних показниках це становить 27 % в англомовній вибірці (загальний перелік НО = 110) і 33 % в україномовній (загальний перелік = 98 НО).

Більшість таких спільних НО, зрозуміло, розташовані у *високочастотній* зоні. В англійському переліку із 10 високочастотних НО 9 є спільними, це *bread, salt, nut, butter, milk, egg, pie, meat, bean*. Український перелік високочастотних НО на позначення їжі у фразеологічних зворотах дещо відрізняється, це *хліб, сіль, молоко, горіх, масло, мед, жир, перець*. Жирним курсивом надані НО, які є спільними в високочастотній зоні обох мовних переліків, нежирним курсивом представлені НО, які є спільними для обох переліків, але при цьому не співпадають за частотними показниками. Так, наступні високочастотні НО англійської мови мають українські відповідники, які проте розташовані в середньочастотній чи низькочастотній зонах, порівняймо, наприклад, *egg* (Fa = 9) <—> *яйце* (Fa = 1), *meat* (Fa = 7) <—> *м'ясо* (Fa = 4), *pie* (Fa = 8), *bean* (Fa = 6) <—> *пиріг, боби* (Fa = 1). Своєю чергою українські НО проявляють таку ж особливість: *мед* (Fa = 21) <—> *honey* (Fa = 1), *жир* (Fa = 7) <—> *fat* (Fa = 4), *перець* (Fa = 6) <—> *spice* (Fa = 1).

Крім того, в переліку НО присутні так би мовити, "*ендемичні*" одиниці, тобто такі, які взагалі не згадуються у фразеологічному переліку назв їжі іншої мови. Зрозуміло, що найширше вони представлені в низькочастотних зонах, але

є вони і в високочастотних зонах. В англomовному переліку (в/ч зона) це *cake* (Fa = 10), в українському переліку (теж в/ч зона) ендемічними є *каша* (Fa = 15), *сало* (Fa = 10), *мак* (Fa = 9), *кислиці*, *тісто* (Fa = 5). Про ендеміки мова піде згодом, а зараз звернімо увагу на спільні НО **середньочастотної** зони.

В англійському переліку їх 9 одиниць, окрім вже згадуваної НО *fat* <—> *жир*, це *loaf* (Fa = 4) <—> *буханці* (Fa = 1), *cheese* (Fa = 3) <—> *сир* (Fa = 2), *mustard* (Fa = 3) <—> *гірчиця* (Fa = 2), *pill* (Fa = 3) <—> *пілюля* (Fa = 2), *biscuit* <—> *крендель* (обидва Fa = 2), *fish* <—> *риба* (обидва Fa = 2), *water* (Fa = 2) <—> *вода* (Fa = 3).

В українському переліку, окрім наведених раніше, наступні НО мають англomовні відповідники: *garбуз* (Fa = 4) <—> *gourd* (Fa = 1), *кров* (Fa = 3) <—> *blood* (Fa = 1), *серце* (Fa = 3) <—> *heart* (Fa = 1), *юшка* (Fa = 3) <—> *broth* (Fa = 1), *морква* (Fa = 2) <—> *carrot* (Fa = 1), *олія* (Fa = 2) <—> *oil* (Fa = 4), *пиво* (Fa = 2) <—> *beer* (Fa = 1).

В **низькочастотній** зоні англomовного переліку спільними НО (крім раніше згаданих) є такі (всі зазначені одиниці мають показник Fa = 1): *cracker* <—> *сухар*, *cream* <—> *вершки*, *crow* <—> *тава*, *onion* <—> *цибулька*. Перелік спільних НО на позначення їжі в українській фразеології (низькочастотна зона) вже згадувався вище (*боби*, *буханці*, *вершки*, *тава*, *крендель*, *пиріг*, *сухар*, *цибулька*, *яйце*). До цього додамо лише одну пару номінативних одиниць: *burяк* <—> *beetroot*.

Невід'ємною характеристикою фразеологізмів є образна трансформація їхньої семантики. Вважаємо за доцільне порівняти фразеологізми на позначення їжі у відповідному аспекті, а саме виявити співпадіння//розбіжності семантичних трансформацій в англійських та українських ФО зі спільними опорними НО. Порівняймо фрази, що очолюють частотні списки обох мов. Нагадаймо, що найвищий показник продуктивності належить в кожній мові кластеру із опорним словом *bread* (Fa = 11) і *хліб* (Fa = 33). Зіставляючи відповідні ФО, бачимо дуже невелике співпадіння між образами, що породжені англійськими і українськими фразеологічними одиницями. Єдиною такою еквівалентною парою ФО виявляється ***take the bread out of people's mouths*** [deprive people of their livings, especially by competition or unfair working practices] // ***відбивати / відбирати хліб*** [позбавляти кого-небудь заробітку, беручись за ту саму роботу].

Англійська фразеологія активно експлуатує образ хліба з маслом: ***know on which side your bread is buttered*** [know where your advantage lies], ***want your bread buttered on both sides*** [want more than is reasonable to expect], ***have your bread buttered on both sides*** [be in a state of easy prosperity], ***someone's bread and butter*** [someone's routine work to provide an income]. В українській фразеології не знаходимо аналогічних образів. Харчові продукти, з яким пов'язаний образ хліба, – це сіль і вода: ***ділити хліб-сіль*** [спільно харчуватись, жити спільними інтересами], ***перебиватися з хліба на воду/сіль***, ***посадити на хліб та воду***. Українська фразеологія в свою чергу активно використовує різні атрибутивні компоненти у ФО із компонентом *хліб*: ***казений хліб***, ***сухий хліб***, ***чужий хліб***, ***проханий хліб*** [милостиня], ***тяжкий хліб***, ***легкий хліб***, ***святий хліб***.

В англійській фразеології НО *bread* часто використовується в алюзивних (цитатних) ФО. Прецедентним текстом слугує Біблія: ***cast your bread upon the waters*** [do good without expecting gratitude or immediate reward. This expression comes from Ecclesiastes: 'Cast thy bread upon the waters: for thou shalt find it after many days]; ***man cannot live by bread alone*** [people have spiritual as well as physical needs. This phrase comes from Matthew, where the passage continues 'but by every word that proceedeth out of the mouth of God']. Історична практика роздачі зерна і проведення гладіаторських боїв в давньому Римі закріпилася у ФО ***bread and circuses*** [material benefits and entertainment employed by rulers or political parties to keep the masses happy and docile. *Bread and circuses* is a translation of the Latin phrase *partem et circenses*, which appeared in Juvenal's *Satires*, and which alludes to the Roman emperors' organization of grain handouts and gladiatorial games for the populace].

Алюзивність українських фразем із НО *хліб* стосується культурних практик українського етносу, а саме стародавнього обряду сватання: у разі згоди свати і батьки нареченої обмінювались хлібами, а також перерізали хліб. Відбиття цього ритуалу закріпилось у двох ФО ***обміняти хліб святий; перерізати хліб*** [дати/дістати згоду на шлюб].

Значно менш віддаленою у часі виявляється практика розрізання хліба в англійському етносі. В середині минулого століття в магазинах з'явилась широко розрекламована новинка – упакований нарізний хліб. Жартівлива ФО базується на рекламній формулі ***the best (or greatest) thing since sliced bread*** [a notable new idea, person, or thing. This phrase alludes to the mid 20th-century advertising promotions for packed, pre-sliced loaves].

Випадки деперсоніфікації у фразеологічному фонді (серед ФО із опорною НО *хліб*) знаходимо тільки в українській мові. Дочка, яка вийшла заміж і живе не з батьками, отримала позначення ***відрізана скибка від хліба***. А нерозумна, ні до чого не здатна людина уподібнена до безглузлого споживання традиційних харчових продуктів українців: ***дурне сало без хліба***.

У високочастотній зоні англійського і українського переліків фігурує НО *salt* (Fa = 10) і *сіль* (Fa = 21). Аналізуючи відповідні кластери фразеологічних одиниць, звертаємо увагу на формальне чи формально-смісловне співпадіння кількох ФО в двох мовах. Ідентичними за значенням і формою є алюзивні ФО ***the salt of the earth*** [a person or group of people of great kindness, reliability, or honesty. This phrase comes from Mathews 5:14 *Ye are the salt of the earth, but if the salt have lost his savour, wherewith shall in be salted?*] та ***сіль землі*** [(книжн.) найкращі, найвидатніші представники народу].

Схожою за семантикою і формою є наступні ФО ***rub salt into someone's wound*** [make a painful experience even more painful for someone] і ***сипати сіль на рану*** [викликати тяжкі спомини, нагадуючи комусь про те, що хвилює, завдавати душевного болю]. Цікавим є випадок формального співпадіння англійської і української ФО при їхній семантичній розбіжності. Так, наприклад, англійська ФО ***put salt***

on the tail має жартівливе значення спіймати когось, таку пораду дають дитині про те, як можна впіймати пташку [capture, this phrase alludes to humorous advice traditionally given to young children about the best way to catch a bird]. В українській фразеології функціонують дві ФО із уявною ситуацією *сипати сіль на хвіст*, але їх значення відмінне від англійської ФО: *насипати солі на хвіст* [надто досадити комусь, завдати неприємностей] і *сипати зайцям солі на хвіст* [марно погрожувати, обіцяти скоїти щось неприємне].

Висока вартість солі (як це було у минулому) відбита в англійській метонімічній ФО *worth your salt* [good or competent at the job or profession specified] а також в алюзивній ФО *sit below the salt*, яка походить із прадавньої культурної традиції розміщати гостей за бенкетним столом згідно їх рангу, що вищим був цей ранг, то ближчим до єдиної сільнички сидів гість, звідси і метафорична трансформація значення ФО [be of lower social standing or worth. This expression derives from the former custom of placing a large salt cellar midway down a long dining table at which people were seated in order of rank].

Смакові якості солі віддзеркалені у ФО *take something with a pinch (or grain) of salt* [regard something as exaggerated; believe only part of something], багато солі не можливо з'їсти, лише дуже маленьку кількість = не варто вірити всьому, що тобі говорять, лише (невеликій) частині. Дієтологи стверджують, що добова норма споживання солі людиною становить 15 гр., з яких приблизно 10 гр. міститься у самих споживаних продуктах, отже солі як такої людині потрібно лише 5 гр. на добу. Ці цифри унаочнюють гіперболічність наступної української ідіоми *не один пуд солі з'їсти* [довго жити з кимось, зазнати чималих випробувань у спільних діях]. Нагадаємо, що пуд дорівнює 16 кг. Зрозуміло, що з'їсти кілька пудів солі навіть живучи дуже довго поруч нереально, тобто ФО є образною і гіперболічною.

Гострий і неприємний смак солі обігрується в цілій низці українських ФО: *сіль тобі на язик* [побажання невдачі, лиха], *відважити солі* [відповісти грубо, образливо, уїдливо], *додати солі* [(про висловлювання) робити дошкульнішим, уїдливішим], *солоні приходиться* [у скрутному становищі, у важких умовах]. Ідучий ефект солі на слизову оболонку відбитий у ФО *як сіль в оці* [неприємний, такий, що заважає, дратує, завдає прикрощів].

Як бачимо, в обох мовах НО *salt, сіль* є амбівалентною за оцінною ознакою: вона є цінною речовиною, і вона ж може бути шкідливою, такою, що завдає болю.

В зоні високочастотних номінативних одиниць на позначення їжі знаходяться опорні одиниці *milk* (Fa = 5) і *молоко* (Fa = 17). Єдиним випадком співпадіння трансформованої семантики в англійській і українській фразеології виступають ФО на позначення цілковитого матеріального благополуччя. Образ запозичено із Біблії, про що інформує дефінітивна стаття в англійському словнику *milk and honey* [prosperity and abundance. This expression alludes to the prosperity of the Promised Land of Israel in the Bible (*Exodus* 3:8)]. Аналогічний образ вербалізується українськими ФО, які маркуються як поетичні, їхнє біблійне походження не указується: *медові та молочні ріки; молочні ріки і*

киселеві береги [(поет.) повний достаток, добробут, благополуччя]. Інакший образ повного матеріального достатку і заможного життя вимальовується в українській ФО **хіба лише пташиного молока немає**.

Решта фразеологічних одиниць з опорним компонентом *milk* і *молоко* не співпадають у двох мовах, вони апелюють до різних ситуацій людського досвіду. Широко відомою є англійська ФО ***cry over spilt (or spilled) milk*** [lament or make a fuss about a misfortune that has happened and that cannot be changed or reversed]. В давні часи такий продукт як кокосовий горіх був невідомий слов'янському етносу, але навіть представники англосаксонського етносу не були добре обізнані із цим продуктом, про що свідчить ФО ***the milk in the coconut*** [a puzzling fact or circumstance]: наявність молока (саме так виглядає сік кокосового горіху) всередині горіху викликає здивування, тому і вся ФО означає щось дивовижне. Англосаксонська культура також слугує джерелом появи ФО. Так, фразеологічна одиниця ***the milk of human kindness*** на позначення людського співчуття до інших [care and compassion for others] походить із Шекспірівської трагедії "Макбет".

Українська фразеологія широко висвітлює вікову характеристику людини, відсилаючи до образу немовляти, що годується материним молоком: ***ще губи в молоці; з молоком матері; молоко на губах витри, ще материне молоко на губах не обсохло***. Зовнішність людини також характеризується із залученням образу молока: ***як скупаний в молоці; кров з молоком***. Практики повсякденного побуту відбиваються в українській фразеології: ***збирати вершки на молоці*** [брати собі все найкраще]; ***шукати кістки в молоці*** [вередувати, прискіпуватись до к-сь], ***як з цапа молока*** [немає зовсім]. Про неприємне, моторошне відчуття від чийогось погляду: ***аж молоко кисне***.

Практично однакову активність в утворенні фразеологічних одиниць в англійській і українській мовах демонструють номінативні одиниці *nut* (Fa = 9) і *gorix* (Fa = 8). Образи, що утворюють відповідні ФО в різних мовах, є різними, крім одного ***a tough (or hard) nut (to crack)*** [someone who is difficult to deal with or hard to beat; a formidable person] і ***твердий, міцний горішок*** [людина зі складним характером]. Кожна із цих фразем має споріднену фразему, в якій ідея міцності горіха розвивається далі.

В англійській мові реєструємо ***take (or use) a sledgehammer to crack a nut***, дослівно це означає *використати кувалду щоб розколоти горіх*, як пояснює словник, [a sledgehammer is a large, heavy hammer used for such jobs as breaking up rocks and driving in fence posts]. Фразема унаочнює безглуздя використання непропорційно потужного знаряддя для виконання доволі дрібної операції: [use disproportionately forceful means to achieve a simple objective]. Українська ФО ***горішок не по зубах*** також відходить від образу людини зі складним характером і просто констатує складність якоїсь справи [дуже складна справа, не по зубах к-сь]. У разі, якщо складне завдання було все ж таки розв'язане, то це позначається ФО ***розкусити твердий/міцний горішок***.

Решта англійських ФО із кластера *nut* з різних боків висвітлює образ збудженої чи навіть навіженої людини ***be nuts about*** [be very enthusiastic about or

fond of]; **do your nut** [be extremely angry or agitated]; **off your nut** [out of your mind; crazy], людина не сповна розуму отримує фразеологічну номінацію **nutty as a fruitcake**, дослівно *фруктовий торт з горіхами*. Словник пояснює значення і час появи ФО [completely crazy. *Nutty* meaning 'mad or crazy' dates from the late 19th century]. Мотиваційною ознакою для метафоричного переносу слугує форма голови і горіха. А далі через метонімію йде семантичний розвиток від позначення голови до позначення людини (з такою головою).

В українських ідіомах кластеру *gorix* більше половини складників реалізують образ горіхів як покарання, лайки за якусь провину: **дати на горіхи**, **дістатися на горіхи**, **заробити на горіхи**, **мати на горіхи**, **перепастися на горіхи**. Мотивація цих ФО неясна, можливо йдеться саме про твердість горіхів, які важко або неможливо розкусити.

Майже однакові показники продуктивності виявляються у номінативних одиниць *butter* (Fa = 6) і *масло* (Fa = 7). Кластер з опорним словом *butter* було майже повністю описане при аналізі кластера *bread*. До сказаного вище додамо лише опис однієї ФО з опорним словом *butter*, яка відбиває досвід господарчої діяльності, пов'язаної із маслом. Як відомо воно важко ріжеться ножом. Якщо ж ніж гарячий, справа стає зовсім легкою. Саме ця дія образно осмислена у ФО **like a hot knife through butter** [very easily, without any resistance or difficulty]. До кластеру *butter* впритул наближена ФО з опорним словом *bread-and-butter* = *бутерброд*, *хліб з маслом*. Ця ФО цікава тим, що відбиває соціальні практики англомовного етносу: після гостювання у когось чемні люди надсилають господарям лист подяки за гарний прийом: **a bread-and-butter letter** [a guest's written thanks for hospitality].

Українська фразеологія послуговується образом масла як утіленням добробуту, заможності. Майже всі ФО відповідного кластеру висвітлюють цю тему: **як вареник у маслі**; **купатися як сир у маслі**; **молочні ріки і масляні береги** – це все про безтурботне, забезпечене життя, матеріальний достаток. Не дивно, що для передачі великого задоволення використовується ФО **як маслом по душі**, а справа, що легко і без перешкод вирішується, визначається ідіоматичною фразою **як по маслу**.

Цікаво, що семантично близька до номінативної одиниці *масло* НО *жир* є протилежно зарядженою: якщо всі одиниці з опорним словом *масло* позначають щось приємне і бажане, то всі ФО кластеру *жир* (Fa = 7) є негативно оцінними. Див.: **біситися з жиру**; **казитися з жиру** [вередувати, каверзувати, дуріти з розкошів], про людину з надлишковою вагою говорять, користуючись ФО **запливти жиром**; **розпливатися від жиру** [стати дуже товстим]. А фразеологізм **обрости жиром** вже стосується не статури людини, а його душі: [ставати інертним, байдужим].

Англомовний відповідник *fat* (Fa = 4) позбавлений такої послідовно негативної оцінної забарвленості, втім згадаймо, що і НО *butter* не мала виключно позитивної оцінності. Кластер ФО *fat* містить як нейтральні, так і оцінні (з різними оцінками) ідіоматичні вирази. Нейтральним вважаємо ФО біблійного походження **kill the fatted calf** [produce a lavish celebratory feast], це

алюзія на Новий Заповіт, епізод повернення блудного сина, на відзнаку чого щасливий батько віддав наказ заколоти свого найкращого відгодованого бичка. Позитивно оцінною є інша біблійна фразеологічна одиниця *live off the fat of the land*, словник дає наступне пояснення [have the best of everything. In *Genesis* 45:18, Pharaoh tells Joseph's brothers: '*ye shall eat the fat of the land*'. **Fat** meaning '*the best part*' or '*choicest produce*' is now found only in this expression]. А негативну оцінність вбачаємо у ФО *the fat is in the fire* [something has been said or done that is about to cause trouble or anger].

У високочастотній зоні англомовного переліку НО міститься номінативна одиниця *bean* (Fa = 6), в українському переліку їй відповідає низькочастотна НО *боби* (Fa = 1). Формально-змістову близькість спостерігаємо між англійською ідіомою *not have a bean* [be penniless] і українською *зоставатись на бобах* [ні з чим, без нічого], при цьому українська ідіома трохи ширше за семантикою, оскільки згідно дефініції не обмежує нестатки виключно грошовими одиницями. Англомовний словник уточнює: [in the sense of 'a coin', *bean* now survives only in this phrase].

Іменник *bean*, крім прямого номінативного значення *боби, квасоля*, має значення *щось незначне, мало вартісне*. Про це свідчить ФО *a hill of beans* [something of little importance or value]. Фразеологічна одиниця із позитивною забарвленістю *full of beans* [lively; in high spirits] походить із практики розведення коней, яких з великою користю відгодовували бобами [This phrase was originally used by people who work with horses, and referred to the good condition of a horse fed on beans]. Зовсім десемантизованою вбачається НО *bean* у фразеологізмі *know how many beans make five* [be intelligent; have your wits about you]. ФО *give someone beans* [scold or deal severely with a person] перегукується із українською *дістатися на горіху* в обох випадках НО є десемантизованою, а фразеологізми є образним і семантично неподільними.

Такий фундаментальний продукт харчування як м'ясо потрапляє у високочастотну зону фразеологізмів англійської мови (НО *meat* = 7) і в середньочастотну зону української мови (НО *м'ясо* = 3), при цьому ані формальних, ані змістових паралелей між відповідними ФО не спостерігається. В англійській фразеології ідея фундаментальності цього продукту харчування присутня у ФО *meat and potatoes* [ordinary but fundamental things, basic ingredients], *be meat and drink to* [be a source of great pleasure or encouragement]. Кілька фразеологізмів побудовані по атрибутивній моделі із опорним словом *meat*: *dead meat* [in serious trouble], *easy meat* [a person overcome, outwitted without difficulty], *strong meat* [language to be found unacceptably forceful or extreme]. Приготування страв із молотого м'яса відбите у образі легкої перемоги у бійці, сварці, суперечці *make mincemeat of*. Яскравий і наочний образ сендвіча із м'ясною начинкою візуалізує картинку м'яса, затиснутого між двома скибками хліба *the meat in the sandwich* [a person who is awkwardly caught between two opposing factions].

Українська фразеологія використовує НО *м'ясо* лише тричі, одна із цих фразем має алюзію до м'яса як продукту харчування *ні риба, ні м'ясо* [ніякий;

безвольна людина], решта ФО повністю трансформують образ харчового продукту у метафоричні ідіоми *гарматне м'ясо* [ті, кого посилають на загибель] і *вирвати з м'ясом* [(видирати) неакуратно, насильно, не церемонячись].

Типово англосаксонською, особливо американською випічкою є пиріг. Це відбивається у низці ідіоматичних виразів із опорною лексемою *pie*, в нашій вибірці нараховується 8 ФО з такою НО. Не дарма пиріг вважають блюдом американської кухні: про це свідчить ФО *as American as apple pie* [typically American in character]. Щось, що дуже легко отримати, виконати, позначається ідіомою *easy as a pie*. Широко відомою є фразеологізм *have a finger in a pie / in every pie* [be involved in the matter, especially in annoyingly interfering way]. Щось дуже бажане, але недосяжне позначається римованою ідіомою *a pie in the sky*. Цікавою за своїм походженням є ФО *eat a humble pie* [make a humble apology, accept humiliation]. Словник пояснює, що ідіома побудована на співзвучності слів *humble* і *umbles*, [meaning 'offal', which was considered to be an inferior food] (*потрухи, тельбухи, висівки*). ФО *A piece / a slice of the pie* позначає долю в сумі грошей, або якомусь бізнесі, що підлягає поділу. Український відповідник англословній НО *pie* слугує *пиріг* (Fa = 1). Вибірка реєструє єдину ФО із відповідною опорною одиницею: *мазати пирогом зверху* [балувати, розбещувати когось].

Останнім у проаналізованому сегменті високочастотних англословних НО (що мають еквіваленти в українських одиницях) зазначаємо НО *egg* (Fa = 9) і *яйце* (Fa = 1). Робимо припущення, що яйця займали важливішу позицію в повсякденному раціоні англійського етносу у порівнянні з українським. Єдина українська ідіома зі згадкою про яйце є такою: *не вартий виїденого яйця* [який не має ніякого значення, яким можна знехтувати], аналогів в англословній фразеології словники не реєструють.

При цьому палітра різних ФО у англословному кластері *egg* дуже велика і базується на різних ситуаціях, від більш-менш реалістичних до абстрактних. Так, кілька разів згадується дія *висмоктувати яйце*: *teach your grandmother to suck eggs* [presume to advise a more experienced person], словник надає довідку про те, що прислів'я *you can't teach your grandmother to suck eggs* функціонує у мові з XVIII ст., слугуючи застереженням щодо недоцільності повчання когось розумнішого і досвідченішого [a caution against any attempt by the ignorant or inexperienced to instruct someone wiser or more knowledgeable]. Наказ співбесіднику піти геть евфемістично виражається ідіомою *go suck an egg* [go away (expression of anger and scorn)].

До реалістичних ситуацій, що підлягали образному переосмисленню, належить ФО *over-egg the pudding/cake* [go too far in embellishing, exaggerating doing smth], тобто зіпсувати справу зайвим прикрашанням і перебільшенням, подібно до того як кухар псує випічку, використовуючи занадто велику кількість яєць. Біль-менш реалістичною є ситуація, трансформована у ФО *with egg on your face* [appearing foolish or ridiculous].

Нереальною ситуацією, образно трансформованою у фразеологізмі, є можливість ходіння по яйцях *walk on eggs* [be extremely cautious about your words

or actions]. Вигадана ситуація, що знайшла своє сюжетне втілення у гумористичному скетчі, трансформується у ФО *a curate's egg* [smth that is partly good and partly bad], це квінтесенція гуморески, що була опублікована в журналі Punch ще у 1895 році, в якій йшлося про сніданок, в якому брали участь єпископ і сором'язливий кюре, між ними відбувається діалог. BISHOP: *I'm afraid you've got a bad egg, Mr Jones.* CURATE: *Oh no, my Lord, I assure you! Parts of it are excellent!* Зрозуміло, що яйце не може бути частково зіпсованим, а частково гарним. Саме ця безглуздість і відбита у відповідній ФО. Філософський вимір думки реалізує ФО *a chicken-and-egg problem* [an unresolved question as to which of the two things caused the other], відповідь на питання *що було раніше: курка чи яйце?* досі не знайдене і не може бути знайдене у принципі.

Звертаючись до україномовного переліку високочастотних НО, що слугують опорним компонентом різноманітних ФО, зауважимо, що майже всі вони вже були проаналізовані вище, поза увагою залишився лише кластер *перець* (Fa = 6). Прямого відповідника *pepper* в англomовному переліку немає, тому з певною пересторогою обираємо у якості відповідника англomовну одиницю-гіперонім *spice* (Fa = 1). Українські ФО, зібрані у кластері *перець*, в більшості своїй є негативно забарвленими висловлюваннями: *дісталоя перцю з квасом* [хтось зазнав багато горя, страждань]; *піднести перцю* [робити щось неприємне, образливе, прикре]; *підсипати перцю* [сприяти підсиленню неприємних почуттів, настроїв, ускладнювати стосунки з к-сь]. Кілька фразеологізмів номінують манеру спілкування: *додати перцю* [робити висловлювання гострішим, дошкульнішим, уїдливішим]; з *перцем* [запальний, гарячий, гострий на язик]. Про певний темперамент людини можна сказати, що вона *має серце з перцем*, тобто вона є [запальна, гостра, дотепна]. Англійський гіперонімічний відповідник *spice* повністю позбавлений негативної забарвленості і навпаки несе позитивну оцінність: *variety is the spice of life* [new and exciting experiences make life more interesting].

Розглядаючи фразеологічний фонд певної етноспецифічної мови, ми трактуємо його як своєрідний код відповідної етнокультури. В нашому випадку це етнокультура українського та англосаксонського етносів. Розглянувши високочастотні переліки фразеологічних кластерів на позначення тих чи тих продуктів харчування, бачимо, що переважна більшість із них певним чином перетинаються, іноді співпадаючи по своїй продуктивності, частіше варіюючи в абсолютних показниках. Середньочастотна та низькочастотні зони виявляють значно менше відповідників англomовних і україномовних фразеологічних одиниць із опорною номінативною одиницею на позначення їжі (того, що споживають, чим частують один одного).

На особливу увагу дослідника заслуговують НО, які присутні виключно в одній із двох описаних мов. Ми умовно назвали їх "**ендемічними**" одиницями. Термін *ендемік* було запозичено фольклористикою із біології. Він означає фольклорний мотив, міфологічний або фольклорний сюжет, який має обмежену область поширення (ареал). В нашій трактовці *ендемік* – це мовна одиниця певної вибірки, що реєструється виключно в одній із кількох порівнюваних мов.

Таких номінативних одиниць багато у нашому списку: англомовний реєстр на 70% складається із одиниць, що не мають відповідників в українському реєстрі. Своєю чергою український реєстр містить 69% подібних ендемічних номінацій. Передбачувано найменша їх представленість зареєстрована в високочастотній зоні (англомовний перелік містить 1 НО на всі 10 НО цієї зони і становить 10% високочастотної вибірки), український перелік у високочастотній зоні має 5 ендемічних НО із загальної кількості 11, тобто 45%. Середньочастотна зона показує в англійському переліку НО на позначення їжі 26 ендемічних назв, або 73%, водночас в українському переліку таких налічуємо 20 НО, або 61%. Низькочастотні зони надзвичайно багаті на ендемічні НО: 50 НО, або 78% в англійському переліку, 43 НО, або 83% в українському переліку.

Це явище, на наше переконання, заслуговує окремого аналітичного розгляду, оскільки імовірно віддзеркалює густаторні ідіосинкразії двох порівнюваних етнокультур. В межах даної публікації розглянемо виключно ендемічні НО на позначення їжі, що слугують опорними компонентами фразеологізмів, зареєстрованих у високочастотній зоні кожного переліку.

Як було сказано вище, в англійській мові в цій зоні зустрічаємо єдину НО, що не має відповідника в українській вибірці. Це *cake* (Fa = 10). Деякі ФО з цим опорним словом вочевидь базуються на наочному образі торта, наприклад, *the cherry on the cake* [a desirable feature perceived as the finishing touch of smth that is already inviting or worth having] або *the icing / frosting on the cake* [an attractive but inessential addition or enhancement]. Обидві ідіоми візуалізують "картинку" торта, прикрашеного в першому випадку вишенькою, в другому – глазур'ю, але за кожною із цих двох картинок стоїть різна оцінно-ситуативна семантика: вишенька на торті – щось дуже бажане і гарне, глазур на торті – щось привабливе, але зайве, таке, що не надає тортові особливої цінності, не слугує його покращанню.

Лексема *cake*, яка узуально не є оцінно забарвленою, в окремих ФО стає носієм позитивної оцінності: *cakes and ale* [merrymaking], *take the cake* [be the most remarkable], *sell like hot cakes* [be sold quickly and in large quantities]. Філософським є зміст англійського прислів'я *you can't have your cake and eat it* [you can't enjoy both of two desirable but mutually exclusive alternatives].

Усталеність форми фразеологічного звороту і неможливість вносити щонайменші зміни у словесний ряд наочно демонструють дві позірні однакові ідіоми: *a piece of cake* [smth easily achieved] та *a slice of the cake* [a share of the benefits or profits]. Вибір одного із двох синонімів (*piece* VS *slice*), а також вживання нульового або визначеного артиклів міняє сенс всього висловлювання.

В українському переліку НО на позначення їжі високочастотна зона містить 5 ендемічних НО: *каша* (Fa = 15), *сало* (Fa = 10), *мак* (Fa = 9), *кислиці*, *тісто* (Fa = 5). Ендемічна НО *каша* називає традиційне блюдо повсякденного харчування простого люду, тому вік людини можна позначити кількістю з'їденої каші: *мало каші з'їв* [дуже молодий, недосвідчений]. Приготування каші фігурує у багатьох ФО, нейтральним за оцінністю є тільки дві з них *каші не звариш (з кимось)* [не домовишся, не дійдеш згоди, взаєморозуміння], *не дати*

наплювати собі у кашу [вміти захищати себе]. Решта ФО, що відбивають ідею приготування і куштування каші, забарвлені виключно негативно: **заварити кашу** [затіяти щось клопітне, що загрожує неприємними наслідками], **заварилася каша** [почалася складна, переважно неприємна справа; зчинилася сварка, бійка], **наварити каші** [наробити лиха], **в кашу вкинути** [затіяти неприємну, складну, клопітну справу]. Якщо комусь не вдалося здійснити заплановане, про нього скажуть, що **йому каша скисла**.

Етноспецифічні культурні практики сватання, залищання відображені у ФО **скуштувати гарбузової каші**, це означає, що комусь відмовлено у сватанні. Ціла група ФО мають опорною номінативною одиницею образне словосполучення **березова каша** [різки для покарання], вочевидь вони робились із березових гілок, якими і сікли за якусь провину. Згідно українській фразеології березову кашу можна скуштувати, пригоститися нею можна нагодувати когось: **скуштувати березової каші** [бути побитим], **всипати березової каші** [побити когось різками; дуже вилаяти], **пригощати березовою кашею** [відшмагати когось лозиною, різкою].

Наступні ідіоми із ендемічною НО утворюють кластер *сало*, традиційний продукт українського раціону, який не дуже поширений за межами нашої держави, чим і пояснюється ендемічність цієї НО. Образ сала переважно має позитивне ціннісне забарвлення: якщо хтось дуже охочий до чогось, про нього скажуть, що він ласий **як циган до сала** [дуже, надзвичайно], про того, хто поглядає на когось/щось ласо, пожадливо, заздрісно, скажуть, що він дивиться **як кіт на сало**. Образ kota, ласого до сала, відтворений у образній ФО **чия кішка сало з'їла** [(знати) хто винен]. Якщо комусь дуже радісно і приємно, про нього можна сказати, що йому **як салом по губах**. Але якщо хтось підлещується, говорить нещиро і догідливо, то його звинуватять, що він говорить **як салом по губах мастить**. Жартівлива ідіома **на комариному салі** позначає несмачну страву, яка зовсім пісна, не мащена. Незвичайне використання сала згадується у ФО **мастити салом п'яти** [втекти звідкись], жартівливо загрозово звучить ідіома **як на сало** [(годувати когось) досхочу, надмірно], адже на сало годують свиню, яку збираються заколотити. Зовсім неприємні асоціації викликає фразеологічна одиниця **залити сала за шкіру** [завдати комусь великого горя, страждань].

Такий продукт як мак, безумовно, добре відомий в різних культурах, в тому числі і в англосаксонській, але наша вибірка фіксує ендемічний статус НО *мак*, який утворює кластер із 9 фразем. Провідною характеристикою, що підлягає образному переосмисленню в українській фразеології, є дуже маленький розмір макового зерна. Див., наприклад наступні ФО: **на макове зерно** [дуже мало, хоч трохи], **як макове зерня** [дуже малий], **ні на макову росину** [ніскільки, нітрохи, зовсім]. Про голодну людину, яка нічого не їла і не пила певний час, скажуть **і макової росини в роті не мала**.

Наявність маку в раціоні людини слугує рисою достатку: **не з маком** [(було, стало) тяжко, погано, сутужно], **і з маком, і з таким** [(трапляється) і краще, і гірше, всіляко]. Нещира, удавано доброзичлива людина говорить **аж з**

медом і маком. Як відомо, мак часто труть макогоном у макітрі для приготування страв, ймовірно ця дія (розтирання маку до кашки) лягла в основу образності наступного фразеологізму *втерти маку* [побити когось, суворо покарати]. І на завершення опису цього кластеру нагадаємо широко відомий вислів *дуля з маком під ніс* [(заперечення) не буде так, зовсім ні; зовсім нічого].

Ендемічною українською НО є високочастотна одиниця *кислиці* (Fa = 5), це назва плодів дикої яблуні, вони мають неприємний, дуже кислий смак, що і відбивається в самій назві цього фрукта. Не дивно, що всі фразеологічні одиниці із опорним словом *кислиці* відзначаються негативною забарвленістю. Людина, яка скаржиться, плаче, піддається відчаю, згідно фразеологічній картині світу *розводить кислиці*. Якщо хтось глянув на когось скося, неприязно, то це буде відбито у ФО *мов кислицю з'їв*. Кілька фразеологізмів на позначення покарання спираються на образ кислиць: *дістанеться на кислиці* [хтось буде покараний за якусь провину], *тикати під ніс кислиці* [сварити когось], *пробувати кислиць* [зазнавати покарання, докорів, тиску].

Цікавим є той факт, що назва значно смачнішого фрукта *яблуко*, який певно був у раціоні українців, зовсім не фігурує у фразеологічному фонді української мови.

Останнім у групі високочастотних ендеміків української мови є НО *тісто*. Всі ФО цього кластеру використовують образ тіста, як "будівельного матеріалу", з якого "зліплена" людина. Тому схожі між собою люди позначаються як *з одного тіста*, а несхожість виражена ФО *з іншого тіста*, причому йдеться не тільки про зовнішню схожість/несхожість, але і про внутрішній світ людини: *не з такого тіста* [зовсім інший, особливий, відрізняється від к-сь поглядами, вдачею, становищем]. Наочним є фразеологізм *не того тіста книш*, в якому згадується пекарський виріб у вигляді білого хліба, змащеного салом або олією, із завернутими всередину краями. Про безвольну людину, непослідовну у своїх поглядах, переконаннях і діях скажуть, що вона *з м'якого тіста*.

В нашій публікації стосовно сенсорної лексики англійської, української і російської мов (Колегаєва, 2018) ми ввели термінопоняття *сенсорний образ-прототип*, який слідує із висунутої і доказаної тези про те, що словникові дефініції номінативних одиниць сенсорної семантики (зокрема смакової) повинні відображати філогенетично усталені пари сприйманого об'єкта і його прототипової характеристики в царині смакових відчуттів. Подібний об'єкт (носії характеристики) називаємо *сенсорним образом-прототипом*. Наші дослідження, відображені у згадуваній статті, показали наступні результати: *гіркий* повністю позбавлений будь-якого лексикографічно зафіксованого прототипового еталона. Його дефініція в тлумачних словниках зводиться до опису неприємного, гострого смаку, протилежного до солодкого. Решта три смаки мають свої прототипи в усіх досліджуваних мовах (в тому числі англійській, українській): *лимон* для *кислого*, *цукор* для *солодкого*, і *сіль* для *солоного*. На додаток в українській мові, як свідчать словники, прототипом

солодкого також виявляється *мед*, прототипом *кислого* заявлений також *оцет* (там само: 60-62).

Наше теперішнє дослідження, яке значною мірою дотичне до поняття сенсорної (смакової наразі) семантики і її переломленні у дзеркалі фразеології, надало цікавий матеріал для розгляду ФО густаторної семантики в такому лінгвокогнітивному вимірі. Аргіогі ми вважали, що сенсорні образи-прототипи мають бути представлені у розглядуваному матеріалі. Але отримані вичерпні переліки фразеологізмів, що таким чи іншим чином висвітлюють смакову характеристику опорних номінативних одиниць, внесли певні корективи у попередню гіпотезу. Абсолютно гомогенною виявилась єдина смакова характеристика *солоний*, яка корелює із образом-прототипом *salt* (Fa = 10), *сіль* (Fa = 21). Смакова характеристика *sweet*, *солодкий* не корелює із образом-прототипом *sugar*, *цукор*, але більше чи менше пов'язана із образом-прототипом *honey* (Fa = 1) та *мед* (Fa = 21). Смакова характеристика *sour*, *кислий* згідно даним тлумачних словників має образ-прототип *lemon*, *лимон*, *оцет*. Наша вибірка показала, що для англійських ФО ця риса притаманна небагатьом ідіомам, що містять лексему *lemon* (Fa = 2), але українські ФО корелюють виключно із НО *кислиці* (Fa = 5) і жодного разу не перегукуються із образом *лимона* чи *оцту*. Пересвідчуємось, що фразеологічний сегмент національного словникового запасу тієї чи іншої мови являє собою окреме поле досліджень у царині мовної семантики і лінгвокогнітивістики.

Висновки. Завершуючи виконаний лінгвосеміотичний і лінгвокультурологічний аналіз англійських і українських фразеологічних одиниць, що містять вербалізацію образу їжі, нагадаємо, що такий аналіз передбачав порівняльний опис двох масивів мовних одиниць формату ідіом. Матеріал дослідження виокремлювався із фразеологічних словників за семантичною ознакою *їжа* (в широкому сенсі слова, тобто все, що споживається людиною, все, чим її частують). Переважна більшість фразеологічних одиниць (ФО) є результатом семантичної трансформації (метафоричної, метонімічної, гіперболічної і т.інш.). Із загальної вибірки для даного етапу дослідження були виокремлені тільки ті ФО, які містили номінацію їжі як такої, ці номінації слугували опорними одиницями, навкруги яких формувались відповідні кластери ФО. Кількість ідіом з єдиним опорним словом визначала частотний ранг такої номінативної одиниці (НО).

Всі наявні у вибірці НО було розподілено на частотні зони: високочастотну (Fa від 5 до 11 в англійській вибірці і від 5 до 33 в українській), середньочастотну (Fa від 2 до 4) і низькочастотну (Fa = 1). Англійський і український переліки НО порівнювались між собою для виділення ідентичних номінативних одиниць і одиниць, які ми пропонуємо називати *ендемичними*, тобто таким, що присутні у фразеологізмах однієї мови і відсутні в іншій. Детальному аналізу підлягали високочастотні зони НО: в англійському переліку в неї входять 10 НО, сумарно їх кластери ФО утворюють 81 ідіому. Український перелік у високочастотній зоні охоплює 13 НО, що реалізуються у

171 ідіомі. Всі вони були розглянуті в даній роботі, спочатку ті, що мають відповідники в іншій мові, потім ті, що є ендемічними.

Ретельний формально-змістовий аналіз ідіом високочастотних зон англійської і української мови показав, що між ними існує дуже мало збігів (навіть за умови еквівалентних НО), такими є переважно аллозивні ФО, що ідуть із ідентичних джерел, частіше за все із Біблії. Але у цілому кожний етнос має власну фразеологічну картину світу із власними вподобаннями, пересторогами, небажаними речами у побуті, людському спілкуванні, суспільному устрої. Вивчення, аналіз і опис цих картин світу є захоплюючим завданням, якому ми слідуватимемо у подальших публікаціях.

Список літератури

- Карвасарский Б.Д. Клиническая психология. 2004. URL: <http://koob.ru>
Коллегаева И.М. Сенсорная метафора и синестезия как языковой феномен: лингвокогнитивный аспект. Стат'я 1. *Записки з романо-германської філології*. 2018. Вип. 2 (41). С. 56-66.
Ортега-и-Гассет Х. Две великие метафоры. *Теория метафоры*. М.: Прогресс, 1990. С. 68-81.
Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Спб.: Издательство Питер, 2002. 720 с.
Maslow A. A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*. 50 (4), 1943. P. 370–96.
Maslow A. Motivation and Personality. NY: Harper, 1954.
Словник фразеологізмів української мови / В. Білоножко, І. Гнатюк, В. Детчук, Н. Неровня, Т. Федоренко. Київ: Наукова думка, 2003.
Book of Idioms from A to Z. URL: easypacelearning.com

References

- Karvasarskij, B.D. (2004). Klinicheskaja psihologija. URL: <http://koob.ru>
Kolegaeva, I.M. (2018). Sensorная метафора і синестезія як мовного феномена: лінгвокогнітивний аспект. Стат'я 1. *Zapiski z romano-germans'koj filologii*. Vip. 2 (41), 56-66.
Ortega-i-Gasset, H. (2002). Dve velikie metafory. *Teorija metafory*. M.: Progress, 68-81.
Rubinshtejn, S.L. (2002). Osnovy obshhej psihologii. Spb.: Izdatel'stvo Piter.
Maslow, A. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*. 50 (4), 370–96.
Maslow, A. (1954). Motivation and Personality. NY: Harper.
Slovník frazeologizmiv ukraïns'koï movi (2003). / V. Bilonozhko, I. Gnatjuk, V. Detchuk, N. Nerovnja, T. Fedorenko. Kiïv: Naukova dumka.
Book of Idioms from A to Z. URL: easypacelearning.com

Стаття надійшла до редакції 27.08.2021 р.

УДК 811.111'373'42

[https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2\(47\).245930](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2(47).245930)

ІГРОВА ЛОКАЛІЗАЦІЯ: ЛЕКСИЧНІ Й КОНТЕКСТУАЛЬНО-ГРАМАТИЧНІ ТРУДНОЩІ ТА СТРАТЕГІЇ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Матузкова О. П.

доктор філологічних наук, професор,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
<https://orcid.org/0000-0001-8201-8236>
Researcher ID AAJ -7583-2020

Ємець М. А.

кандидат на здобуття ступені магістра,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Запропонована стаття присвячена дослідженню локалізації відеоігор як нової професійної сфери та нової галузі перекладу і вивченню особливостей роботи в ній перекладачів і локалізаторів, їх труднощів, принципів і стратегій. Мета, завдання і методологічна база дослідження зумовили необхідність застосування комплексу загальнонаукових методів і операцій, а саме: спостереження, індукції та дедуції, аналізу і синтезу, таксономії та моделювання для теоретичного осмислення, впорядкування, узагальнення, класифікації та опису структури і змісту досліджуваного феномену. Також були застосовані спеціальні лінгвістичні методи: описовий, структурний (дистрибутивний, контекстологічний, трансформаційний аналіз та ін.), функціональний, контекстуально-інтерпретаційний методи. Ігри пройшли довгий шлях від перших та найпростіших своїх видів віком у багато сторіч до рівня сучасної мінливої ігрової індустрії, яка зараз становить найбільшу частку в індустрії розважального програмного забезпечення завдяки своєму величезному впливу, популярності та фінансовому успіху в усьому світі, в тому числі в Україні. Індустрія локалізації, яка розвивалася з середини ХХ ст., сприяла цьому, допомагаючи ігровим студіям та видавцям знаходити своїх клієнтів не лише в США та Японії, а по всьому світу. Незважаючи на те, що ігрова локалізація — один із ключових процесів у виробництві контенту, вона вивчена недостатньо і лише зараз отримує увагу наукової спільноти, на яку заслуговує, і належне визнання як окрема та багатогранна галузь, цілісно пов'язана з і заснована на перекладі. Було розглянуто основні лексичні та контекстуально-граматичні складнощі власне локалізації, серед них: власні назви, внутрішньоігрові реалії та термінологія, інтертекстуальність, гумор, змінні, ключі й частки коду, просторові обмеження, контекстуальні обмеження через опосередковане спілкування, форми передачі інформації та часові рамки.

Ключові слова: локалізація, ігрова локалізація, переклад, відеоігри, лексичні складнощі локалізації, контекстуально-граматичні складнощі локалізації.

GAME LOCALIZATION: LEXICAL, CONTEXTUAL, GRAMMATICAL OBSTACLES AND THE STRATEGIES TO OVERCOME THEM

Matuzkova O.

doctor of sciences in philology, full professor,
Odessa I. I. Mechnikov national university

Yemets M.A

master's candidate, Odessa I. I. Mechnikov national university

The given article deals with the study of game localization as a new professional sphere and a new branch in translation, as well as with the peculiarities of translators' and localizers' work in it, their

problems, principles and strategies. The purpose, objectives and methodological basis of the study determined a set of general scientific methods and operations, namely: observation, induction and deduction, analysis and synthesis, taxonomy and modelling for theoretical understanding, generalization, classification and description of the structure and content of the phenomenon. Special linguistic methods were also used: descriptive, structural (distributive, contextual, transformational analysis, etc.), functional, contextual-interpretative methods. Games have gone a long way from the first and most basic kinds, involved in ritual activities many centuries ago, to the level of the modern ever-changing game industry which now makes up the biggest part in the entertainment software industry owing to its massive influence, popularity and financial success all around the world as well as in Ukraine. Localization industry, which has been developing since the middle of the XX century, contributed to this success, allowing game studios and their publishers to find their customers not only in the USA and Japan but almost everywhere. Despite its importance as one of key processes in content production, localization hasn't been studied enough and only now is receiving the scientific attention that it deserves and the due recognition as a distinct and multifaceted branch, integrally related to and based on translation. The main localization lexical and context-grammatical obstacles were studied: proper names, in-game realia and terminology, intertextuality, variables, keys and pieces of code, spatial limitations, contextual limitations due to indirect and mediated communications, the form of presenting the assets to be localized and the tight deadlines.

Key words: *localization, game localization, translation, video games, localization lexical obstacles, localization contextual and grammatical obstacles.*

Вступ. Переклад як явище і термін є загальновідомим уже багато віків: він об'єднує людей із різних куточків світу, допомагає їм спілкуватися, накопичувати й ділитися знаннями про світ і самих себе, не зважаючи на межі часу й простору, а також співіснувати, домовляючись для вирішення спільних проблем або конфліктів між людьми, суспільствами, націями та поколіннями. Із плином часу перекладознавство отримувало все нові трактування поняття «переклад» та зустрічалося з новими реаліями: з'явилися нові види перекладу, які стали можливими завдяки науково-технічному прогресу. Одним із таких видів або галузей перекладу стала **локалізація**.

На думку дослідників (М. Б. Меріно, Б. Есселінк, Б. Хатім, І. Мейсон), термін «локалізація» охоплює дуже широкий процес, у який входить декілька «нелінгвістичних» під процесів. Доволі «обширний» зміст цього поняття створює дискусії щодо його визначення та характеристики у перекладознавстві, яке тільки починає формувати науковий дискурс локалізації.

Актуальність дослідження полягає в новизні локалізації як нового типу мовного посередництва, яке швидко стає все більш і більш затребуваним та на практиці набуває своїх характерних рис як відмінний від перекладу, хоч і споріднений із ним, робочий процес. Україна є одним із провідних гравців на Східноєвропейському ігровому ринку, займаючи на ньому поважне третє місце, але й досі не має постійного «представництва» в іграх у вигляді стабільної офіційної та оплачуваної українськомовної локалізації. Наукове дослідження локалізації українською лінгвістичною спільнотою сприятиме розумінню важливості підготовки спеціалістів за відповідними напрямками та допоможе заповнити прогалини на українському ринку локалізації. «Українізація» відеоігор також сприятиме популяризації національної мови та підвищуватиме її престиж

завдяки тому, що відеоігри останнім часом стають одним із найпоширеніших способів проведення дозвілля.

Об'єкт статті – локалізація відеоігор як новітня галузь перекладу .

Предмет – лексичні та контекстуально-граматичні складнощі української ігрової локалізації.

Мета пропонованої статті – систематизація та опис основних лексичних та контекстуально-граматичних складнощів власне локалізації. Поставлена мета визначила необхідність вирішення конкретних завдань:

- 1) описати сутність терміну «локалізація» у сучасному перекладознавстві;
- 2) запропонувати класифікацію етапів процесу ігрової локалізації;
- 3) розглянути основні лексичні та контекстуально-граматичні складнощі локалізації.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній **уперше** в сучасному перекладознавстві робиться спроба систематизації основних лінгвістичних труднощів локалізації відеоігор, серед них: власні назви, внутрішньоігрові реалії та термінологія, інтертекстуальність, змінні, ключі й частки коду, просторові обмеження, контекстуальні обмеження через опосередковане спілкування, форми передачі інформації та часові рамки.

Методика дослідження. Мета, завдання і методологічна база дослідження зумовили необхідність застосування комплексу **загальнонаукових методів і операцій**, а саме: *спостереження, індукції та дедуції, аналізу і синтезу, таксономії та моделювання* для теоретичного осмислення, впорядкування, узагальнення, класифікації та опису структури і змісту досліджуваного феномену.

Також були застосовані **спеціальні лінгвістичні методи**: описовий, структурний (дистрибутивний, контекстологічний, трансформаційний аналіз та ін.), функціональний, контекстуально-інтерпретаційний методи.

Теоретичне значення роботи зумовлено тим, що у статті уточнено поняття локалізації взагалі та локалізації відеоігор зокрема, що значно поглиблює теоретико-методологічні та прикладні аспекти сучасного перекладознавства. Отримані нові дані поглиблюють знання про локалізацію як процесу та особливого різновиду перекладу, пріоритетом якого у першу чергу є адаптація оригіналу до цільової лінгвокультури із більшою свободою у ставленні до оригіналу, з можливістю, за потреби й узгодження, його зміни. Розроблена методика дослідження, отримані результати та висновки мають вагомe значення для теоретичних узагальнень у царині перекладознавства, відкривають нові перспективи у розвитку теорії локалізації і слугують фундаментом для подальших наукових розвідок.

Практична цінність статті полягає у можливості використання отриманих висновків і результатів у лекційних курсах з перекладознавства та на практичних заняттях з перекладу, у спецкурсах з лінгвістичної прагматики, диверсифікації перекладацької діяльності, сучасних технологій у перекладі. Практичні надбання дослідження можуть слугувати підґрунтям для укладання

підручників і навчальних посібників, а також використовуватися при написанні наукових праць.

Результати і обговорення. Серед доволі малочислених визначень терміну «локалізація», які вживаються у рамках перекладознавства (Б.Есселінк, Б.Хатім, І.Мейсон), найбільш валідним нам здається наступне: «локалізація — це процес перетворення продукту на такий, що є лінгвістично, культурно, а також технічно і юридично прийнятним для цільової країни та цільової мови» (Merino, 2006).

Всі тлумачення терміну «локалізація», на нашу думку, відображають дуальність його змісту, що потрібно брати до уваги при формуванні наукового дискурсу локалізації: 1) локалізація як комплекс заходів із перетворення продукту на такий, що є лінгвістично, культурно, а також технічно і юридично прийнятним для цільової країни та цільової мови (Merino, 2006), одним (але не єдиним) з етапів якого є переклад; 2) локалізація як процес та особливий різновид перекладу, пріоритетом якого у першу чергу є не збереження й донесення оригіналу до реципієнта, а його адаптація до цільової лінгвокультури із більшою свободою у ставленні до оригіналу, з можливістю, за потреби й узгодження, його зміни.

У сучасному світі, саме завдяки локалізації, новому різновиду перекладу, відеоігри здатні знайти своїх гравців по всьому світу. Це відбувається завдяки праці **локалізаторів**, які допомагають розробникам та видавцям проникати на ринки і спілкуватися зі своєю аудиторією мовою, яку вона зрозуміє, а гравцям — насолоджуватися новим мистецтвом, не переймаючись про лінгвокультурні бар'єри.

Незважаючи на той факт, що спершу відеоігри розроблялися та були розраховані на покупців у США та Японії, іноді їх американсько-англійські та японські версії знаходили своїх поціновувачів і в інших країнах. Утім, компанії, що займалися розробкою відеоігор, почали розглядати можливість створення повноцінно перекладених на інші мови версій для більшої кількості країн лише в середині 1990 рр. Такий багатомовний підхід примножив прибутки ігрової індустрії в багато разів. Новий глобалізований ринок та великі інвестиції змусили розробників та видавців перекладати ігри на багато інших мов. Саме так з'явилася нова спеціальність та галузь перекладу, відома, як **«ігрова локалізація»**.

Ігри «відносяться до більш загальної групи явищ, пов'язаних із гібридизацією художніх і технологічних об'єктів. Нарівні з комп'ютерною графікою і веб-дизайном, комп'ютерні ігри є технічно-художніми гібридами, в яких технологічна основа служить не тільки інструментом створення художнього продукту, але і включена в художній зміст та естетичні властивості витвору» (Рум, 2005). З огляду на так звану «гібридність», поєднання художнього і технічного тексту, локалізація цього типу є складнішою, ніж локалізація ПЗ або веб-сайтів, які написані переважно технічною мовою і які мають менший обсяг тексту для перекладу та адаптації (Козеровський, 2018). Це

означає, що перекладач, який локалізує відеогру, стикається з усіма типами текстів, характерними для цифрової продукції (Райс, 1978).

Мігель Бернал Меріно зазначає, що така тісна комбінація різнопланових, різножанрових текстів із різною метою в одному творі (грі) є одною з основних відмінностей між локалізацією цифрової розважальної продукції (відеоігор) та локалізацією іншої аудіовізуальної продукції. Він також зазначає, що, з урахуванням сучасних реалій глобалізованого ринку, про потреби локалізації необхідно замислюватися завчасно, ще на етапі створення й розробки в ігровій студії: «...*video games have to be designed in a modular way so that they can easily accommodate any number of languages, cultures, styles of play, etc*» (Merino, 2006). М. Б. Меріно також додає, що через усі унікальні особливості цього типу цифрової розважальної продукції (відеоігор) кількість цифрових ресурсів, які належить локалізувати й адаптувати, постійно й стрімко зростає. Вперше в історії робота з одним-єдиним продуктом потребує залучення різнопрофільних спеціалістів з «усіх типів мовного посередництва» (Там само).

Гра комунікує сюжет гравцям за допомогою різних знакових систем: вербальної та невербальної, і разом вони забезпечують занурення гравців у процес. Саме тому перекладачі мають звертати увагу як на лінгвістичний, так і на екстралінгвістичний вміст гри, які є рівною мірою важливими для того, аби забезпечити користувачам цієї мовної версії максимально наближений до оригінального ігровий досвід.

Загальновідомим, на думку М. Б. Меріно, є той факт, що переклад сам по собі завжди знаходиться на межі між двох полюсів: «...*source and target culture, foreignisation and domestication, literal word-for-word translation and free adaptation, adequacy and acceptability. We cannot escape this fact because it is inherent in the very nature of communication between two cultural polysystems*» (Merino, 2006). На нашу думку, доцільно зауважити, що переклад знаходиться не просто на межі культур, а на межі **лінгвокультур**. Цей процес постійно, свідомо чи підсвідомо, відбувається в голові перекладача, якому у кожному фрагменті тексту необхідно обирати «полюс» — лінгвокультуру-джерело чи цільову лінгвокультуру. І у випадку локалізації відеоігор, локалізатор має обирати саме цільову лінгвокультуру. Перекладачі-локалізатори відіграють роль культурних медіаторів: саме вони помічають риси, персонажів, музику чи сюжетні ходи, які можуть просто «не спрацювати» в рамках цільової лінгвокультури, у цій мовній версії гри: «*The reason is the need for the customisation of the product. No other audiovisual creation aims at adapting itself to the customer as much as video games. Liesl Leary from the Enlaso Group, gave a very good example in an interview for Chandler's book (2005:96): "We did an online game into Chinese which had a cowboy speaking with a Texas accent. We ask them to remove it"*» (Merino, 2006).

Із урахуванням цих обставин, складається (й склалася) доволі унікальна ситуація, в якій перекладачі мають право вільно адаптувати, тлумачити й опускати певні мовні складові продукту — це зумовлено прагматичною орієнтацією локалізації відеоігор. Локалізатори мають брати до уваги місцеві вподобання і юридичні обмеження, а також традиції певної лінгвокультури

(Войцещук, 2017). Таким чином відбувається не просто *переклад*, а *перестворення*: локалізатори у певному сенсі стають *співтворцями* гри (принаймні, цієї її мовної версії) (Гашенко, 2021), додаючи, опускаючи й змінюючи певні її елементи — не тільки текстові, а й, як уже було зазначено, графічні, звукові і т. і. Тим часом, вважаємо доцільним обов'язково пам'ятати про те, що основною метою локалізації є все ж таки **збереження загального враження** від гри й створення її **лінгвокультурного аналога**, але аж ніяк не нового окремого продукту.

Систематизація існуючих досліджень за темою дозволила нам запропонувати **класифікацію етапів ігрової локалізації**:

1. **Підготовчий етап** (ознайомлення з грою, аналіз локалізованості, глибини локалізації, підготовка файлів до локалізації).
2. **Складання глосаріїв.**
3. **Переклад і культурна адаптація, власне локалізація** всіх, мовних і не-мовних (залежно від глибини локалізації) ресурсів гри (можливі графічна локалізація, переозвучення).
4. **Редагування** (виправлення, редагування, коректура, перехресна перевірка, зовнішня перевірка).
5. **Інтеграція** локалізованих ресурсів у гру.
6. **Забезпечення якості**, включно з лінгвістичним тестуванням.
7. **Лінгвістична подальша підтримка продукту** (переклад оновлень, додаткового вмісту і т. д.).

У моделі «sim-ship» (англ. *simultaneous shipment*) перекладу процес локалізації зазвичай виконується паралельно для всіх цільових мов, поки оригінальна гра все ще знаходиться на стадії розробки. Тому перекладач працює з вихідним текстом, який фактично постійно змінюється і доповнюється. Для порівняння, в моделі «post-gold» алгоритм дій змінюється: оригінальну гру вже випущено, що надає перекладачеві готовий продукт, стабільний текст та ширші інформаційні можливості (для проведення дослідження при перекладі). У випадку з японськими іграми, локалізованими відповідно до моделі «post-gold», вони, як правило, перекладаються спочатку американською англійською для ринку Північної Америки, а потім французькою, італійською, німецькою, іспанською, а також британською англійською — тобто, для них мовою-джерелом є американська англійська.

Для британської англійської версії оригінальна американська озвучка зазвичай зберігається, але всі текстові ресурси, що не є звуковими, адаптуються до британської норми. У випадку з іспанською, деякі ігри, такі, як «World of Warcraft», мають кастильську іспанську версію для Іспанії та Латинської Америки (Козеровський, 2018).

Як і в процесі будь-якого іншого перекладу, пов'язаного чи не пов'язаного з цифровою продукцією, задля здійснення правильної локалізації відеоігор одним із найважливіших критеріїв є їхня **жанрова класифікація**:

1. динамічні екшн-ігри, які поділяються на а) шутери (в основі стрільба), б) файтинги (в основі бійка), в) аркади (в основі реакція); 2. рольові ігри з

повноцінним літературним сюжетом; 3. стратегічні ігри; 4. ігрові симуляції, які імітують реальне життя; 5. головоломки, спрямовані на вирішення логічних завдань; 6. навчальні ігри, що представляють в ігровій формі певні навчальні програми (Борисова, 2013; Козеровський, 2018).

Залежно від жанру гри, локалізатори можуть обирати різні підходи в роботі. Ігрові жанри, що використовують специфічну термінологію (наприклад, ігри на спортивну та військову тематику) потребують більше точності та роботи зі словниками, за потреби — консультацій із спеціалістами у певній галузі, а рольові та інші сюжетні ігри — навпаки, більше лінгвістичної гнучкості, розвиненої уяви та творчого підходу.

Лінгвістичні складнощі лексичного та контекстуально-граматичного характеру в процесі ігрової локалізації в тому числі обумовлені *мультитекстуальністю* ігор: перекладачі працюють із різними регістрами і різними типами текстів і мають дотримуватися певних вимог до різножанрових продуктів. М. Б. Меріно визначає наступні типи текстів у відеоіграх:

1. *Оповідний тип тексту*: інформація про саму гру, її віртуальний світ та персонажів, графіка з написами, специфічні тексти, в тому числі внутрішньоігрові (книги, листи, записки, папери, т. д.).

2. *Мовленнєво-діалогічний тип тексту*: запис усіх розмов персонажів у ігровому світі (діалоги, сценарій для дубляжу та субтитрування).

3. *Функціональний тип тексту*: інтерфейс, у тому числі меню, спливні вікна, підказки, т. і.

4. *Дидактичний тип тексту*: посібник із інструкціями, в яких указані відповідне технічне обладнання та програмне забезпечення; покрокові інструкції з установа та запуску програми. Також включає файл «readme.txt».

5. *Технічний тип тексту*: написи на пакуванні із зображеннями, логотипами та юридичними вимогами до маркування.

6. *Рекламний тип тексту*: офіційний веб-сайт із промо та публіцистичними текстами, оглядами та прев'ю, службою підтримки і т. і.

7. *Юридичний тип тексту*: пояснює покупцям їхні права та обов'язки (Merino, 2014; Войцещук, 2017).

Для того, аби забезпечити якісний переклад, перекладачам необхідно враховувати лексичні особливості, притаманні кожному з перелічених типів текстів.

У *Таблиці 1* перелічено основні лексичні та контекстуально-граматичні складнощі, з якими ігрові локалізатори-перекладачі стикаються найчастіше в процесі роботи, а також типи ігрових текстів, у яких ці складнощі присутні найчастіше.

Перелік не є вичерпним, але надає змогу систематизувати й ідентифікувати труднощі для того, аби в подальшому розглянути підходи до роботи з ними.

Таблиця 1

Лексичні та контекстуально-граматичні складнощі локалізації відеоігор

Складнощі	Типи ігрового тексту, де локалізатори стикаються з ними найбільше
власні назви (імена персонажів, промовисті імена)	<ul style="list-style-type: none"> • оповідний • мовленнєво-діалогічний
внутрішньоігрові реалії (назви артефактів, ідей, народів, т. д.)	
гумор та гра слів	
Інтертекстуальність	
часові та власне лексичні обмеження, пов'язані зі створенням дубляжу та технологією lip synchronisation	<ul style="list-style-type: none"> • мовленнєво-діалогічний
просторові обмеження (необхідність вмістити текст у поле фіксованого розміру)	<ul style="list-style-type: none"> • оповідний • функціональний • технічний
відсутність контексту та коментарів, нехронологічний і непослідовний виклад рядків для перекладу	<ul style="list-style-type: none"> • мовленнєво-діалогічний • оповідний • функціональний
Змінні	<ul style="list-style-type: none"> • оповідний • мовленнєво-діалогічний • функціональний

Імена персонажів, назви артефактів, місцевостей та інших ігрових реалій значною мірою впливають на сприйняття віртуальної реальності гравцями та підсилюють ефект «занурення», а тому на їхній переклад слід звертати особливу увагу. До прикладу, в іграх доволі часто трапляються промовисті імена (тобто такі, які розкривають певні ознаки персонажа чи предмета). Різноманітні техніки відтворення таких імен — транслітерація, транскрипція, буквальний переклад або ж створення чогось зовсім нового (транскреція) на базі оригіналу, — лише доводять важливість наявності гарної уяви й креативності у перекладачів.

Іншою складністю локалізації є обмежений контекст, через який її часто порівнюють із «роботою в темряві», «навмання», «всліпу». Розробники нерідко подають фрази без опису ситуації, в якій їх було вжито, і не завжди залишають коментарі з цього приводу, через що перекладачі змушені шукати відповідники, які б вписувалися в якомога ширший контекст. Такі ситуації трапляються з різних причин: 1. через людський фактор та складнощі в комунікації, що іноді включає набагато більше, ніж одного, посередника (компанія-розробник —

велика локалізаційна компанія — локалізаційний менеджер — менша локалізаційна компанія чи окремі локалізатори-фрилансери — локалізаційний менеджер меншої компанії — перекладачі), 2. через специфіку угод про нерозголошення інформації (англ. *NDA – non-disclosure agreement*), які мають на меті попередити витік інформації до релізу, 3. через побажання клієнтів, що вважають за краще ділитися якомога меншою кількістю інформації з особистих причин або, знову ж таки, задля безпеки продукту чи просто не розуміючи специфіки лінгвістичного процесу.

Також слід згадати про суворі обмеження, пов'язані з довжиною тексту, які особливо помітні у випадку перекладу ігрового інтерфейсу (меню, спливних вікон, допоміжних написів тощо). Так, розробники часто застосовують текстові таблички та поля зі сталими розмірами без урахування структурних відмінностей мов. Зважаючи на те, що слова української мови часто є довшими за англійські, перекладачі в багатьох випадках змушені перефразувати й скорочувати цілі речення, щоби вмістити потрібний зміст у потрібному місці (Merino, 2006; Войцещук, 2017).

Інша проблема — це змінні, або частинки коду, які не мають сталого значення. Вони зазвичай позначають характеристики персонажів, які гравці можуть обирати під час їхнього створення: ім'я, расу, стать, клас, спеціальність тощо. У роботі з аналітичними мовами, в яких слова не змінюють закінчень і звуків у корені (наприклад, англійська), формули зі змінними працюють доволі вдало. А от із синтетичними мовами, як от українська, такий підхід часто стає причиною помилок, бо змінні можуть впливати на форми залежних від них слів. Порівняймо, наприклад, схему оригінального речення зі змінною «*<NAME> has attacked you*» і схему його українського перекладу: «*<NAME> атакував (атакувала) вас*»: перше речення відповідатиме правилам англійської граматики незалежно від статі гравця, що атакує, тоді як друге потрібно буде або зробити довшим, вказавши обидва варіанти через ризик чи в дужках, або перефразувати (наприклад, обернути його в безособову конструкцію або перемістити змінну). Утім, як зазначають дослідники, для вирішення цієї проблеми немає чітких рекомендацій, тому перекладачі найчастіше керуються власною інтуїцією (Merino, 2006; Войцещук, 2017; ГО «SBT Localization»).

Інколи, навіть доклавши всіх зусиль, неможливо коректно, з граматичної точки зору, передати те чи інше граматичне явище з англійської мови українською у грі. До таких випадків можемо віднести змінну *<CHARNAME>*, яка може позначати звертання до головного героя або будь-якого іншого персонажа гри. У перекладі неможливо передати цю змінну в кличному відмінку, оскільки в англійській мові звертання не виражаються через вживання граматичної словозмінної категорії; також перекладачеві заздалегідь невідоме ім'я, яке підставить гра. Тому в перекладі зазвичай лишають змінну *<CHARNAME>*, а в самій грі ім'я відобразатиметься в називному відмінку.

На особливу увагу локалізатора заслуговують різноманітні змінні, приклади яких наводять у ГО «SBT Localization»: {person}, {cardName}, {num}, {int} та інші, які заборонено змінювати. Речення з таким ключем, як от {person},

необхідно перефразувати так, щоб {person} було вжито в називному відмінку. Наприклад: «Your job with {person}» не можна перекласти «Ваша справа з {person}», бо матимемо: «Ваша справа з Гріндан», «Ваша справа з Борден», «Ваша справа з Ровена» тощо. Можливим є варіант: «{person} у спільній із Вами справі», де ім'я персонажа буде вжито в називному відмінку, що дасть змогу уникнути граматичної помилки.

Висновки. Запропоновано класифікацію етапів процесу ігрової локалізації. Було розглянуто основні лексичні та контекстуально-граматичні складнощі власне локалізації, серед них: власні назви, внутрішньоігрові реалії та термінологія, інтертекстуальність, гумор, змінні, ключі й частки коду, просторові обмеження, контекстуальні обмеження через опосередковане спілкування, форми передачі інформації та часові рамки.

Подальші дослідження за допомогою вивчення конкретних кейсів офіційної ігрової україномовної локалізації, створеної в останні роки локалізаційними командами, спілками та компаніями, та дослідження методів їх роботи із поглибленим граматично-лексичним і стилістичним аналізом мовних перетворень у процесі перекладу становлять науковий інтерес для лінгвістичної наукової спільноти з огляду на статус локалізації як нового типу мовного посередництва.

Список літератури

- Борисова С.В. Функциональная роль метафор в компьютерных играх. Вестник КемГУ. 2013. №4 (56) т. 2. С. 102-107.
- Войцешук М. В. Переклад-локалізація відеоігор українською мовою: теперішній стан, специфіка та перспективи. Львів. 2017. 36 с.
- Козеровський Д. А. Особливості локалізації аудіовізуального контенту в онлайн-відеоіграх (на матеріалі онлайн-відеогри «World of Tanks»). Кропивницький, 2018. URL: <https://drive.google.com/file/d/1KfxRJIBxLvJ3iaFRSvsm1Pcj0IdgysiF/view>
- Райс К. Классификация текстов и методы перевода. *Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике*. URL: <http://www.philology.ru/linguistics1/reiss-78.htm>
- Bernal Merino, M. On the Translation of Video Games. *The Journal of Specialized Translation*. 2006. №6. P. 22-36.
- Bernal Merino, M. *The Localisation of Video Games: Making Entertainment Software Global*. New York and London: Routledge, 2014. 322 p.
- Рум А. Localization: On its nature, virtues and dangers. *Synaps*. 2005. No. 17. P. 17-25.
- Блог Антона Гашенко. Школа локалізації «Gamelocalization». URL: <https://www.instagram.com/gamelocalization/>
- Офіційний веб-сайт ГО «Локалізаційна спілка «Шлякбитраф» (SBT Localization Team). URL: <https://sbt.localization.com.ua>

References

- Borisova, S.V. (2013). Funkcional'naja rol' metafor v komp'juternyh igrakh. *Vestnik KemGU*. No4 (56) t. 2, 102-107.
- Vojceshhuk, M. V. (2017). Pereklad-lokalizacija videoigor ukrains'koju movoju: teperishnij stan, specifika ta perspektivi. L'viv.
- Kozerovs'kij, D. A. (2018). Osoblivosti lokalizacii audiovizual'nogo kontentu v onlajnovih videoigrah (na materialih onlajnovoi videogri «World of Tanks»). Kropivnic'kij. URL: <https://drive.google.com/file/d/1KfxRJIBxLvJ3iaFRSvsm1Pcj0IdgysiF/view>

- Rajs, K. Klassifikacija tekstov i metody perevoda. *Voprosy teorii perevoda v zarubezhnoj lingvistike*. URL: <http://www.philology.ru/linguistics1/reiss-78.htm>
- Bernal Merino, M. (2006). On the Translation of Video Games. *The Journal of Specialized Translation*. №6, 22-36.
- Bernal Merino, M. (2014). *The Localisation of Video Games: Making Entertainment Software Global*. New York and London: Routledge.
- Рум, А. (2005). Localization: On its nature, virtues and dangers. *Synaps*. 17, 17-25.
- Blog Antona Gashenko. Shkola lokalizacii «Gamelocalization». URL: <https://www.instagram.com/gamelocalization/>
- SBT Localization Team. URL: <https://sbt.localization.com.ua>

Стаття надійшла до редакції 16.07.2021 р.

УДК 811.111'373'42:611.781

[https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2\(47\).245941](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2(47).245941)

АНГЛОМОВНИЙ КОНЦЕПТ HAIR ЯК ФРАГМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Мікава Н.М.

кандидат філологічних наук, доцент
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
<https://orcid.org/0000-0001-8526-7676>

Стаття присвячена розглядові особливостей вербалізації концепту HAIR / ВОЛОССЯ в англійській мові. Мета роботи полягає у розгляді структури англомовного концепту HAIR як фрагмента англомовної картини світу. Основна увага приділена аналізу мовного втілення даного концепту у професійному варіанті картини світу англомовного соціуму. Зазначена мета дослідження зумовила використання таких загальних методів аналізу, як описовий і метод спостереження, аналіз та індуктивне узагальнення, які в цілому дали можливість систематизувати і представити об'єктивну лінгвістичну класифікацію обробленої фактографічної бази. Серед спеціальних методів обробки лінгвістичного матеріалу використовуємо компонентний, дефініційний і концептуальний аналіз, а також контекстуально-інтерпретаційний та кількісний методи. Досліджуваний англомовний концепт HAIR є фрагментом концептуальної картини світу, що відбивається у мовній картині світу, а саме в трьох її фрагментах, вербалізованих конституентами лексико-семантичних груп, виокремлених за соматичною ознакою. Це такі групи, як head hair, facial hair, body hair. Проведений аналіз мовного і мовленнєвого матеріалу показав, що структура англомовного концепту HAIR є трьохкомпонентним утворенням, що складається з ядра, приядерної зони та периферії. До ядра концепту HAIR в професійній картині світу відносяться такі концептуальні ознаки як тілесність, стать, структура та розвиток. До приядерної зони належать об'єктивні концептуальні ознаки, а саме: здоров'я, вік, захист. Периферія концепту складається із професійної, релігійної та соціально-групової соціально-ідентифікуючих функцій. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розгляді виокремлених аспектів вербалізації аналізованого концепту на матеріалі англомовного художнього мовлення та професійного дискурсу.

Ключові слова: картина світу, концепт, лексико-семантична група, hair.

ENGLISH CONCEPT HAIR AS A FRAGMENT OF PROFESSIONAL PICTURE OF THE WORLD

Mikava N.

candidate of philological sciences, associate professor
Odessa I.I. Mechnikov national university

The article is devoted to the consideration of the features of the verbalization of the concept HAIR in the English language. The purpose of the work is to examine the structure of the English concept HAIR as a fragment of the English-language picture of the world of the English-speaking society. The main attention is focused on the analysis of the language embodiment of the given concept in the professional variant of the picture of the world. This goal of the study led to the use of such general methods of analysis as descriptive method and method of observation, analysis and inductive generalization, which made it possible to systematize and present an objective linguistic classification of the processed factual basis. Among the special linguistic methods we use componential, definitional and conceptual analysis, as well as contextual-interpretative and quantitative methods. The English concept HAIR is a fragment of the conceptual picture of the world, which is reflected in the language picture of the world, namely in its three fragments, verbalized by the constituents of the lexical-semantic groups, distinguished according to the somatic feature. They are head hair, facial

hair, body hair. The analysis of the language and speech material showed that the structure of the English concept HAIR in the picture of the world is a three-component formation, which consists of a core, a nuclear zone and a periphery. The core of the concept HAIR in the professional picture of the world includes such conceptual features as somatic, gender, structure and development. The nuclear zone includes objective conceptual features, namely: health, age, protection. The periphery of the concept consists of professional, religious, and social-group social-identifying functions. The prospects for further research are seen in the consideration of the mentioned aspects of verbalization on the material of English artistic speech as well as professional discourse.

Key words: *picture of the world, concept, lexical semantic group, hair.*

Вступ. Дослідження в межах когнітивної наукової парадигми фокусуються на вивченні способів концептуалізації й категоризації дійсності та досвіду людини і відбиття цих процесів засобами певної мови (Селівавнова 2006).

Актуальність роботи визначається не лише пріоритетною спрямованістю сучасних лінгвокогнітивних досліджень на вивчення процесів концептуалізації та категоризації дійсності, необхідністю поглибленого дослідження англійської картини світу в її різноманітних варіантах, зокрема, міфологічному, наївному й професійному, а передусім відсутністю подібних комплексних розвідок у вітчизняній лінгвістиці. Виявлення особливостей вербалізації концепту HAIR є актуальним й у плані подальшого вивчення соматичної лексики з лінгвокогнітивних і лінгвокультурологічних позицій, що уможливиловатиме розгляд феномену волосся як культурного концепту, вбудованого в англійську картину світу. Досліджуваний концепт є частиною професійної картини світу медиків-трихологів, перукарів і стилістів

Матеріали та методи. Загальна вибірка з енциклопедичних джерел склала 265 номінативних одиниць. Переважна більшість із них – 165 номінацій – представляють ЛСГ "*head hair*". На другому місці за чисельністю конститuentов знаходиться ЛСГ "*facial hair*" – 60 номінативних одиниць. Остання з виокремлених ЛСГ "*body hair*" містить 40 номінацій волосся на різних частинах тіла, крім голови й обличчя. Зазначена мета дослідження зумовила використання таких **загальних методів** аналізу, як *описовий і метод спостереження, аналіз та індуктивне узагальнення*, які в цілому дали можливість систематизувати і представити об'єктивну лінгвістичну класифікацію обробленої фактографічної бази. Серед **спеціальних методів** обробки лінгвістичного матеріалу використовуємо компонентний, дефініційний і концептуальний аналіз, а також контекстуально-інтерпретаційний та кількісний методи.

Результати і обговорення. Аналіз мовної вибірки показав, що для медиків волосина (*a hair*) не є цілісною і неподільною на відміну від уявлення про неї наївного носія мови. Фахівці вважають, що волосина складається з декількох частин, які термінологічно поіменовані в медичних довідниках і наочно представлені за допомогою іконічного знаку – малюнка – для більшої інформативності відповідної енциклопедичної статті: *any of the cylindrical, keratinized, often pigmented filaments characteristically growing from the epidermis of a mammal developing from a papilla sunk in the corium; the life cycle of a hair consists of three phases called anagen, catagen and telogen.*

Отже, на відміну від пересічного наївного носія мови, для якого волосина є неподільною, для професіоналів – це складна структура зі своїми особливостями розвитку і окремими номінаціями кожної з них.

Медичні енциклопедії також класифікують волосся за часом його появи та розвитку на тілі людини. Так, у новонародженої дитини часто можна спостерігати т.зв. *lanugo* (первинний волосяний покрив). На зміну йому приходять *vellus hair* (пушок), який з віком переходить у *terminal hair*.

Порівнюючи дефініцію лексичної одиниці, яка номінує досліджуваний концепт у загальних тлумачних словниках англійської мови та в медичних довідниках, отримуємо нижченаведені результати. У двох типах лексикографічних джерел, які репрезентують наївну та професійну картини світу, відповідно, є спільна експлікація певних ознак концепту HAIR, котра, проте, реалізується по-різному: за допомогою загальноживаної лексики в тлумачних словниках та за допомогою термінів у медичних енциклопедіях. Так, дефініційна ознака зовнішнього вигляду волосся експлікується в тлумачних словниках – *thread-like strands*, тоді як у медичних – *cylindrical, pigmented filaments*; ознака росту на тілі людини – *growing from the skin of humans – growing from the epidermis of mammals*. Водночас, наївна картина світу не оперує такими ознаками, як структура волосини, її анатомічне розташування, динаміка розвитку волосся від плоду до дорослої людини. Така лакунарність в описі ознак свідчить про нерелевантність цих квантів інформації про волосся для пересічного наївного мовця.

Загальна вибірка з енциклопедичних джерел склала 265 номінативних одиниць. Переважна більшість із них – 165 номінацій – представляють ЛСГ "*head hair*". На другому місці за чисельністю конститuentів знаходиться ЛСГ "*facial hair*" – 60 номінативних одиниць. Остання з виокремлених ЛСГ "*body hair*" містить 40 номінацій волосся на різних частинах тіла, крім голови й обличчя.

Проаналізувавши вибірку професійно маркованих номінацій, виділяємо такі блоки енциклопедичної інформації: коротке визначення, яке висвітлює ті ж ознаки, що і дефініції тлумачних словників (форма певного виду волосся – зачіски, носії – чоловіки та жінки), історія виникнення зачіски / бороди та її розвиток, актуальність дотепер; типи певного виду зачісок / вусів тощо. Головна відмінність спеціалізованих джерел від загальних тлумачних словників полягає в обсязі й детальності культурологічної інформації.

ЛСГ "*body hair*" представлено 7 різновидами волосся на тілі людини за соматичною ознакою, а саме: *underarm hair, chest hair* (яка, у свою чергу, має 15 підтипів), *abdominal hair* (4 підтипи), *leg hair, pubic hair* (15 підтипів), *feet hair, arm hair*. Примітним є те, що однослівних номінацій у цій ЛСГ немає – всі поняття позначені двокомпонентними складеними назвами з опорним компонентом *hair*.

Професійну картину світу в мовленні представлено чоловічими і жіночими глянцевиими журналами. Матеріалом дослідження особливостей вербалізації концепту HAIR у гляцевих журналах стали електронні сторінки двох популярних видань для чоловіків (*Esquire* і *Maxim*) і для жінок – (*Elle* і *Harper's Bazaar*).

Проведений аналіз показав, що в глянцеvih чоловічих і жіночих журналах дещо відрізняється рівень представленості виокремлених ЛСГ, проте, вони все одно актуалізують такі ознаки концепту HAIR, як краса й успішність.

Аналізований концепт має такі аспекти вербалізації в англomовній картині світу: гендерний (*plait*), віковий (*beard*), професійний (*military cuts*), релігійний (*tonsure*) і соціально-груповий (*Roundheads, Mohawk*).

До **ядра** концепту HAIR у **професійній картині світу** належать такі концептуальні ознаки, як **тілесність, стать, структура** (є характерною лише для професійного бачення цього концепту: *hair shaft, cuticle, cortex, papilla*) та **розвиток** (також виокремлюється лише в професійній картині світу та вербалізується зокрема наступним чином: *the life cycle of a hair consists of three phases called anagen, catagen and telogen; lanugo, vellus hair, terminal hair*).

До **приядерної зони** належать концептуальні ознаки: **здоров'я**: як медичні довідники, так і енциклопедії перукарського мистецтва зосереджують свою увагу на здоровому вигляді волосся як еталонному: *healthy hair indicates health and youth* та вказують на методи лікування різноманітних хвороб волосся, наприклад: *lazer treatment of hirsutism*.

Ця ознака також вербалізується рекламою різноманітних засобів із догляду за волоссям у глянцеvih журналах, **вік**: зумовлена біологічними властивостями волосся втрачати колір із віком людини; вербалізується, зокрема, такими лексичними одиницями: *white hair is a sign of age*; в той же час наявність волосся на обличчі юнака (борода й вуса) є знаком його зрілості: *facial hair is a sign of puberty*, **захист**: захисна природня функція волосся – вербалізується в спеціалізованих енциклопедіях наступним чином: *head hair serves as primary sources of head insulation and cooling as well as protection from ultra-violet radiation exposure; body hair keeps the internal temperature regulated; eyebrows and eyelashes protect eyes from dirt and sweat*.

Периферія концепту складається з професійної, релігійної та соціально-групової ідентифікуючих функцій.

Висновки. Проаналізувавши вибірку професійно маркованих номінацій, можемо виокремити такі блоки енциклопедичної інформації: коротке визначення, яке висвітлює ті ж ознаки, що і дефініції тлумачних словників (форма певного виду волосся, носії), історія виникнення зачіски / бороди та її розвиток, актуальність дотепер; типи певного виду зачісок / вусів тощо. Головна відмінність спеціалізованих джерел від загальних тлумачних словників полягає в обсязі й детальності культурологічної інформації. У професійній картині світу структуру концепту HAIR представлено такими концептуальними ознаками: тілесність, стать, структура, розвиток (ядро); здоров'я, вік, захист (приядерна зона); професійна, релігійна та соціально-групова соціально-ідентифікувальні функції (периферія).

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у структурно-семантичному, лінгвокогнітивному та комунікативному аналізі рекламних текстів засобів догляду за волоссям.

Список літератури

Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.

Sherrow V. Encyclopedia of hair: a cultural history. Westport, Conn.: Greenwood Press, 2006. 450 p.

New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. Danbury, 1993. 1216 p.

The Oxford English Reference Dictionary. Second Edition. Oxford – New York, 1996. 1765 p.

Elle. URL: <http://www.elle.com>

Esquire. URL: <http://www.esquire.co.uk>

Harper's Bazaar. URL: <http://www.harpersbazaar.com>

History of hair. URL: http://thehistoryofthehairsworld.com/hair_mythology.html

Maxim. URL: <http://www.maxim.com>

Medical dictionary. URL: <http://medical-dictionary.thefreedictionary.com>

References

Selivanova, O. (2006). Suchasna lingvistika: terminologichna enciklopedija. Poltava: Dovkillja-K.

Sherrow, V. (2006). Encyclopedia of hair: a cultural history. Westport, Conn.: Greenwood Press.

New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language (1993). Danbury.

The Oxford English Reference Dictionary (1996). Second Edition. Oxford – New York.

Elle. URL: <http://www.elle.com>

Esquire. URL: <http://www.esquire.co.uk>

Harper's Bazaar. URL: <http://www.harpersbazaar.com>

History of hair. URL: http://thehistoryofthehairsworld.com/hair_mythology.html

Maxim. URL: <http://www.maxim.com>

Medical dictionary. URL: <http://medical-dictionary.thefreedictionary.com>

Стаття надійшла до редакції 22.10.2021 року.

УДК 811.111'37:159.925.8

[https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2\(47\).245942](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2(47).245942)

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ “GESTICULATION”

Попік І.П.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
<https://orcid.org/0000-0001-6191-2298>

*Стаття присвячена дослідженню структури лексико-семантичного поля «жестикуляція» на матеріалі тлумачних словників англійської мови. В роботі розглядається семіотична проблема співвідношення вербального та паравербального кодів людської комунікації; вивчається вербальне означування кінеми, яка трактується як протознак; аналізується ядро-периферійна структура мовного лексико-семантичного поля «жестикуляція». У сучасній лінгвістиці одним із найпоширеніших підходів до вивчення лексики є метод польового моделювання. Польова теорія свідчить про системну організацію всієї лексичної системи. Лексико-семантичне поле характеризується рядом ознак системності як в синхронному плані (семантична співвідносність лексем, наявність гіпонімів і гіперонімів), так і в діахронічному плані (певний набір неодноразово реалізованих мотиваційних моделей, повторюваність словотворчих моделей, повторюваність етимологічних гнізд, що породжують лексику поля). Матеріалом дослідження слугувала вибірка з 5 словників сучасної англійської мови. Всі компоненти зазначеного поля знаходяться в гіпо-гіперонімічних відносинах з ключовою одиницею поля, а саме з номінацією *gesture*. В семантичній структурі вербалізованої кінеми виділяємо три обов'язкових сігніфікативних вузла, що входять до означуваного вербалізованою кінемою: "що рухається", "як рухається" та "для чого рухається". Перші два вузла відображають формальну складову протознак (кінетика жесту), а третій вузол відображає смисловий компонент кінеми (значення жесту). Ядро-периферійна структура лексико-семантичного поля "жестикуляція" в англійській мові підпорядковується семантичному принципу гіперо-гіпонімічних відносин між його конституентами. Перспективою подальшого дослідження є аналіз функціонування даного лексико-семантичного поля в художньому дискурсі.*

Ключові слова: лексико-семантичне поле, кінема, знак, структура.

STRUCTURAL PECULIARITIES OF THE ENGLISH LEXICAL SEMANTIC FIELD “GESTICULATION”

Popik I.P.

candidate of philological sciences, associate professor
Odessa I.I. Mechnikov national university

The article is dedicated to the study of the structure of the lexical semantic field “gesticulation” in the explanatory dictionaries of the English language. The article deals with semiotic aspect of correlation of verbal and paraverbal codes in human communication. Verbalization of a kineme has been studied. In modern linguistics, one of the most common approaches to the study of vocabulary is the method of field modeling. Field theory indicates the systematic organization of the entire lexical system. The lexical-semantic field is characterized by a number of systemic features both in the synchronous aspect (the semantic correlation of lexemes, the presence of hyponyms and hyperonyms), and in the diachronic aspect (a certain set of repeatedly implemented motivational models, repeatability of word-formation models, repeatability of producing etymological nests generating field vocabulary). The research material was a selection of 5

dictionaries of modern English. All components of the specified field are in hypo-hyperonymic relationships with the key unit of the field, namely with the nomination gesture. Kineme is treated as a proto-sign, which semantic structure comprises three obligatory semantic knots, i. e. "what is moving", "how it is moving", "what for it is moving". Lexicographically registered verbal kinemes constitute language lexico-semantic field "gesticulation". The first two knots reflect the formal component of the protosign (gesture kinetics), and the third knot reflects the semantic component of the kineme (meaning of the gesture). Nuclear-peripheral structure of the field in the language subordinates to the semantic principle of hyper-hyponymical relations among its constituents. The prospect of further research is the analysis of the functioning of this lexical semantic field in the artistic discourse.

Key words: *lexico-semantic field., kineme, sign, structure.*

Вступ. Людська цивілізація неможлива без знаків та знакових систем, людський розум невіддільний від функціонування символів. Сприйняття навколишнього світу, когнітивна обробка сенсорної інформації, фіксація її та передача іншій людині для подальшої спільної діяльності – все це неможливо без застосування символів людської комунікації. «Вербальний та невербальний знакові коди постають, хоч і окремими, але у багатьох відношеннях неподільними, інтегральними частинами однієї комунікативної інтерактивної системи» (Крейдлин 2002: 69).

Невербальні засоби комунікації є об'єктивно присутнім компонентом мовного спілкування та багатоканальним, вплетеним у загальну систему людського спілкування феноменом, який складається з багатьох співіснуючих і взаємодіючих знакових систем, що репрезентуються, органічно поєднуються і доповнюють одна одну. Як відомо, вербальне спілкування у розмові займає менше 30%, а понад 70% інформації передається за допомогою жестів та міміки. Особлива увага при цьому закономірно приділяється найближчій до мови та другій за соціальною значущістю системі комунікативних засобів – кінесичній (Кобзева 2006). Кінесика, що розуміється в широкому значенні слова як наука про мову тіла та його частин, є однією з центральних сфер невербальної комунікації, а жести – найважливішим засобом невербальної комунікації, які супроводжують, доповнюють, замінюють мову, інколи ж і суперечать вербальному повідомленню (Крейдлин, 2002:25). *Мета* даної статті полягає в аналізі структурних особливостей англійського лексико-семантичного поля "gesticulation".

Результати і обговорення. У сучасній лінгвістиці одним із найпоширеніших підходів до вивчення лексики є метод польового моделювання. Польова теорія свідчить про системну організацію всієї лексичної системи. Оскільки семантичне поле утворюється безліччю значень, які мають хоча б один загальний семантичний компонент, то з будь-якого семантичного поля, через більш менш довгий ланцюжок посередніх ланок, можна потрапити в будь-яке інше поле. Семантичний простір мови виявляється безперервним.

Семантичні поля утворюють незамкнені і багаторазово перетинаються семантичні угруповання, будь-які з яких пов'язані, як і світ речей, процесів та ідей, що відбивається ними, безперервним ланцюгом посередніх семантичних ланок, незалежно від того, наскільки далеко один від одного стоять у

семантичному просторі мови ці угруповання (Кобозєва 1991). Лексико-семантичне поле характеризується низкою ознак системності як у синхронному плані (семантична співвідносність лексем, що «ділять» поле між собою, наявність гіпонімів та гіперонімів), так і в генетично-діахронічному плані (певний набір неодноразово реалізованих мотиваційних моделей, повторюваність словотворчих моделей, що виробляють етимологічних гнізд, що породжують лексику поля).

Основними ознаками кінесичного руху є такі параметри: 1) комунікативна значимість жесту, тобто його виконання для передачі інформації; 2) довільність виконання жесту, тобто можливість його контрольованого виконання чи придушення; 3) відтворюваність жесту, тобто повторюваність у різних ситуаціях при передачі аналогічного значення; 4) зрозумілість жесту більшості представників культурної спільноти (Хлыстова 2008).

Вважаємо, що англійські кінеси на позначення жестів формують лексико-семантичне поле «*gesticulation*». Всі компоненти вказаного поля знаходяться в гіпо-гіперонімічних відносинах з ключовою одиницею поля, а саме з номінацією *gesture*. В семантичній структурі вербалізованої кінеси виділяємо три обов'язкові сигніфікативні вузли, що входять до означуваного вербалізованою кінесою: «що рухається», «як рухається» та «для чого рухається».

Gesture – (2) {*a motion*} + (1) {*of the limbs or body*} + (3) {*made to express thought or to emphasize speech*}; ***Gesture*** – (2) {*a motion*} + (1) {*of the ← body or limbs*} + (3) {*used to express emotion or to illustrate or enforce smth. that is said*}; ***Gesture*** – (2) {*the use of movement*} + (1) {*of the body, esp. the hands*} + (3) {*to express a certain meaning*}.

Перші два вузли відображають формальну складову (кінетика жесту), а третій вузол відображає смисловий компонент кінеси (значення жесту). Ядерно-периферійна структура лексико-семантичного поля «жестукування» в англійській мові підпорядковується семантичному принципу гіперо-гіпонімічних відносин між його конститuentами. Проведений аналіз (Колегаєва, Попік 2003) показує, що серед вербальних компонентів англійської мови виділяється певна група лексичних одиниць, що мають узагальнену номінацію кінеси: *to gesture, to gesticulate, to motion, to sign, to signal*.

to gesticulate = *make expressive gesture as in speaking or instead of speaking*;

to signal = *to communicate with signals* → *a signal* = *a gesture that serves as means of communication*;

to motion = *to make significant gestures*;

to sign = *to try to tell smb or ask them to do smth by using signs and movements*.

Як бачимо з дефініції, сема «рух тіла» експлікована як «рух взагалі» (*movements*), її семантичне звуження, специфікація (рух → рух тіла) відбувається в результаті сполученості з іншими компонентами лексико-семантичної структури даного слова. Рух, виконуване як знак адресату щось зробити трактується як комунікативне, отже що стоїть у одному ряду коїться з іншими комунікативними рухами (жестукувати, сигналізувати тощо.), тобто.

змінювати положення тіла у просторі для того, щоб передати деяку інформацію іншій людині. Невизначеність, широкозначність таких дієслів поміщає в ядерну частину ЛСП «жестикуляція», де вони гіперонімічно позначають кінетичні способи спілкування. У міру віддалення від ядра поля мовні ВК гіпонімічно звужують своє значення, додаючи у своїй семантиці інформацію про кожен облігаторний сигніфікативний компонент: «що, як і для чого рухається».

Медіальна зона мовного поля «жестикуляція» охоплює ЯВК, що уточнюють пластику номінованого жесту, частину тіла, що здійснює знаковий рух, іллокутивну мету кінеми, що вербується. Специфікація, гіпонімічне уточнення кожного з сигніфікативних компонентів здійснюється за рахунок появи додаткових сем у структурі лексичного значення ЯВК, що маніфестується в її словниковій дефініції, і іноді за рахунок появи додаткових слів у ланцюжку, що номінує. У міру ослаблення або зникнення облігаторних семантичних компонентів із структури номінативної одиниці подібна ЯВК зсувається у бік периферії ЛСП «жестикуляція», опиняючись у зоні впливу суміжних полів «фізична дія», «рух», «емоції» тощо.

Наприклад, *to hurray* є вербалізованою кінемою у разі, коли реалізує значення *to applaud* [аплодувати], проте це ж слово входить у поле «емоції» у випадку, коли означає *to cheer by shouting "hurray"* [вітати криками "ура"]. Словосполучення *to drop one's handkerchief (to smb)* функціонує як ЯВК, позначаючи кінема [кинути хустку як сигнал до дії], входячи в цьому випадку до ЛСП «жестикуляція». Однак, маючи значення упустити хустку, словосполучення *to drop one's handkerchief* є членом суміжного поля «фізична дія». Людина може потирати руки від насолоди, в передчутті чогось приємного, і тоді *to rub one's hands* – це вербалізація знакового жесту, кінеми. Однак той же рух тіла може бути фізичною дією: людина потирає руки, щоки, ніс, щоб зігрітися, відповідна вербальна номінація виходить за межі ЛСП «жестикуляція» в тому трактуванні, яке ми йому приписуємо.

Висновки. Таким чином, у семантичній структурі вербалізованої кінеми виділяємо три обов'язкові сигніфікативні вузли, що входять у що означає вербалізованої кінеми: "що рухається", "як рухається" і "для чого рухається". Перші два вузли відбивають формальну складову протознака (кінетика жесту), а третій вузол відбиває смислову компоненту кінеми (значення жесту). Ядерно-периферійна будова ЛСП "жестикуляція" в англійській мові підпорядковується семантичному принципу гіпергіпонімічних відносин між його конститuentами. Перспективою подальшого дослідження є аналіз функціонування цього ЛСП у художньому дискурсі.

Список літератури

- Кобзева, О.В. Жесты и мимика в языковой картине коммуникации. *Университетские чтения - 2006*: Материалы научно-методических чтений ПГЛУ. Часть IV. Пятигорск: ГТГЛУ, 2006
- Кобзева И. М. «Смысл» и «значение» в «наивной семиотике». *Логический анализ языка. Культурные концепты*. М.: Наука, 1991. С. 183 - 186.

- Колегаєва І. М., Попік І. П. Вербалізовані кінеми як явище мовної та мовленнєвої презентації паравербальної поведінки. *Треті Каразинські читання: методика і лінгвістика на шляху до інтеграції. Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції*. Харків: ХНУ, 2003. С. 88 – 90.
- Крейдлін Г. Е. Невербальна семиотика: Язык тела и естественный язык. М.: Новое литературное обозрение, 2002. 529 с.
- Моррис Ч. У. Основаи теории знаков. *Семиотика: Антология*. М.: Академический проект, 2001. С. 45 - 97.
- Никитин М. В. Курс лингвистической семантики. СПб: Научный центр проблем диалога, 1996. 760 с.
- Хлыстова В.Г. Кинема как основная единица кинесики (на материале английского и русского языков). *Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики*, no. 10, 2008. С. 256-259.
- American Heritage College Dictionary. Third edition. Boston- N.-Y.: Houghton Mifflin Company, 1993. 1630 p.
- The Concise English Dictionary. Lnd.: Academic, 1987. 1774 p.
- Longman Dictionary of Contemporary English. Third Edition. Edinburg: Longman, Pearson Education Ltd., 2000. 1668 p.
- Большой англо-русский словарь: В 2 т. / Под общ. руковод. И. Р. Гальперина. 3-е изд. М.: Русский язык, 1979. 1644 с.
- Новой большой англо-русский словарь: В 3 т. / Под общ. руковод. Ю. Д. Апресяна и Э. М. Медниковой. 3-е изд. М.: Рус. яз., 1998. 2484 с.

References

- Kobzeva, O.V. (2006). Zhesty i mimika v jazykovej kartine komunikacii [Tekst] / O.V. Kobzeva. Universitetskie chtenija - 2006: Materialy nauchnometodicheskikh chtenij PGLU. Chast' IV. Pjatigorsk: GTGLU.
- Kobozeva, I. M. (1991). «Smysl» i «znachenie» v «naivnoj semiotike». In Logicheskij analiz jazyka. Kul'turnye koncepty. М.: Nauka, 183 - 186.
- Kolegaeva, I. M., Popik, I. P. (2003). Verbalizovani kinemi jak javishhe movnoji ta movlennevoji prezentaciji paraverbal'noj povedinki. In Treti Karazins'ki chi-tannja: metodika i lingvistika na shljahu do integracii. Materiali Mizhna-rodnoj naukovno-metodichnoj konferencii. Harkiv: HNU, 88 – 90.
- Krejdlin, G. E. (2002). Neverbal'naja semiotika: Jazyk tela i estestvennyj jazyk. М.: Novoe literaturnoe obozrenie.
- Morris, Ch. U. (2001). Osnovanija teorii znakov. In Semiotika: Antologija. М.: Akademicheskij projekt, 45 - 97.
- Nikitin, M. V. (1996). Kurs lingvisticheskoj semantiki. SPb: Nauchnyj centr problem dialoga.
- Hlystova V.G. Kinema kak osnovnaja edinica kinesiki (na materiale anglijskogo i russkogo jazykov). Aktual'nye problemy filologii i pedagogicheskoj lingvistiki, no. 10, 2008. S. 256-259.
- American Heritage College Dictionary. (1993). Third edition. – Boston- N.-Y.: Houghton Mifflin Company.
- The Concise English Dictionary. (1987). Lnd.: Academic.
- Longman Dictionary of Contemporary English. (2000). Third Edition. – Edinburg: Longman, Pearson Education Ltd.
- Bol'shoj anglo-russkij slovar': V 2 t. (1979). Pod obshh. rukovod. I. R. Gal'perina. – 3-e izd. М.: Russkij jazyk.
- Novoj bol'shoj anglo-russkij slovar': V 3 t. (1998). Pod obshh. rukovod. Ju. D. Apresjana i Je. M. Mednikovoj. – 3-e izd. М.: Rus. jaz.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2021 р.

УДК 811.111'373'42:611.781

[https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2\(47\).245943](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2(47).245943)

СЕКТОР МОВОЗНАВСТВО У НОМІНАТИВНОМУ ПОЛІ КОМПЛЕКСНОГО КОНЦЕПТУ WORD/LANGUAGE/SPEECH

Смаглій В.М.

доктор філологічних наук, професор,
Одеський національний морський університет
<https://orcid.org/0000-0002-6222-7652>

Стаття присвячена вивченню комплексного концепту WORD / LANGUAGE / SPEECH та його медіальної зони у наївній картині світу в межах нового наукового напрямку – дуальне мовознавство: наукове і наївне трактування мови в англійській лексикографії. В роботі аналізується комплексний концепт WORD / LANGUAGE / SPEECH, представлений номінативними одиницями, виокремленими на матеріалі загальних і фразеологічних словників англійської мови. В наївній картині світу в ядровій зоні нараховується 3 лексеми (які сукупно вміщують 42 семеми), із яких методом семного аналізу відфільтровано 161 сему. Найзагальнішою семантемою, яка наявна в усіх ядрових лексемах, є ідея білатеральності комунікативних одиниць. Усі лексеми ядрової зони містять на першій позиції словникових дефініцій семему, в якій наголошується на єдності змісту і форми розглядуваних феноменів. Медіальна зона номінативного поля вербалізованого комплексного концепту WORD / LANGUAGE / SPEECH у десятки разів більша і варіативніша, аніж його ядрова зона. В ній зареєстровано більше 700 лексичних одиниць із семантичними компонентами мова, мовлення, комунікація. За тематичним принципом зібраний матеріал розподілено на 6 секторів: комунікація; одиниці мови, мовлення; дискурс, текст; фонетичні, граматичні і стилістичні феномени; мова/діалект/жаргон, мовець; мовознавство. Аналіз відповідної частини вибірки уможливив розуміння того, як пересічний носій англійської мови, не будучи фахівцем у царині мовознавства, уявляє цілісну систему вивчення мови та окремі складники цієї системи. Словники чітко диференціюють дві гілки вивчення людської мови: лінгвістику, що є науковим вивченням структури мови, її граматики, синтаксису і фонетики, та філологію, яка є галуззю наукового знання про структуру, історичний розвиток і зв'язки мови з іншими мовами.
Ключові слова: концепт, дуальне мовознавство, слово, мова, мовлення, номінативне поле.

SECTOR LINGUISTICS IN THE NOMINATIVE FIELD OF THE COMPLEX CONCEPT WORD / LANGUAGE / SPEECH

Smaglii V.M.

doctor of philological sciences, associate professor,
Odessa National Maritime University

The article is dedicated to the study of the complex concept WORD / LANGUAGE / SPEECH and its medial zone in the naïve picture of the world within a framework of a new scientific direction – dual linguistics: scientific and naïve interpretation of language in the English lexicography. The complex concept WORD / LANGUAGE / SPEECH, which is verbalized by nominative units extracted from English general lexicographic sources, is considered. The nuclear zone of the naïve picture of the world counts three lexemes (which together contain 42 sememes), among which 161 semes have been filtered by means of seme analysis method. The most common semanteme, present in all nuclear lexemes, is the idea of the bilateral nature of any communicative unit. All of the nuclear zone lexemes in the primary dictionary position contain the seme, which emphasizes the unity of content and form of the phenomena under consideration. The medial zone of the nominative field of the verbalized WORD / LANGUAGE / SPEECH complex concept is many times bigger and more variable in

comparison with the nuclear zone. It includes more than 700 lexical units with semantic components language, speech, communication. According to the thematic principle, the collected material was divided into 6 sectors: communication; units of language, speech; discourse, text; phonetical, grammatical and stylistic phenomena; language / dialect / slang, speaker; linguistics. The analysis of the relevant part of the sample made it possible to understand how the average native English speaker, without being an expert in the field of linguistics, represents a holistic system of language learning and individual components of this system. Dictionaries clearly differentiate between two branches of human language: linguistics, which is the scientific study of language structure, grammar, syntax, and phonetics, and philology, which is the field of scientific knowledge about the structure, historical development, and connections of language to other languages.

Key words: *concept, dual linguistics, word, language, speech, nominative field.*

Вступ. Розвиток людської цивілізації були б неможливими без засобів фіксації інформації та можливості обміну нею в спільній діяльності членів соціуму. Таким універсальним засобом виступила людська мова, яку в такому ракурсі вивчає когнітивна лінгвістика, філософія мови, семіотика (Кубрякова, 2004). *Одиницею аналізу* в нашому дослідженні виступає словникова стаття в єдності лемми (заголовного слова) і дефініції. Розщеплення дефініційної статті на компоненти створює мозаїку дефініційних ознак, із яких відфільтровуються семи, елементарні одиниці значення. У свою чергу, семи стають об'єктом когнітивного аналізу, який уможливорює відтворення цілісної концептуальної структури, вербалізованого комплексного концепту.

Дослідження комплексного концепту *WORD / LANGUAGE / SPEECH* проводиться у межах нового наукового напрямку, сформульованого як *дуальне мовознавство: наукове і наївне трактування мови в англійській лексикографії*.

Матеріал дослідження – тлумачні і фразеологічні словники, із яких методом суцільної вибірки виокремлено номінативні одиниці, в семантиці яких наявні семи *мова, мовлення, слово, спілкування* – таким є принцип формування наївного номінативного поля.

Результати і обговорення. Комплексний концепт *WORD / LANGUAGE / SPEECH*, що є конгломератом трьох нуклеарних концептів. Він утворений, відповідно, нуклеарним концептом із заголовним словом *word*, нуклеарним концептом із заголовним словом *language* і нуклеарним концептом, у якому заголовком виступає номінатема (Теркулов, 2013) *speech/to speak*. Вивчення вербалізованого концепту передбачає перш за все укладання його номінативного поля, тобто зібрання і структурування в єдине ціле всіх номінативних одиниць, що позначають ядрові концепти, разом із їхніми словниковими дефініціями. Отриманий таким чином фактографічний матеріал дає можливість ретельного аналізу етимології та семантики всіх зібраних лексичних одиниць.

В наївній картині світу в ядровій зоні нараховується 3 лексеми (які сукупно вміщують 42 семеми), із яких методом семного аналізу відфільтровано 161 сему. Найзагальнішою семантемою, яка наявна в усіх ядрових лексемах, є ідея білатеральності комунікативних одиниць. Усі лексеми ядрової зони містять на першій позиції словникових дефініцій семему, в якій наголошується на єдності змісту і форми розглядуваних феноменів.

Медіальна зона номінативного поля вербалізованого комплексного концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH** виявляється у багато разів більшою і варіативнішою у порівнянні з ядровою зоною. В неї входять більше 700 лексичних одиниць із семантичним компонентом *мова, мовлення, комунікація*. За тематичним принципом зібраний матеріал розподілено на 6 секторів: *комунікація; одиниці мови, мовлення; дискурс, текст; фонетичні, граматичні і стилістичні феномени; мова/діалект/жаргон, мовець; мовознавство*.

Тематичний сектор медіальної зони номінативного поля концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH**, який об'єднує словникові одиниці, що номінують *мовознавство* і наукові напрями вивчення мови, налічує найменшу кількість конститuentів – 34 ЛО.

Останній сектор медіальної зони номінативного поля концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH** об'єднує словникові одиниці, які номінують науку про мову і наукові напрями вивчення мови. Аналіз відповідної частини вибірки уможливить розуміння того, як пересічний носій англійської мови, не будучи фахівцем у царині мово-знавства, уявляє цілісну систему вивчення мови й окремі складові цієї системи. Номенклатура словникових одиниць на їх позначення і дефініційні статті, адресовані широкій читацькій аудиторії англомовних користувачів, надає матеріал для дослідження певного сегмента непрофесійної картини світу.

Заголовними номінативними одиницями цього сектору є *linguistics*, а також її синонім *philology*. Цікаво, що лексема *linguistics* з'явилась в англійській мові відносно недавно, в середині XIX ст. і була утворена від латинського кореня *lingua*, який вже неодноразово фігурував у нашому аналізі, та гібридного за походженням суфікса *-ics*, перший компонент якого є грецьким запозиченням *-ic* ← Gr *-ikos* (суфікс, що утворює прикметник), а другий компонент є питомим англійським *-s* ← OE *-es, -as* ([nominative and accusative pl.suffix]). Дефініція моносемантичного іменника *linguistics* констатує, що він означає [the scientific study of language and its structure, including the study of grammar, syntax and phonetics].

Значно раніше за появу *linguistics* в англійську мову із французької і латини увійшов іменник *philology* (XVI–XVII ст.), який початково походить із грецької: Gr *philologia* = *philo* ← *philein, philos* [to love, loving] + *logos* [word, speech]. Згідно зі словником Oxford, цей іменник має більш загальне значення [the branch of knowledge that deals with structure, historical development and relationships of languages], а згідно з іншими словниками, у нього є кілька вужчих значень: [historical and comparative linguistics] та [the study of literature and of disciplines relevant to language as used in literature].

Вокабуляри словників англійської мови містять цілу низку складених і складних номінацій на позначення різних галузей лінгвістики. Зокрема це складені двослівні номінації із опорним компонентом *linguistics*: *historical / structural / comparative / computational linguistics*. Дефініційні статті доволі розлого пояснюють специфіку кожної лінгвістичної галузі – *історичної, структурної, порівняльної та комп'ютерної лінгвістики*.

Складні номінативні одиниці включають основу *linguistics* і уточнюючий компонент: ***psycholinguistics***, ***sociolinguistics***, їхня семантика також є доволі прозорою.

Значно ширшою є група номінацій із компонентом *-(o)logy*. Їхні дефініції часто відсилають до семантично головного компонента такої складної лексичної одиниці: ***dialectology*** [the study of dialects], ***etymology*** [a branch of linguistics concerned with etymologies], ***phonology*** [the study of phonological relationships within a language or between languages], ***lexicology*** [the branch of linguistics that deals with the lexical component of language]. Деякі із одиниць цієї групи є доволі відомими і тому зрозумілими без такої відсилки: ***morphology*** [the study of the forms of words], ***terminology*** [the study of nomenclature]. А деякі, особливо зі схожими початковими компонентами, є менш відомими і потребують детального тлумачення, навіть перехресного посилання один на одного, як це, наприклад, відбувається із номінативними одиницями ***onomasiology*** та ***semasiology***. Словники пояснюють, що *ономасіологія* вивчає *поняття* та *слова*, що їх називають, на противагу *семасіології*, яка вивчає *слова* і *поняття*, які ці слова репрезентують: ***onomasiology*** [the branch of linguistics that deals with concepts and the terms that represent them. Compare with semasiology] VS ***semasiology*** [the branch of linguistics that deal with words and phrases and the concepts that they represent. Compare with onomasiology].

Основа *onoma* бере участь у формуванні ще кількох номінативних одиниць: ***onomatology*** [the science of the formation of names and terms], ***onomastics*** [the science of the origin and forms of proper names]; [the study of the origins and forms of terms used in specialized fields]. Аналіз показує, що формант *onoma*, що має грецьке походження зі значенням *ім'я* (Gr. *onoma* [name]), реалізує у назвах лінгвістичних дисциплін як широке значення, синонімічне *слову*, так і вужчі значення *термін* і *власна назва*.

Окремі напрямки лінгвістичної науки мають свої номінативні позначення, які реєструються у загальних словниках англійської мови, супроводжуючись їх тлумаченнями. В кінці XIX ст. в англійську мову увійшло запозичення із грецької *semantics*, відад'єктивний іменник від прикметника *semantic* <— Gr *sēmantikos* [significant] <— *sēmainein* [to signify, mean] <— *sēma* [sign, token]. Етимологічне коріння (*to mean*) є основним у смисловій структурі іменника ***semantics***: [the branch of linguistics concerned with meaning].

Значно раніше в англійську мову увійшов іменник ***grammar***, він з'явився у XIV ст. через французьку і латину як грецьке запозичення *grammatikē* [(art) of lettres] <— *gramma*, *grammat-* [letter of the alphabet, thing written]. В цьому випадку етимологічне значення з плином часу підлягало змінам: від ідеї *літери* значення поширилось на ідеї *слова*, *речення*, *структура*, що впливає із дефініцій сучасного іменника ***grammar*** [the study of structural relationships in language; the study of how words and their component parts combine to form sentences]. До різновидів граматичного вчення, як відомо, залучають *морфологію* і *синтаксис*. Номінативна одиниця ***morphology*** розглядувалась вище, до сказаного додамо, що

одиниця з'явилась у середині XIX ст. як запозичення із грецької *morphē* [form] + *-logy*.

Номінативна одиниця *syntax* функціонує в англійській мові із середини XVI ст., будучи запозиченою через французьку і латину із грецької *suntaxis* <— *suntassein* = *sun-* [together] + *tassein* [arrange]. Дефініція іменника *syntax* виокремлює саме таку ідею — *складати докупи елементи*: [the part of grammar dealing with the way in which linguistic elements (such as words) are put together to form constituents (such as phrases or clauses); the study of rules whereby words or other elements of sentence structure are combined to form grammatical sentences].

Словники реєструють цілий кластер номінативних одиниць на позначення лінгвістичного напрямку, в якому об'єктом вивчення є фонемі. Це іменники *phonology* (вперше зареєстрований в англійській мові в 1798), *phonetics* (1836), *phonemics* (1934). Хронологія появи синонімічних одиниць (з кінця XVIII ст. кожні 50–100 років з'являлись назви дисциплін, зосереджених на вивченні фонологічної системи мов) свідчить про довготривалий інтерес лінгвістів до відповідного об'єкта наукових розвідок [the study of phonemes or distinctive units of sound in a language; the study and classification of speech sounds]. Усі вони кореневою морфемою походять від грецького іменника *phōnēma* [sound, speech], який є деривацією від дієслова *phōnein* [speak].

Цікавою для аналізу видається номінативна одиниця *prosody*, яка, згідно зі словниковим тлумаченням, є вивченням метричної системи віршування [the study of metrical system of verse; of versification]. Хоча у сучасному фаховому трактуванні це науковий напрямок, що вивчає просодичну систему мови взагалі, а не тільки віршованого мовлення. І відповідне визначення самого феномену *просодії* міститься в дефініціях [the pattern of stress and intonation in a language] так само, як і [style of versification], проте галузь лінгвістичної науки в загальних словниках обмежена виключно віршованим мовленням. Можливо, причиною є потужний етимологічний фактор: англійське слово *prosody* походить від грецького *prosōidia* [song sung to music], тобто *снів*.

Номінативна одиниця *stylistics* реєструється в усіх словниках, а певні дефініції навіть свідчать про диференціацію *стилістики мови і мовлення*: [the study of the devices in a language that produce expressive value] (стилістика мови) і [an aspect of literary study of various elements of style, such as metaphor, in particular context] (стилістика мовлення).

Окремою галуззю мовознавчих студій виступає *orthography* [a part of a language study that deals with letters and spelling], відзначимо, що український відповідник цього слова *правопис* дуже точно відбиває об'єкт таких мовознавчих розвідок — правильне написання слів. Саме із таким значенням був запозиченим із грецької етимон іменника *orthography* <— Gr *orthographia* = *orthos* [correct] + *-graphia* [writing].

Дотичним до предмета нашого аналізу *мовознавство* є група номінацій на позначення дещо ширшого об'єкта, маємо на увазі номінативну одиницю *semiotics* [the theory and study of signs, esp. as elements of language or other systems of communication and comprising semantics, syntactics, and pragmatics].

Усі три гілки *семіотики*, які перелічені в дефініції, згадуються в реєстрі словників. Терміни *синтактика* і *прагматика* увійшли до мовознавства через ворота семіотики, а *семантика*, навпаки, була включена в цю номенклатуру із числа початково мовознавчих номінацій і була розглянута в цьому підрозділі вище. На відміну від номінативної одиниці *semantics*, яка дефінується виключно як мовознавча дисципліна, решта дві складові семіотики у дефініціях атрибутуються як до семіотики, так і до лінгвістики: *syntactics* [(chiefly semiotics) the study of structural relations between signs, specifically with reference to linguistic signs]; [syntax] <— [the part of grammar...], *pragmatics* [the branch of semiotics that deals with the relation between signs, esp. words and their users]; [the study of language as it is used in a social context, including its effect on the interlocutors].

На периферії аналізованої тематичної групи сектора *Мовознавство* розташовані дві складені номінативні одиниці з опорним словом *theory*, які називають теорії на пояснення походження мови. Це *bowwow theory* [a theory that language originated in imitations of natural sounds (such as those of birds, dogs or thunder)] <— *bowwow* [the bark of a dog]. Дефініція роз'яснює сутність відповідної теорії, згідно з якою мова бере початок від імітації людиною природних звуків, зокрема гавкання собаки.

Інша номінативна одиниця називає аналогічну теорію, в якій стверджується, що мова з'явилась від вигуків, які згодом отримали певне значення: *pooh-pooh theory* [a theory that language originated in interjections which gradually acquired meaning] <— *topooh-pooh* [to express contempt or impatience, to think that smth is not very good, or not true].

Як бачимо, в назву кожної із теорій походження мови покладено прототипічний зразок тих явищ, які, на думку авторів, призвели до появи мови як засобу спілкування людей: природні звуки = гавкіт собаки, вигуки = осуд, виражений типовим звуковим комплексом.

Висновки. Медіальна зона номінативного поля вербалізованого комплексного концепту *WORD / LANGUAGE / SPEECH* у десятки разів більша і варіативніша, аніж ядрова зона. В ній зареєстровано більше 700 лексичних одиниць із семантичним компонентом *мова, мовлення, комунікація*. За тематичним принципом зібраний матеріал розподілено на 6 секторів: *комунікація; одиниці мови, мовлення; дискурс, текст; фонетичні, граматичні і стилістичні феномени; мова/діалект/жаргон, мовець; мовознавство*. Аналіз відповідної частини вибірки уможливив розуміння того, як пересічний носій англійської мови, не будучи фахівцем у царині мовознавства, уявляє цілісну систему вивчення мови та окремі складники цієї системи. Словники чітко диференціюють дві гілки вивчення людської мови: *лінгвістику*, що є науковим вивченням структури мови, її граматики, синтаксису і фонетики, та *філологію*, яка є галуззю наукового знання про структуру, історичний розвиток і зв'язки мови з іншими мовами. Номенклатура словникових одиниць і їх дефініційні статті, адресовані широкій читацькій аудиторії англійськомовних користувачів, надає матеріал для дослідження певного сегменту непрофесійної картини світу.

Список літератури

Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира Рос. Академия наук. Ин-т языкознания. М.: Языки славянской культуры, 2004. 560 с.

Теркулов В.И. Части речи и тождество номинатемы. *Человек. Язык. Культура: сборник научных статей, посвященных 60-летнему юбилею проф. В.И.Карасика*: в 2-х частях. Киев: Издат.дом Д.Бураго, 2013. Изд-е 2-е испр. Часть 1. С.25-31.

Online Cambridge dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/>

Online Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

Online Macmillan dictionary URL: <http://www.macmillandictionary.com/>

Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com/>

The American Heritage Dictionary of the English Language, Fifth Edition copyright 2017 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. URL: <https://ahdictionary.com/word/search.html>

References

Kubryakova, E. S. (2004) Yazyik i znanie [Language and knowledge]: Na puti polucheniya znaniy o yazyike: Chasti rechi s kognitivnoy tochki zreniya. Rol yazyika v poznanii mira Ros. Akademiya nauk. In-t yazyikoznaniya. M.: Yazyiki slavyanskoy kulturyi.

Terkulov, V.I. (2013) Chasti rechi i tozhdestvo nominatemyi. [Parts of speech and nominateme identity] *Chelovek. Yazyik. Kultura: sbornik nauchnyih statey, posvyaschennyih 60-letnemu yubileyu prof. V.I.Karasika: v 2-h chastyah*. Kiev: Izdat.dom D.Burago. Izd-e 2-e ispr. Chast 1. 25-31.

Online Cambridge dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/>

Online Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

Online Macmillan dictionary URL: <http://www.macmillandictionary.com/>

Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com/>

The American Heritage Dictionary of the English Language, Fifth Edition copyright 2017 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. URL: <https://ahdictionary.com/word/search.html>

Стаття надійшла до редакції 10.10.2021 р.

УДК 811.111'37

[https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2\(47\).245944](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2(47).245944)

АНГЛОМОВНИЙ ФАНФІКШЕН: ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Станко Д.В.

кандидат філологічних наук, доцент,
Ужгородський національний університет
<https://orcid.org/0000-0002-7858-8663>

У статті висвітлюються перспективні напрями дослідження англomовного фанфікшен. У роботі викладено історію, основні форми та сучасні тенденції вивчення фанфікшен як жанру мережевої літератури. Актуальність вивчення фанфіку зумовлена, перш за все, тим, що ці твори є яскравим прикладом так званої живої мови. Вони відображають усі сучасні мовні тенденції, виражають музичні, літературні та кіно уподобання молоді. Крім того, фанфікшен є маловивченим явищем, яке існувало в різних формах, але найбільшого поштовху в розвитку отримало лише в останні десятиліття. Термін «фанфікшен» визначається як вид творчості шанувальників популярних художніх творів, похідний літературний твір на основі будь-якого оригінального твору, що використовує свої уявлення про сюжет і героїв. Це жанр масової літератури, створений на основі художнього твору шанувальниками цього твору, який не переслідує комерційних цілей і призначений для читання іншими шанувальниками. Ранні роботи про фанфіку часто розглядали це явище з гендерної точки зору, оскільки практика фанфіку переважно жіноча. Найпоширенішим джерелом для дослідження фанфіків були фандомні матеріали з популярних на той час телесеріалів. Основним фокусом вивчення фандомів були практики та цінності їх учасників, характеристики фана як особистості, а також відмінні риси культури, яку створили учасники фандомів. Фанфікшен можна розглядати як тип дискурсу в рамках інтернет-лінгвістики та літературознавства. Незважаючи на величезну різноманітність форм і жанрів фанфіку, їх можна класифікувати та проаналізувати їх особливості. Фанфік можна розглядати як словесне (іноді креолізоване) письмове повідомлення, яке розповсюджується в Інтернеті і спрямоване, насамперед, на шанувальників вихідної книги, фільму тощо. Перспективою даного дослідження є аналіз структурних, стилістичних та прагматичних особливостей дискурсу фанфікшен.

Ключові слова: дискурс, жанр, інтернет-лінгвістика, масова література, фанфікшен.

ENGLISH FAN FICTION: RESEARCH PROSPECTS

Stanko D.V.

candidate of philological sciences, associate professor,
Uzhhorod National University

The article highlights perspective trends investigation of the English fanfiction. The work offers a brief outline of history, main forms and modern trends in fan fiction studies as a genre of web literature. The relevance of the study of fan fiction is due, above all, to the fact that these works are a bright example of the so called live language. They reflect all modern language trends, express the musical, literary and film preferences of young people. In addition, fan fiction is an understudied phenomenon that has existed in various forms, but has received the greatest impetus in development only in recent decades. The term fan fiction is defined as a kind of creativity of fans of popular works of art, a derivative literary work based on any original work that uses its ideas of the plot and characters. It is the genre of mass literature, created on the basis of a work of art by fans of this work, which do not pursue commercial purposes and are intended for reading by other fans. Early works on fan fiction often dealt with this phenomenon from a gender perspective, as the practice of fan fiction is mostly feminine. The most common source for fan fiction research was fandom material

from popular television series at the time. The main focus of the study of fandoms was the practices and values of their participants, the characteristics of the fan as a person, as well as the distinctive features of the culture that the participants of the fandoms created. Fan fiction can be treated as a type of discourse within the scope of Internet linguistics and literary studies. Such main forms of fan fiction as alternative universe, crack, crossover, fix-it, POV, smut, RPF, angst, hurt / comfort, and others are being viewed in the article. Thus, despite huge diversity and versatility of fan fiction forms and genres, it is possible to classify them and analyze their peculiarities. Fan fiction can be regarded as a verbal (sometimes creolized) written message which is shared on the Internet and is aimed, first of all, at the admirers of the source book, film etc. The perspective of this study is the analysis of structural, stylistic and pragmatic features of fan fiction discourse.

Key words: *discourse, genre, Internet linguistics, mass literature, fan fiction*

Вступ. Нещодавно запозичене з англійської мови слово *фанфікшен* позначає особливий різновид сучасної літератури – твори, які створюють та публікують у мережі Інтернет непрофесійні письменники. Вивчення цього різновиду літератури почалося наприкінці ХХ століття у працях зарубіжних соціологів, культурологів, філологів, психологів (Pugh 2005). У зв'язку з тим, що нині непрофесійна, аматорська літературна творчість надзвичайно популярна, читання, коментування або написання фанфіків стає захопленням людей різного віку, багато понять з даної сфери інтернет-комунікації виявилися залученими до науково-популярного та наукового дискурсу (Шавлюк 2017).

Мета статті полягає у висвітленні основних перспективних напрямів дослідження англомовного фанфікшен як жанру мережевої літератури.

Актуальність вивчення фанфіку зумовлена, перш за все, тим, що ці твори є яскравим прикладом так званої живої мови. Вони відображають усі сучасні мовні тенденції, виражають музичні, літературні та кіноуподобання молоді. Крім того, фанфік – маловивчене явище, яке існувало в різних формах, але найбільшого поштовху в розвитку отримало лише в останні десятиліття, що також підкреслює релевантність подібних лінгвістичних розвідок. Отже, фанфікшен представляє науковий інтерес через свій вплив на культуру молоді, оскільки допомагає молодим людям розвивати свої творчі здібності, знаходити однодумців, ідентифікувати себе членами субкультурних угруповань, є середовищем виникнення неологізмів.

Результати і обговорення. Дослідження англомовного фанфікшен можливо проводити у декількох аспектах, насамперед, історичному. Перші тексти фанфіку з'явилися в 1930-х роках, сьогодні ж фанфік має величезну розгалужену структуру і вражає різноманітністю жанрових форм, які зараз налічують понад 20 видів фанфіку, а також специфічними тегами, які полегшують читачам орієнтування у великому корпусі існуючих текстів. Одна з найбільших онлайн-платформ фанфіку так описує історію його створення:

“The term fanfiction was coined in the 30s by science fiction fans but at the time had a negative connotation... <> ... What we consider the modern concept of fanfiction that prevails in our society today did not exist until the second season of Star Trek was aired in 1967. The show’s popularity grew and several Fanzines were born. These homemade magazines were created by fans and they included original works of fiction

and art based on the characters of the series. The first magazine of this type was *Spockanalia* published during 1967” (The Fanfic Collective).

Детальне вивчення фанфіку дослідниками різних сфер почалося в 1980-х роках, а в 1990-х роках набуло більшого поширення. У 1992 році Х. Дженкінс опублікував свою монографію «Текстові браконьєри: телевізійні шанувальники та культура співучасті», а К. Бекон-Сміт написала працю «Підприємливі жінки: телевізійний фандом і створення популярного міфу». Ці публікації часто називають дослідженнями «першої хвилі» (Попова 2009), що на тривалий час визначило переважаючі підходи до вивчення фанфіку. Особливо яскраво це проявляється у першого з наведених авторів.

Так, Генрі Дженкінс визначив фанфік як культуру «текстових браконьєрів», які несуть значення та образи канонічних творів для створення величезної кількості інших текстів різного типу та статусу (Jenkins 1992).

Ранні роботи про фанфіки часто розглядали це явище з гендерної точки зору, оскільки практика фанфіку переважно жіноча. Найпоширенішим джерелом для дослідження фанфіків були фандомні матеріали з популярних на той час телесеріалів. Основним фокусом дослідження фандомів були практики та цінності їх учасників, характеристики фана як особистості, а також відмінні риси культури, яку створили учасники фандомів (Прасолова 2009).

Переважає більшість наукових робіт про фанфіки опубліковано в країнах ЄС та США. У них, зокрема, феномен фанфіку досліджувався як феномен культури (Fiske 1992; Grossberg 1992), соціокультурний феномен (Pugh 2005), комплексний соціокультурний феномен (Black 2005; Bronwen 2011; Busse 2006).

Наступним аспектом аналізу фанфікшен є його дослідження в рамках Інтернет-лінгвістики. З розвитком мережі фанфіки перемістилися в кіберпростір. Нині створюються міжнародні читацькі та фандомні спільноти, проводяться конкурси тощо. У 2013 році одна з найпотужніших онлайн-платформ *Amazon* надала можливість офіційно публікувати фанфіки з відповідними ліцензійними угодами (Дев'ятко 2018). Цей факт включає фанфіки в сферу Інтернет-лінгвістики, яку Девід Кристал визначає як «синхронний аналіз мови в усіх сферах інтернет-діяльності, включаючи електронну пошту, різні види чату та ігор, обмін миттєвими повідомленнями та веб-сторінки, і включаючи пов'язані сфери комп'ютерно-медичних комунікацій (СМС), такі як SMS-повідомлення» (Crystal 2005).

Британський лінгвіст виділяє чотири основні аспекти Інтернет-лінгвістики: соціолінгвістичний, навчальний, стилістичний та практичний, які тісно пов'язані між собою. Перший з них, соціолінгвістичний аспект, розкриває вплив Інтернету на зміни, що відбуваються в мові. Поява нових стилістичних особливостей, властивих Інтернет-комунікації, викликає у вченого певні занепокоєння щодо спрощення мови. Освітній аспект стосується відносин між неформальною англійською та стандартизованою англійською, яка вийшла на принципово новий рівень. Не можна сказати, що один вплив сильніший за інший, оскільки на даний момент ми можемо спостерігати ситуацію, коли зміни, що відбуваються в неформальних англійських мережах, змінюють традиційну мову,

накладаючи свій відбиток. Щодо стилістичного аспекту, то Інтернет створює нові умови для творчості засобами мови, особливо в літературній сфері. Д. Кристал виділяє такі явища, як ведення блогів – створення інтернет-щоденників; відносно новий напрямок інтернет-творчості – фанфік – довільний літературний твір, заснований на будь-якому оригінальному творі з використанням його сюжетних ідей та героїв. Зі стилістичної точки зору принциповою відмінністю так званої мережевої літератури від звичайної є відсутність редагування, цензури та виправлень ззовні. Текст доходить до читача в первісному вигляді, не зазнаючи змін з метою стандартизації. З практичної точки зору автор виділяє позитивний і негативний вплив Інтернету. Однією з головних переваг Інтернету, як стверджує автор, є його здатність відроджувати або розвивати зникаючі та менш поширені мови (Crystal 2005).

Ще одним з напрямів дослідження фанфікшен є літературознавчий. Дослідники відзначають швидке проникнення фанфіку в молодіжну культуру, що значно підвищує актуальність наукового осмислення цього явища, оскільки воно має потужний вплив на суспільство. Однак і сьогодні дослідження фанфіку досить фрагментарні. Бачення фанфіку науковою спільнотою здебільшого зводиться до уявлення про фанфік як про другорядний твір, який взагалі не має літературної цінності, а тому не може бути цікавим об'єктом дослідження. Деякі вчені також спостерігають неспроможність подолати дискримінаційний поділ літератури на «примітну» (елітарну, якісну) та «не варту уваги» (масову, до якої, крім фанфіку, часто входять цілком оригінальні масові жанри, такі як фантастика, детектив оповідання, любовні романи тощо), хоча такий поділ на сьогоднішній день не актуальний і надзвичайно шкідливий для літературознавства загалом (Дев'ятко 2018).

Але, слід зазначити, що таке нехтування фанфіками не є переважним у сучасній філології. Все більше дослідників схильні досліджувати це явище під загальним терміном «веб-література». Його загальні особливості включають: свобода авторів (вони мають можливість вільно завантажувати свої твори і не залежать від видавців. Крім того, вони можуть зберігати повну анонімність і писати на будь-які теми, не оглядаючись на цензуру); свобода читача (читачі оцінюють сам текст, найчастіше у них немає інформації про особу автора); інтерактивність (читачі можуть написати свою думку одразу після особистого прочитання автору, поставити запитання чи внести пропозиції. Важливою особливістю є вміння автора вступити в діалог з читачем); відсутність комерційної вигоди (тексти, розміщені в мережі, найчастіше не спрямовані на отримання прибутку, а у випадку з фанфіками отримання прибутку є незаконним); гіпертекстуальність, яка знаходить своє відображення у можливості комбінувати тексти за допомогою гіперпосилань; мультимедійний символ, тобто можливість вставки додаткових атрибутів, зображень, відео, аудіо; інклюзивність, оскільки Інтернет стирає кордони, будь-яка людина може отримати доступ до текстів, усі взаємодії відбуваються миттєво (Андреев 1997).

Тексти фанфікшен можна досліджувати у жанровому та стилістичному аспектах. Наприклад, за метою написання фанфіки можна поділити кілька видів. Розглянемо основні з них:

1. Фанфік як інтерпретація оригінального твору (літературного твору/фільму/серіалу/музичної композиції). Фікрайтер висловлює у словесній формі свої ідеї, думки та здогади з приводу того, чому в оригінальному творі все сталося саме так, а не інакше. Слід розуміти, що такі фанфіки найчастіше не стосуються реальних задумів і думок автора оригіналу. Найчастіше фанатська фантазія простягається далі й ширше, ніж задуми автора, і фанфіки цієї категорії тому підтвердження. Фанфік-інтерпретація може бути написаний і у формі міркування від імені фікрайтера, і у формі повноцінної історії від третьої особи або від імені головного героя.

2. Фанфік як розповідь про фандом. Фанфіки цієї категорії розповідають про певні спільноти фанатів, тобто фандоми. Наприклад, фікрайтер може написати розповідь про себе, підкреслюючи свою приналежність до фандому, описуючи будні фаната або свої міркування щодо того чи іншого явища, що стосується спільноти. Такі фанфіки можуть допомогти новому члену фандому увійти в курс справи і дізнатися більше про життя спільноти, частиною якої він став.

3. Фанфік як альтернативний розвиток оригінального сюжету або розповідь про «пропущену сцену». У фанфіках даного типу описуються події, які могли б бути, у разі іншого повороту сюжету у певному моменті оригінального твору або заповнюються «білі плями» у сюжеті, наприклад, у разі використання автором оригінального твору прийому «... років по тому». Найчастіше фікрайтер грубо порушує канон і залишає лише імена персонажів та зовнішність, а дії переносить до іншої країни чи світу.

4. Фанфік як розповідь про реально існуючих людей (*RPF-RealPeopleFiction*). У цих фанфіках дійовими особами є знаменитості, історичні особи, політики, спортсмени, письменники, актори, блогери і т.д. У цьому жанрі фанфікшен вони обов'язково є головними героями (Прасолова 2009).

Процес створення фанфікшен потребує подальшого аналізу оригінального твору, творчої думки, а також співпраці та взаємодії з іншими членами спільноти – фандому. Автори фанфіків використовують основу, яку заклад оригінальний автор для побудови власної версії історії, що перетворює роботу на новий твір.

Висновки. Фанфікшен можна розглядати як тип дискурсу в рамках інтернет-лінгвістики та літературознавства. Незважаючи на величезну різноманітність відповідних форм і жанрів, їх можна класифікувати та проаналізувати їх особливості. Фанфік є словесним (іноді креолізованим) письмовим повідомленням, яке розповсюджується в Інтернеті і спрямоване, насамперед, на шанувальників вихідної книги, фільму тощо. Перспективою даного дослідження є аналіз структурних, стилістичних та прагматичних особливостей дискурсу англомовного фанфікшен.

Список літератури

- Андреев А. В. С е т е р а. Манифест Сетевой Литературы, или Личный Опыт Поэтической Независимости. *Теория литературы*. 1997. URL: <http://www.netslova.ru/esse/manif.html>
- Дев'ятко Н.В. Фанфікшен як новітній тип молодіжної літературної творчості: психологічні і соціальні аспекти. *ADVANCES OF SCIENCE: Proceedings of articles the international scientific conference. Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 28 September 2018* / Editors prof. L.N. Katjuhin, I.A. Salov, I.S. Danilova, N.S. Burina. Kyiv: MCNIP, 2018. С.581-591.
- Попова С. Н. Лингвостилистика фанфикшн : на материале англоязычных сайтов, посвященных творчеству Дж. Р. Р. Толкина : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. 2009. 187 с.
- Прасолова К. А. Фанфикшн : литературный феномен конца XX - начала XXI века : творчество поклонников Дж. К. Ролинг : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.03. Калининград, 2009. 261 с.
- Шавлюк В.Б. «Фанфикшн»: от жаргонизма к термину". *Вестник Нижнегородского университета им. Н. И. Лобачевского*, no. 1, 2017. С. 245-249.
- Black R. W. Access and Affiliation : The Literacy and Composition Practices of English-Language Learners in an Online Fanfiction Community. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*. 2005. Vol. 49 (2). P. 118–128.
- Bronwen T. What Is Fanfiction and Why Are People Saying Such Nice Things about It? *Story Worlds : A Journal of Narrative Studies*. 2011. Vol. 3. P. 1–24.
- Busse K. Work in Progress / K. Busse, K. Hellekson. *Fan Fiction And Fan Communities in the Age of the Internet*. Jefferson, North Carolina : Mc Farland & Company, 2006. P. 5–32.
- Crystal D. The scope of Internet linguistics. 2005. URL: https://web.archive.org/web/20110726112040/http://www.davidcrystal.com/DC_articles/Internet2.pdf (дата звернення: 28.10.2021)
- Fiske J. The cultural economy of fandom. The adoring audience. *Fan culture and popular media*. London : Routledge, 1992. P. 30–49.
- Jenkins H. Textual poachers: Television fans and participatory culture. London: Routledge, 1992. 424 p.
- Grossberg L. The affective sensibility of fandom. *The adoring audience. Fan culture and popular media*. London : Routledge, 1992. P. 50–65.
- Pugh S. The democratic genre. Fan fiction in a literary context / S. Pugh. Brigend, UK : Seren Books, 2005. 282 p.
- The Fanfic Collective. URL: <https://thefanficcollective.com/history-of-fanfiction-1970s/> (дата звернення: 28.10.2021)

References

- Andreev, A. V. (1997). S e t e r a. Manifest Setevoj Literary, ili Lichnyj Opyt Pojeticheskoy Nezavisimosti. *Teorija literaturey*. URL: <http://www.netslova.ru/esse/manif.html>
- Dev'jatko, N.V. (2018). Fanfikshen jak novitnij tip molodizhnoï literaturnoï tvorchosti: psihologichni i social'ni aspekti. *ADVANCES OF SCIENCE: Proceedings of articles the international scientific conference. Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 28 September 2018* / Editors prof. L.N. Katjuhin, I.A. Salov, I.S. Danilova, N.S. Burina. Kyiv: MCNIP, 581-591.
- Popova, S. N. (2009). Lingvostilistika fanfikshn : na materiale anglojazychnyh sajtov, posvjashhennyh tvorchestvu Dzh. R. R. Tolkina : dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.04.
- Prasolova, K. A. (2009). Fanfikshn : literaturnyj fenomen konca XX - nachala XXI veka : tvorchestvo poklonnikov Dzh. K. Roling : dis. ... kand. filol. nauk : 10.01.03. Kaliningrad.
- Shavljuk, V.B. (2017). Fanfikshn: ot zhargonizma k terminu. *Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo*, no. 1, 245-249.
- Black, R. W. (2005). Access and Affiliation : The Literacy and Composition Practices of English-Language Learners in an Online Fanfiction Community. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*. Vol. 49 (2), 118–128.
- Bronwen, T. (2011). What Is Fanfiction and Why Are People Saying Such Nice Things about It? *Story Worlds : A Journal of Narrative Studies*. Vol. 3, 1–24.

- Busse, K. (2006). Work in Progress / K. Busse, K. Hellekson. *Fan Fiction And Fan Communities in the Age of the Internet*. Jefferson, North Carolina : Mc Farland & Company, 5–32.
- Crystal, D. (2005). The scope of Internet linguistics. URL: https://web.archive.org/web/20110726112040/http://www.davidcrystal.com/DC_articles/Internet2.pdf
- Fiske, J. (1992). The cultural economy of fandom. *The adoring audience. Fan culture and popular media*. London : Routledge, 30–49.
- Jenkins, H. (1992). Textual poachers: Television fans and participatory culture. London: Routledge.
- Grossberg, L. (1992). The affective sensibility of fandom. *The adoring audience. Fan culture and popular media*. London : Routledge, 50–65.
- Pugh, S. (2005). The democratic genre. Fan fiction in a literary context. Brigend, UK : Seren Books. The Fanfic Collective. URL: <https://thefanficcollective.com/history-of-fanfiction-1970s>

Стаття надійшла до редакції 2.11.2021 року

КОНЦЕПТ A WORK OF GENIUS У КАРТИНІ СВІТУ АНГЛОМОВНОГО СОЦІУМУ

Строченко Л.В.

доктор філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID 0000-0003-3619-3484

Стаття присвячена дослідженню особливостей вербалізації концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ у картині світу англомовного соціуму. Матеріалом дослідження слугували загальні тлумачні словники англійської мови, спеціалізовані словники й енциклопедії, англомовні художні, публіцистичні та наукові тексти, а також Британський національний корпус. Англомовне концептуальне поле GENIUS складається з трьох сегментів, поєднаних циклічним зв'язком, кожен із яких позначений відповідним нуклеарним концептом: GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ, GENIUS / ГЕНІЙ та A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ. Онтологічний цикл складається з трьох наступних ланок: людина, наділена даром геніальності, створює шедевр, який визнається геніальним творінням (мистецтва або науки), і це надає його творцю статус генія. Кожна із цих ланок концептуалізується у відповідному нуклеарному концепті, які сукупно утворюють єдине концептуальне поле GENIUS. Порівняння двох видів (наукового і наївного) концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ показало наступне. Обидва види структуровані за ядрово-периферійним принципом, проте складові цієї структури не рівноважні у кожному виді. Ядрові компоненти структури нуклеарних концептів є майже ідентичними в обох варіантах картини світу, що свідчить про усталеність та універсальність ключових характеристик феномену геніальності, як його трактують представники англомовного соціуму не залежно від їхньої фахової приналежності. Водночас наївна картина світу вирізняється наявністю осяжнішої периферії у структурі концепту. За нашими спостереженнями причина цього полягає у великій кількості оцінних концептуальних ознак, які до того ж нерідко представлені у вигляді опозитивних пар, тобто в них закріпились протилежні за змістом ознаки. Перспективу дослідження вбачаємо у можливості подальших досліджень геніальних особистостей у парадигмі лінгвоперсонології, контрастивної лінгвістики, психолінгвістики тощо.

Ключові слова: картина світу, концепт, концептуальні ознаки, лінгвогеніоніка, a work of genius.

CONCEPT A WORK OF GENIUS IN THE WORLD VIEW OF THE ENGLISH-SPEAKING SOCIETY

Strochenko L.V.

doctor of philological sciences, associate professor,
Odessa I.I. Mechnikov national university

The article is dedicated to the investigation of the verbalization of the concept A WORK OF GENIUS in the world view of the English-speaking society. The study is based on general explanatory dictionaries of the English language, specialized dictionaries and encyclopedias, English artistic, publicist and scientific texts, as well as the British National Corpus. The English conceptual field GENIUS consists of three segments connected by a cyclic relationship. Each of these segments is denoted by a corresponding nuclear concept: GENIUS as a phenomenon, GENIUS as a person, and A WORK OF GENIUS. The ontological cycle consists of the following three parts: 1) a person endowed with 2) the gift of genius creates 3) a masterpiece that is recognized as a work of genius (in

art or science), and this gives its creator the status of a genius. The nuclear components of the structure of the given concept are almost identical in both versions of the world view, which indicates the stability and universality of the key characteristics of the phenomenon of genius in the picture of the world of English-speaking society. The nuclear components reflect extraordinary mental and creative abilities of a genius and originality of his work. At the same time, the naive picture of the world demonstrates the existence of a rather voluminous periphery in the structure of the corresponding concepts, in which evaluative and often opposite in content features predominate. The relatively small amount of peripheral features of all nuclear concepts in the scientific picture of the world is accounted for by the fact that in scientific discourse the most frequent conceptual features are nuclear components. We see the prospect of the research in the possibility of further studies of geniuses in the paradigm of linguopersonology, contrastive linguistics and psycholinguistics.

Key words: world view, concept, conceptual features, linguogenionics, a work genius.

Вступ. Незважаючи на давню і плідну історію досліджень геніальності, на сьогодні ще не сформовано єдиної науки, яка б вивчала різні аспекти цього феномену. Вважаємо доцільним у галузі гуманітаристики започаткувати новий напрям наукових пошуків – *лінгвогеніоніку*, яка досліджує тлумачення феномену геніальності у мові загалом і в англійській мові зокрема. В межах нашого дослідження фокусуємося на вивченні передусім концептуальних аспектів лінгвогеніоніки в англійській мові та науковій картині світу.

Англійське концептуальне поле GENIUS складається з трьох сегментів, кожен із яких позначений відповідним нуклеарним концептом: концепт GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ – феномен; концепт GENIUS / ГЕНІЙ – людина; концепт A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ – результат діяльності геніальної людини. Ці сегменти поєднані у межах концептуального поля онтологічно циклічним зв'язком. Циклізація (завершення, формування кругового циклу концептуального поля GENIUS) відбувається, коли людина, наділена феноменом геніальності, створює певний продукт, який визнається геніальним. Лише за цієї умови людину-творця цього продукту номінуватимуть генієм.

Мета даної розвідки полягає у дослідженні особливостей вербалізації концепту A WORK OF GENIUS у картині світу англійського соціуму.

Сучасна когнітивна семантика характеризується декількома напрямками аналізу концептів у відповідності до методологічної орієнтації дослідників. Серед них виокремлюють, зокрема, лінгвокультурологічний підхід, когнітивно-поетичний напрям, когнітивно-дискурсивний напрям, семантико-когнітивний підхід. Спільним знаменником зазначених напрямків є визнання концепту базовою одиницею свідомості, відмінності ж пов'язані, у першу чергу, з фокусуванням на певному типі концептів, а також з різним трактуванням відношень між концептом як елементом етнокультурної картини світу та лексичним значенням (Шевченко 2006: 192-193).

Структура лінгвокультурного концепту включає в себе образну, асоціативну, понятійну та етимологічну складові. Етимологічна складова визначає внутрішню форму слова ключовим репрезентантом концепту. Асоціативна складова формує домінуючі асоціативні відносини (тематичні, парадигматичні, синтагматичні), в які вступають мовні репрезентанти концепту. Понятійна складова концепту визначається лексичним значенням лексем-

репрезентантів. Образна складова концепту може включати в себе яскраво-чуттєве представлення (перцептивний образ), а також поєднання концептуальних метафор, що об'єктивують концепт у мові (Попова 2007).

Матеріали і методи. Матеріалом дослідження слугували загальні тлумачні словники англійської мови, спеціалізовані словники й енциклопедії, англомовні художні, публіцистичні та наукові тексти, а також Британський національний корпус. До спеціальних лінгвістичних методів, використаних у дослідженні, належать *дефініційний* аналіз, застосований до тлумачних статей відповідних номінативних одиниць; *компонентний аналіз* уможливив виділення набору сем, що разом із застосуванням *контекстуально-інтерпретаційного* методу для вивчення мовленнєвого матеріалу уможливило проведення власне *концептуального аналізу*, спрямованого на виявлення структури концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ у наївній і науковій картинах світу.

Результати та обговорення. Перш за все звернімо увагу на те, що назва третього сегменту аналізованого концептуального поля, на відміну від попередніх, не зафіксована словниками як окрема семема англомовної лексики *genius*. Словосполучення *a work of genius* використовується нами як гіперонім щодо назв результатів роботи особистості, яка має геніальні здібності, до назви того «продукту», за створення якого людина, власне, й отримує статус генія в суспільстві. Застосування саме цього гіпероніма зумовлене розмаїтістю сфер, у яких виявляє себе геній. До **ядра номінативного поля** концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ у наївній картині світу уналежнюємо словосполучення-номінатему *a work of genius*. Виокремлені в ході аналізу словникових дефініцій номінації *genius* у загальних англомовних словниках та синонімічного ряду словосполучення *a work of genius* у тезаурусах номінації уналежнюємо до **медіальної частини поля**: *masterpiece, magnum opus, masterwork, chef-d'oeuvre, breakthrough, achievement, advance, invention, contribution, creation, original work, discovery, artistic work / a work of art, creative work, concept, production, idea, theory*. **Периферія номінативного поля** представлена репрезентантами сигніфікативних вузлів ЩО (*act, contrivance, device, opinion, process, principle, progress, result, thought*), ЯКЕ (*artistic, formulated, great / greatest, intellectual, notable, noteworthy, not known or experienced before, plausible, scientifically acceptable, showing the skill and imagination, significant, successful, sudden, supreme*), У ЧОМУ (*art / fine arts, development of knowledge, technology, or skill, inventing, literature*), ЯК (*after study and experiment, by hard work, by physical or intellectual effort, for the first time, through the use of imagination*), виділених в процесі аналізу словникових дефініцій медіальних конститuentів поля.

Аналіз антонімічних зв'язків номінацій-конститuentів відповідного номінативного поля концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ уможливив виокремлення одразу декількох бінарних концептів. Це зумовлене, перш за все, розмаїтістю номінативного поля концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ, яке представлено лексичними одиницями, що

номінують загальне досягнення генія, його внесок, прорив у певній царині тощо. Отже, першим із виокремлених бінарних концептів є FAILURE / НЕВДАЧА / КРАХ, представлений, зокрема, такими номінаціями: *failure, fiasco, catastrophe, destruction, ruin*. Наступним бінарним концептом виступає IMITATION / КОПІЯ, представлений, зокрема, такими лексичними одиницями: *copy, imitation*. Останнім із виокремлених бінарних концептів є INEFFICIENCY / НЕСПРОМОЖНІСТЬ / БЕЗРЕЗУЛЬТАТНІСТЬ, до вербалізаторів якого зокрема уналежнюємо *uncreative, unproductive*.

Матеріалом аналізу особливостей вербалізації досліджуваного концепту у мовленні в наївній картині світу слугували англomовні художні та публіцистичні твори. Розпочнемо з розгляду мовленнєвого втілення концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ як твору мистецтва. Слід зазначити, що у публіцистичних текстах доволі часто зустрічається словосполучення *a work of genius / genius works* у назвах статей, що можна пояснити апелятивною функцією заголовку як ініціального знаку тексту. Так, наприклад, в одній із них автор намагається з'ясувати, як створюються геніальні шедеври: "*Genius Works of Art: How Are Masterpieces Made?*" Найпершим чинником надання статусу геніального творіння для автора виступає емоційне враження від того чи іншого витвору мистецтва. Коли він чує пісню, читає книгу чи бачить статую, відчуваючи при цьому благоговійний страх, то знає точно, що перед ним геніальна робота. На думку автора, шедевр змушує звичайних людей почуватися маленькими і такими, що не мають жодної цінності, навіть якщо він надихає. При цьому необов'язково сам шедевр має подобатися людині, вона все одно визнає його майстерність: "*How do we define works of creative genius? For me, it's an I know it when I see it type of thing. I hear a song, read a book, see a statue and feel a deep sense of awe—a type of sympathetic reverence. A masterpiece leaves us feeling small and unworthy even as it inspires us. Not everyone will agree on whether or not they "like" a work, but most people will acknowledge when one is truly masterful*". У цьому прикладі фіксуємо актуалізацію таких концептуальних ознак, як **емоційний вплив** (*feel a deep sense of awe, sympathetic reverence*), **надзвичайність** (*masterpiece leaves us feeling small and unworthy*), **майстерність** (*truly masterful*).

Популярність певних мистецьких шедеврів інколи сягає таких вершин, що ці твори стають культовими. Це, безперечно, можна сказати про картину визнаного генія Леонардо да Вінчі «Мона Ліза». Її позиціонують як найзнаменитіший, найвідвідуваніший та найбільш згадуваний у друкованих джерелах мистецький твір, із якого водночас найчастіше роблять карикатури: "*Considered an archetypal masterpiece of the Italian Renaissance, it has been described as "the best known, the most visited, the most written about, the most sung about, the most parodied work of art in the world". The painting's novel qualities include the subject's enigmatic expression, the monumentality of the composition, the subtle modelling of forms, and the atmospheric illusionism*". Отже, фіксуємо актуалізацію концептуальної ознаки **культовість** у наведеному вище прикладі. Автор статті зазначає, що цьому сприяє її таємничість та різноманітність

інтерпретацій того, кого саме, з якою метою тощо написав Леонардо да Вінчі: “*Still, the mysteries of the Mona Lisa look set to intrigue us for years to come. It is precisely the breadth and depth of possible interpretations that makes her special*”. Тут актуалізується концептуальна ознака **загадковість** (*intrigue, mysteries*).

Саме загадковість цього шедедру призвела до появи численних інтерпретацій картини, в тому числі й у художньому дискурсі. Появі однієї з таких інтерпретацій завдячуємо відомому містичному детективному роману американського письменника Дена Брауна «*The Da Vinci Code*».

Відзначимо, що автор зазначеного роману досить часто перериває оповідь основної сюжетної лінії – розслідування вбивства Жака Соньєра – розлогіми блоками інформації про той чи інший шедевр. Характерний для детективної прози ефект саспенсу також досягається за рахунок ретроспекції – спогадів Ленгдона про лекції, на яких він пояснював свою теорію таємного смислу, закладеного Леонардо да Вінчі у свою роботу. Так, наприклад, Ленгдон розповідає враженим студентам, що насправді Мона Ліза уособлює у собі рівність і цілісність чоловічого та жіночого начал. Він записує на дошці імена двох єгипетських богів та доводить, що Мона Ліза – це анаграма «*Amon L'Isa*», – богів у єгипетській міфології (Амон та Ізіда). Таким чином, можна виокремити наступну концептуальну ознаку концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ, а саме – **полісенсовість** (багатозначність), наявність якої зумовлена численними інтерпретаціями авторського задуму цього шедедру.

В центрі ще одного з проаналізованих творів також знаходиться шедевр Леонардо да Вінчі «*Мона Ліза*». Йдеться про оповідання «*The Smile*» одного з найвідоміших американських письменників-фантастів Рея Бредбері, в якому автор зображує постапокаліптичне суспільство майбутнього, змучене безкінечними війнами та просякнуте ненавистю до всього, що вмщує в себе поняття цивілізації. У цьому оповіданні фіксуємо актуалізацію таких концептуальних ознак концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ, як **емоційний вплив** (від ненависті до захоплення) та **наявність місії** (нести світло і тепло людям навіть у найтемніші часи).

Аналіз особливостей вербалізації концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ як наукового досягнення, винаходу тощо показав, що найбільш частотними концептуальними ознаками, актуалізованими у публіцистичному мовленні, є **впливовість** (*the most influential*), **новаторство** (*groundbreaking*), **випередження часу** (*far out there at the time, way ahead of their time*) та **актуальність** (*are still in use today*).

Проведений аналіз мовного і мовленнєвого втілень концепту A WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ в **найвній картині світу** уможливив виділення ядра та периферії у його структурі. До **ядра** концептуальної структури зараховуємо поняттєві концептуальні ознаки, зафіксовані в загальних тлумачних словниках:

- продукт інтелектуальних і творчих зусиль (вербалізується, зокрема, такими лексичними одиницями *concept, idea, theory, artistic work, showing the skill and imagination*);

- надзвичайність (*supreme, masterpiece, masterwork, chef-d'oeuvre, breakthrough, great, achievement*);
- новаторство / оригінальність (*creation, invention, original work, discovery, not known or experienced before, created for the first time*).

Периферію складають такі концептуальні ознаки: *актуальність, емоційний вплив VS фізіологічний вплив, майстерність, спонтанність створення VS результат копінгкової праці, божественність, досконалість, впливовість, полісенсовість, цінність, випробування часом, культовість, популярність, загадковість, незрівнянність, виконання місії, унікальність, універсальність*. Як і у випадку з концептуальною структурою інших складників концептуального поля GENIUS, наївний варіант картини світу демонструє наявність досить об'ємної периферії у структурі відповідних концептів, у яких переважають оцінні і доволі часто протилежні за змістом ознаки.

Номінативне поле концепту А WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ в науковій картині світу складається з **ядра** (*a work of genius*), **медіальної частини** (*achievement, breakthrough, creation, device, method, composition, process, improvement, theory, result, a work of art, art piece, art object, masterpiece, magnum opus, chef-d'oeuvre*) та **периферії** (*not of transitory value, unique, new, novel, radical, not obvious to others skilled in the same field, rational, scientific, given much critical praise, greatest, of outstanding creativity, skill, profundity, study, research, literature, music, visual arts, in areas not previously explored, within an overall engineering, for the first time, through the brain's model-building activity, the outcome is more than the sum of the parts*).

Проведений дефініційний аналіз уможливив виділення таких **поняттєвих концептуальних ознак** досліджуваного концепту А WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ у науковій картині світу;

- продукт інтелектуальних і творчих зусиль (вербалізується, зокрема, такими лексичними одиницями *concept, idea, theory, artistic work*);
- надзвичайність (*outstanding, masterpiece, masterwork, chef-d'oeuvre, breakthrough, greatest, achievement*);
- новаторство / оригінальність (*creation, invention, for the first time*).

Вважаємо їх ядровими у структурі концепту А WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ у науковій картині світу англomовного соціуму. Аналіз наукових публікацій уможливив виокремлення периферійних ознак досліджуваного концепту, а саме: *актуальність, важливість, випробування часом, загадковість, корисність, полісенсовість, універсальність*.

Висновки. Порівняння двох видів (наукового і наївного) концепту А WORK OF GENIUS / ГЕНІАЛЬНЕ ТВОРІННЯ показало наступне. Обидва види структуровані за ядрово-периферійним принципом, проте складові цієї структури не рівноважні у кожному виді. **Ядрові** компоненти структури нуклеарних концептів є майже ідентичними в обох варіантах картини світу, що свідчить про усталеність та універсальність ключових характеристик феномену геніальності, як його трактують представники англomовного соціуму не залежно від їхньої фахової приналежності. Водночас наївна картина світу вирізняється

наявністю осяжнішої **периферії** у структурі концепту. За нашими спостереженнями причина цього полягає у великій кількості оцінних концептуальних ознак, які до того ж нерідко представлені у вигляді опозитивних пар, тобто в них закріпились протилежні за змістом ознаки.

Відносно невеликий обсяг **периферійних** ознак у науковій картині світу пояснюємо тим, що академічний дискурс активно оперує ядровими, засадничими ознаками змістової структури концепту, розмірковуючи про які, вчені рідше звертаються до суб'єктивних, другорядних, оцінних характеристик.

Перспективу дослідження вбачаємо у можливості подальших досліджень геніальних особистостей у парадигмі лінгвоперсонології, контрастивної лінгвістики, психолінгвістики тощо.

Список літератури

Попова, З.Д. Когнитивная лингвистика. Монография. М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. 314с.

Шевченко И.С. Подходы к анализу концепта в современной когнитивной лингвистике. *Вісник ХНУ*. 2006. №725. С. 192-195.

Books online. URL: <https://booksonline.com.ua/>

British National Corpus. URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/>

Famous paintings. URL: <http://www.visual-arts-cork.com/famous-paintings/last-supper-leonardo-davinci.htm>

Genius. URL: psychologydictionary.org/genius/

Masterpieces. URL: <https://masterpiecesociety.com/?s=genius>

Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com>

References

Popova, Z.D., Sternin, Y.A. (2007). Kognityvnaya lyngvystyka. Monografiya. Moscow: AST: Vostok-Zapad.

Shevchenko, I.S. (2006). Podkhody k analizu kontsepta v sovremennoy kognitivnoy lingvistike [Approaches to the analysis of concept in modern cognitive linguistics.]. *Vіsник KHNU*, 725, 192-195.

Books online. URL: <https://booksonline.com.ua/>

British National Corpus. URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/>

Famous paintings. URL: <http://www.visual-arts-cork.com/famous-paintings/last-supper-leonardo-davinci.htm>

Genius. URL: psychologydictionary.org/genius/

Masterpieces. URL: <https://masterpiecesociety.com/?s=genius>

Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com>

Стаття надійшла до редакції 2.09.2021 р.

УДК 811.111'374

[https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2\(47\).245947](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2(47).245947)

ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНОГО ОКУЛЬТНОГО ДИСКУРСУ

(огляд літератури)

Томчаковська Ю.О.

кандидат філологічних наук, доцент

Національний університет «Одеська юридична академія»

ORCID 0000-0003-0117-2704

Стаття присвячена розглядові основних напрямів і завдань сучасної дискурсології як галузі лінгвістики на прикладі англомовного окультного дискурсу. Термін «дискурс» вживається у різних значеннях та є предметом вивчення різних напрямів. Мета статті – надати стислий огляд існуючих досліджень окультного дискурсу та окреслити перспективи його вивчення на матеріалі англійської мови. Актуальним є протиставлення особистісно орієнтованого і статусно орієнтованого дискурсу. У першому випадку в спілкуванні беруть участь комуніканти, які добре знають один одного, у другому випадку спілкування зводиться до діалогу представників тієї або іншої соціальної групи. Серед різновидів виділяють політичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, сценічний та масово-інформаційний види інституційного дискурсу. Дослідники зазначають, що наведений список може бути доповнений або видозмінений. У статті пропонується термін «окультний дискурс», який містить такі основні жанрові різновиди як астрологічний, магічний, алхімічний. Перші два різновиди є об'єктом багатьох досліджень, а останній майже не знаходить висвітлення у лінгвістичних роботах. Астрологічний дискурс, представлений гороскопами, вивчається переважно з психологічної, соціологічної, антропологічної та культурологічної точки зору. Гороскоп був розроблений як медіажанр, що сприяло його статусу однієї з визначальних рис сучасної масової культури. Магічний дискурс має яскраво виражений сугестивний потенціал, символічно насичений та реалізує базові стратегії застереження, корекції та протекції. Ключовими проблемами вивчення окультного дискурсу залишаються структура та стратифікація, встановлення його ознак, одиниць, категорій, типів; з'ясування способів організації різних дискурсивних інваріантів, вироблення методів і процедур його аналізу.

Ключові слова: дискурс, дискурсологія, інституційний дискурс, окультний дискурс, типологія.

STUDY OF ENGLISH OCCULT DISCOURSE

(literature overview)

Tomchakovska Yu.

candidate of philological sciences, associate professor

National university "Odessa law academy"

The article is devoted to the consideration of the main directions and tasks of modern discourse as a branch of linguistics on the material of English occult discourse. The term "discourse" is used in different meanings and is the subject of study in different scientific areas. The purpose of the article is to provide a brief overview of existing studies of occult discourse and to outline the prospects for its study on the basis of the English language. The opposition of personality-oriented and status-oriented discourse is relevant. In the first case, communicators who know each other well take part in communication, in the second case, communication is reduced to a dialogue between representatives of one or another social group. Among its varieties are political, administrative, legal, military, pedagogical, religious, mystical, medical, business, advertising, sports, scientific, stage and media types of institutional discourse. The researchers note that the list may be

supplemented or modified. The article proposes the term "occult discourse", which contains such basic genre varieties as astrological, magical, alchemical. The first two varieties are the subject of many researches, and the latter is hardly covered in linguistic works. Astrological discourse, represented by horoscopes, is studied mainly from psychological, sociological, anthropological and cultural points of view. The horoscope was developed as a media genre, which contributed to its status as one of the defining features of modern mass culture. Magical discourse has a pronounced suggestive potential, is symbolically rich and implements basic strategies of warning, correction and protection. The key problems of occult discourse analysis remain the structure and stratification of discourse, the establishment of its features, units, categories, types; elucidation of ways of organizing various discursive invariants, development of methods and procedures of analysis and description of discourses.

Key words: *discourse, discourse studies, institutional discourse, occult discourse, typology.*

Вступ. Зацікавленість лінгвістів вивченням дискурсу пов'язана зі зміною пріоритетності предмету досліджень у другій половині ХХ століття, з переходом від вивчення структури мови до її функціонування. Історично поняття *дискурс* розглядалося з точки зору формальної і функціональної лінгвістики, які згодом увійшли в системний підхід, започаткований у 70-ті – 80-ті роки минулого століття. На сучасному етапі вчені активно намагаються розмежувати поняття *текст* і *дискурс*, пропонуючи різні опозиції, наприклад, функціональність VS структурність, процес VS продукт, усне мовлення VS письмовий текст (Мартинюк, 2012: 12).

У сучасній лінгвістичній літературі зустрічаємо багато визначень дискурсу, деякі з них поєднують різні інтерпретації цього явища та мають комплексний характер. Ф.С. Бацевич у підручнику «Основи комунікативної лінгвістики» дає таке визначення дискурсу: «тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом “форм життя”; залежних від тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів» (Бацевич, 2004: 138). В.І. Карасик вказує, що аналіз дискурсу – міждисциплінарна сфера знання, що знаходиться на стику лінгвістики, соціології, психології, етнографії, семіотичного напрямку літературознавства, стилістики та філософії (Карасик, 2016: 20).

О.О. Селіванова визначає такі завдання аналізу дискурсу на сучасному етапі: дослідження соціальної, текстуальної та психологічної контекстуалізації дискурсу, його зразків і жанрів із певним набором змінних (соціальних норм, ролей, статусів комунікантів, їхніх конвенцій, стратегій, показників інтерактивності й ефективності спілкування); вивчення закономірностей досягнення комунікантами комунікативної кооперації або чинників породження комунікативного конфлікту, способів реалізації комунікативного суперництва; опис інституційних форм і типів дискурсів тощо. Ключовими проблемами аналізу дискурсу залишаються структура та стратифікація дискурсу, встановлення його ознак, одиниць, категорій, типів; з'ясування способів

організації різних дискурсивних інваріантів, вироблення методів і процедур аналізу й опису дискурсів тощо (Селіванова, 2008: 626-627).

Мета статті – надати стислий огляд існуючих досліджень окультного дискурсу та окреслити перспективи його вивчення на матеріалі англійської мови.

Результати і обговорення. Типологія дискурсу базується на протиставленні особистісно орієнтованого і статусно орієнтованого дискурсу. У першому випадку в спілкуванні беруть участь комуніканти, які добре знають один одного, розкривають один одному свій внутрішній світ, у другому випадку спілкування зводиться до діалогу представників тієї або іншої соціальної групи. Особистісний (персональний) дискурс представлений двома основними різновидами – побутовим (повсякденним) і буттєвим дискурсом. Специфіка побутового дискурсу полягає в прагненні максимально стиснути передану інформацію, вийти на особливий скорочений код спілкування, коли люди розуміють один одного з півслова, комунікативна ситуація самоочевидна, і тому актуальною є лише різноманітна модальна кваліфікація того, що відбувається. Буттєвий дискурс призначений для знаходження і переживання істотних смислів, тут мова йде не про очевидні речі, а про художнє і філософське осягнення світу. Статусно орієнтований дискурс становить собою інституційне спілкування, тобто мовленнєва взаємодія представників соціальних груп або інститутів один з одним, з людьми, які реалізують свої статусно-рольові можливості в рамках сформованих суспільних інститутів, число яких визначається потребами суспільства на конкретному етапі його розвитку (Карасик, 2016: 21).

У наведеному переліку різновидів інституційного дискурсу (політичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, сценічний та ін.) дещо невинуватим, на нашу думку, є термін «містичний» дискурс. Словникова дефініція прикметника «містичний» в українській мові виглядає так: «від містика – релігійно-ідеалістичні погляди, що визнають існування надприродних сил і можливість спілкування з ними людини» (Словник української мови). Словникова дефініція англійського відповідника наступна: «*mystical – having a spiritual meaning or reality that is neither apparent to the senses nor obvious to the intelligence*» (Meriam Webster's Dictionary). Ці дефініції підкреслюють неочевидність, незрозумілість того, що вважається містичним. Містичний дискурс має спільні риси з релігійним дискурсом та протиставляється науковому за своєю суттю.

З огляду на вищевказане, пропонуємо використання терміну «*окультний дискурс*» на позначення загального напрямку дискурсології, який вивчає особливості комунікації в різних містичних практиках, магії, астрології тощо, тобто всіх напрямів інституційної діяльності, які виходять за рамки науки та офіційної релігії.

Лексична одиниця *occultism* вперше зафіксована в англійській мові у 1870 році та позначала доктрини, принципи та практики окультних наук: «*occultism*

(n.) "the doctrine, principles, or practices of occult sciences," 1870, from occult + -ism. Related: Occultist» (Online etymology dictionary).

Словникова стаття також містить ілюстрацію вживання цієї лексичної одиниці та водночас роз'яснення, що вона позначає систему псевдо-наук, які потрібно відрізнити від донаукової магічної практики: «*Occultism, I should add, is to be distinguished from the primitive magic described by anthropologists, which is prescientific, prephilosophical, and perhaps prereligious, whereas occultism is a pseudo-science or system of pseudo-sciences, often supported by an irrationalist philosophy, and always exploiting the disintegrated débris of preexisting religions*» (Online etymology dictionary).

Робимо висновок, що лексична одиниця *occultism* походить від прикметника *occult*, який вперше зафіксований в англійській мові на початку XVI століття у значенні «секретний, не оприлюднений», до якої потрапив з латини через французьку мову зі значенням «прихований». Згодом лексична одиниця *occult* розвинула значення «непідвласний розуму», тоді як власне асоціація зі надприродними науками (магією, алхімією, астрологією тощо) з'явилася лише століття потому.

У сучасних лексикографічних джерелах англійської мови наявні наступні визначення: «*Occult sciences – those sciences of the Middle Ages which related to the supposed action or influence of occult qualities, or supernatural powers, as alchemy, magic, necromancy, and astrology*» (Online dictionary); «*Occult sciences alchemy, astrology, magic, etc*» (The free dictionary).

Спируючись на вищевказані дефініції, робимо висновок, що окультний дискурс містить такі основні жанрові різновиди як *астрологічний, магічний, алхімічний*. Огляд наявних досліджень показав, що перші два різновиди є об'єктом багатьох досліджень, а останній майже не знаходить висвітлення у лінгвістичних роботах.

Астрологічний дискурс, представлений гороскопами, вивчається переважно з психологічної, соціологічної, антропологічної та культурологічної точки зору. Гороскоп був розроблений як медіажанр, що сприяло його статусу однієї з визначальних рис сучасної масової культури (Evans 1996; Tandoc, Ferrucci 2014; Blackmore, Seebold 2001). Погоджуємося із думкою про те, що астрологія сьогодні є значущим для більшості членів суспільства явищем, особливою системою знань, заснованою на уявленні про наявність необхідного зв'язку між рухом небесних тіл і процесами, що відбуваються на землі. Проведений дослідниками аналіз мовного матеріалу підтверджує, що тексти гороскопів дійсно мають свої специфічні дискурсивні особливості. Будучи прагматично спрямованим, астрологічний дискурс крім пізнавальної (астрологами з давніх-давен були люди, які займалися пошуком істини, поясненням детерміністичних законів світобудови) може виконувати також соціально-політичну (маніпулятивну) та психотерапевтичну функції (Кулова 2015: 161).

З лінгвокогнітивної точки зору певні особливості астрологічного дискурсу можна представити за допомогою динамічного концепту – сценарію, а з точки

зору семіотики цей тип дискурсу відповідає поведінковому тексту. Семантична багатоплановість, багаторівневність та характерна структурна організація астрологічних текстів, що являють собою опис і тлумачення життя людини, робить їх привабливим об'єктом дослідження для лінгвістів та семіотиків (Азначеева 2011: 21).

Г.Т. Крижанівська досліджує тексти англomовних гороскопів відповідно до жанрово-функціональної моделі. Дослідниця стверджує, що жанрова структура астрологічного прогнозу є досить жорсткою та включає декілька кроків. «Перший крок у жанровій моделі гороскопу передбачає загальну інформацію про ймовірний розвиток подій у зазначений період майбутнього, на що вказує прислівник *overall*. Функціонування іменників *relationship, affairs, family, partner* та прикметника *married* дає змогу ідентифікувати наступний, другий крок у моделі жанру – розвиток взаємовідносин. Лексичними маркерами третього кроку є іменники *money, business, cash, funds, expenditures* та дієслово *invest*, семантика яких вказує, що його комунікативна спрямованість – повідомити про можливий розвиток фінансових справ. <...> Семантика лексичних одиниць кожного кроку експліцитно відображає його комунікативну спрямованість» (Крижанівська 2018: 260).

Магічний дискурс виділяється на підставі системотворчих ознак: його цілей та учасників. Спілкування відбувається у заданих рамках статусно-рольових відносин. Метою магічного дискурсу є реалізація базових стратегій застереження, корекції та протекції. Як учасники виступають: клієнт – особа, яка звертається за допомогою та агент – носій таємного знання, посередник, який здійснює спілкування між клієнтом та надприродними силами. Принципова нерівність учасників комунікації спеціально демонструється зовнішнім виглядом агента, його поведінкою, наявністю знакових атрибутів магічного процесу, специфічним способом вимовлення магічних текстів. У сучасному соціумі магічний дискурс представляється як різновид інституційного спілкування. Безумовно, порівняно з колишніми етапами розвитку соціуму даний тип спілкування виявляє тенденцію до зникнення. На думку дослідників, сучасна суспільна свідомість не пов'язує магічний дискурс з будь-яким конкретним соціальним інститутом. Як особлива культурна система, він розчиняється у науковій, релігійній та медичній комунікації (Гончарова 2012: 168).

Магічний дискурс реалізує протективну функцію, пов'язану з відгінною та очищувальною магією, та спрямований на нейтралізацію побутових фобій (боязнь хвороби, невдач, містичного негативного впливу оточуючих на долю людини) за допомогою: магічної семіотики (обереги, амулети, талісмани, інструменти тощо); магічної вербаліки (тексти – замовляння, заклинання, прикмети і т.д., що описують механізм впливу людини на навколишній світ із метою захисту від його негативного впливу); містичні артефакти (*dummies, wax figure, bell, candle, magic recipe, brew, broth, needle, thread, philter, potion, jar, moly, wand, wand, magic ring, magic mirror*), яким приписується суттєва сила у межах протективного магічного ритуалу. У своєму дисертаційному

дослідженні Т.В. Чернявська також зазначає, що найцікавішим з лінгвосеміотичного погляду є вербально-акціональний жанр магічного дискурсу, прагматичною установкою якого є містична дія – ритуал, що супроводжує протективний текст заклинань (*spells, charms*). Дослідниця виявила найбільш частотні типи заклинань, що використовуються як протективи. До них відносяться: захист від прокляття (*purification spell to break a curse*); захист від лихослів'я (*anti-slander spelt*); захист від недруга та ворога (*spell to make an enemy move away, spell against a trouble-maker*); захист від злодійства (*spell to stop someone from stealing*); захист від підпалу (*fire protection spell*); захист чесного імені, репутації (*protection spell for reputation*); захист від психічного впливу (*spell to rid yourself of psychic attacks*); захист від фізичної травми (*spell against physical harm*); захист будинку та сім'ї від недоброзичливців (*house protection spell*); лікування недуги (*spell against an illness*); викорінення пороків та шкідливих звичок (*banishing spell for evil and bad habits*) (Чернявская 2008: 11). Отже, магічний текст має яскраво виражений сугестивний потенціал, символічно насичений та реалізує базові стратегії застереження, корекції та протекції. Застереження виявляється у прогностичних установках (вербально-прогностичний жанр), вкладених у попередження про можливі небезпеки, відображені в етноспецифічній системі попереджувальних знаків (прикмети). Корекція спрямована на лікування недуг та нормалізацію девіантного психосоматичного стану через чітко алгоритмізовані, семіотично насичені обряди та замовляння (вербально-сугестивний жанр). Протекція як захист від ворожих зовнішніх впливів здійснюється через заклинання (вербально-акціональний жанр) та символічно насичені ритуали (там саме: 13).

Висновки. Окультний дискурс містить такі основні жанрові різновиди як *астрологічний, магічний, алхімічний*. Перші два різновиди є об'єктом багатьох досліджень, а останній майже не знаходить висвітлення у лінгвістичних роботах. Ключовими проблемами вивчення окультного дискурсу залишаються структура та стратифікація, встановлення його ознак, одиниць, категорій, типів; з'ясування способів організації різних дискурсивних інваріантів, вироблення методів і процедур його аналізу.

Список літератури

- Азначеева Е.Н. Астрологический дискурс: семиотический и когнитивный аспекты. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2011. № 33 (248). Филология. Искусствоведение. Вып. 60. С. 19–21.
- Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики. К. : ВЦ “Академія”, 2004. 344 с.
- Гончарова Е.С. Магический дискурс как суггестивный тип коммуникации. *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2: Языкознание*, по. 2, 2012. С. 167-170.
- Карасик В.И. Дискурсология как направление коммуникативной лингвистики. *Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики*, по. 1 (21), 2016. С. 17-34.
- Крижанівська Г. Т. Гороскоп у сучасних англомовних жіночих журналах: жанровий підхід. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 229–231.

- Кулова Л.З. Особенности речевого воздействия в астрологическом типе дискурса. *Ученые записки Орловского государственного университета*. 2015. №1 (64). С. 159-161
- Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
- Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
- Чернявская Т.В. Дискурсивное пространство англоязычных предрассудков: автореф. дис. на соиск. наук. Степени к филол. наук : 10.03.04 – Германские языки. Волгоград, 2008. 18 с.
- Blackmore S., Seebold M. The Effect of Horoscopes on Women's Relationships. *Correlation*. 2001.19 (2), 17-32.
- Evans W. Divining the Social Order: Class, Gender and Magazine Astrology Columns. *Journalism and Mass Communication Quarterly*. 1996. 73 (2), 389-400.
- Tandoc E. C., Ferrucci P. So Says the Stars: A Textual Analysis of Glamour, Essence and Teen Vogue Horoscopes. *Women's Studies International Forum*. 2014. 45, 34- 41.
- Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення 15.10.2021)
- Merriam Webster Online Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary> (дата звернення 15.10.2021)
- Online etymological dictionary. URL: <https://www.etymonline.com> (дата звернення 15.10.2021)
- Online dictionary. URL: <http://www.finedictionary.com> (дата звернення 15.10.2021)
- The free dictionary. URL: <https://www.thefreedictionary.com> (дата звернення 15.10.2021)

References

- Aznacheeva, E.N. (2011). Astrologicheskij diskurs: semioticheskij i kognitivnyj aspekty. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta*. 33 (248). *Filologija. Iskusstvovedenie*. Vyp. 60, 19–21.
- Batsevych, F.S. (2004). *Osnovy komunikativnoi lnhvistyky*. K. : VTs "Akademiiia".
- Goncharova, E.S. (2012). Magicheskij diskurs kak suggestivnyj tip kommunikacii. *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta*. Serija 2: Jazykoznanie, no. 2, 2012, 167-170.
- Karasyk, V.Y. (2016). Diskursolohyia kak napravlenye kommunykativnoi lnhvistyky. *Aktualnye problemy fylolohyy u pedahohycheskoi lnhvistyky*, no. 1 (21), 17-34.
- Krizhanivs'ka, G. T. (2018). Goroskop u suchasnih anglomovnih zhinochih zhurnalah: zhanrovij pidhid. *Naukovi zapiski Nacional'nogo universitetu «Ostroz'ka akademija»: serija «Filologija»*. Ostrog : Vid-vo NaUOA, 2018. Vip. 1(69), ch. 1, berezen', 229–231.
- Kulova, L.Z. (2015). Osobennosti rechevogo vozdeystvija v astrologicheskom tipe diskursa. *Uchenye zapiski Orlovskogo gosudarstvennogo universiteta*. №1 (64), 159-161
- Martyniuk, A. P. (2011). *Slovnyk osnovnykh terminiv kohnityvno-dyskursyvnoi lnhvistyky*. Kh.: KhNU imeni V. N. Karazina.
- Selivanova, O. (2006). *Suchasna lnhvistyka: terminolohichna entsyklopediia*. Poltava: Dovkillia-K.
- Chernjavskaja, T.V. (2008). *Diskursivnoe prostranstvo anglojazychnyh predrassudkov: avtoref. dis. na soisk. nauk. Stepeni k filol. nauk : 10.03.04 – Germanskie jazyki*. Volgograd.
- Slovnyk ukrajinskoii movy. URL: <http://sum.in.ua/>
- Merriam Webster Online Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary>
- Online etymological dictionary. URL: <https://www.etymonline.com>
- Online dictionary. URL: <http://www.finedictionary.com>

Стаття надійшла до редакції 23.09.2021 р.

УДК 811.111'374

[https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2\(47\).245948](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2(47).245948)

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ В АНГЛОМОВНІЙ ПОЛІКОДОВІЙ СТАТТІ

Томчаковський О.Г.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ORCID 0000-0001-6586-8095

Стаття присвячена огляду інформаційного потенціалу полікодових словникових статей в англійській навчальній лексикографії. Комунікативна специфіка навчальних словників проявляється насамперед в їх адресованості чіткому сегменту читацької аудиторії. Вона складається з не-носіїв англійської мови, які вивчають її як іноземну мову і живуть поза ареалом її поширення, а, отже, поза ситуативним контекстом. Особливості користувачів, яким адресовано різноманітні навчальні словники, визначають зміст і форму подачі лексикографічного матеріалу, який націлений, в першу чергу, на розширення словникового запасу читача і, крім того, має на меті ближче познайомити його з культурою англомовного соціуму. Основне завдання лексикографічної статті тлумачного словника полягає в наданні певного обсягу інформації, необхідної для адекватного розуміння читачем того чи іншого слова, яке його цікавить. Для вирішення зазначеного завдання укладачі словників вдаються до використання як наборних, так і зображувальних невербальних засобів комунікації. Визначаємо полікодову лексикографічну статтю як поєднання двох визначень однієї і тієї ж семми, які виконані знаками двох різних семіотичних систем: символічної, тобто мовної, і іконічної, тобто піктографічної. У тлумачних словниках англійської мови використовуються два типи невербальних засобів: це набірні та зображувальні невербальні засоби. Набірні засоби невербальної комунікації включають в себе шрифт, колір шрифту, спеціальні значки і символи (стрілки, трикутники, лінійки, рамки), які позначають різні кванти інформації в статті. Зображувальні невербальні засоби комунікації включають в себе абстрактно-логічні і піктографічні. Аналіз інформаційного потенціалу полікодових статей в англомовних навчальних словниках дає підставу стверджувати, що поява піктографічної складової в будь-якому випадку оптимізує передачу і сприйняття інформації.

Ключові слова: лексикографія, навчальний словник, невербальна комунікація, полікодова стаття.

VISUALIZATION OF INFORMATION IN THE ENGLISH POLYCODE DICTIONARY ENTRY

Tomchakovskiy O.

candidate of philological sciences, associate professor

Odessa I.I. Mechnikov national university

The article is devoted to the study of the informational potential of the polycode dictionary entries in English learner's lexicography. The communicative specificity of learner's dictionaries consists in their targeting to a clear segment of the readership. These are non-native speakers of English, studying it as a foreign language and living outside the area of its functioning, and, therefore, outside the situational context. The features of users to whom learner's dictionaries are addressed determine the content and presentation of lexicographic material, which is aimed primarily at expanding the vocabulary of the reader and, moreover, familiarizing him more closely with the culture of English-speaking society. The main task of a lexicographic article in an explanatory dictionary is to provide a certain amount of information necessary for the reader to adequately understand a particular word of interest. To solve this problem, compilers of dictionaries resort to using both typesetting and

pictorial non-verbal communication means. A polycode lexicographic article is a combination of two definitions of the same sememe, which are made with signs of two different semiotic systems: symbolic (linguistic) and iconic (pictographic). In the explanatory dictionaries of the English language, two types of paragraphic characters are used: these are typed and depictive non-verbal means. Typed non-verbal communication means include font accents, background and font color, special icons and symbols (arrows, triangles, rulers, frames) that mark different quanta of information in the article. Depictive non-verbal means of communication include abstract-logical and pictographic ones. The analysis of the informational potential of polycode articles in English learners' dictionaries gives grounds to claim that the appearance of the pictographic component in any case optimizes the transmission and perception of information.

Key words: *lexicography, learner's dictionary, non-verbal communication, polycode entry.*

Вступ. Сучасний світ ставить перед людством проблему успішності комунікації між особистостями, між спільнотами та етносами. Інтеграційні процеси у сфері економіки та політики спричиняють збільшення міграційних потоків, розширення міжкультурних та міжмовних контактів. Надзвичайно зростає роль мови міжнаціонального спілкування. Ступінь компетентності носія мови, безумовно, варіюється в залежності від того, чи є мова його рідною (*mother tongue*), або ж другою мовою (*second language*) чи іноземною (*foreign language*). Словники, адресовані не-носіям мови, що живуть поза ареалу її поширення, класифікуються в теорії лексикографії як навчальні словники (*learners' dictionaries*). Особливості адресатів, для яких призначені такі словники, диктують як контент, так і форму подачі лексикографічного матеріалу (Bogaards, 2003). Картина світу, відображена в них, є симбіозом наївної і основ наукової картин світу. Мовний матеріал націлений на розширення вокабуляра користувача, а також певну інкультурацію в світ англomовного етносу.

Метою даної роботи є огляд особливостей візуалізації інформації в англomовній полікодової статті навчального словника. Визначаємо полікодову лексикографічну статтю як поєднання двох визначень однієї і тієї ж семеми, які виконані знаками двох різних семіотичних систем: символічної, тобто мовної, і іконічної, тобто піктографічної. Полікодова словникова стаття має потужний інформаційний потенціал і є ефективним навчальним ресурсом (Nesi, 1989; Tarр, 2009).

Результати і обговорення. Основне завдання лексикографічної статті тлумачного словника полягає в наданні певного обсягу інформації, необхідної для адекватного розуміння читачем того чи іншого слова, яке його цікавить. Для вирішення зазначеного завдання укладачі словників вдаються до використання як набірних, так і зображувальних невербальних засобів комунікації.

Набірні засоби в тексті лексикографічної статті представлені такими елементами: шрифтовою варіативністю; декоративними елементами, до яких відносяться рамки, орнаменти, умовні позначення, спеціальні символи, зміни кольору фону.

Шрифтова варіативність – один із найважливіших чинників, які впливають на процес сприйняття реципієнтом вербального тексту лексикографічної статті. Лексикографічні статті, за нашими спостереженнями, можуть містити чотири основні види шрифту:

1) великий жирний шрифт, який використовується для виділення леми на тлі основного тексту статті, що дозволяє читачеві легше знаходити необхідні слова;

2) курсивний шрифт використовується для виділення текстової ілюстрації вживання слова: *What would be the most effective means of advertising our product?*

3) звичайним прямим шрифтом друкується тлумачення значення слова. Якщо ж слово є багатозначним, то кожна окрема семема маркується ключовим словом або словосполученням, що виділяється шрифтово (за допомогою великих літер), а також обрамляється спеціальними символами: ►METHOD◄. Однак це властиво не всім словникам. Іноді "ключові заголовки" виділяються з тексту за рахунок змін у колірній палітрі як шрифту, так і фону (використовується шрифт білого кольору на темному тлі). Фонова варіативність також відіграє важливу роль в актуалізації специфічної частини лексикографічної статті, так званої USAGE NOTES (а в культурологічних словниках – CULTURAL NOTES), що містить досить важливу для читача інформацію: правила вживання слова в контексті; про сферу вживання слова; про синоніми даного слова; про словосполучення з цим словом; про культурологічні особливості використання даного слова тощо.

Нешрифтові набірні елементи (декоративні елементи) використовуються найчастіше у матеріалі дослідження для обрамлення невербальних частин статті (рисуноків, графіків), відокремлюючи, тим самим, невербальні засоби від вербального тексту лексикографічної статті.

Таким чином, можна стверджувати, що основна функція набірних невербальних засобів у тлумачних словниках полягає в організації візуального сприйняття тексту: приверненні уваги адресата, забезпеченні чіткості композиційного рішення лексикографічної статті та її "зручності".

Зображувальні невербальні засоби представлені в матеріалі вибірки у всьому своєму видовому різноманітті. Укладачі словників вдалися до використання гістограм, графіків, діаграм, карт, портретів, малюнків, схем, таблиць, фотографій, формул, креслень. Проте, дані невербальні засоби різних підгруп використовуються у тлумачних словниках нерівномірно, що, мабуть, можна пояснити функціональною спрямованістю кожного окремого тлумачного словника.

Так, наприклад, у тлумачних словниках, орієнтованих на надання читачам культурологічної та країнознавчої інформації про світ загалом і насамперед про англomовні країни, домінують піктографічні (аналогічні) повідомлення, такі як фотографії, малюнки, портрети, карти (більше 90% від загальної кількості зображувальних невербальних повідомлень у даних словниках).

Подібне домінування пояснюється тим, що невербальні засоби цієї підгрупи досить ефективно справляються з основними завданнями, які стоять перед такими словниками: піктограми легко та доступно тлумачать значення незнайомих для читача слів (малюнки); повідомляють про реалії, поширені у певних країнах (фотографії); представляють знаменитих політичних та

громадських персон, які зробили вагомий внесок у ту чи іншу сферу діяльності (портрети); наочно показують географічне розташування різних країн (мапи).

Інакша справа з термінологічними словниками, які містять спеціалізовану лексику, та орієнтовані на професійно підготовленого читача. У таких словниках переважають абстрактно-схематичні (логічні) невербальні засоби (гістограми, графіки, діаграми, схеми, таблиці, формули, креслення), оскільки даний вид повідомлень найбільш ефективний при ілюстрації значень термінів та спеціалізованої лексики. Основна функція зображувальних невербальних засобів в англійських тлумачних словниках полягає у швидкій, компактній та лаконічній передачі реципієнту великого обсягу інформації про те чи інше слово. При цьому вони привертають увагу користувача словника, викликають підвищений інтерес до інформації, стимулюючи, тим самим, його пізнавальну діяльність.

Висновки. Комунікативна специфіка навчальних словників полягає у їх адресованості чіткому сегменту читацької аудиторії. Це не-носії англійської мови, що вивчають її як іноземну мову і живуть поза ареалом її поширення, а, отже, поза ситуативним контекстом. Особливості користувачів, яким адресовані навчальні словники, визначають зміст та форму подання лексикографічного матеріалу, який націлений, насамперед, на розширення словникового запасу читача та, крім того, має на меті ближче познайомити його з культурою англійського соціуму. Полікодова словникова стаття має потужний інформаційний потенціал і є ефективним навчальним ресурсом. Аналіз інформаційного потенціалу полікодових статей в англійських навчальних словниках дає підставу стверджувати, що поява піктографічної складової в будь-якому випадку оптимізує передачу і сприйняття інформації.

Список літератури:

- Bogaards P. Uses and users of dictionary. *A practical Guide to Lexicography (Terminology and Lexicography: Research and Practice)* / Edited by P. van Sterkenburg. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2003. Vol. 6. P. 26-33.
- Nesi H. How Many Words is a Picture Worth? A Review of Illustrations in Dictionaries. *Learners' dictionary: state of the art* / Ed. by M.L. Tickoo. Singapore: Seameo regional language center, 1989. Anthology Series 23. P. 124-134.
- Tarp S. The foundations of the theory of learners' dictionaries. *Lexicographica* / Edited by F.F.M. Dolezan and others. Berlin/NY: Niemeyer, 2009. № 25. P. 155-168.
- Cambridge Advanced Learner's Dictionary (Third Edition) /Ed. Elizabeth Walter. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 1699 p.
- Longman Dictionary of Contemporary English /Ed. Della Summers/. Harlow: Pearson Education Limited, 2007. 1949 p.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary (Seventh edition) /Ed. Sally Wehmeier/. Oxford: Oxford University Press, 2008. 1780 p.

References

- Bogaards, P. (2003). Uses and users of dictionary. In *A practical Guide to Lexicography (Terminology and Lexicography: Research and Practice)* / Edited by P. van Sterkenburg. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. Vol. 6, 26-33.

- Nesi, H. (1989). How Many Words is a Picture Worth? A Review of Illustrations in Dictionaries. *Learners' dictionary: state of the art* / Ed. by M.L.Tickoo. Singapore: Seameo regional language center, 124-134.
- Tarp, S. (2009). The foundations of the theory of learners' dictionaries. In *Lexicographica* / Edited by F.F.M.Dolezan and others. Berlin/NY: Niemeyer. 25, 155-168.
- Cambridge Advanced Learner's Dictionary (2008). Cambridge: Cambridge University Press.
- Longman Dictionary of Contemporary English (2007). Harlow: Pearson Education Limited.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary (2008). Oxford: Oxford University Press.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2021 р.

УДК 811.11,37,373-116

[https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2\(47\).245950](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2(47).245950)

АНГЛОМОВНА МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Тхор Н.М.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

<https://orcid.org/0000-0003-4306-4242>

Стаття присвячена дослідженню англомовної медичної термінології, а саме – її функціонального аспекту. Термінологія грає значну роль у професійній комунікації людей, оскільки вона виступає джерелом отримання, передачі наукової інформації та інструментом оволодіння спеціальністю. Термінологія є частиною наукового апарату, що дає можливість пізнати закономірності дослідницького процесу, визначити канали взаємодії з іншими елементами певної галузі науки. На сучасному етапі одним із основних завдань лінгвістичної науки є стратифікація словникового масиву певної мови за різними параметрами, зокрема, за сферою вживання певної лексичної одиниці. Матеріалом даного дослідження слугували терміни та термінологічні словосполучення, які позначають основні медичні поняття, відібрані методом суцільної вибірки з наукових статей, що відносяться до різних предметних сфер медицини, словників, Інтернет-сайтів, присвячених медицині. Досліджуваний матеріал розглядається нами з позицій системно-функціонального підходу, що передбачає вивчення мови загалом та мови наукового стилю викладу зокрема як складного утворення, у якій виділяються складові та відносини між ними. Способи формування нових термінів можна поділити на наступні групи: 1. морфологічний спосіб словотвору – словоскладання, аббревіація; 2. синтаксичний, за допомогою утворення словосполучень та фраз з кількох слів; 3. семантичний – звуження (уточнення) значення загальноживаних слів; метафоричний та метонімічний перенос колишнього значення; 4. запозичення слів з інших мов. Найбільш продуктивний спосіб утворення медичних термінів – деривація. Проведене на матеріалі англомовної медичної термінології дослідження є першим етапом дослідження проблем залежності між когнітивними структурами свідомості та семантикою терміну, між картиною світу носія англійської мови (спеціаліста-медика) та структурою загальних і спеціалізованих словників і текстів.

Ключові слова: медична термінологія, способи словотвору, функціонування.

ENGLISH MEDICAL TERMINOLOGY: FUNCTIONAL ASPECT

Tkhor N.M.

candidate of philological sciences, associate professor

Odessa I.I. Mechnikov national university

The article is devoted to the study of English medical terminology, namely – its functional aspect. Terminology plays a significant role in people's professional communication, as it serves as a source of obtaining, transmitting scientific information and as a tool for mastering the specialty. Terminology is part of the scientific apparatus, which makes it possible to learn the laws of the research process, to identify channels of interaction with other elements of a particular field of science. At the present stage, one of the main tasks of linguistics is the stratification of the vocabulary of a particular language by various parameters, in particular, by the scope of use of a particular lexical unit. The material of this study were terms and terminological phrases that denote the main medical concepts, selected by a method of selection from scientific articles relating to various subject

areas of medicine, dictionaries, Internet sites dedicated to medicine. The studied material is considered by us from the standpoint of system-functional approach, which involves the study of language in general and the language of scientific style of presentation in particular as a complex formation, which highlights the components and relationships between them. The ways of forming new terms can be divided into the following groups: 1. morphological way of word formation – derivation, abbreviation; 2. syntactic, through the formation of phrases and phrases from several words; 3. semantic – narrowing of the meaning of commonly used words; metaphorical and metonymic transfer of the former meaning; 4. borrowing words from other languages. The most productive way to form medical terms is derivation. The research conducted on the basis of English medical terminology is the first stage of the study of the relationship between cognitive structures of consciousness and semantics of the term, between the worldview of the English speaker (medical specialist) and the structure of general and specialized dictionaries and texts.

Key words: *medical terminology, word formation methods, functioning.*

Вступ. Термінологія грає значну роль у професійній комунікації людей, оскільки вона виступає джерелом отримання, передачі наукової інформації та інструментом оволодіння спеціальністю. Термінологія є частиною наукового апарату, що дає можливість пізнати закономірності дослідницького процесу, визначити канали взаємодії з іншими елементами певної галузі науки. На сучасному етапі одним із основних завдань лінгвістичної науки є стратифікація словникового масиву певної мови за різними параметрами, зокрема, за сферою вживання певної лексичної одиниці (Селіванова 2006).

Закономірно, що функціонування термінів залежить від загальних мовних законів. Певні терміносистеми розвиваються на основі загальної системи мови. У зв'язку з цим під час розгляду термінології слід завжди враховувати величезне значення її лінгвістичних аспектів. Словниковий склад будь-якої мови розширюється, в значній мірі, за рахунок нових термінів, які з'являються завдяки розширенню меж людських знань і науково-технічному прогресу, оскільки росте потреба в нових визначеннях вже освоєних понять, а також для понять в нових галузях науки і техніки (Гринев 1993).

Сучасна медична термінологія поповнилася багатьма термінами, що з'явилися протягом останніх років, при чому, деякі з раніше вживаних термінів набули нових значень, а частина з них стала виходити з уживання, переходячи в розряд застарілих. Цей процес можна пояснити, перш за все, інтенсивним розвитком медицини, впровадженням у науку і практику досягнень науково-технічного прогресу, появою безлічі нових методів діагностики і лікування, приладів і інструментів медичного призначення. Усе це не могло не відбитися на стані медичної лексики (Вит 2005).

Саме вищевказані факти обумовлюють *актуальність* даного дослідження, **мета** якого полягає у виявленні особливостей функціонування англomовної медичної термінології на сучасному етапі розвитку. Матеріалом даного дослідження слугували терміни та термінологічні словосполучення, які позначають основні медичні поняття, відібрані методом суцільної вибірки з наукових статей, що відносяться до різних предметних сфер медицини, словників, Інтернет-сайтів, присвячених медицині. Досліджуваний матеріал розглядається нами з позицій системно-функціонального підходу, що передбачає

вивчення мови загалом та мови наукового стилю викладу зокрема як складного утворення, у якій виділяються складові та відносини між ними.

Результати і обговорення. Головними ознаками термінів, на думку О. Селіванової, є «системність, наявність класифікаційної дефініції, прагнення до моносемічності й конкретизації в межах терміносистеми й до прозорості внутрішньої форми; жорстка конвенційність; стилістична нейтральність; залучення до системи понять певної галузі; відповідність нормам мови, що запобігає появі професійних жаргонізмів; точність і короткість; дериваційна здатність; інваріантність як відсутність варіантів і синонімів; висока інформативність» (Селіванова 2006: 618).

Медична лексика є однією з найдавніших професійних термінологій, вона формувалася на власній мовній основі, засвоюючи все те, що на час створення створила світова цивілізація. Медична термінологія є відкритою системою, вона змінюється, пристосовується до потреб сучасності. Історія розвитку медицини, зміна наукових поглядів, інтеграція та диференціювання дисциплін, культурні зв'язки, вплив лексико-семантичної системи мови – все це знайшло відображення у стилістичній неоднорідності медичної термінології (Горелова 2004). Це певною мірою пов'язане з походженням сучасної англійської наукової термінології, яка пройшла досить довгий та складний шлях розвитку від термінологізації англійських, загальнонавчаних слів, прямого запозичення лексичних одиниць з латинської, грецької та західноєвропейських мов – до вироблення власних, нових словотвірних моделей з використанням національних та міжнародних терміноелементів. Усе це сприяло поділу медичної лексики на, так звану, народну та професійну з відповідними ознаками певної стильової власності.

Зазвичай терміни з латинським коренем посилаються на якусь частину людського тіла, а терміни грецького походження показують, що ця частина тіла зараз досліджується, або свідчать про патологію у цій частині тіла. Таким чином, англійський анатомічний термін для шлунка (*gut*) – *intestinum* (лат.), але розділ науки, що вивчає захворювання кишечника, називається *enterology* – *ентерологією* (грец.).

Однослівні інтернаціональні терміни використовуються як у власному значенні, так і виступають як родові терміни для медичної термінологічної системи. Так, деякі з них мають високу активність при утворенні термінологічних словосполучень. До них відносяться: *protein, enzyme, defect, impulse, indicator, procedure, structure, complex, cycle, zone, scheme, analysis, scanner, vitamin*.

Як зазначають дослідники, розподіл лексичних одиниць на прості, похідні складні слова і словосполучення є загальноновизнаним і досить обґрунтованим. Головним критерієм, який відрізняє термінологічні сполучення від простих, похідних і складних слів-термінів, є роздільнооформленість терміноелементів у термінологічних сполученнях і цільнооформленість терміноелементів у простих, похідних і складних термінах, які Ф. Циткіна називає однослівними, або цільнооформленими. Термінологічні словосполучення розглядаються як

еквівалент однослівного терміна оскільки: «еквівалентність слову полягає в тому, що такі терміни-словосполучення, як і однослівні терміни, входять у науково-технічну мову в готовому виді, не створюються заново щораз, коли в них виникає потреба, а зберігаються готовими в запасі термінів даної галузі науки і техніки» (Циткина 1989: 77). Отже, термін-словосполучення є номінативною одиницею підмови наукового спілкування, виражає єдине, цілісне поняття, цілком тотожне поняттю, яке виражається його самостійним еквівалентом.

Серед словотвірних моделей англійських медичних термінів традиційне високе місце в аспекті продуктивності відведено композиції, що є наслідком впливу системи грецької мови. Терміни-композиції, створені на підставі елементів грецького та латинського походження, мають міжнародний характер. Деякі лінгвісти ділять способи формування нових термінів на групи: 1. морфологічний спосіб словотвору – словоскладання, аббревіація; 2. синтаксичний, за допомогою утворення словосполучень та фраз з кількох слів; 3. семантичний – звуження (уточнення) значення загальноживаних слів; метафоричний та метонімічний перенос колишнього значення; 4. запозичення слів з інших мов. Найбільш продуктивний спосіб утворення медичних термінів – деривація. Отримані медичні терміни можуть складатися з префіксу, одного або двох коренів слова та суфікса в різних комбінаціях, як це представлено в наступних прикладах: *myocardium* = *myo-*(префікс) + *card(ium)* (корінь), *endocarditis* = *endo-* (префікс) + *card* (корінь) + *-tis* (суфікс), *cytology* = *cyt(o)* (корінь) + *-logy* (суфікс), *gastroenterology* = *gastr(o)* (корінь) + *enter(o)* (корінь) + *-logy* (суфікс), *adenoma* = *aden(o)* (корінь) + *oma* (суфікс). Другий найбільш продуктивний тип утворення термінів – словоскладання, наприклад, *blood donor* (донор крові), *hay fever* (сінна лихоманка), *Black Death* (чума) (Дубенкова, Апухтина 2017).

Слід зазначити, в сучасній лінгвістиці не існує одностайності стосовно питання граматичного складу термінології. Деякі дослідники вважають, що іменник є універсальним засобом для передачі всіх категорій термінологічних понять. Такі погляди ґрунтуються на теоретичній передумові високого ступеня абстракції іменників, внаслідок чого іменники є «єдиним лексико-граматичним засобом, який виражає науково-технічні поняття про предмети, якості і дії...» (Циткина 1989: 108).

До прагматичних аспектів медичної термінології відноситься яскрава маркованість її функціонально-стилістичної та спеціальної приналежності та високий відсоток інтернаціоналізмів у складі термінологічних одиниць медицини. Завдяки цим властивостям за межами професійного медичного спілкування медична термінологія виступає як сильний стилістичним засобом, що реалізує в мові ряд приватних комунікативних функцій (Абрамова 2003). Медичні терміни, будучи членами макросистеми і вступаючи в парадигматичні та синтагматичні відносини, наділені загальномовними, нормованими властивостями, що характеризують їх як елементи загальної мовної системи. Їм властиві всі ознаки, що характеризують лексику, зокрема особливості широкого

розвитку переносних значень, образності, експресивності, емоційності, вживання в семантично та стилістично діаметрально протилежному значенні тощо.

Висновки. Медична лексика є однією з найдавніших професійних термінологій, вона формувалася на власній мовній основі, засвоюючи все те, що на час створення створила світова цивілізація. Медична термінологія є відкритою системою, вона змінюється, пристосовується до потреб сучасності. Проведене на матеріалі англійської медичної термінології дослідження є першим етапом дослідження проблем залежності між когнітивними структурами свідомості та семантикою терміну, між картиною світу носія англійської мови (спеціаліста-медика) та структурою загального і спеціалізованого словників і текстів.

Список літератури

Абрамова Г.А. Медицинская лексика: основные свойства и тенденции развития : Дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 : Краснодар, 2003. 312 с.

Вит Ю.В. Терминология и ее место в языке. *IV Міжнародна науково-практична конференція з питань методики викладання іноземної мови, пам'яті професора В.Л. Скалкина. 27-28 січня*

Горелова С.Н. Природа термина и некоторые особенности терминообразования в английском языке. *Вестник ОГУ. 2004. № 6. С.36-41.*

Гринева С.В. Введение в терминоведение. М., 1993. 250 с.

Дубенкова Л.В., Апухтина Л.М. Медицинская терминология: различные способы образования медицинских терминов (на примере английского языка). *Innova*, no. 1 (6), 2017, С. 26-30.

Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.

Циткина Ф.А. Терминология и перевод (к основам сопоставительного исследования). Львов: Высшая школа, 1989. 157 с.

Andrews E., Luckhardt A.B. A History of Scientific English: The Story of Its Evolution Based on a Study of Biomedical Terminology. NY: Richard R. Smith. 2012. 352 p.

Dental dictionary. URL: <http://www.dentpedia.info/dental-education/dental-dictionary>

New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. – Danbury, 1993. – 1216 p.

The Oxford English Reference Dictionary. – Second Edition. – Oxford – New York, 1996. – 1765 p.

World Health Organization. International statistical classification of diseases and related health problems URL: www.who.int/classifications/apps/icd/icd10online

References

Abramova, G.A. (2003). Medicinskaja leksika: osnovnye svojstva i tendencii razvitija : Dis. ... d-ra filol. nauk : 10.02.01 : Krasnodar.

Vit, Ju.V. (2005). Terminologija i ee mesto v jazyke. In IV Mizhnarodna naukovopraktichna konferencija z pitan' metodiki vkladannja inozemnoj movi, pam'jati profesora V.L. Skalkina. 27-28 sichnja 2005.: Zb. Nauk. prac'. Odesa: Astroprint, 258-263.

Gorelova, S.N. (2004). Priroda termina i nekotorye osobennosti terminoobrazovanija v anglijskom jazyke. *Vestnik OGU. № 6, 36-41.*

Grinev, S.V. (1993). Vvedenie v terminovedenie. Moscow.

Dubenkova, L.V., Apuhtina, L.M. (2017). Medicinskaja terminologija: razlichnye sposoby obrazovanija medicinskih terminov (na primere anglijskogo jazyka). *Innova*, no. 1 (6), 26-30.

Selivanova, O. (2006). Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediya. Poltava: Dovkillya-K.

- Tsitkina, F.A. (1989). Terminologija i perevod (K osnovam sopostavitel'nogo issledovanija). L'vov: Vysshaja shkola, 1989. 157 s.
- Andrews, E., Luckhardt, A.B. (2012). A History of Scientific English: The Story of Its Evolution Based on a Study of Biomedical Terminology. NY: Richard R. Smith.
- Dental dictionary. URL: <http://www.dentpedia.info/dental-education/dental-dictionary>
- New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language (1993). Danbury.
- The Oxford English Reference Dictionary. (1996). Second Edition. Oxford – New York.
- World Health Organization. International statistical classification of diseases and related health problems. URL: www.who.int/classifications/apps/icd/icd10online

Стаття надійшла до редакції 28.08.2021 р.

УДК 811.111.'373.612.2:070

[https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2\(47\).245951](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2(47).245951)

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕПІСТЕМІЧНОЇ Я-ПОЗИЦІЇ В ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Шубко В.В.

аспірант, Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена висвітленню теоретичних передумов дослідження епістемічної Я-позиції в англомовному діалогічному дискурсі. Оскільки спілкування є однією з основних ознак соціальної організації людей, дослідження епістемічної Я-позиції саме у діалогічному дискурсі є актуальним завданням сучасної соціолінгвістики. Епістемічна Я-позиція відображає знання суб'єкта про світ, його світогляд, точки зору та його переконання. Вона стосується знання мовця про предмет мовлення, ступеня впевненості у висловлюванні. Корпусно-орієнтовані дослідження дискурсу виконуються у трьох напрямках, а саме: текстовому (вивчення вибору мовних одиниць, значень та моделей у текстах); критичному (поєднання критичного дискурс-аналізу та системної функціональної лінгвістики); контекстуальному (врахування ситуаційних факторів спілкування, залучення теорії мовленнєвих актів та прагматики). Зважаючи на експланаторну негнучкість існуючих електронних корпусів англійської мови, тобто неможливість повного аналізу представлених контекстів, було створено власний корпус текстів для якнайповнішого вивчення епістемічної позиції Я-суб'єкта в англомовному діалогічному дискурсі. Нами було виокремлено та оформлено у корпус контексти вживання епістемічних дієслів (наприклад, know, think, seem, believe, understand, suppose, guess, expect, hope). Виокремлені контексти вживання епістемічних дієслів у художньому діалогічному дискурсі буде проаналізовано в семантичному та прагматичному аспектах, а саме – розглянуто значення досліджуваних епістемічних маркерів, наприклад, достовірність, віра, впевненість тощо, а також досліджено прагматичне навантаження епістемічних маркерів для реалізації стратегій і тактик вираження Я-позиції. Перспективою цього дослідження є детальний аналіз семантичних та прагматичних особливостей епістемічних маркерів у художньому дискурсі.

Ключові слова: діалогічний дискурс, епістемічна позиція, епістемічні маркери, корпусний аналіз.

THEORETICAL PREMISES FOR THE STUDY OF EPISTEMIC I-POSITION IN DIALOGICAL DISCOURSE

Shubko V.V.

post-graduate student, Taras Shevchenko national university of Kyiv

The given article is devoted to highlighting theoretical premises for the study of epistemic I-position in English dialogical discourse. Since communication is one of the main features of people's social organization, the study of epistemic self-position in dialogical discourse is a relevant task of modern sociolinguistics. The epistemic self-position reflects the subject's knowledge of the world, his worldview, his points of view and his beliefs. It refers to the speaker's knowledge of the subject of speech, the degree of confidence in expression. Modern corpus-oriented studies of discourse are performed in three directions, namely, textual (study of the choice of language units, meanings and models in texts); critical (combination of critical discourse analysis and system functional linguistics); contextual (taking into account situational factors of communication, involvement of the theory of speech acts and pragmatics). Due to the explanatory inflexibility of the existing electronic corpora of the English language, that is the impossibility of a complete analysis of the presented contexts, our own corpus of texts was created to study the epistemic position of a subject in English

dialogic discourse. We have singled out and framed the contexts of the use of epistemic verbs (such as, know, think, seem, believe, understand, suppose, guess, expect, hope). The selected contexts of the use of epistemic verbs in artistic dialogic discourse will be analyzed in semantic and pragmatic aspects, namely - the meaning of the studied epistemic markers, such as reliability, faith, confidence, etc., and their pragmatic usage to express strategies and tactics of I-concept. The perspective of this study is a detailed analysis of the semantic and pragmatic features of epistemic markers in artistic discourse.

Key words: *dialogical discourse, epistemic position, epistemic markers, corpus analysis.*

Вступ. Мова формується відносинами між мовцем / письменником і аудиторією, об'єктом обговорення та самою розмовою. У свою чергу мова використовується для зміни цих відносин у ході комунікативної взаємодії (Kiesling 2018). Епістемічність розглядається як лінгвістична категорія, що поєднує мовні засоби, за допомогою яких мовець може висловити свої знання про світ. До епістемічності також відносять мовні засоби, за допомогою яких мовець позначає або саме джерело, або передає інформацію про нього (Sholikhah 2019).

Лінгвістична епістемологія у цілому досліджує лінгвістичну репрезентацію знання в межах наступної тріади: епістемічний світ, що акумулює систему знань мовця та утворює його власну картину світу; епістемічний стан, що є результатом осмислення фрагмента епістемічного світу в плані його відповідності реальному та належному; епістемічний модус, що характеризує актуалізацію в момент мовлення окремих фрагментів епістемічного світу індивідуума (Калинин 2017; Меньшикова 2017). На актуалізацію епістемічного стану впливають соціальні категорії (клас, гендер, вік, заняття, професія) та ситуаційні фактори. Епістемічний модус тісно пов'язаний із контекстом комунікативної ситуації, який може бути використано як інклюзивно, так і ексклюзивно, тобто "контекст" може бути репрезентацією усього комунікативного епізоду (тексту та розмови) або лише релевантного соціального аспекту комунікативного епізоду (Dijk 2008, с. 115-117). Оскільки спілкування є однією з основних ознак соціальної організації людей, дослідження епістемічної Я-позиції саме у діалогічному дискурсі є актуальним завданням сучасної соціолінгвістики (Kiesling 2016).

Мета даної статті полягає у висвітленні теоретичних передумов дослідження епістемічної Я-позиції в англomовному діалогічному дискурсі та окресленні алгоритму аналізу епістемічних маркерів.

Результати і обговорення. Я-позицію можна визначити як вираження чиеїсь особистої точки зору щодо запропонованої інформації. Можна зробити висновок, що це відноситься до позиції, яку люди займають по відношенню до себе, до того, що говорять, а також до інших людей або предметів. Характерною рисою дефініцій я-позиції є те, що всі вони зосереджені на виразі окремого мовця чи письменника, а не на інтерактивних стосунках (Sholikhah 2019). Отже, епістемічна Я-позиція відображає знання суб'єкта про світ, світогляд, точки зору та його переконання, стосується знання мовця про предмет мовлення, ступеня впевненості у висловлюванні.

Протягом перших років ХХІ століття у лінгвістиці та суміжних дисциплінах відбувся новий етап у дослідженні проблеми ролі суб'єкта в дискурсивній діяльності (Gray, Viber 2012). Ця роль визначається у термінах поняття «позиція суб'єкта» з англійського *stance*, яке виражає поняття, що показують ставлення суб'єкта до співрозмовників або поняття, які висловлюють позицію суб'єкта до предмета повідомлення. Крім цього, на позначення процесу, під час якого суб'єкт займає свою позицію (позиціонування – *stancetaking*), використовували такі терміни, як суб'єктивність (*subjectivity*), позиціонування (*positioning*) та самопозиціонування (*self-positioning*). Поняття «позиції суб'єкта дискурсивної взаємодії» (*stance*) поєднує у собі всі названі вище терміни та є відносно новим для лінгвістики, як «епістемічний і емоційний коментар стосовно пропозиційної інформації» (Viber 2006: 108).

Учасникам діалогічного дискурсу потрібна позиція, щоб сформулювати свої думки, почуття чи ставлення до чогось чи когось. Епістемічна Я-позиція стає важливим поняттям у лінгвістиці, яка дозволяє дізнатися значення, що вкладається мовцем у репліку, і те, як мовці звертаються до своєї аудиторії, тобто це стосується позиції, яку люди займають по відношенню до себе, до того, що говорять, та до інших людей або предметів (Sholikhah 2019). Таким чином, Я-позиція відноситься до лексичного та граматичного вираження ставлень, почуттів, суджень або зобов'язань щодо пропорційного змісту повідомлення

Значну увагу до вивчення поняття суб'єктивної позиції в мовознавчих працях можна пояснити тим, що вона потенційно об'єднує різні рівні й ресурси лінгвістичного аналізу – від лексико-семантичного та граматичного до соціолінгвістичного й лінгвокультурологічного (Gray, Viber 2012).

Я-позиція позначається через певні мовні форми, а також через інші ресурси для створення певного значення та його забарвлення. У будь-якому висловлюванні Я-позиції є три основні компоненти: *особа*, яка висловлює позицію, або особа, яка займає позицію; *тема*, що обговорюється, або об'єкт позиції, до якого ця позиція відноситься; і *використані ресурси*, які мають справу з вибором конкретних слів і стилем, за допомогою якого виражається позиція (Barton and Lee, 2013: 87).

Сфера епістемічності як підкатегорія модальності, утворює відносно узгоджений семантичний домен і включає лінгвістичні форми, які показують відданість мовців статусу інформації, яку вони надають, найчастіше, свою оцінку її надійності. Висловлення епістемічної позиції дуже поширене в повсякденній розмовній взаємодії; фактично мовці виявляють більшу стурбованість щодо позначення своєї епістемічної позиції, ніж маркування ставлення чи оцінки, або висловлювання особистих почуттів та емоцій (Kärkkäinen 2003: 1).

У сучасному мовознавстві все частіше виникають дискусії стосовно того, який саме мовний матеріал може засвідчити достовірність отриманих даних в результаті лінгвістичного аналізу, тобто слугувати основою так званої «доказової лінгвістики» (Алпатов 2015; Беляева 2016). Одним із методів останньої є корпусний аналіз, який спрямований на вивчення певних закономірностей та особливостей мови й мовлення на підставі обробки

комп'ютерного корпусу текстів. Корпусний аналіз часто протиставляється інтроспекції, як найбільш суб'єктивному методу. Водночас істотним недоліком корпусного аналізу є певне спрощення обробки мовного матеріалу, експланаторна негнучкість, тому оптимальним є його поєднання з іншими методиками (O'Keefe, Walsh 2012).

На сьогодні можна виокремити два підходи до статусу корпусної лінгвістики. Так, Дж. Аартс розглядає корпусну лінгвістику як методологію перевірки існуючих описів мовних явищ, за допомогою якої можна вносити зміни в опис там, де дані корпусу не підходять (Aarts 2002). У той час як деякі лінгвісти (див., наприклад, McEnery et al. 2006) сприймають корпусне мовознавство як новий філософський підхід до мовного дослідження взагалі; вони не вважають, що вона має статус лише окремої теорії. Незважаючи на різні трактування, корпусна лінгвістика, як правило, розглядається як методологія, а сам термін використовується як парасольковий для цілого ряду досліджень із використанням різноманітних корпусів текстів (Flowerdew 2012: 174).

Корпусно-орієнтовані дослідження дискурсу виконуються у трьох напрямках:

- Текстовому (вивчення вибору мовних одиниць, значень та моделей у текстах);
- Критичному (поєднання критичного дискурс-аналізу та системної функціональної лінгвістики);
- Контекстуальному (врахування ситуаційних факторів спілкування, залучення теорії мовленнєвих актів та прагматики) (Flowerdew 2012: 175).

На наш погляд, саме в межах останнього – контекстуального – підходу варто досліджувати епістемічну позицію суб'єкта в англomовному діалогічному дискурсі.

Звернімося до основних характеристик діалогічного мовлення у художньому творі. Головними функціями діалогу є інформативна та характерологічна. У процесі розмови персонажі дізнаються певну інформацію, а їхнє мовлення характеризує їх з точки зору соціально-культурного та психологічного аспектів (Кухаренко 2002).

Деякі дослідники ділять позицію на три категорії: епістемічні, емотивні та стилістичні позиції. Епістемічна позиція стосується впевненості та невизначеності фактичної основи тверджень. Вона сигналізує про знання та віру мовця до її висловлювання. Друга позиція – емотивна, яка відноситься до особистих естетичних уподобань, морального судження або емоційної реакції. Іншими словами, це позиція ставлення, яка використовується для передачі почуттів мовця. Деякі маркери позиції передають емоційну реакцію, а не естетичну перевагу чи моральну норму. Використовуючи цю позицію, люди вважають за краще говорити про свої почуття, а не про те, що добре і неправильно. Позицію ставлення можна виразити шляхом естетичної оцінки, морального судження та емоційного впливу. Третій тип – стилістична позиція – стосується способу вираження певної ідеї (Sholikhah 2019)..

Спостереження над емпіричним матеріалом дозволяє зробити висновок, що ядро категорії епістемічної модальності в англійській мові представлено модальними словами, дієсловами та прислівниками.

Висновки. Дослідження епістемічної Я-позиції у діалогічному дискурсі є актуальним завданням сучасної соціолінгвістики. Зважаючи на вищезазначену експланаторну негнучкість існуючих електронних корпусів англійської мови, тобто неможливість повного аналізу представлених контекстів, ми створили власний корпус текстів для якнайповнішого вивчення епістемічної позиції Я-суб'єкта в англійському діалогічному дискурсі. Виокремлені контексти вживання епістемічних дієслів у художньому діалогічному дискурсі буде проаналізовано в семантичному та прагматичному аспектах, а саме – розглянуто значення досліджуваних епістемічних маркерів, наприклад, достовірність, віра, впевненість тощо, а також досліджено прагматичне навантаження епістемічних маркерів для реалізації стратегій і тактик вираження Я-позиції.

Список літератури

- Алпатов В.М. Что и как изучает языкознание? *Вопросы языкознания*. 2015. № 1. С. 7–21.
- Беляева Л.Н., Чернявская В.Е. Доказательная лингвистика: метод в когнитивной парадигме. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2016. № 3. С. 77-84.
- Калинин С.С. Об идеале целостного знания в лингвистической эпистемиологии. 2017. URL: https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/60021/1/lo_15.pdf (дата звернення 12.10.2021)
- Кухаренко В.А. *Интерпретация текста*. Одесса: Латстар, 2002. 292 с.
- Меньшикова А.А. Эпистемологические факторы онтологии науки. *Гуманитарные научные исследования*. 2017. № 9. URL: <https://human.snauka.ru/2017/09/24434> (дата звернення 12.10.2021)
- Aarts J. Review of Corpus Linguistics at Work. *International Journal of Corpus Linguistics*. 2002. 7 (1). P. 118–123.
- Barton D., Lee C. (2013) *Language Online: Investigating Digital Text and Practices*. New York: Routledge.
- Biber D. Stance in spoken and written university registers. *Journal of English for Academic Purposes*. 2006. № 5. 97–116.
- Dijk T.A. *Discourse and Context: a Socio-Cognitive Approach*. Cambridge University Press. 2008. 280 p.
- Flowerdew L. Corpus-based discourse analysis. *The Routledge handbook of discourse analysis*. London: Routledge, 2012. P. 174-187.
- Gray B., Biber D. Current Conceptions of Stance. In: Hyland K., Guinda C.S. (eds) *Stance and Voice in Written Academic Genres*. Palgrave Macmillan, London. 2012. URL: https://doi.org/10.1057/9781137030825_2 (дата звернення 12.10.2021)
- Kärkkäinen E. Epistemic Stance in English Conversation: A description of its interactional functions, with a focus on I think. John Benjamins Publishing Co. 2003. 207 p.
- Kiesling S. Stance: Theory and Practice in Sociolinguistics. 2016. URL: https://www.academia.edu/13000752/Stance_and_Stancetaking_Theory_and_Practice_in_Sociolinguistics
- Kiesling S. Interactional Stancetaking in Online Forums. *Computational Linguistics* 2018; 44 (4): 683–718. doi: https://doi.org/10.1162/coli_a_00334
- McEnery T., Xiao R., Tono Y. *Corpus-Based Language Studies*. London: Routledge, 2006. 265 p.
- O’Keeffe A., Walsh S. Applying corpus linguistics and conversation analysis in the investigation of small group teaching in higher education. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*. 2012. 8(1). P. 159–181.

Sholikhah I. M. Linguistic Study of Stance-Taking in Online Media. KnE Social Sciences, Vol. 3, no. 10, Mar. 2019, pp. 55–61, doi:10.18502/kss.v3i10.3887.

References

- Alpatov, V.M. (2015). Chto i kak izuchaet jazykoznanie? *Voprosy jazykoznanija*. № 1, 7–21.
- Beljaeva, L.N., Chernjavskaia, V.E. (2016). Dokazatel'naja lingvistika: metod v kognitivnoj paradigme. *Voprosy kognitivnoj lingvistiki*. № 3, 77-84.
- Kalininm, S.S. (2017). *Ob ideale celostnogo znaniia v lingvisticheskoj jepistemologii*. URL: https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/60021/1/lo_15.pdf
- Kuharenko, V.A. (2002). *Interpretacija teksta*. Odessa: Latstar.
- Men'shikova, A.A. (2017). Jepistemologicheskie faktory ontologii nauki. *Gumanitarnye nauchnye issledovaniia*. № 9. URL: <https://human.snauka.ru/2017/09/24434>
- Aarts, J. (2002). Review of Corpus Linguistics at Work. *International Journal of Corpus Linguistics*. 7 (1), 118–123.
- Barton, D, Lee, C. (2013) *Language Online: Investigating Digital Text and Practices*. New York: Routledge.
- Biber, D. (2006) 'Stance in spoken and written university registers. *Journal of English for Academic Purposes*, 5, 97–116.
- Dijk, T.A. (2008). *Discourse and Context: a Socio-Cognitive Approach*. Cambridge University Press.
- Flowerdew, L. (2012). Corpus-based discourse analysis. *The Routledge handbook of discourse analysis*. London: Routledge, 174-187.
- Gray B., Biber D. (2012) Current Conceptions of Stance. In: Hyland K., Guinda C.S. (eds) *Stance and Voice in Written Academic Genres*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9781137030825_2
- Kärkkäinen, E. (2003). Epistemic Stance in English Conversation: A description of its interactional functions, with a focus on I think. John Benjamins Publishing Co.
- Kiesling, S. (2016). Stance: Theory and Practice in Sociolinguistics. URL: [https://www.academia.edu/13000752/Stance and Stancetaking Theory and Practice in Sociolinguistics](https://www.academia.edu/13000752/Stance_and_Stancetaking_Theory_and_Practice_in_Sociolinguistics)
- Kiesling, S. Stancetaking in Online Forums. *Computational Linguistics* 2018; 44 (4): 683–718. doi: https://doi.org/10.1162/coli_a_00334
- McEnery, T., Xiao R., Tono, Y. (2006). *Corpus-Based Language Studies*. London: Routledge.
- O'Keeffe, A., Walsh, S. (2012). Applying corpus linguistics and conversation analysis in the investigation of small group teaching in higher education. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*, 8(1): 159–181.
- Sholikhah, I. M. (2019). Linguistic Study of Stance-Taking in Online Media. KnE Social Sciences, 3(10), 55–61. <https://doi.org/10.18502/kss.v3i10.3887>

Стаття надійшла до редакції 1.12.2021 р.

UDC 811.111'42

[https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2\(47\).245952](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2(47).245952)

CONSTRUCTION OF A MALE IDENTITY IN THE DRAMATIC DISCOURSE OF THE ENGLISH RESTORATION

Marina O.V.

candidate of pedagogical sciences, associate professor,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
[orcid.org/http://orcid.org/0000-0003-2552-5623](http://orcid.org/0000-0003-2552-5623)

In this article, the notions of discourse and identity are considered within the framework of a cognitive-communicative paradigm. I argue, that the dramatic discourse of the English Restoration was a product of a society in transition from one cultural, social, and political order to another and was constructed under the oppressive influence of Charles II, who actively used the institution of theatre as an instrument of spreading new ideas and reestablishing his royal power. In this paper, I substantiate, that the male identities constructed in the dramatic discourse of the English Restoration were often inspired and created by the group of the King's friends and courtiers, the Wits, who participated in matters of state, were actively involved in play-writing, and disseminated the main ideas of the ruling class in their literary works. In this article, I present the findings of my research on the two male identities represented in the dramatic works of the English Restoration: the identity of a libertine-aristocrat (a libertine-hero) and the identity of a libertine-fop. I also emphasize the role of the pragmatic strategy of self-presentation in identity construction and single out the tactics of its verbalization, namely, the tactic of identification, the tactic of solidarization, and the tactic of distancing. In this paper, I substantiate, that in Restoration drama libertine-heroes present themselves as womanizers, debauchees, and swearers, while libertine-fops are represented as rakes and dandies. In this article, I argue, that through the tactic of identification both libertine-heroes and libertine-fops show their loyalty to the ideas of libertinism, while through the tactic of solidarization libertine-heroes' and libertine fops' adherence to the new ideology, fashions and trends is demonstrated. However, the tactic of distancing is used to emphasize a libertine-hero's superiority over a libertine-fop.

Key words: dramatic discourse, identity, strategy, tactic, the English Restoration.

КОНСТРУЮВАННЯ ЧОЛОВІЧОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ДРАМАТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ЧАСІВ РЕСТАВРАЦІЇ СТЮАРТІВ

Маріна О.В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

У статті поняття дискурсу та ідентичності розглянуто з позицій когнітивно-комунікативної парадигми. Я стверджую, що драматичний дискурс часів Реставрації Стюартів був продуктом суспільства перехідного періоду, що знаходилося на шляху змін від одного культурного, соціального та політичного ладу до іншого, і формувався під гнітючим впливом Карла II, який активно використовував інститут театру як інструмент поширення нових ідей і відновлення королівської влади. У статті обґрунтовано, що чоловічі ідентичності, що конструюються у драматичному дискурсі часів Реставрації Стюартів, часто надихалися та створювалися групою друзів і придворних короля, дотепниками, які брали участь у державних справах, активно долучалися до написання драматичних творів і поширювали основні ідеї панівного класу у своїх літературних творах. У цій статті я наводжу результати дослідження двох чоловічих ідентичностей, представлених у драматичних творах часів Реставрації Стюартів: ідентичності лібертіна-аристократа

(лібертіна-героя) та ідентичності лібертіна-франта. Я також наголошую на ролі прагматичної стратегії самопрезентації у конструюванні ідентичності й виділяю тактику її вербалізації, а саме: тактику ідентифікації, тактику солідаризації та тактику дистанціювання. У цій науковій розвідці я доводжу, що у драматичних творах часів Реставрації Стюартів лібертіни-герої презентують себе як бабії, дебошири та лихослови, а лібертіни-франти представлені як розпусники і денді. У цій статті я стверджую, що через тактику ідентифікації лібертіни-герої та лібертіни-франти демонструють свою вірність ідеям лібертинізму, а через тактику солідаризації продемонстровано прихильність лібертінів-героїв та лібертінів-франтів до нової ідеології, моди та тенденцій. Тактика дистанціювання використовується, щоб наголосити на перевазі лібертінів-героїв над лібертінами-франтами.

Ключові слова: драматичний дискурс, ідентичність, стратегія, тактика, Реставрація Стюартів.

Introduction. During the period known as the Restoration of the Stuart monarchy the English society was in transition from one social, cultural and political order to another. Lukić & Maslov (2014) argue, that during the transition political elites and cultural institutions play the key role in social transformations. The English Restoration was no exception. Charles II intent on reestablishing his royal power after an eighteen-year hiatus used cultural forms such as theatre, architecture, and painting as instruments to achieve his goal. Arena (2017), Walkling (2001) and Webster (2000) argue, that during the English Restoration theatre became a powerful means of spreading the royal propaganda, the king's way to consolidate his royal power through dissemination of new ideas, demonstration of new models of behavior and public representation of new identities approved by the ideology of the ruling class. **The aim** of the article is to provide a systematic description of the English male identities represented in the dramatic discourse of the seventeenth century as a lingvo-cultural phenomenon. The findings are illustrated with the examples from the plays: "The Man of Mode; Or Sir Fopling Flutter" by George Etherege and "The Relapse; or, Virtue in Danger" by Sir John Vanbrugh. In this article, I use **methods** of critical discourse analysis (van Dyck & Kintsch, 1983; Foucault, 1972), cognitive-discursive interpretation (Bondarenko et al., 2017); identity studies approach (Goffman 1956; Matuzkova, 2015), cultural linguistics approach (Karasik, 2009).

Results and discussion. Theatre as a means of representation of male identities. The transition from the Puritan regime to the Restoration of monarchy begged the question: What should be restored and what new ideas should be disseminated through popular cultural forms? Due to the change of paradigms the English Restoration can be characterized as a period of experimentation with social roles, recapitulation of conventional beliefs, representation of modes of unprecedented behavior (Arena, 2017; Dobrée, 1924). The dramatic discourse of the period demonstrated the world a great variety of literary genres and new English cultural identities represented and popularized in it.

Immediately after the return to his country, Charles II became a patron of the arts, in particular, among his first reforms he granted his two courtiers and theatre managers, D'Avenant and Killigrew, with patents to establish theatres in London and mount new plays (Neagle, 1989). It is important to note, that the dramatic production

of the English Restoration reflects the tastes, beliefs and aspirations of the newly restored monarch and his court. Changes in staging conditions, cast, repertoire, and authorship caused by the change of ideologies led to the changes in the way the dramatic discourse was constructed and perceived. Correspondingly, Restoration theatre became a place where conceptualization of new ideas took place.

The English Restoration is a complex period when fashions were transient, tastes – changeable, cultural identities – controversial. Nevertheless, new English identities were born exactly during this ‘zero point’ period (Zimbardo, 1998). However, to gain ‘flesh and blood’ these new identities needed the efforts of their own ‘Pygmalions’, their sculptors and creators. And this role was often performed by the Court Wits.

Charles II actively participated in debauches organized by his courtiers and friends: Sedley, Buckhurst, Shepherd, Savile, Bulkeley, Killigrew, Rochester, Etherege, Wycherley, Scroope, Mulgrave, Guy, and Vaughan among the most famous of them (Webster, 2005). These men were known as ‘the Court Wits’. They established new trends and formed public culture in Restoration England. Their influence on the Arts was immense. The Wits’ behavior, their views on the social roles of man and woman in society, morality, sex, and religion were reflected in Restoration plays. Many of the Court Wits became professional playwrights (Dharwadker, 1997) and their libertine ideas found dissemination in the literary works of the period. The Wits enjoyed theatre as it gave them ample opportunities to find new mistresses, supply professional dramatists with plots and characters as they publicly demonstrated all kinds of dissolute and immoral behavior (Webster, 2005). Therefore, I argue, that new male identities were presented to the public through the dramatic production of the period; these identities were often created and endorsed by the Wits-writers, Wits-masterminds and Wits-inspirers. The Wits themselves gave the world a new male identity – that of a libertine-aristocrat (a libertine-hero). I side with Arena (2017: 82), who argues, that the dominant perspective created “an aristocratic masculine identity through the repetition of libertine gestures, acts, and attitudes” both inside and outside the playhouses.

Male identities in the dramatic discourse of the Stuart Restoration.

I argue, that in order to promote the new ideology, first and foremost, the King’s close friends and courtiers, the Wits, had to successfully present themselves and the new ideas disseminated in the plays to the general public. Therefore, in the analysis of the male identities constructed in the dramatic discourse of the English Restoration the pragmatic strategy of self-presentation rises to the fore. I side with Matuzkova (2015: 77-78), who argues, that identity is always cultural and interprets a cultural identity not as a type of identity, but as a modality of its existence, an inherent part of any identity; the scholar defines a lingvocultural collective identity as a system of dominant ideas of values and meanings of a lingvocultural space of a corresponding community, embodied in the language and created by it. In this article, I demonstrate the results of my research of the types of the most recognizable male identities in the dramatic discourse of the English Restoration. Issers (2008) argues, that the pragmatic strategy of self-presentation occupies the central place among the strategies of influencing the masses. While Parshina (2005) argues, that the **strategy of self-presentation** is

realized through the **tactic of identification** (its main point lies in demonstration of a symbolic belonging to a certain social or political etc. group, having a certain social status; the tactic is verbalized through the usage of personal pronouns *I, we*, language formulas characteristic of the social group the person wants to emphasize his/her reference to, such as clichés, colloquial phrases, aphorisms, precedent texts etc.), the **tactic of solidarization** (its aim is to create the impression of the similarity of views, interests, goals, the speaker's sense of unity with the audience; the tactic is verbalized through the speech formulas of establishing a contact, such as addressing a person by name, expression of agreement with the assessment of the problem etc.), and the **tactic of distancing** (which is a non-specific tactic applicable to many strategies; its main point lies in separation, detachment from the opponent, addressee and the object of the utterance).

So, the **identity of a libertine-aristocrat (a libertine-hero)** in the dramatic discourse of the English Restoration was constructed not only through his noble origin, but most importantly through adherence to new ideas and loyalty to the monarch. A libertine-hero is a man who has money and possessions to occupy himself only with entertainment and love affairs, he has a high social status and influential friends. He is engaged in debauches, numerous sexual affairs, épaters the public with scandals and uses bad language; blasphemy and profanity accompany his speeches.

Libertine-aristocrats openly demonstrate their adherence to the new ideology. **The tactic of identification** is verbalized through the usage of personal pronouns and bright metaphors when Young Fashion talks to his servant, Lorry, in the play "The Relapse; or, Virtue in Danger" by Sir John Vanbrugh:

YOUNG FASHION. *Why, faith, Lory, though I am a young rake-hell, and have played many a roguish trick, this is so full-grown a cheat, I find I must take pains to come up to 't; I have scruples.*

LORRY. *They are strong symptoms of death; if you find they increase, pray, Sir, make your will. (Villiers et al., 1953: 433).*

The corrupt nature of a libertine-aristocrat in Restoration drama is manifested in negative personal qualities – unreliability in matters of love. The personal pronoun *we* is used to verbalize **the tactic of identification** in the example below when Dorimant, the main character of the play "The Man of Mode; or Sir Fopling Flutter" by Sir George Etherege, refers himself to libertines and demonstrates adherence to libertine values:

DORIMANT. *Th'extravagant words they speak in love. 'Tis as unreasonable to expect we should perform all we promise then, as do all we threaten when we are angry... (Villiers et al., 1953: 239).*

The identity of a libertine-aristocrat (a libertine-hero) in the dramatic discourse of the English Restoration is often constructed through the contrast with **the identity of a libertine-fop**. Fops identify themselves as people of noble origin, debauchees, just like libertine-heroes with whom they have friendly relations. Sir Fopling Flutter, the main fop in the play "The Man of Mode; or Sir Fopling Flutter" by Sir George Etherege, uses **the tactic of solidarization** verbalized through metaphor and metonymy to express his enthusiasm for French fashions. Sir Fopling believes, that Dorimant shares his likes:

SIR FOPLING. *Dorimant, let me embrace thee! Without lying, I have not met with any of my acquaintance who retain so much of Paris as thou dost... (Villiers et al., 1953: 193).*

However, the identity of a fop is often constructed to demonstrate its inferiority to the identity of a libertine-hero. Although the identity of a fop in Restoration drama is constructed through verbalization of his enthusiasm for current French fashions, the fop's delight in it is greatly exaggerated and makes him look like a buffoon rather than a dandy. Although French fashions were popular at the beginning of the English Restoration as Charles II had spent much of his exile in France, the Restoration of monarchy led to the necessity for the construction of a native, truly English identity, and much excitement about foreign fashions was condemned rather than appreciated. The characters of the play "The Man of Mode; Or Sir Fopling Flutter" by Sir George Etherege mockingly discuss the outfit of Sir Fopling Flutter at length and in detail, their assumed admiration being no more than just an attempt to laugh at the fop. **The tactic of identification** is realized through the use of nominative sentences by the main character who carefully enumerates the labels of the clothes he wears:

EMILIA. *He wears nothing but what are originals of the most famous hands in Paris.*

SIR FOPLING. *You are in the right, Madam.*

LADY TOWNLEY. *The suit!*

SIR FOPLING. *Barroy.*

EMILIA. *The garniture!*

SIR FOPLING. *Le Gras.*

MEDLEY. *The shoes!*

SIR FOPLING. *Piccar.*

DORIMANT. *The periwig!*

SIR FOPLING. *Chedreux.*

LADY TOWNLEY AND EMILIA: *The gloves! (Villiers et al., 1953: 194-195).*

In the dramatic discourse of the English Restoration libertine-heroes stand away from libertine-fops in their competition for a woman's heart, the battle, in which libertine-heroes inevitably win; their identity is often constructed **through the tactic of distancing**. Fops are exploited by ladies to make husbands and lovers feel jealous. Dorimant, the main character of the play "The Man of Mode; Or Sir Fopling Flutter" by Sir George Etherege, distances himself from the fops when he speaks about his mistress, Mrs Loveit:

DORIMANT: *I know she hates Fopling and only makes use of him in hope to work me again... (Villiers et al., 1953: 205).*

Libertine-heroes understand and emphasize their superiority over libertine-fops. Dorimant and Medley, libertine-heroes of the play "The Man of Mode; Or Sir Fopling Flutter" by Sir George Etherege, hear about the arrival of Sir Fopling Flutter (a character with a speaking name) and in their discussion of his personality distance themselves from him:

DORIMANT. *Do not you fall on him, Medley, and snub him. Soothe him up in his extravagance; he will show the better.*

MEDLEY. *You know I have a natural indulgence for fools and need not this caution, Sir.* (Villiers et al., 1953: 192-193).

In Restoration plays libertine-heroes also distance themselves from the fops through demonstration of their mental faculties – their wit. Fops don't have enough of it and therefore, even French clothes and manners won't help them win a fair lady. The same thing can be said about the matters of state. Fops may have titles and money, however, to rule the country the men need wit. In the play "The Relapse; or, Virtue in Danger" by Sir John Vanbrugh Lord Foppington uses **the tactic of distancing** to separate himself from the Wits who seriously engage in politics and have an influence on it. The tactic of distancing is verbalized through the usage of metonymy and metaphors:

LOVELESS: *But your Lordship now is become a pillar of the state; you must attend the weighty affairs of the nation.*

LORD FOPPINGTON. *Sir – as to weighty affairs – I leave them to weighty heads* (Villiers et al., 1953: 440).

Therefore, I argue, that the male identity of a libertine-hero in the dramatic discourse of the English Restoration is constructed in opposition to the identity of a libertine-fop.

Conclusion. The new male identities of a libertine-hero and a libertine-fop in the dramatic discourse of the English Restoration were inspired and generated by the real personalities of famous courtiers and their contemporaries. Libertinism as a philosophy and way of life endowed English aristocrats with some features of an identity of a lower class representative as in the dramatic discourse of the English Restoration libertine-aristocrats openly and demonstratively engage in raillery, cursing, swearing, and promiscuity in sexual liaisons. The period of transition led to global shifts in values, transformation of cultural and social institutions, which resulted in a variety and instability of identities as well as construction of identities in contrast with each other as is the case with the cultural identities of a libertine-hero and a libertine-fop.

Список літератури

Бондаренко Е. В., Мартынюк А. П., Фролова И. Е., Шевченко И. С. Как нарисовать портрет птицы: методология когнитивно-коммуникативного анализа языка: коллективная монография / под. ред. И. С. Шевченко. Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2017. 246 с.

Иссерс, О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Изд. 5-е. М.: Изд-во ЛКИБ. 2008. 288 с.

Карасик. В. И. Дискурсивная персонология. *Язык, коммуникация, социальная среда.* Воронеж: ВГУ. 2007. С. 78-86.

Матузкова, Е. П. Английская идентичность как лингвокультурный феномен: когнитивно-дискурсивный аспект. *Когниция, коммуникация, дискурс.* 2015. № 11. С. 68-86. DOI: 10.26565/2218-2926-2015-11-06 <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/>

Паршина, О. Н. Стратегии и тактики речевого поведения современной политической элиты России: монография / под. ред. О. Б. Сиротининой. Астрахань: АГТУ, 2004. 195 с.

Arena, T. F. Masking the drama: A space for revolution in Aphra Behn's "The Rover" and "The Feign'd Courtezans". Bern: Peter Lang, 2017. 184 p.

- Dharwadker, A. Class, Authorship, and the Social Intertexture of Genre in Restoration Theater. *Studies in English Literature, Restoration and Eighteenth Century 1500-1900*. 1997. Vol. 37, № 3. P. 461-482.
- Dobrée, B. *Restoration Comedy 1660-1720*. Oxford: Clarendon Press, 1924. 188 p.
- Foucault, M. *The Archaeology of Knowledge and Discourse on Language* / Transl. from French. New York: Pantheon Books, 1972. 245 p.
- Goffman, E. *Presentation of Self in Everyday Life*. Anchor, 1959. 259 p.
- Lukić, A., Maslov, G. “Did Somebody Say ‘Transition’?” A Critical Intervention into the Use of a Notion. *Praktyka Teoretyczna*. 2014. №3(14). P. 203-223.
- Neagle, R. C. *The Restoration theater world and the plays of William Wycherley*: Unpublished doctoral dissertation. Loyola University of Chicago, 1989. 273 p.
- Restoration Plays* / Villiers G. et al.; edited by H. Bruce. New York: McGraw-Hill, 1953. 674 p.
- Van Dijk, T. A., Kintsch, W. *Strategies of discourse comprehension*. New York: Academic Press. 1983. 418 p.
- Walkling, A. R. Court Culture and ‘Absolutism’ in Restoration England. *The Court Historian*. 2001. № 6(3). P. 225-233. DOI: 10.1179/cou.2001.6.3.003
- Webster, J. W. *Performing libertinism in Charles II’s court: Politics, drama, sexuality*. New York: Palgrave Macmillan, 2005. 260 p.
- Zimbaro, R. A. *At zero point: Discourse, culture, and satire in Restoration England*. Lexington, KY: University Press of Kentucky, 1998. 208 p.

References

- Bondarenko E. B., Martyniuk A. P., Frolova I. E., Shevchenko I. S. (2017). *Kak narisovat portret ptitsy: metodologija kognitivno-kommunikativnogo analiza yazyka: kollektivnaia monografiia* [How to paint a portrait of a bird: methodology of a cognitive-communicative analysis: a collective monography] / pod. red. I. S. Shevchenko. KhNU imeni V.N. Karazina [in Russian].
- Issers, O. S. (2008). *Kommunikativnye strategii i taktiki russkoj rechi* [Communicative strategies and tactics of Russian speech]. Izd. 5-e. M.: Izd-vo LKIb [in Russian].
- Karasik, V. I. (2007). *Discursivnaya personologija* [Discursive Personology]. *Yazyk, Kommunikacija i socialnaja sreda* [Language, Communication and Social Environment], 5, 78-86 [in Russian].
- Matuzkova, E. P. (2015). *Anglijskaja identichnost' kak lingvokul'turnyj fenomen: kognitivno-diskursivnyj aspekt* [English identity as a lingvo-cultural phenomenon: a cognitive-discursive aspect]. *Kognicija, komunikacija, diskurs* [Cognition, communication, discourse], 11. 68-86 [in Russian]. <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/>
DOI: 10.26565/2218-2926-2015-11-06
- Parshina, O. N. (2004). *Strategii i taktiki rechevogo povedenija sovremennoj politicheskoj jelity Rossii: monografiia* [Strategies and tactics of speech behavior of modern Russian political elite: monography] / pod. red. O. B. Sirotininoj. Astrahan': AGTU [in Russian].
- Arena, T. F. (2017). *Masking the drama: A space for revolution in Aphra Behn’s “The Rover” and “The Feign’d Courtezans”*. Peter Lang.
- Dharwadker, A. (1997). Class, Authorship, and the Social Intertexture of Genre in Restoration Theater. *Studies in English Literature, Restoration and Eighteenth Century 1500-1900*, 37(3). 461-482.
- Dobrée, B. (1924). *Restoration Comedy 1660-1720*. Clarendon Press.
- Foucault, M. (1972). *The Archaeology of Knowledge and Discourse on Language* / Transl. from French. Pantheon Books.
- Goffman, E. (1959). *Presentation of Self in Everyday Life*. Anchor.
- Lukić, Atila & Gordan Maslov. (2014). “Did Somebody Say ‘Transition’?” A Critical Intervention into the Use of a Notion. *Praktyka Teoretyczna*, 3(14). 203-223.
- Neagle, R. C. (1989). *The Restoration theater world and the plays of William Wycherley*: Unpublished doctoral dissertation / Loyola University of Chicago.
- Van Dijk, T.A., & Kintsch, W. (1983). *Strategies of discourse comprehension*. Academic Press.

- Villiers G., Wycherley, W., Etherege, G., Dryden, J., Otway, T., Vanbrugh, J., ... Farquhar, G. (1953). *Restoration Plays*. H. Bruce (Ed.). McGraw-Hill.
- Walkling, A. R. (2001). Court Culture and 'Absolutism' in Restoration England. *The Court Historian*, 6(3), 225-233. DOI: 10.1179/cou.2001.6.3.003
- Webster, J. W. (2005). *Performing libertinism in Charles II's court: Politics, drama, sexuality*. Palgrave Macmillan.
- Zimbardo, R. A. (1998). *At zero point: Discourse, culture, and satire in Restoration England*. University Press of Kentucky.

Стаття надійшла до редакції 23.08.2021 р.

UDC 811.11-112'373

[https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2\(47\).245953](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2(47).245953)

MULTIMEDIA BEIM ERWERB DER FREMDSPRACHLICHEN DISKURSIVEN KOMPETENZ

Nykyforenko I.

Doktor der philologischen Wissenschaften, Nationale I.-I.-Metschnikow-Universität Odessa
<https://orcid.org/0000-0003-2354-8581>

Der Beitrag befasst sich mit Fragen der Verwendung von innovativen Multimedia-Technologien beim Erwerb der fremdsprachlichen diskursiven Kompetenz, um die Motivation zum Fremdsprachenlernen zu erhöhen. An den Universitäten nimmt der Multimedia-Einsatz beim Fremdsprachenunterricht ständig zu, weil sich der Einsatz von Computern im Fremdsprachenunterricht als ein vielversprechender Weg erwies. Beim Studium der Fremdsprachen kann man mit Hilfe von Computern und anderen Multimedia die Lernaktivitäten der Studenten mit hoher Genauigkeit und Objektivität durch ständiges Feedback kontrollieren. Neue Multimedia-Tools, die das audio-visuelle Format verwenden, bieten Möglichkeiten, die herkömmliche Lehrbücher nicht bieten können. Im Artikel betrachtet man Multimedia-Technologien (auch beim Online-Unterricht) als eine wichtige und mächtige moderne Informationsquelle für die Entwicklung der Erkenntnisaktivitäten der Studenten, ihrer Schaffenskreativität, Interessen, Fähigkeiten und Fertigkeiten beim Erwerb der fremdsprachlichen diskursiven Kompetenz. Es gibt zahlreiche Tools, die einen gelungenen Online-Unterricht im DaF-Bereich unterstützen. Der mediengestützte Unterricht bezeichnet Lernformen, bei denen der traditionelle Präsenzunterricht durch Phasen ergänzt wird, in denen die Lernenden durch Einsatz digitaler Medien Deutsch als Fremdsprache erlernen. Die aktuelle Situation des Einsatzes der digitalen Medien wird beschrieben und darauf aufbauend werden die Perspektiven des mediengestützten Lehrens und Lernens formuliert. Empfehlungen für ein mediengestütztes Lernen werden gegeben, das sowohl diskursive Kompetenz, als auch sprachliche und interkulturelle Kompetenzen bei Studierenden entwickelt. Die Multimediatechnik stellt tatsächlich fakultative Tools bereit, die individuelle Kompetenzdefizite ausgleichen helfen.

Stichwörter: Fremdsprache, Interaktion, Multimedia, Online-Unterricht, diskursive Kompetenz, Deutsch als Fremdsprache.

МУЛЬТИМЕДІА ПРИ ОПАНУВАННІ ІНОЗЕМНОЮ ДИСКУРСИВНОЮ КОМПЕТЕНЦІЄЮ

Никифоренко І.В.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Стаття висвітлює актуальне питання сучасної методології, а саме – використання інноваційних мультимедійних технологій при опануванні іноземною дискурсивною компетенцією з метою підвищення мотивації до вивчення іноземної мови. У вузах сьогодні постійно збільшується використання мультимедійних засобів при вивченні іноземних мов, тому що ця методика у навчанні іноземних мов виявилася перспективним напрямком, бо дозволяє контролювати навчальну діяльність студента з високою точністю та об'єктивністю, здійснюючи постійний зворотний зв'язок. Нові мультимедійні засоби, в яких використовується аудіо-візуальний формат, надають можливості, які традиційні друковані підручники надати не можуть. У статті розглядаються мультимедійні технології (застосовані також при онлайн навчанні) як важливе джерело пізнавальної активності студентів, розвитку їх творчих здібностей, інтересів, умінь і навичок при опануванні іноземною дискурсивною компетенцією. Зараз існує велика кількість інструментів, які здатні

підтримувати онлайн навчання в області німецької мови як іноземної. Заняття, що проводяться при активному застосуванні мультимедійних ресурсів, надають можливість використання різних навчаючих платформ, за допомогою яких традиційні заняття розширюються фазами, на яких німецька вивчається за підтримки дигітальних мультимедіа. Нами розглядається актуальна ситуація введення в сучасне навчання мультимедіа, на основі якої формулюються перспективи сучасного викладання німецької мови як іноземної, а також даються поради щодо навчання, яке розвиває у вивчаючих німецьку мову як дискурсивну, так і мовну та міжкультурну компетенції. Таким чином, мультимедійні технології дійсно надають факультативну допомогу, що дає можливість компенсувати індивідуальний дефіцит компетенцій.

Ключові слова: іноземна мова, інтеракція, мультимедіа, онлайн навчання, дискурсивна компетенція, німецька як іноземна.

MULTIMEDIA IN MASTERING FOREIGN DISCOURSE COMPETENCE

Nykyforenko I.

candidate of philological sciences, associate professor,
Odessa I.I. Mechnikov National University

The given article is dedicated to the study of a relevant issue of modern methodology, namely – the use of innovative multimedia technologies in the acquisition of foreign discourse competence in order to increase motivation to learn a foreign language. Today leading universities are constantly increasing the use of multimedia tools in the study of foreign languages, because this technique in teaching foreign languages has proved to be a promising area, because it allows to control students' learning activities with high accuracy and objectivity, providing constant feedback. New multimedia tools that use audio-visual format provide opportunities that traditional printed textbooks cannot provide. The article considers multimedia technologies (also used in online learning) as an important source of cognitive activity of students, the development of their creative abilities, interests, skills and abilities in mastering foreign discourse competence. There are now a large number of tools that can support online learning of German as a foreign language. The lessons conducted with the active use of multimedia resources provide an opportunity to use different learning platforms, through which traditional classes are expanded in the phases in which German is studied with the support of digital multimedia. We consider the current situation of introducing multimedia into modern education, based on which the prospects of modern teaching of German as a foreign language are formulated, as well as advice on learning that develops German students both discourse and linguistic as well as cultural competences. Thus, multimedia technologies provide optional help, which makes it possible to compensate for the individual deficit of competencies.

Key words: foreign language, interaction, multimedia, online learning, discourse competence, German as a foreign language.

Einleitung. In unserer globalisierten Welt wird es immer wichtiger in einer fremden Sprache zu kommunizieren. Daraus ergibt sich die Notwendigkeit des Erlernens mindestens einer Fremdsprache. Neben diesem Globalisierungsprozess bildet sich unsere Gesellschaft immer mehr zu einer Wissensgesellschaft heraus, dabei bildet Wissen zunehmend die Grundlage des sozialen und ökonomischen Zusammenlebens. Wissenserwerb kann aber erst dann stattfinden, wenn Kompetenzen erworben werden.

Medien sind in alle Lebensbereiche der Menschen vorgedrungen und spielen so eine wichtige Rolle im Alltag. Schon von klein an werden wir mit Medien konfrontiert.

Sie sind Teil unserer Arbeits- wie auch Freizeit. Der Bedeutung des Begriffes ‚Multimedia‘ liegt keinesfalls ein konsentiertes Verständnis zugrunde. Es wird von ‚interaktiven Medien‘ und ‚multimedialen Inhalten‘ gesprochen.

Eine wichtige Aufgabe, mit der das Hochschulsystem in unserem Land derzeit konfrontiert ist, ist die Steigerung der Lerneffizienz der Studierenden. Ohne Kenntnisse der innovativen Multimediatechnologien ist es unmöglich, im Informationsraum zu navigieren, Informationen zu besitzen und sie zu betreiben (Afanasijewa, 2019). Die Einführung von Multimedia-Technologien in den Bildungsprozess von Hochschuleinrichtungen kann die Wissensqualität erhöhen, den Motivationsaspekt und auf dieser Basis das kognitive Interesse der Studierenden an der Verbesserung ihrer Berufsfähigkeiten verstärken.

Problemstellung. Seit der Jahrhundertwende stellt der Erwerb mündlicher Kompetenz in verstärktem Maße das Hauptziel des DaF-Unterrichts dar. Die in jener Zeit ihren Anfang nehmende kommunikative Fremdsprachendidaktik ist zugleich Träger und Ausdruck dieser Tendenz, indem sie das Lernen an Sprechhandlungen knüpft und damit die methodische Grundlage für einen Fremdsprachenunterricht schafft (Hoffmann, 2017).

Nachdem echte Mündlichkeit früher vernachlässigt wurde, weist jetzt D. Rösler auf den wachsenden Anteil von Mündlichkeit in den globalen Methoden des 21. Jahrhunderts, auf das Eingehen auf die Unterscheidung von konzeptioneller und medialer Schriftlichkeit und Mündlichkeit, auf die Bedeutung von Mündlichkeit im GeR und auf die Kritik an der einseitigen Orientierung an schriftsprachlichen Normen (Rösler, 2016).

So lässt sich in der heutigen Fremdsprachendidaktik ein Paradox beobachten: einerseits – ein fehlender Fokus auf Mündlichkeit, andererseits – die Fokusverschiebung, die zu einem starken Anstieg von medialer Mündlichkeit führte. Auch mehr als 40 Jahre nachdem der kommunikative Ansatz zum Hegemon der Fremdsprachendidaktik wurde, wird eher selten diskutiert, welche Rolle die Spezifika der gesprochenen Sprache im Fremdsprachenunterricht eigentlich spielen soll (Verbitska, Nykyforenko, 2018).

Unter der diskursiven Kompetenz wird nach Busse oft ein Fähigkeitsbereich verstanden, der darauf basiert, „wer, wie, wann, in welcher Rolle, aus welcher Position etwas sagen kann, darf oder soll“ (Busse, 2008).

Wir verstehen unter Diskurskompetenz die Fähigkeit, produktiv und rezeptiv an global organisierten, d.h. diskursiven Praktiken gemäß den gattungsspezifischen Anforderungen interaktiv und sprachlich partizipieren zu können. Beteiligte sollen zum einen in der Lage sein, sich wechselseitig anzuzeigen, welchen Typ von diskursiver Praktik (d.h. welche Gattung) sie miteinander vollziehen. Dies beinhaltet wesentlich den Umgang mit globalen Zugzwängen: Beteiligte müssen u. a. erkennen, wann die Produktion eines „größeren“ Äußerungspakets eines bestimmten Typs konditionell relevant gesetzt ist und wie es global anzuschließen ist. Die Beherrschung der Mechanik globaler sequenzieller Erwartungen kann sich auch darin zeigen, sequenzielle Kontexte bzw. Anschlussstellen für Äußerungspakete selbst zu schaffen (Quasthoff, 2021). Leider wird dem Einsatz von Computern beim Erlernen einer

Fremdsprache nicht genügend Aufmerksamkeit gewidmet, um die Fähigkeiten der Fremdsprachenkompetenz zu entwickeln.

Ziel unserer Forschung ist es, eine Antwort auf die Frage zu liefern, auf welche Weise Multimedia beim Erwerb der diskursiven Kompetenz helfen können, was auch bei der Entwicklung der Gesprächskompetenz von großer Bedeutung ist.

Analyse aktueller Forschungen. Die Probleme von innovativen Technologien und der Entwicklung verschiedener Kompetenzen beim Fremdsprachenlernen und vor allem Deutsch als Fremdsprache (DaF) werden von vielen Forschern angesprochen, darunter sind L. Afanasiewa, Ch.-Sh. Huang, I. Nykyforenko, R. Richter, B. Rüschoff, M. Smyrnowa, T. Verbytska u. a., angesprochen. Die meisten sind der Meinung, dass diese Ressourcen zwar kein Unterrichtsmaterial sind, aber dennoch die Möglichkeit bieten, online mit authentischen Texten zu arbeiten, was eine motivierende Quelle für Studierende darstellt und daher im Bildungsprozess erfolgreich verwendet werden kann.

Hauptteil. Diskurskompetenz entspricht wie gesagt einem Teilbereich der vielbesprochenen Kommunikationskompetenz, welcher in der Forschung und in der Praxis auf dem Gebiet des Fremdspracherwerbs seit mehr als drei Jahrzehnten eine zentrale Rolle eingeräumt wird. Die Bildungspraxis scheint jedoch dem Zusammenhang zwischen der sozialen Dimension des sprachlichen Handelns einerseits und den Spracherwerbsprozessen andererseits noch zu wenig Rechnung zu tragen. Dies kann zum Teil sicher daran liegen, dass auch innerhalb der Forschung diesem Verhältnis noch nicht lange systematische Beachtung geschenkt wird. Ein besseres Verständnis der Spracherwerbsbedingungen im Unterricht bedingt jedoch eine detaillierte Auseinandersetzung mit dem Verhältnis zwischen Spracherwerb einerseits und Rollenverhältnissen, Situationsbedingungen oder Kommunikationsbedürfnissen andererseits (Pekarek, 2001). Dementsprechend werden wir Diskurskompetenz aufgrund von zwei komplementären Schritten definieren. Wir werden dabei zuerst Elemente aus der Forschung auf dem Gebiet der Kommunikationskompetenz aufgreifen und dann auf die Natur der sozialen Interaktion eingehen.

Um eine didaktische Handhabung dieses äußerst komplexen Begriffes zu erleichtern, schlagen viele Arbeiten eine Unterteilung der Kommunikationskompetenz in verschiedene Teilbereiche vor, wie Sprachkompetenz (lexikalisches und grammatikalisches Wissen), soziokulturelle Kompetenz (d.h. das Beherrschen von sozialen Verhaltensregeln) und Diskurskompetenz.

Aus unserer Sicht ist folglich eine situationsunabhängige Behandlung von Diskurskompetenz als einheitliche Fähigkeit sowohl aus theoretischen als auch aus empirischen Gründen unzureichend.

Diskursive Kompetenz beinhaltet laut unseren Beobachtungen verschiedene komplexe pragmatische Fähigkeiten, welche sich wie folgt zusammenfassen lassen: argumentative Fähigkeiten, die Fähigkeit diskursive Mechanismen in der Interaktion zu regeln, die Fähigkeit den Diskurs zu strukturieren, Aushandlungsfähigkeiten.

Diese Aufzählung zeigt, wie heterogen Diskurskompetenz ist, und zugleich hebt sie die interaktive und prozedurale Natur dieser Kompetenz hervor. Es handelt sich

dabei um die Fähigkeit, zur Konstruktion des Diskurses in der Interaktion mit einem oder mehreren Gesprächspartnern beizutragen. Das Verhältnis zwischen Interaktionsbedingungen und dem Spracherwerb, genauer gesagt zwischen interaktiven Mechanismen und kognitiven Operationen, steht dabei im Zentrum des Interesses.

In der Zeit der Globalisierung ist die Fremdsprache ein Mittel zur Durchführung von Informationsaktivitäten. Durch den direkten Einsatz von fremden technischen Informationsquellen trägt eine Fremdsprache dazu bei, das gewählte Fach tiefer zu beherrschen und die Perspektive der Studierenden zu erweitern, da „die Kommunikation mit der Außenwelt eine Bedingung für den Erhalt von Informationen ist“ (Astleitner, 1997). All dies erfordert die Bildung einer fremden informativen Fachkompetenz. Wenn man eine Fremdsprache lernt, muss man sie als Mittel der interkulturellen Kommunikation im Bereich der Hochschul- und Aufbaustudiengänge beherrschen, um Bildungs- und Berufsziele zu erreichen.

Die Entwicklungen in der Informations- und Kommunikationstechnik nehmen immer größeren Einfluss auf die Gesellschaft. Dies gilt auch für das Bildungswesen. Lehren und Lernen mit neuen Medien spielt eine immer bedeutendere Rolle. In einer Lerninstitution wird der Unterricht von einer durch Informations- und Kommunikationstechnologien stark bestimmten Welt geprägt. Durch den Einzug des Computers hat sich die Möglichkeit der Interaktion zwischen den Lernenden und Lehrenden signifikant erhöht. Es ist die Aufgabe der Lehrkraft, neue Technologien effektiv in den Unterricht einzubinden und die Leistungen der Lerner zu verbessern.

Um den Sprachlernerfolg zu erhöhen, ist das Ziel der Lehrenden, die Sprachkenntnisse und die Lernfertigkeit der Lerner zu verbessern. Der unterstützende Einsatz von Multimedia im DaF-Unterricht ist in der Lage, räumlich-zeitliche Barrieren zu überwinden (Huang, 2010).

Durch das Unterrichten von Fremdsprachen mit Hilfe von Computern kann man die Lernaktivitäten der Studierenden mit hoher Genauigkeit und Objektivität überwachen und dabei ständig Feedback geben. Neue Multimedia, die das audiovisuelle Format verwenden, bieten Möglichkeiten, die herkömmliche Lehrbücher nicht bieten können (Afanasijewa, 2019). Der Einsatz von Medien sollte aber nicht unbegründet erfolgen, die Lehrkraft sollte in der Lage sein, in der Planung von Unterricht anzugeben, warum sie ein Medium in bestimmter Weise vorsieht. Vorrangiges Ziel des Einsatzes von Multimedia im Fachbereich DaF ist es, die kommunikativen Fähigkeiten der Studierenden in der für sie fremden Sprache zu optimieren. Bernd Rüschoff meint, dass neue Computertechnologien es ermöglichen, einen elektronischen Computer zu einem effektiven Ausbildungsmittel zu machen, in dem alle Aspekte des Lernprozesses modelliert werden: von der Methodik bis zur Präsentation (Rüschoff, 1997).

Auf dieser Grundlage können nach Astleitner die wichtigsten methodischen und didaktischen Anforderungen für den Einsatz von Multimedia-Technologien für den Fremdsprachenunterricht formuliert werden (Astleitner, 1997): Struktur von Bildungscomputerprogrammen; Einhaltung der didaktischen Grundprinzipien des Lernens: Bewusstsein, Aktivität, Kommunikation, Individualisierung und

Intensivierung; Haltbarkeit (im Vergleich zu anderen Trägern von Audio- und Videoinformationen) unter Verwendung der technischen und didaktischen Fähigkeiten eines Computers: Farben, Grafiken, Animation, Funktionsrauschen und dergleichen; Verwendung von Sprachspielen; Organisation eines kontinuierlichen umfassenden Feedbacks mit Studenten bei der Durchführung von Computerübungen; sich auf die Beseitigung und Vermeidung häufiger Fehler konzentrieren; die Verwendung einer expliziten und verfügbaren Bewertung der Schülerleistung während des Kurses; Verwendung lexikalischer und grammatikalischer Kommentare, grammatikalischer und phonetischer Nachschlagewerke, automatisierter Wörterbücher und klarer Anweisungen; Kursgestaltung, Zugänglichkeit, Interesse, Effizienz.

Im computerisierten Unterricht kommt spezielle, für den DaF-Unterricht konzipierte Lernsoftware zum Einsatz. Das Ziel des computerunterstützten Sprachlernens ist die Kommunikation zwischen Menschen vor Ort, im Unterricht, oder global. Durch das computergestützte Sprachlernen wird den Lernern die Möglichkeit angeboten, selbst zu entscheiden, in welchem Lerntempo und mit welchen Lernstrategien sie ihre Sprachkenntnisse, Lernmotivation und Lernfähigkeiten verbessern (Huang, 2010).

Resultate und Diskussion. Software zum Erlernen von Fremdsprachen wird ziemlich intensiv entwickelt. Es gibt bereits eine Vielzahl verschiedener Programme und Kurse, die das Lernen einer Fremdsprache durch Computer unterstützen. Die gesamte vorhandene Software kann in folgende Typen unterteilt werden: Computerwörterbücher, elektronische Enzyklopädien, Computerübersetzungsprogramme, automatisierte Schulungen in einer Fremdsprache, Computersprachenspiele, automatisierte Testsysteme, Lernplattformen. Es gibt zahlreiche Tools, die einen gelungenen Online-Unterricht im DaF-Bereich unterstützen. Hier werden einige davon vorgestellt.

Der Einsatz einer Plattform zum Austausch unter den Lernenden ist nach M. Grein essentiell. Die Lernplattform *Moodle* ist kostenfrei, die Handhabung intuitiv, die vorhandenen Hilfestellungen zahlreich und der Zugang sogar über das Handy für Lernende möglich. Die Vorteile liegen auf der Hand, da die Teilnehmenden eine notwendige feste Struktur haben. Alle zentralen Ankündigungen sind für alle Teilnehmenden sichtbar. Im allgemeinen Chat können sich die Lernenden untereinander austauschen, aber auch jederzeit Kontakt zur Lehrkraft aufnehmen.

ZOOM hat unter anderem eine kostenfreie Version für Webkonferenzen, so dass der Unterricht wie in *Moodle* stattfinden kann, wobei *ZOOM* immer noch stabiler läuft. Es ist sehr hilfreich, dass man, wenn möglich, auf die digitalen Lehrwerke der Verlage zurückgreift und die Seite, die man gerade bearbeitet, auf dem Bildschirm teilt, so dass die Lernenden immer wissen, wo sie sich gerade befinden. Das hilft besonders auch den Lernenden, die noch wenig Erfahrung mit digitalen Medien haben.

Weiter noch einige Beispiele von kostenfreien und aktivierenden Tools. Mit *learningapps.org* können Studierende selbst Arbeitsblätter konzipieren und den Inhalt des Erworbenen wiederholen. Auf *de.padlet.com* können die Teilnehmenden sich zum Beispiel vorstellen oder auch in Gruppenarbeit Assoziationen zu einem Begriff oder

landeskundliche Informationen sammeln. Mit Hilfe von *xwords-generator.de/de* | erstellen die Teilnehmenden selbst ein Kreuzworträtsel zu einem Thema der Lektion.

Je lernungewohnter die Teilnehmenden, desto mehr Zeit benötigt man für die Einführung in die digitalen Tools. Dringend notwendig ist daher eine Schulung der Lehrkräfte, die ihrerseits die Tools vorstellen können müssen. Die Erfahrung zeigt, dass pro Tool eine Online-Schulung von 90 Minuten empfehlenswert ist (Grein, 2021).

Anspruchsvolle Multimedia-Programme bieten nach Regine Richter dem Fremdsprachenlerner die Möglichkeit, den Hörtext auch als Video abzurufen, wobei situativer Kontext und paraverbale Ausdrucksmittel das Hörverstehen erleichtern. Zusätzlich kann in vielen Programmen der entsprechende Schrifttext zugeschaltet werden und unbekannte Lexik in einem „Sprechenden Wörterbuch“ nachgeschlagen werden (Richter, 2001). Vor allem aber kann der Hörtext bei einer handlichen Steuerungstechnik vom Programm benutzer jederzeit unterbrochen, zurückgefahren und schwierige Sequenzen so mehrfach abgehört werden. Hier stellt die Multimediatechnik also tatsächlich fakultative Hilfen bereit, die individuelle Kompetenzdefizite auszugleichen helfen.

Wir möchten uns hier auf Kernanforderungen beschränken: Computergestützte Lernumgebungen sollten komplex und realitätsnah sein, um ein kontextualisiertes Lernen zu ermöglichen und Wissenstransfer zu erleichtern; sie sollten den Programm benutzer dazu herausfordern, Problemstellungen aus unterschiedlichen Perspektiven zu bearbeiten, um den Erwerb „multiperspektivischen Wissens“ zu fördern; „kognitive Werkzeuge“ (cognitive tools) sollten den Lerner beim gezielten Einsatz von Lern- und Problemlösestrategien unterstützen; um den Erwerb multiperspektivischen Wissens zu fördern, sollten kooperative Lernformen gefördert werden. Besonders relevant ist diese Forderung z.B. bei Projektarbeiten zum interkulturellem Lernen und bei der Entwicklung der diskursiven Kompetenz. Schließlich sollten Hilfsfunktionen und Beratungsangebote den Lerner unterstützen, wenn ihn die selbstständige Lösung einer Aufgabe überfordert.

Schlussfolgerung. Um das lernfördernde Potenzial der Multimedia-Technologie auszuschöpfen und zu einem effizienten Fremdsprachenlernen beizutragen, soll die Fremdsprachendidaktik neue medienbezogene Vermittlungsstrategien entwickeln, die sehr genau berücksichtigen, was das technische Medium zu leisten und nicht zu leisten vermag.

Mit Multimedia wird das Programm zum Erlernen von Fremdsprachen an der Hochschule erheblich erweitert und diversifiziert; bietet Zugang zu verschiedenen authentischen Materialien (Computerpräsentation mit Sprachmaterial, Artikeln, Materialien von Informationsorten, Arbeit mit Wörterbüchern usw.), die die Studierenden für das Erlernen von Fremdsprachen interessieren; es erhöht die Lernmotivation der Studierenden und gibt ihnen die Möglichkeit, in ihrem eigenen Tempo an der Sprache zu arbeiten, wodurch die Individualisierung des Lernens und das effektive Beherrschen einer Fremdsprache erleichtert werden. Der Einsatz von Multimedia im Bildungsprozess erfordert unweigerlich die Schaffung und Nutzung neuer pädagogischer Lerntechnologien, die auf der Grundlage psychologischer, pädagogischer und didaktischer Prinzipien aufgebaut werden sollten. Die eigentlichen

Richtungen für die Weiterentwicklung des vorgeschlagenen Problems sind daher die Definition dieser Prinzipien und ihre theoretische Begründung. Ansonsten ist es schwierig, sich auf den effektiven Einsatz von innovativen Multimedia-Technologien im Bildungsprozess zu verlassen.

Um Fremdsprachenlernern ein zielorientiertes Lernen ermöglichen zu können, soll die Fremdsprachendidaktik verstärkt jene Kriterien reflektieren und präzisieren, an denen sich die Unterrichtspraxis orientiert und Lernerfolg bemisst.

Die Frage ist, inwieweit Medien didaktisch sinnvoll im Unterricht eingesetzt werden. Lehrpersonen sollen reflektieren, was den Nutzen und die Qualität von Medien in Lehr- und Lernprozessen ausmacht. Mit Hilfe der Multimedien bzw. mit einer aktiven Software könnten Studierende in einer kurzen Zeit ihre Sprachfertigkeiten verbessern. Mit anderen Worten, die Lerner sollten mit Hilfe multimedialer Unterrichtsansätze so schnell wie möglich in der Lage sein, Deutsch zu sprechen, mit der deutschen Sprache zu kommunizieren und weiter ihre Deutschkenntnisse und ihre diskursive Kompetenz zu vertiefen.

Literaturverzeichnis

- Afanasijewa L., Smyrnova M. Die Anwendung von innovativen Multimedia - Technologien beim Fremdsprachenunterricht an der technischen Universität, Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Філологія». 2019, 6 (74), С. 158-161.
- Astleitner H. Lernen in Informationsnetzen: theoretische Aspekte und empirische Analysen des Umgangs mit neuen Informationstechnologien aus erziehungswissenschaftlicher Perspektive. Unterrichtswissenschaft 25. Frankfurt u.a.: Lang, 1997. S. 241-256.
- Busse D. Diskurslinguistik als Epistemologie – Das verstehensrelevante Wissen als Gegenstand linguistischer Forschung. In: Warnke, I./Spitzmüller, J. Methoden der Diskurslinguistik. Sprachwissenschaftliche Zugänge zur transtextuellen Ebene. Berlin: de Gruyter, 2008. S. 57-87.
- Grein M. Digitales Lernen: DaF-Studium vs. DaF-Sprachkurse, Herausforderung Digitalisierung – Lehr-Lern-Medien für DaF aus nationaler und internationaler Perspektive, Strömsdörfer, D. (Hg.). 2021, S. 18-32.
- Hoffmann S. Bewusstheit und ihre Ermittlung in der Unterrichtskommunikation – Bestandsanalyse und Perspektiven. Deutsch als Fremdsprache. Zeitschrift zur Theorie und Praxis des Faches DaF. 2017, 2, S. 67-74
- Huang Ch.-Sh. Die Verwendung multimedialer Hilfsmittel im DaF-Unterricht an taiwanesischen Universitäten. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophischen Fakultät der Westfälischen Wilhelms-Universität zu Münster. 2010, S. 9-167.
- Reinke K. Gesprächs- und Aussprachekompetenz im DaF-Unterricht: Grundlagen, Problem, Perspektiven. Mündliche Kommunikation im DaF-Unterricht: Phonetik, Gespräch und Rhetorik. 2015, S. 37-64.
- Nykyforenko I., Verbitska T. Diskurspartikeln bei der Entwicklung der digitalen Kommunikationsfähigkeit. Записки з романо-германської філології / ОНУ імені І.І. Мечникова: факультет романо-германської філології. 2018, 1 (40), С. 41-47.
- Pekarek D., S. Zur mündlichen Diskursfähigkeit und deren Erwerb in der Fremdsprache. Zur Entwicklung der diskursiven Fähigkeiten innerhalb und außerhalb der Schule. 2001, S. 39-58.
- Quasthoff U., Heller V., Morek M. Diskurskompetenz und diskursive Partizipation als Schlüssel zur Teilhabe an Bildungsprozessen. In: Grundlegende Konzepte und Untersuchungslinien. Diskurserwerb in Familie, Peergroup und Unterricht. Passungen und Teilhabechancen. Berlin: De Gruyter, 2021. S. 13-21.
- Richter R. Selbstgesteuertes Fremdsprachenlernen via Multimedia? Zur Umsetzbarkeit eines sprachdidaktischen Leitprinzips. German as a foreign language. 2001, 3, S. 112-124.

Rösler, D. Nähe und Distanz zur Mündlichkeit in der fremdsprachendidaktischen Diskussion. Deutsch als Fremdsprache. Zeitschrift zur Theorie und Praxis des Faches DaF. 2016, 3, S. 139-140.
Rüschhoff B. Technologiegestützte Lernsysteme und Datenbanken und Untersuchungen zu Spracherwerbs- und Verstehensstrategien. Die Neueren Sprachen. 1995, S. 555-569.

References

- Afanasijewa, L., Smyrnowa, M. (2019) Die Anwendung von innovativen Multimedia - Technologien beim Fremdsprachenunterricht an der technischen Universität, Naukowi zapysky Nationalnogo universitetu „Ostroska akademia“: 6 (74), 158-161.
- Astleitner, H. (1997) Lernen in Informationsnetzen: theoretische Aspekte und empirische Analysen des Umgangs mit neuen Informationstechnologien aus erziehungswissenschaftlicher Perspektive. Unterrichtswissenschaft 25, 241-256.
- Busse, D. (2008) Diskurslinguistik als Epistemologie – Das verstehensrelevante Wissen als Gegenstand linguistischer Forschung. In: Warnke, I./Spitzmüller, J. Methoden der Diskurslinguistik. Sprachwissenschaftliche Zugänge zur transtextuellen Ebene, 57-87.
- Grein, M. Digitales (2021) Lernen: DaF-Studium vs. DaF-Sprachkurse, Herausforderung Digitalisierung – Lehr-Lern-Medien für DaF aus nationaler und internationaler Perspektive, Strömsdörfer, D. (Hg.), 18-32.
- Hoffmann, S. (2017). Bewusstheit und ihre Ermittlung in der Unterrichtskommunikation – Bestandsanalyse und Perspektiven. Deutsch als Fremdsprache. Zeitschrift zur Theorie und Praxis des Faches DaF, 2, 67-74
- Huang, Ch.-Sh. (2010) Die Verwendung multimedialer Hilfsmittel im DaF-Unterricht an taiwanesischen Universitäten. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophischen Fakultät der Westfälischen Wilhelms-Universität zu Münster, 9-167.
- Reinke, K. (2015) Gesprächs- und Aussprachekompetenz im DaF-Unterricht: Grundlagen, Problem, Perspektiven. Mündliche Kommunikation im DaF-Unterricht: Phonetik, Gespräch und Rhetorik, 37-64.
- Nykyforenko, I., Verbitska, T. (2018) Diskurspartikeln bei der Entwicklung der digitalen Kommunikationsfähigkeit. Zapysky z romano-germanskoji philologii 1, 41-47.
- Pekarek, D., S. (2001) Zur mündlichen Diskursfähigkeit und deren Erwerb in der Fremdsprache. Zur Entwicklung der diskursiven Fähigkeiten innerhalb und außerhalb der Schule, 39-58.
- Quasthoff, U., Heller, V., Morek, M. (2021) Diskurskompetenz und diskursive Partizipation als Schlüssel zur Teilhabe an Bildungsprozessen. In: Grundlegende Konzepte und Untersuchungslinien. Diskurserwerb in Familie, Peergroup und Unterricht. Passungen und Teilhabechancen, 13-21.
- Richter, R. (2001) Selbstgesteuertes Fremdsprachenlernen via Multimedia? Zur Umsetzbarkeit eines sprachdidaktischen Leitprinzips. German as a foreign language 3, 112-124.
- Rösler, D. (2016). Nähe und Distanz zur Mündlichkeit in der fremdsprachendidaktischen Diskussion. Deutsch als Fremdsprache. Zeitschrift zur Theorie und Praxis des Faches DaF, 3, 139-140.
- Rüschhoff, B. (1995) Technologiegestützte Lernsysteme und Datenbanken und Untersuchungen zu Spracherwerbs- und Verstehensstrategien. Die Neueren Sprachen 94, 555-569.

Стаття надійшла до редакції 24.09.2021 р.

РЕЦЕНЗІЯ
на монографію С.І. Потапенка
«Когнитивная медиа-риторика: бытование конфликта-кризиса в
англоязычных интернет-новостях»
(Київ, Видавничий центр КНЛУ, 2021, 299 с.)

Петлюченко Н. В.

доктор філологічних наук, професор,
Одеська національна музична академія ім. А.В. Нежданової

Кожна епоха відзначається домінуванням певної форми словесності. Вже на протязі кількох десятиліть ми є свідками стрімкого росту нової сфери мовленнєвої діяльності – інтернет-дискурсу. На сьогодні його тексти є однією з найбільш поширених форм існування англійської мови. Розвиток нової форми словесності потребує не лише розробки адекватної методології, а й адаптації до нових умов традиційних методів і методик. Сказане, зокрема, стосується античної риторики, яка протягом минулого століття зазнавала переосмислення у формі неориторики, теорії аргументації, лінгвориторичної парадигми, що визначає актуальність пропонованої праці, виконаної в руслі когнітивної медіа-риторики. Безсумнівна новизна рецензованої праці полягає в розробці когнітивної медіа-риторики та застосуванні її положень до комплексного аналізу англійських текстів інтернет-новин про російсько-український конфлікт-кризу з урахуванням авторського задуму (інвенція), послідовності викладу змісту (диспозиція), його вербалізації (елокуція) та поширення за допомогою медійних засобів (перформація).

Монографія складається зі вступу, чотирьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

У *першому розділі* «Когнітивна медіа-риторика: складники» показано відмінності між традиційним античним ученням, яке здійснювало переконання за допомогою голосу, і його медійним варіантом, що посилює міць голосу за допомогою технічних засобів. У визначенні когнітивної медіа-риторики зазначено, що вона спрямована на переконування аудиторії з залученням риторичних канонів і способів впливу задля активації здібностей адресата, які включають сприйняття, категоризацію, пам'ять, мислення, мовленнєву діяльність. З етапом інвенції в цьому розділі пов'язано виокремлення й фреймування аргументів. З етапом елокуції – ключові медіа-слова, конструкції і висловлення. З етапом диспозиції – схемо-стратегії, які управляють не лише вибором мовних засобів, а й моделей комунікативної діяльності, відомих мовцям і аудиторії з попереднього досвіду, що особливо характерно для медійного дискурсу.

У *другому розділі* «Інвенція: вихідні аргументи репрезентації конфлікту-кризи у заголовках англійських новин» уперше виокремлено базові й фонові моделі фреймування конфлікту-кризи в заголовках у ракурсі етосу, пафосу й логосу.

Третій розділ «Інфо-переконувальне відтворення конфлікту-кризи в англомовних новинах» уперше показує, що новинний інтернет-текст складається з чотирьох рівнів: інфо-перцептивного, заснованого на сприйнятті людиною навколишнього середовища; інфо-аргументативного, спрямованого на переконування читача в правдивості змісту; інфо-комунікативного, що спирається на заголовки, які несуть певне прагматичне навантаження; інформативного, вираженого різноманітними присудками, що позначають протидію.

У четвертому розділі «Елокуція: номінативна перспективізація конфлікту-кризи і її складників в англомовних новинних текстах» доведено, що номінація подій і їх складників підпорядкована встановленню певних перспектив, пов'язаних із категоризацією об'єктів на базовому, суперординатному й субординатному рівнях в ракурсі теорії побудови перспектив. Уперше проаналізовано механізми укорінення в англомовному новинному дискурсі одиниці на позначення київського Майдану.

Теоретичне значення монографії полягає у запропонованій когнітивно-риторичній методиці аналізу медійних текстів у три етапи (інвенція, диспозиція, елокуція) у внутрішньо- і міжжанровому ракурсах, що передбачає порівняння виступів, поширюваних за допомогою медіа, та їх новинового висвітлення. Не сумніваюся, що ця методика, розроблена для англомовного дискурсу, може бути застосована для дослідження текстів іншими мовами та в зіставному аспекті. Також погоджуюся з подвійним терміном «конфлікт-криза», оскільки в англійських інтернет-повідомленнях уживаються відповідники до цих двох слів, а їх заміна синонімом може створити проблеми для співвіднесення онтології і епістемології.

Схвалюю написання монографії російською мовою, що дозволить науковцям сусідньої держави ознайомитися з тим, що зарубіжна преса пише про російсько-український конфлікт-кризу, і сприятиме їх переконувальному в необхідності переосмислення поточного стану справ у відношеннях між нашими країнами. Рецензована книга пропонується для філологів, наукових працівників, фахівців із когнітивної лінгвістики, дискурсології, медіалінгвістики, конфліктології.

ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЙ

Редакційна колегія приймає до публікації у збірнику статті, що містять теоретично вагомі й достовірні результати власних наукових досліджень, які виконані на високому професійному рівні із залученням останніх досягнень вітчизняної та зарубіжної філології. Статті повинні мати такі необхідні елементи:

Вступ (розкривається актуальність дослідження; здійснюється постановка проблеми та аналіз попередніх досліджень і публікацій; формулюються мета і завдання).

Методи та методики дослідження (висвітлюється процедура теоретико-методологічного та/або експериментального дослідження).

Результати та обговорення (викладається основний матеріал так, щоб була зрозумілою суть теоретичного та/або емпіричного дослідження; дискусії щодо висвітленої проблематики).

Висновки (здійснюється узагальнення результатів, передбачаються перспективи подальших досліджень).

Редакція Збірника у своїй діяльності керується наступними етичними принципами:

виконує вимоги Комітету з етики в публікаціях – Committee on Publication Ethics (COPE), Будапештської Декларації відкритого доступу до рецензованих наукових видань та наукових досліджень – Budapest Open Access Initiative (BOAI) та Берлінської Декларації про відкритий доступ до наукових і гуманітарних знань – Berlin Declaration Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities).

Основні мови – українська, англійська, німецька, іспанська. Кожна стаття супроводжується розширеним авторським резюме англійською мовою.

Під час подання рукопису до журналу автори повинні підтвердити його відповідність всім встановленим вимогам, вказаним нижче. В разі виявлення невідповідності поданої роботи пунктам цих вимог редакція повертатиме авторам матеріали на доопрацювання.

Це подання раніше не було опубліковане і не надсилалося до розгляду редакціям інших журналів

Технічне оформлення тексту статті

Поля: нижнє, верхнє, лїве, праве – 2 см.

Редактор: MS Word.

Гарнітура: Times New Roman, кегель (розмір) 14, інтервал – 1,5.

Текст набирається без переносів.

Стаття подається за такою СТРУКТУРОЮ:

УДК (по лївому краю)

НАЗВА СТАТТІ (по центру)

Ім'я та прїзвище автора (по центру)

Вчене звання, науковий ступїнь, посада (по центру)

Мїсце роботи, E-mail, ORCID та / або ResearcherID автора (по центру)

Анотації та ключові слова українською, англїйською мовами (кожна по 1800 знаків (230-250 слїв)

Ключові слова (5-8 слїв чи словосполучень).

Текст статті.

Список лїтератури.

References.

Першою наводиться анотація мовою, якою написана стаття. Перед анотаціями українською, англїйською мовами розміщується назва статті, прїзвище автора та інформація про нього відповідною мовою.

Ілюстрації (схеми, графіки, діаграми тощо) нумеруються у межах статті і супроводжуються підмалюнковими підписами, наприклад: Рис.1. Графік залежності показника *a* від показника *b*. Цифровий матеріал може оформлюватись у таблиці, які теж нумеруються в межах статті і супроводжуються назвою над таблицею по центру.

Окремі слова латиницею, що включені в кириличний текст, а також ілюстративні приклади виділяються курсивом, наприклад: Д. Артрїдж свого часу запропонував термінопоняття “*culturally and ideologically situated reader*”. Приклади, що складаються бїльше, нїж з одного речення, виокремлюються у абзац та друкуються із відступом 10-15 мм від лївого берегу. У разї наявності перекладу ілюстративної цитати він друкується з таким саме відступом.

Вимоги до оформлення посилань на лїтературні джерела в тексті статті

Цитування та внутрішньотекстове посилання на лїтературні джерела подаються відповідно до стилю (APA) з використанням дужок, наприклад: (Залевська 2005). Якщо зазначається сторїнка джерела, то

вона подається через двокрапку (Залевська 2005: 125). У списку літератури обов'язково мають міститися всі наукові джерела, прізвища авторів яких згадуються в тексті статті.

Вимоги до оформлення списку літератури

Список літератури оформлюється відповідно до вимог «ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», що вступив в дію 01.07.2016). Список літератури не нумерується та друкується 12 кеглем, міжрядковий інтервал 1.

References оформлюється **відповідно до міжнародного стандарту APA (American Psychological Association (APA) Style)**, що можна зробити на сайтах автоматичного формування посилань:

- Citation Machine (<http://www.citationmachine.net/apa/cite-a-book>)

- <http://www.bibme.org/apa/book-citation/manual>

References не нумеруються та друкуються 12 кеглем, міжрядковий інтервал 1

Онлайнві транслітератори:

- Стандартна українська транслітерація (Паспортна КМУ 2010)

(<http://www.slovnky.ua/services/translit.php>)

- Стандартна російська транслітерація (<http://ru.translit.net/?account=zagranpasport>)

За наявності у цитованих джерелах DOI, даний цифровий ідентифікатор зазначається у відповідному посиланні.

Перевірити наявність DOI можна на сайті <https://www.crossref.org/>

Окремим файлом надаються дані про автора:

- 1) прізвище, ім'я, по-батькові (українською мовою згідно паспорту),
- 2) науковий ступінь,
- 3) вчене звання,
- 4) статус аспіранта, докторанта, пошукача (в разі наявності такого),
- 5) місце роботи і посада,
- 6) номер телефону, адреса, e-mail.

БАЗИ РЕФЕРУВАННЯ ТА ІНДЕКСУВАННЯ

Наукова періодика України" (НБУВ),

УРЖ «Джерело» (Ukrainian abstracting journal),

«Україніка наукова» (Bibliographic Database

"Ukrainika scientific"),

«Наукова періодика України» (УРАН),

Інституційний репозитарій Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

Українські наукові журнали, Ulrich's Periodicals Directory,

Index Copernicus Journals Master List, (ICV 2016: 62,95)

Google Scholar,

Base-search,

DOAJ,

Slavic Humanities Index

Всім статтям присвоюється цифровий ідентифікатор DOI

КООРДИНАТИ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СЕКРЕТАРЯ:

доц. Строченко Леся Василівна

- телефон: +38 067 749 29 27

- E-mail: lesiastrochenko@gmail.com

Звертаємо Вашу увагу, що збірник розміщується на власному сайті

<http://rgnotes.onu.edu.ua>

Редакційна колегія

ЗМІСТ

МОВНА СИТУАЦІЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ ІНДІЇ: ПОСТКОЛОНІАЛЬНИЙ ПЕРІОД Битко Н. С.	4
ВАРІАТИВНИЙ ХАРАКТЕР МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ БРИТАНСЬКОЇ ЖІНКИ Вихор О.Ф., Рудік І.В.	20
ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ВІРОГІДНОСТІ В СУЧАСНИХ ІСПАНСЬКІЙ ТА ІТАЛІЙСЬКІЙ МОВАХ Гринько Л.В., Нігреєва О.О., Шуппе Л.В.	28
СИНЕРГЕТИКА ДЕКОДУВАННЯ СЕМАНТИЧНОГО ОБСЯГУ ІМЕННИКІВ З ДІЄСЛІВНОЮ МОДАЛЬНІСТЮ <i>DÜRFEN</i> (на матеріалі німецькомовної художньої прози та преси) Дребет В.В.	37
ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО ПРОСТОРУ В ОПОВІДАННІ ДЖЕКА ЛОНДОНА “AN ODYSSEY OF THE NORTH” Калінюк О.О., Степанюк Н. В., Терехова Л. В.	54
ОБРАЗ ЇЖИ У ДЗЕРКАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ І УКРАЇНСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ. Стаття 1. Колегаєва І.М.	63
ІГРОВА ЛОКАЛІЗАЦІЯ: ЛЕКСИЧНІ Й КОНТЕКСТУАЛЬНО-ГРАМАТИЧНІ ТРУДНОЩІ ТА СТРАТЕГІЇ ЇХ ПОДОЛАННЯ Матузкова О. П., Ємець М. А	81
АНГЛОМОВНИЙ КОНЦЕПТ <i>HAIR</i> ЯК ФРАГМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КАРТИНИ СВІТУ Мікава Н.М.	92
СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ “GESTICULATION” Попік І.П.	97
СЕКТОР <i>МОВОЗНАВСТВО</i> У НОМІНАТИВНОМУ ПОЛІ КОМПЛЕКСНОГО КОНЦЕПТУ <i>WORD/LANGUAGE/SPEECH</i> Смаглій В.М.	102
АНГЛОМОВНИЙ ФАНФІКШЕН: ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ Станко Д.В.	109
КОНЦЕПТ <i>A WORK OF GENIUS</i> У КАРТИНІ СВІТУ АНГЛОМОВНОГО СОЦІУМУ Строченко Л.В.	116

ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНОГО ОКУЛЬТНОГО ДИСКУРСУ (огляд літератури) Томчаковська Ю.О.	123
ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ В АНГЛОМОВНІЙ ПОЛІКОДОВІЙ СТАТТІ Томчаковський О.Г.	130
АНГЛОМОВНА МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ Тхор Н.М.	135
ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕПІСТЕМІЧНОЇ Я- ПОЗИЦІЇ В ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ Шубко В.В.	141
CONSTRUCTION OF A MALE IDENTITY IN THE DRAMATIC DISCOURSE OF THE ENGLISH RESTORATION Marina O.V.	147
MULTIMEDIA BEIM ERWERB DER FREMDSPRACHLICHEN DISKURSIVEN KOMPETENZ Nykyforenko I.	155
Рецензія на монографію С.І. Потапенка «Когнитивная медиа-риторика: бытование конфликта-кризиса в англоязычных интернет-новостях» Петлюченко Н. В.	164
Вимоги до публікацій	166

Наукове видання

ЗАПИСКИ
З РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ
ФІЛОЛОГІЇ
Writings in Romance-Germanic Philology

Випуск 2 (47) 2021

Записки з романо-германської філології / (ред. Я.В. Бистров). Вип. 2 (47). Одеса: 2021. 170 с.
Українською, російською, англійською, німецькою, іспанською мовами

Затверджено до друку вченою радою Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
(Протокол № 4 від 21.12.2021)

Адреса редколегії:
65058 м. Одеса, Французький бульвар, 24/26
Одеський національний університет, факультет РГФ, кімн. 109

Коректор Єрмоєнко С.В.
Макет Строченко Л.В.

Підписано до друку 23.12.2021 р.
Формат 70X108/16. Гарнітура Arial
Папіо офсет. Друк офсет. Ум.друк.арк. 12
Зам. 355. Тираж 300 прим.

Віддруковано з оригінал-макета у видавництві
«ПолиПринт», м. Одеса, вул. Ак.Корольова, 33.
Тел.: (048) 794-64-50
E-mail: info@poliprint.od.ua